о. Ю. Я. КАТРІЙ ЧСВВ

ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД!

о. Ю. Я. Катрій ЧСВВ

П І З Н А Й
СВІЙ ОБРЯД!

На добру згадку
+ Михаїл єп. пом.
Івановський
22. XII — 1990 р.

UKRAINIAN SPIRITUAL LIBRARY

N. 56

JULIAN J. KATRIJ, OSBM

KNOW YOUR RITE

LITURGICAL YEAR OF THE UKRAINIAN CATHOLIC CHURCH

PART I

Second Edition

BASILIAN FATHERS PUBLICATION

NEW YORK 1982 ROMA

УКРАЇНСЬКА ДУХОВНА БІБЛІОТЕКА

Ч. 56

о. ЮЛІЯН Я. КАТРІЙ ЧСВВ

ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД!

ЛІТУРГІЙНИЙ РІК УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ЧАСТИНА І

Друге Видання

ВИДАВНИЦТВО ОО. ВАСИЛІЯН

НЮ ЙОРК 1982 РИМ

Видання цієї книжки уможливили грошеві пожертви, що зібрали нижче подані католицькі організації:

Австрійський Картельль-Фербанд

Швайцарське Студентське Товариство і

Товариство Учнів Середних Шкіл Тіроля (Австрія)

Ця книжка має служити Українській Греко-Католицькій Церкві при відновленню навчання релігії.

Інсбрук, листопад 1990

За дозволом Церковної Влади

Printed in Austria · Thaurdruck, Thaur/Tirol

ВІД ВИДАВНИЦТВА

« Багато людей святкують празники і знають їхні назви, але не знають причин, чому вони установлені ».

СВ. ІВАН ЗОЛОТОУСТ

Другий Ватиканський Собор у своїх декретах не тільки з дуже великою пошаною говорить про скарб традиції Східніх Церков і їхніх обрядів, але й в особливший спосіб поручає й наказує ту священну традицію плекати, зберігати, а призабуту відновити. Це передусім підкреслено в декретах « Про Східні Католицькі Церкви » і « Про Екуменізм ». « Всі й поодинокі католики — читаємо в декреті „Про Східні Католицькі Церкви" — та хрищені кожної некатолицької Церкви чи громади, коли приходять до повноти католицької спільноти, нехай по всьому світі держаться свого обряду, його плекають та по силах дотримуються » (§ 4). *А в декреті « Про Екуменізм » сказано: « Нехай усі знають, що знати, шанувати, зберігати та плекати цю багатющу літургійну та духовну спадщину, в дуже важливе для вірного зберігання повноти християнської традиції »* (§ 15).

Маючи на увазі це порученнн і бажання Другого Ватиканського Собору Видавництво ОО. Василіян, Нью Йорк-Торонто, було видало в 1976 році першу частину а опісля в 1979 році другу частину книжки п.з. « ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД » або « Літургійний Рік Української Католицької Церкви » пера о. Юліяна Катрія ЧСВВ. Цю книжку

наше духовенство й наші вірні прийняли дуже прихильно. Свідченням тому є багато листів з подякою і ґратуляціями, що їх одержав Автор книжки від наших епископів, священиків і мирян. Різні дописи та рецензії в нашій пресі радо привітали цю працю та підкреслили її актуальність і значення для священиків і мирян. Доказом того є теж і те, що наклад першої і другої частини книжки розійшовся в дуже швидкому часі.

Тому Видавництво ОО. Василіян, беручи під увагу актуальність цієї книжки, тепер робить друге видання першої і другої частини праці « ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД » в одному томі.

Наш Церковний Рік з усіма празниками і церковними практиками — це невичерпне джерело нашої церковно-релігійної традиції, нашої віри, нашого духовного життя та нашої святости. Тож добре знання і розуміння нашого Церковного Року природно веде нас до любови своєї Церкви і свого обряду.

Мабуть нікого не треба переконувати, що поза Рідними Землями ми зможемо зберегти себе тільки при нашій Церкві й нашому обряді. Тому наказом хвилі для всіх нас є свій одряд добре знати, його розуміти, любити, цінити, зберігати та в любові до нього виховувати своїх дітей.

Книжка « ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД » не тільки відслонює нам таїнство наших празників і церковного року, але й учить нас розуміти, цінити, любити та зберігати наш прегарний візантійсько-український обряд та світлу традицію нашої Церкви. Тільки справжнє розуміння і любов своєї Церкви і свого обряду в силі зберегти нас і дітей наших у розсіянні сущих при нашій Церкві, обряді й народі.

Видавництво ОО. Василіян

НАШ ЛІТУРГІЙНИЙ РІК

"Усього створіння, Створителю, що у своїй власті установив часи й літа, — благослови, Господи, вінець літа Твоєї доброти".

(Тропар Індикту)

Наш східній обряд це преційна спадщина і скарб Східньої Церкви й нашого українського народу. Він відзначається сивою давниною, глибоким змістом, великою містикою й символікою та величавими богослужбовими церемоніями. Його творили найкращі сини й вірні нашої Східньої Церкви різних часів, країн і народів. Він освячений молитвами, сльозами, жертвами святих та кров'ю мучеників. Наш обряд це вірне дзеркало нашої св. віри. Він найкраще відповідає душі, психіці й характерові нашого народу.

Найкращим виявом і нерозлучною частиною нашого обряду є наш літургійний рік. Він наче величня панорама, на якій у прегарних барвах розмальована ціла історія відкуплення людського роду. Тут маємо нагоду розважати й наново переживати ряд світлих таємниць з життя Ісуса Христа і Пресвятої Богоматері. Тут стають перед нами героїські подвиги й чесноти непроглядного хору святих, мучеників і праведних душ. Тут ми переживаємо дні духовної радости й підйому, але і дні святого смутку, плачу за гріхи, посту й покути.

Наш обряд довгі-довгі сотки літ зберігав нашу Церкву й нарід у Рідному Краю. Він і сьогодні в силі зберегти нас і дітей наших у розсіянні сущих. Тож для нас повинно бути чимсь очевидним свій обряд знати, його цінити, його любити, після нього жити і в любові до нього своїх дітей виховувати.

У тій цілі, — під гаслом "ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД", — хочемо дати ряд нарисів про історію, характер, зміст і практики нашого церковно-літургійного року. В тій статті дещо загально про наш літургійний рік.

ЩО ЦЕ ЛІТУРГІЙНИЙ РІК?

Наші Преосвященні Владики разом із Верховним Архиєпископом і Кардиналом Йосифом у своєму пастирському посланні на закінчення Другого Ватиканського Собору 1965 року подають таке окреслення літургійного року: "Літургійний рік, це літургійний порядок Вселенської, чи якоїсь помісної Церкви, зложений з неділь, днів тижня, празників Господських, Богородичних, святих Божих угодників та періодів постів і заказаних часів".

Літургійний рік звемо також церковним роком, бо в ньому замикається церковний календар, який у дечому сходиться, а в дечому різниться від громадянського календарного року. Церковний рік нашої Східньої Церкви замітний тим, що він не починається разом з цивільним роком, цебто першого січня, але його Новим Роком, що зветься також Початком Індикту, є день першого вересня. То значить повний круг нашого церковно-літургійного року триває від першого вересня до 31 серпня.

Що значить індикт?

Слово "індикт", з латинського "індікціо", значить дослівно: установа, оголошення або відозва. Це був едикт римських цісарів, що в податковій цілі наказував що якийсь час переводити оцінку земельних маєтків громадян держави. Такі едикти почали появлятися за цісаря Діолектіяна (284-305) від 297 року по Христі, спочатку що п'ять а відтак що 15 літ. З часом слово "індикт" почало означати

Ісус Христос — Божественний Учитель

Картина мистця Івана Бельського

не тільки цісарську проклямацію, але й період циклю 15-ох літ і також його перший день. Первісно індикт був уживаний тільки для фінансово-податкових цілей, але помалу він стає також вихідною точкою на означення різних дат громадянського життя. Цей фінансовий рік не сходився з астрономічним роком, що від реформи Юлія Цезаря в 46 році до Христа, починався першого січня. Першим днем індикту був найперше день 23 вересня, бо це був день уродин цісаря Августа, а від цісаря Констянтина Великого (306-337), день першого вересня.

Початок Індикту — Новий Церковний Рік

Отці Першого Вселенського Собору в Нікеї 325 року приняли день першого вересня за початок Нового Церковного Року і так осталося у Східній Церкві аж по сьогодні. Латинська Церква починає свій літургійний рік першою неділею адвенту, це є різдвяного посту.

Індикт, про який мова, — бо були ще й інші індикти — має назву візантійського або костянтинопільського або також Констянтинового. Він обов'язував у цілому римському цісарстві з виїмком Єгипту. Цісар Юстиніян І-ий (527-565) зробив обов'язковим датування після індикту для всіх леґальних документів. Римська Церква за папи Пелагія II-го (579-590) приняла індикт на означення дат документів і щойно 1097 р. його залишила.

Початок Індикту — Церковне Свято

Потім, коли день першого вересня став початком церковного року, або як сказано в церковному календарі початком "нового літа", тоді він набрав релігійного характеру і став церковним святом, цебто днем, що має свою осібну богослужбу. Наша Церква в цьому дні обходить ту подію з життя Ісуса Христа, коли він прийшов до божниці в Назареті і прочитав слова пророка Ісаії: "Господній Дух на мені, бо він мене помазав... оповістити рік Господній сприятливий" (Лк. 4, 18-19). Немає певного свідоцтва, коли початок індикту став церковним святом, але воно вже існувало у 8-ім сторіччі.

ХАРАКТЕР І ЗМІСТ ЛІТУРГІЙНОГО РОКУ

Літургійний рік уложений так, що його центральне місце займає наш Божественний Спаситель в окруженні ангелів і всіх святих. У декреті 2-го Ватиканського Собору "Про Св. Літургію" читаємо: "Св. Мати Церква вважає, що завданням її є в означені дні протягом року відсвятковувати святим способом спасенне діло божественного Обручника. Щотижня, в день, що його назвала неділею, вона спогадує Господнє Воскресіння, яке також раз у році звеличує найбільшими врочистостями Пасхи, разом із Його святими стражданнями. А ціле Христове таїнство вона розгортає протягом річного круга: від Воплочення і Різдва, аж до Вознесіння, до дня П'ятдесятниці та й до очікування блаженної надії й Господнього пришестя" (§102).

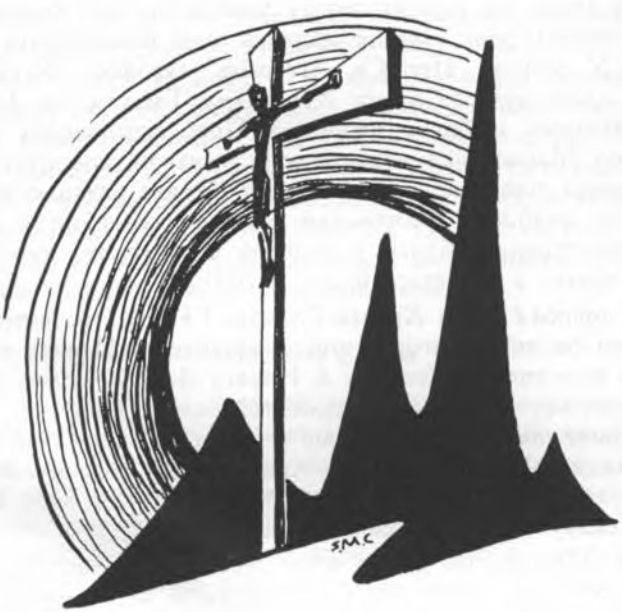
Пречиста Діва Марія, яка в справі відкуплення займає перше місце по Христі, стоїть найближче до Христа і в літургійному році. Про це свідчать різні Богородичні празники. У декреті "Про Св. Літургію" сказано: "У святкуванні цього річного круга Христових Таїнств, св. Церква з особливою любов'ю вшановує Преблагословенну Богородицю Марію, яка нерозривним зв'язком поєднується зі спасенним ділом свого Сина. У ній Церква оглядає та прославляє найбільш знаменитий овоч Відкуплення і, немов у найчистішому образі, з радістю оглядає те, чим і вся вона прагне й надіється бути" (§103).

А довкола особи Христа Господа і Його Пресвятої Матері ми бачимо величний хор прославленої Церкви в небі, цебто всіх святих Старого й Нового Завіту. "Крім цього, в річний круг Церкви — каже той самий декрет — вставила вона пам'ять Мучеників й інших Святих, що через різновидну Божу благодать дійшли до досконалости і, осягнувши вічне спасіння, співають Богові в небі досконалу славу та за нас заступаються" (§104).

Св. Церква, як добра мати, пам'ятає в часі літургійного року і про своїх дітей, що відійшли до вічности, а які з волі Божої покутують у чистилищі. Тому призначила осібні дні, що їх звемо задушними, на моління і відправи за померлих. Вкінці і воююча Церква присвячує в церковному році особливі часи на свої духовні подвиги, молитви,

пости й покути. "Врешті Церква — говорить декрет "Про Св. Літургію" — згідно з традиційним своїм навчанням, у різні часи року вдосконалює знання своїх вірних побожними вправами духа й тіла, поученнями, молінними, ділами покути й милосердя" (§105).

Так, отже, наш церковно-літургійний рік це могутній гимн честі і слави для Бога, де бере участь потрійна Церква: прославлена в небі, воююча на землі і страдальна в чистилищі. В ньому знаходить свій найкращий вислів увесь зміст нашої св. віри. Наш літургійний рік це наче різнобарвна веселка, що лучить землю з небом, а нас самих просвічує, очищує, освячує і підносить до Бога.

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ЛІТУРГІЙНОГО РОКУ

В посланні наших Преосвященних Владик і Верховного Архиєпископа Кардинала Йосифа на закінчення 2. Ватиканського Собору, 1965 р., читаємо: "Літургійний круг нашої Церкви є дуже багатий. Наш Літургійний Устав веде впродовж цілого року і постійно ставить перед очі своїх вірних таїнства життя, страстей, смерти і воскресіння нашого Божественного Спасителя, величі Божого Материнства й могутнього заступництва Пречистої Діви Марії, подвиги святих мужів і жінок, що своїм геройським наслідуванням Христа прославили Бога й увесь людський рід. Часи посту й повздержання від гучних забав мають помогти вірним більше запанувати над собою та краще приготовитись на таїнственну зустріч з Христом, у Пресв. Евхаристії за життя, і в день другого приходу Христа при кінці світу".

З наведених слів ясно виходить, що наш літургійний рік це наче велика духовна книга, яка практично вчить нас, як Бога любити, Йому служити, Його славити та як спасти свою душу. Вона говорить нам про превелику Божу любов і милосердя до нас, але також і про строгу Божу справедливість. Ця духовна книга кожного дня заправляє нас до молитви, жертви й покути.

Св Церква бажає, щоб круг літургійного року був для нас вічним проповідником і учителем Божої любови й любови Його Пресвятої Матері; щоб був для нас школою

духовного життя, чеснот і святости; щоб був нашим вірним і певним провідником до неба. Тож значення літургійного року для нашого духовного життя дійсно велике, а передусім з оцих причин:

ЛІТУРГІЙНИЙ РІК — ЦЕ ВІЧНО ЖИВИЙ І ДІЯЛЬНИЙ ХРИСТОС

Свята і празники нашого церковного року, на думку Церкви, не мають бути для нас тільки звичайними споминами історичних подій, що колись збулися і безповоротно минули. Ми маємо їх за кожний раз наново переживати в нашому серці і брати в них таку живу участь, наче б ми були дійсними й живими свідками й учасниками тих подій, що їх святкуємо. Особа Ісуса Христа, довкола якої зосереджений увесь круг церковного року, не є мертвою особою, що колись жила, діяла й перейшла до історії. Ісус Христос є вічно живий і діяльний. Як колись так і сьогодні Він нас навчає і напоминає, нас освячує і нам прощає, за нас жертвується, нас спасає і своїм прикладом нас потягає. 'Ісус Христос — каже св. Апостол Павло — учора й сьогодні, той самий навіки" (Євр. 13, 8). Тож літургійний рік це відтворення живого Христа, Його праці й науки; це містичне повторення таємниць з Його життя у серцях вірних.

Святіший Отець Пій XII-ий у своїй енцикліці "Посередник Божий" з дня 30 листопада 1947 р. так каже про живого Христа в літургійному році: "Тому то літургійний рік, що його Церква побожно плекає і супроводить, не є зимне й бездушне відтворення подій минувшини або проста й гола згадка про якийсь минулий вік. Це радше сам Христос, який вічно живе у своїй Церкві. Тут Він продовжає той похід безмірного милосердя, що його Він з любови почав у свому смертному житті..." (§165). А в декреті 2-го Ватиканського Собору "Про Св. Літургію" сказано: "Відсвятковуючи отак таїнства відкуплення, св. Мати Церква кожночасно немов явним вчиняє багатства чеснот і заслуг свого Господа народові, який з них зачерпує та сповняється благодаттю" (§102).

Пресвята Божа Мати

Картина мистця Івана Бельського

Деталь запрестільної ікони в манастирській каплиці ОО. Василіян у Торонті-Вестоні

ЛІТУРГІЙНИЙ РІК — ДЖЕРЕЛО ГЛИБОКОГО КУЛЬТУ БОГОМАТЕРІ

Літургійний рік є для нас не тільки пребагатим джерелом любови Ісуса Христа, але й джерелом глибокого культу Його Пресвятої Матері. Ісус і Марія так тісно злучені, що не можна любити Христа, а не любити Пречистої Діви Марії. "Хто почитає Христа, — каже св. Епіфан Кипрський (†403) — почитає також Марію; хто не почитає Марії. не почитає Христа".

На канві літургійного року ми маємо прегарну нагоду пізнати ролю і значення Пресвятої Богородиці в ділі відкуплення, подивляти Її прегарні чесноти та вчитися любити Її як нашу Матір, Заступницю і Покровительку. "Бо Марія, — каже декрет "Про Церкву" — що ввійшла глибоко в історію спасіння, об'єднує в собі найважніші правди віри та їх віддзеркалює. Коли ж Її величається та почитається, тоді й закликає Вона вірних до Свого Сина і Його жертви та до любови Отця... Цю католицьку науку Священний Собор навчає з розмислом та рівночасно закликає всіх дітей Церкви, щоб плекали шляхетне почитання Пресвятої Діви, передусім же літургійне" (§65 і 67).

Літургійний рік нашої Східньої Церкви є якраз в особливший спосіб замітний глибоким і сердечним культом Божої Матері. Він проходить наскрізь усі наші церковні богослуження.

Великий знавець традиції Східньої Церкви, князь Максиміліян Саксонський, у своїх "Викладах про Східні Літургії" так каже про почитання Пречистої Діви Марії у Східній Церкві: "Передусім культ Богородиці є чимсь особливо питомим у східніх Літургіях... Культ Божої Матері на Сході предавний. Всі великі Марійські празники почалися на Сході і тому Марійське почитання перейшло в кров і кості всіх вірних Східньої Церкви... Вони так вросли в культ Божої Матері, що того, хто Її не почитає прямо уважають за безбожника і не-християнина. Так напр. добре знана грецька пісня каже: "Тих, що не цілують Твою святу ікону, Богородице Діво, уважай за безбожників і передай їх пекольному вогневі". — Від Греків усі слов'янські народи, передусім Русини-Українці переняли цю любов до

Богоматері". А наш київський митрополит Георгій (1069-1072) у своїх "Заповідях" каже: Хто не молиться з довір'ям до Св. Богородиці, хай буде проклятий."

ЛІТУРГІЙНИЙ РІК — ЦЕ СВЯТА ЄВАНГЕЛІЯ В ПРАКТИЦІ

В часі церковного року крім празників у честь Христа Господа і Його Пречистої Матері обходимо також пам'ять різних прерізних Святих. Їхні імена виповняють дуже велику частину церковного календаря. Кожний день є присвячений одному або й кільком святим. Своїм життям Святі ясно свідчать, що вони тому освятилися, бо йшли за приладом Ісуса Христа і Його Пресвятої Матері та жили наукою поданою у св. Євангелії. Тому їхнє життя для нас це св. Євангелія в практиці. І тому приклад їхнього життя і їхні геройські чесноти говорять до нас мовою, що її кожний розуміє, бо мовою св. Євангелії.

Святіший Отець Пій XII-ий у вищеназваній енцикліці каже: "В бігу літургійного року крім таємниць з життя Ісуса Христа святкуємо свята Святих... Ми повинні наслідувати чесноти Святих так, як вони наслідували Христа, бо в їхніх чеснотах ясніє під різними аспектами велич Ісуса Христа" (§166 і 167).

Святі своєю святістю постійно пригадують і нам наш обов'язок бути святими, бо цей обов'язок пливе зі Св. Тайни Хрещення. Святість не є привілеєм тільки деяких. До всіх нас відносяться Христові слова: "Будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий" (Мт. 5, 48), та слова св. Апостола Павла: "Це ж саме воля Божа: святість ваша" (1, Сол. 4, 3).

Тому також 2-ий Ватиканський Собор на багатьох місцях своїх декретів пригадує всім вірним на обов'язок змагати до святости. "Всі християни, — каже Собор — кожного стану та сану, покликані Господом до досконалої святости, якою Отець самий є досконалий, кожний своїм шляхом... Тому всі в Церкві, чи вони належать до єрархії чи до тих, що нею управляються, є покликані до святости... Тому всі християни є запрошені та зобов'язані до святости та до досконалости власного стану" (Про Церкву, §11, 39 і 42).

Святі власним прикладом учать нас, що святість є доступна для людей усіх часів і всіх станів. Треба тільки так Бога любити, як вони любили, і так у всьому хотіти Богові подобатися і сповняти Його волю, як вони це робили.

Справді, наш літургійний рік це дійсно прегарна школа духовного життя. В цій школі ми вчимося не тільки звичайної азбуки любови Бога, але також високої святости, яка природно пливе з почитання і наслідування Ісуса Христа, Пречистої Діви Марії і Святих.

Літургійний рік це наче прегарно розмальований іконостас, який стало ставить нам перед очі величню історію відкуплення людського роду. Отже, стараймося, щоб ми не були німими, а живими свідками й активними учасниками святих подій нашого церковного року.

Частина іконостасу в катедрі св. Йосафата в Едмонтоні.

Ікони виконання мисткині Парасі Іванець

ЯК ТВОРИВСЯ НАШ ЦЕРКОВНИЙ РІК

У Св. Письмі Старого Завіту читаємо про таємниче дерево життя, що його Господь Бог посадив був посеред раю. Цього райського дерева вже давно-давно не стало. Зате Господь у надприродному раю Церкви насадив інше чудесне дерево, що рік-річно на наших очах відновляється, вічно живе й зеленіє, і вічно приносить нам щедрі плоди на вічне життя, — а тим містичним деревом є наш церковний рік.

Розвій і ріст нашого церковного року можна влучно порівняти до росту дерева. Як ріст дерева починається від маленького зернятка, яке незамітно з літами виростає на велике дерево, так і ріст церковного року почався від містичного Божого зернятка, що ним є Пресв. Евхаристія. Та світлиця, де відбулася Св. Тайна Вечеря, це колиска нашого церковного року. Його ріст тривав одну тисячу літ заки дістав свою сьогоднішню форму.

Тож пригляньмося дещо ближче ростові цього новозавітнього дерева — церковного року, що його насадив сам Господь Наш Ісус Христос.

Головні складові частини кожного дерева це його коріння, пень, корона й овочі.

КОРІННЯ ДЕРЕВА ЦЕРКОВНОГО РОКУ

Коріння, що своїми життєдайними соками живить велетенське дерево нашого церковного року це Хресна Жертва Господа Нашого Ісуса Христа і її безкровне повторення у

Св. Літургії. Евхаристійна Жертва, що довершується в кожній Св. Літургії, це душа нашого церковного року. "Бо в Св. Евхаристії — каже II. Ватиканський Собор — вміщається все духовне добро Церкви, тобто сам Христос, наша Пасха й життєдайний Хліб, який через своє Тіло, — оживлене й оживляюче в Св. Дусі, — дає життя людям... Одначе, не може постати жодна християнська спільнота, якщо вона не має коріння й основ у відправі Пресв. Евхаристії" (Про Пресвітерів, §5 і 6). А в декреті "Про Св. Літургію" кажеться: "Отже Літургія є тією вершиною, до якої прямує діяльність Церкви, та одночасно і тим джерелом, звідкіля випливає вся її сила" (§10).

ПЕНЬ ДЕРЕВА ЦЕРКОВНОГО РОКУ

Коріння живить ціле дерево, а пень двигає ввесь тягар дерева. І тим двигуном церковного року є події з життя Ісуса Христа в поодиноких празниках. Христос це творець і осередок нашого літургійного життя. То ж нічого дивного, що культ особи Христа вже в апостольських часах дає початок осібним дням і часам присвяченим Його особливішій прославі й почитанню.

У Старому Завіті Господнім днем, цебто днем присвяченим Богові, була субота. У Новому Завіті стає ним неділя, і тому неділя це найстарше християнське Господнє свято. Неділя зі своєю Евхаристійною Жертвою стає ядром, біля якого починають творитися Господні празники.

Про значення неділі для церковного року Собор у декреті "Про Св. Літургію" каже: "Так ото неділя є першорядним святковим днем, що його дається побожним вірним та й настоюється на те, щоб він став також днем радости й відпочинку від праці. Інших (свят) не можна ставити вище неї, хіба що і справді вони дуже важні, бо вона (неділя) є підставою і ядром усього літургійного року" (§106).

Апостоли й перші християни зберігали первісно жидівські празники. Та помалу їхнє місце займають новозавітні празники. До перших християнських празників, крім неділі, належить світлий празник Пасхи. Цей празник це перше християнське свято в річному крузі церковного року. Християнська Пасха стає з часом осередком празників і неділь,

Пам'ятник київського великого князя Володимира Святого (980—1015) над Дніпром у Києві.

Св. Володимир — Христитель українського народу прийняв християнство в нашому прекрасному обряді.

які зв'язані з пасхальним періодом. Із празником Пасхи тісно в'яжеться день П'ятдесятниці або Зіслання Св. Духа. У третьому сторіччі загальним стає святкування Христового Богоявління. А відтак входять у практику інші Господні празники, як Різдво, Обрізання і Стрітення (4 ст.), Вознесіння (5 ст.), Переображення (6 ст.) і Воздвиження Чесного Хреста (7 ст.). В 11-му сторіччі сума Господніх празників уже осягає символічне число 12. Замітне те, що первісно Богородичні свята не зачислялися поміж 12 великих празників.

КОРОНА ДЕРЕВА ЦЕРКОВНОГО РОКУ

Природним завершенням кожного дерева є його корона, цебто галуззя, листя і цвіт. Подібно й дерево церковного року не обмежилося тільки до Господніх празників, а завершилося прегарною короною, що нею є празники Богородичні і Святих.

Єфеський Собор, 431 р., проголошуючи догму про Богоматеринство Пречистої Діви Марії, широко отвирає браму до Її літургійного культу. Тепер один за одним постають різні празники в честь Божої Матері. Треба завважити, що всі головніші давні Богородичні празники є твором Східньої Церкви. До найперших Богородичних празників, що явилися зараз по Єфеськім Соборі, належать Успіння і Благовіщення. За ними в найближчих століттях наступають Різдво Божої Матері, Анни Зачаття, Вхід у Храм, Покров і інші менші свята.

Другий важливий елемент корони дерева церковного року це культ Святих. Він починається від почитання гробів і мощів св. Мучеників перших сторіч. Їхні імена починають щораз більше й більше виповняти дні церковного календаря. З культом св. Мучеників росте й культ Апостолів, а за ними розвивається культ Єпископів-святителів, патріярхів, старозавітніх Святих, Ангелів та подвижників, цебто святих монахів і монахинь. У часі між 4-им і 5-им сторіччями почитання Святих дістає вже загально церковну практику. А в часі між 6-им і 8-им сторіччями наш церковний рік дістає в основному свій сьогоднішний вид. Йому остається ще тільки приняти в себе Святих, що відтак прибули.

У часі, коли наш князь Володимир Великий приняв з Візантії християнську віру, то там уже був уповні сформований церковний календар. З часом на наших українських землях доповнили його наші українські Святі, як св. княгиня Ольга, св. князь Володимир Великий, св. князі Борис і Гліб, преподобні Антоній і Теодосій Печерські та інші.

Св. Церква з різних причин віддавала деяким Святим особливіший культ, тому їх свята стали святковими днями, які обов'язували всіх вірних бути того дня на Св. Літургії та здержатися від тяжкої фізичної праці. Таких обов'язкових свят було в нашій Церкві досить багато. Замойський Синод 1720 р., крім Господніх і Богородичних празників, вичисляє ще 17 приказаних свят у честь різних Святих. Львівський Синод 1891 р., переводить редукцію обов'язкових свят Святих. Одні з них зводить до ряду звичайних церковних свят, інші каже переносити на неділю.

Наш Римський Архиєрейський Синод 1969 р., переводить ще більшу редукцію приказаних свят і то не тільки Святих, але й Господських і Богородичних. Ось рішення цього Синоду: "Відносно святкування свят в Українській Католицькій Церкві, Синод, беручи до уваги нові суспільні й економічні умовини життя і праці наших вірних та звільнення вже іншими помісними католицькими Церквами їхніх вірних від деяких приказаних свят, постановляє в дусі канонів 2. Ватиканського Собору: З днем 1 січня 1970 р. обов'язуючими для вірних нашої Церкви є наступні святкові дні: Всі неділі в календарному році, Різдво, Богоявління, Великдень, Зіслання Св. Духа — по одному дневі (перший день), Найменування (Обрізання) Господа Нашого Ісуса Христа Благовіщення Пречистої Діви Марії, Вознесіння Господа Нашого Ісуса Христа і Успіння Пресв. Богородиці" (§18).

До святкування названих свят Синод зобов'язує в совісті всіх вірних, а відносно інших традиційних свят нема того стислого обов'язку.

ОВОЧІ ДЕРЕВА ЦЕРКОВНОГО РОКУ

Св. євангелист Іван у книзі Об'явлення говорить про "дерево життя, що приносить дванадцять плодів, на кожний місяць подає плід свій, і листки дерева — для уздоровлення

народів" (22, 2). Так і наш церковний рік, це благодатне дерево життя, щедро наділяє нас своїми духовними плодами кожного дня, тижня, місяця й року. Хто бере живу участь у святах і празниках нашого церковного року, то в його серці церковний рік зродить щедрі плоди: плоди віри, надії й любови Бога і ближнього, плоди духа молитви й духа жертви та різних чеснот, без яких нема правдивого християнина.

Так, отже, наш церковний рік має щораз більше наближати нас до Христа та перемінювати у Христа. Як Христос є осередком церковного року, так також той самий Христос має бути осередком і нашого життя.

Собор Св. Софії в Києві, збудований сином Володимира Великого Ярославом Мудрим (1019—1054)

ІСТОРІЯ СВЯТКУВАННЯ НЕДІЛІ

"Пам'ятай день святий святкувати" (З.Б.З.)

У Старому Завіті осібна Божа заповідь наказувала святкувати суботній день. Цей день мав Ізраїльтянам вічно нагадувати створення світу, Божі добродійства та умову-заві́т між Богом і людьми.

У Новому Завіті цей обов'язок віддання чести Богові переходить на неділю. Декрет 2-го Ватиканського Собору "Про Св. Літургію" каже: "За апостольською традицією, яка бере свій початок від самого таки дня Христового Воскресіння, Церква святкує кожного восьмого дня пасхальне таїнство, що його слушно називає Господнім днем або неділею" (§106).

Субота обов'язувала передусім до спокою, це є залишення всякої фізичної праці. Головний недільний обов'язок перших християн це стріча воскреслого Христа через участь в Евхаристійній Жертві та злука з Ним у Св. Причасті.

Тож нічого дивного, що неділя від самого початку стає важливим Господнім святом та основою літургійно-церковного року. Святкування недільного дня має довгу й цікаву історію. Отже в цім розділі хочемо подати коротку розвідку про історію святкування неділі.

НЕДІЛЯ В АПОСТОЛЬСЬКИХ ЧАСАХ

Неділя не є звичайним заступленням старозавітньої суботи. Вона є твором християнської ідеї і містить у собі

глибокий християнський глузд. Це пізнати передусім по тих різних назвах, якими означувано неділю. Чим була неділя для апостолів і перших вірних?

Неділя це ПЕРШИЙ ДЕНЬ

Для жидів субота була святим і останнім днем тижня, що був символом Божого відпочинку по створенні світу. Перший день тижня став для християн святим днем, бо він був символом нового створіння, що почалось у Христовому Воскресінню. Євсевій Александрійський (5 ст.) у своїй проповіді каже: "Першого дня тижня Господь Бог почав перші плоди створення світу, і цього ж дня Він дав світові перші плоди Воскресіння".

Неділя це ДЕНЬ СОНЦЯ

Старинні Римляни за Єгиптянами називали неділю днем сонця. Для перших Отців Церкви ця назва мала глибоке значення, бо для них сонце було символом Ісуса Христа. Св. мученик Юстин (†165) каже: "Ми сходимося разом у дні сонця, в якому Бог, зміняючи темноту, створив світ, і в якому Ісус Христос наш Спаситель воскрес із мертвих". Подібно завважує Євсевій Кесарийський (†к.340): "Це було цього дня, коли в часі створення Бог сказав: 'Хай буде світло', і сталося світло. І цього дня також Сонце Справедливости зійшло над нашими душами".

Неділя це ВОСЬМИЙ ДЕНЬ

У першій половині 2-го сторіччя християнські письменники починають звати неділю "восьмим днем". У листі псевдо-Варнави кажеться: "Ми святкуємо восьмий день, у якому Ісус встав із мертвих, явився і узнісся на небо". Оріген († к. 254) каже: "Число вісім, яке містить у собі силу Воскресіння, є прообразом майбутнього світу". Св. Амвросій (†397) числу вісім надає значення відкуплення: "Число вісім це сповнення нашої надії".

Неділя це ДЕНЬ ГОСПОДНІЙ

Ця назва являється перший раз в Об'явленні св. Івана (1, 10). Її скоро підхопили перші християни і вона замінила назву "день сонця". Назва "день Господній" указує на Христа, котрий через своє воскресіння в неділю став Господом, Переможцем і Вчителем.

На початку сотворив Бог небо й землю... І сотворив Бог людину на свій образ; на Божий образ сотворив її: чоловіком і жінкою сотворив їх... І благословив їх Бог... Бог закінчив сьомого дня своє діло, що його творив був, і спочив сьомого дня від усього свого діла... І благословив Бог сьомий день і освятив його... (Буття, глава І. і ІІ.).

СВЯТКУВАННЯ НЕДІЛІ

Характер святкування неділі від самого початку був радісний, бо кожна неділя пригадувала першим християнам радісну подію Христового Воскресіння. З тієї причини в неділю не було ні посту ні колінопреклонень. Християнське святкування неділі замітне двома рисами: участю у Св. Літургії і залишенням тяжкої фізичної праці.

Евхаристійна Жертва

Брати участь у Св. Літургії це перша головна риса освячення Господнього дня. Хоч у перших віках християни бували на Св. Літургії часто, а навіть щодня, то все таки неділя була днем загального збору християнської громади. У творі "Наука 12 Апостолів", що мав би походити з 2-го сторіччя по Христі, читаємо: "В день Господній зберіться разом і переломіть Хліб та дякуйте, визнавши передтим свої гріхи, щоб чиста була жертва ваша".

Первісно, приявність усіх вірних на недільній Літургії не була обов'язком наложеним Церквою. Звичай і ревність були для них неписаним законом. Церковні недільні закони приходять досить пізно, щойно тоді, коли вже остигла перша християнська ревність. Перші закони Західньої Церкви, які наказували бути в неділю в церкві, походять від синоду в Ельвірі, Еспанія, на початку 4-го сторіччя. Той синод рішив, що треба на короткий час виключувати від Церкви тих, хто б через три неділі за чергою не прийшов до церкви. Синод в Аґде, Франція 506 р., накладає виразний обов'язок бути в неділю приявним на Службі Божій.

У Східній Церкві помісний синод у Сардиці (нинішня Болгарія) 347 р., в 11-ім каноні пригадує, що існує закон від Св. Отців, що треба виключити з Церкви тих, які, живучи в місті, не були б у церкві через три тижні за порядком. Те саме повторяє також у своєму 80-му каноні Трульський Собор 692 року.

Про недільний обов'язок у відправах декрет "Про Східні Церкви" каже: "Вірні мають обов'язок у неділі та в святкові дні брати участь у божественній Літургії, або, за приписами чи звичаями свого обряду, у відправі Божої Хвали" (§15).

Недільний спокій-відпочинок

Це друга риса християнського освячення святого дня. Християнська релігія в перших сторіччях не мала права громадянства й була переслідувана, отже для перших християн неділя була звичайним робочим днем. Вони в часі дня мусіли працювати, а свої недільні відправи відбували вечором або вранці.

Недільний відпочинок починає набирати щораз більшого значення щойно тоді, коли Церква осягнула повну свободу, за цісаря Костянтина Великого 313 року. Перші закони про недільний відпочинок не вийшли від Церкви, але від держави. Цісар Костянтин Великий у 321 р. видав едикт, що каже: "У високошановний день сонця хай відпочивають усі судді, міське населення і всякого роду ремісники. Тільки по селах рільники хай працюють без перешкоди і свобідно". Історик Євсевій (†к.340) свідчить, що цісар Костянтин Великий зробив неділю днем молитви і всім своїм підданим поручав у цьому дні оставляти свої заняття, а своїм жовнірам давав свободу, щоб могли брати участь у церковних відправах. Цісар Теодосій Великий (379-395) найперше заказує уладжувати в неділю всякі прилюдні видовища, а відтак декретом із 386 року забороняє в неділю ведення всяких позовів, ведення торгівлі та заключування контрактів. Нарушення цього закону каралося як святотатство. Очевидно, що згадані державні закони високо піднесли святість недільного дня.

Впарі з державними законами і Церква починає щораз більше наказувати своїм вірним, щоб у неділю залишали фізичну працю. Синод у Ляодикеї, Мала Азія, 364 р. приписує в неділю відпочивати, якщо це можливе. Цісар Лев Мудрий (886-911) заказує рільникам працювати в неділю. Константинопільський патріярх Никифор (806-815) каже, що християни не повинні навіть у неділю подорожувати, хіба з конечности. Від 8-го сторіччя щораз більше помісних соборів приписують недільний спокій.

На Заході цісар Карло Великий 789 року заказує працю в неділю, бо це переступлення 3-ої Божої Заповіді. Закон недільного відпочинку стає в латинській Церкві загальним від папи Григорія IX-го, 1234 року.

Отже, святкування неділі це найстарша і дуже священна християнська традиція, бо походить від самих апостолів. Тому для нас усіх участь у недільній Св. Літургії та захована недільного спочинку повинні бути чимсь природним, очевидним, просто потребою нашої душі. Ми не сміємо **забувати, що наш** недільний обов'язок є не тільки церковним, але в основі він є також Божим законом, а Божий закон не знає ані виїмку ані звільнення. Отже, хоч би ми з важливої причини були перешкоджені бути в неділю в церкві на відправі, то все таки ми й тоді обов'язані освятити неділю на свій спосіб, нпр. через частішу пам'ять на Бога, довшу молитву, побожне читання, обережність у розмовах і цілому поведенні.

В цій справі наш Слуга Божий Митрополит Шептицький ЧСВВ каже таке: "Закон, що обов'язує до приявности на Службі Божій, і закон відпочинку чи нечинности в неділю — це церковні закони, що тільки ближче означають, пояснюють та доповняють природний і позитивний Божий закон Мойсеєвого права... Від Божого закону ніщо й ніколи не може звільнити: ні церковна влада, ні труднощі обставин. До збереження Божого закону кожний обов'язаний, хоч би з нарадженням або утратою життя... Тому обов'язок святкувати неділю, оскільки він є церковним законом, не обов'язує тоді, коли його сповнення получене з великою трудністю чи невигодою... Але в 3-ій Божій заповіді є щось, від чого ніяка трудність, ніяка прикрість і ніяка влада не може звільнити, бо 3-тя Божа заповідь є і в Новому Завіті Божою заповіддю, себто накладає обов'язок ненарушимий і нехибно, безоглядно всіх обов'язуючий. Той обов'язок є й обов'язком природного права, тобто обов'язком, що його кожна людина пізнає природним розумом і відчуває в сумлінні. Несповнення тої сторони 3-ої заповіді є отже гріхом навіть при таких обставинах чи таких диспенсах, що звільняють від обов'язку бути на Службі Божій і здержатися від праці. Незбереження тої заповіді завжди буде гріхом, а через те і великою втратою та шкодою для душі" (Про святкування неділі, 1942).

ПРО ПОЧИТАННЯ МУЧЕНИКІВ

"Кров Мучеників — насіння християн"

(Тертуліян)

Наш церковний рік можна порівняти до голубого небозводу, на якому вдень світить і гріє ясне сонце, вночі блищить блідий місяць та мерехтять мільйони небесних зірок. Подібно й на небозводі нашого церковного року завжди світить преясне Сонце Правди — Христос Господь, побіч Нього, наче блискучий місяць, Його Пресвята Мати, а довкола них, наче зорі небесні, незліченне число Святих у небі. Крім празників у честь Ісуса Христа й Божої Матері, кожний день церковного календаря виповняють різні більші чи менші свята в честь Святих.

Поміж Святими різних груп і родів особливе місце займають св. Мученики. А це тому, бо вони найкращі квітки городця Христової Церкви і первістки християнської віри, що їх Господь Бог вибрав собі на цілопальну жертву. Св. Мученики це пророчисті свідки геройської любови Бога і св. віри. На їхніх муках і крови росла і кріпилася християнська віра. Їхні гроби від самого початку стали місцем їхнього культу, чести й слави. І властиво від них починається культ Святих. Їхнє число знане Богові одному. Наш церковний календар у великій більшості виповнений якраз іменами св. Мучеників. Тож для кращого його розуміння годиться сказати дещо про почитання св. Мучеників.

ЧОМУ ПОЧИТАЄМО МУЧЕНИКІВ?

Грецька мова на означення мученика вживає слова "Мартир", що значить "свідок". І справді, кожний мученик це свідок геройської любови Бога, свідок невгнутої віри і свідок цілопальної жертви. Другий Ватиканський Собор у конституції "про Церкву" про значення мучеництва каже таке: "Тому, що Ісус, Син Божий, проявив свою любов, віддаючи своє життя за нас, ніхто не має більшої любови як той, хто віддає своє життя за Нього та за своїх друзів... Отже, мучеництво, що ним учень стає подібним до Вчителя, який віддав свобідно життя за спасіння світу та до Нього наближається в проливі крови, Церква вважає визначним даруванням та найбільшим доказом любови" (§ 42).

Почитаємо св. Мучеників не лише як героїв св. віри, але і як наших заступників перед Богом. Їхня невинна кров і їхні рани це найкраща молитва, якій Господь не в силі опертися.

ЯК ТВОРИВСЯ КУЛЬТ МУЧЕНИКІВ?

Про богослужбове почитання Мучеників маємо перші вісті вже від 2-го сторіччя. Для перших християн роковини смерти Мученика були святочним днем. У тому дні на його гробі приносилася св. Безкровна Жертва, вірні співали різні гимни, читали опис його мук і смерти, а потім відбувалася агапа, цебто братолюбна гостина.

Найдавнішу згадку про святкування роковин смерти Мученика знаходимо в мученицьких актах св. Ігнатія, єпископа Антіохії († к. 115 р.), де сказано таке: "Провівши кілька днів над його гробом у співі гимнів, християни рішили і в майбутньому оспівувати його життя і страждання та, поминаючи його, прославляли Господа Ісуса".

Замітне, що перші християни вважали день смерти Мученика за день його народження для неба. Це стало причиною, що відтак, коли почав творитися церковний календар, то він не подавав днів народин для землі, тільки дні народин для неба Мучеників чи Святих, крім різдва Ісуса Христа, Пресвятої Діви Марії і св. Івана Хрестителя. А

Св. Священомученик Йосафат Кунцевич ЧСВВ народився 1580 року у Володимирі Волинському. Згинув мученицькою смертю 1623 р. як архиєпископ Полоцька.

Ікона виконання мистця М. Сосонка

навіть їхні дні народин, не виключаючи Христового Різдва, стали святкуватися відносно пізно. Агапи на гробах Мучеників звалися агапами народин.

ДЖЕРЕЛА ПРО МУКИ І СМЕРТЬ МУЧЕНИКІВ

Звідки знаємо про обставини мук і смерти св. Мучеників? Наше знання про них черпаємо з трьох наступних джерел:

1. Судові протоколи, т. зв. акти Мучеників

Судові протоколи це дуже цінні джерела, бо це офіціяльні записи судових розправ, що їх записував секретар проконсула або прокуратора. У тих протоколах зазначувано оскарження, переслухання, зізнання свідків, тортури і смерть. Ті документи складано в публичних архівах. Відписи з них можна було дістати за оплатою і християни звичайно їх діставали. До нас дійшли деякі з тих протоколів у первісному виді.

До найдавніших автентичних джерел належать акти св. мученика Юстина і його шістьох товаришів († к. 165 р.). Тут присуд префекта звучить: "Хай ті, що не хочуть принести жертви богам і послухати приказу цісаря, будуть бичовані й відпроваджені на місце страти, як велить закон."

2. Записи самих християн очевидців

До найстарших джерел того роду належить лист якогось Маркіона до Церкви в Філомеліюм у Малій Азії, про мученичу смерть св. Полікарпа, єпископа Смирни († 156 р.). Тут точно описано його ув'язнення, судову розправу і геройську смерть від диких звірів на арені.

Деякі християнські громади звертали пильну увагу на те, щоб точно збирати і зберігати всі факти відносно мук і смерти Мучеників. Папа св. Климент І-ий (91-100) поділив був місто Рим на сім округів і на кожну з них назначив нотаря, який би на своїй області пильно прослідджував справи Мучеників. Папа Фабіян (236-251) підчинив тих нотарів сімом піддияконам, які провірювали всі

акти зібрані нотарями і давали їх папі до апробати. Ті акти відтак зберігано в церковному архіві. Св. Кипріян, єпископ Картаґіни († 258 р.) порозсилав був по провінції священиків і дияконів, щоб вони записували імена і день смерти Мучеників, щоб можна було поминати їх у роковини їхньої смерти.

3. Третє джерело це легенди, себто побожні оповідання про Мучеників.

Вони були написані в пізніших часах. Їхня вартість як історичних джерел невелика, бо тут правда часто переплітається з фантазією.

КАЛЕНДАРІ — МІСЯЦЕСЛОВИ — СИНАКСАРІ

Зі списків Мучеників, що їх мали різні Церкви помалу починає творитися церковний календар, себто листа свят уложена в хронологічному порядку. До найстарших календарів належить календар Фурія Д. Філокала. Це властиво поганський календар на 352 р., але він має також список 12 римських папів, від 252 до 352, зі зазначенням дня їх похорону, а також список 22 римських і кількох позамісцевих Мучеників до 304 року.

Первісні календарі подавали тільки ім'я, день смерти і місце похорону. Пізніші календарі почали подавати дещо більше інформацій про Мучеників і вони в Західній Церкві звалися мартирологи, що значить мученикослови, а в грецькій Церкві звалися менологи, що значить місяцеслови, це є списки місячних служб у честь Святих. До найстарших чисто християнських місяцесловів належить Сирійський Місяцеслов з 411 року.

Початкові календарі ще не мали Святих на кожний день року. Повні календарі з іменами Мучеників чи Святих на кожний день появляються досить пізно, бо аж у 6-7 ст. на Заході, а на Сході ще пізніше. Приймаючи св. віру з Візантії наші предки приняли також і візантійський церковний календар Святих.

Відколи Помісний Собор у Картаґіні (418 або 419 р.) дозволив у часі богослуження читати про муки Мучени-

ків у роковини їхньої смерти (кан. 54), то відтоді — крім календарів і місяцесловів — на Заході і на Сході починають появлятися: збірники коротких життєписів Мучеників чи Святих уложені після днів церковного року для богослужбового вжитку. У Східній Церкві ті збірники, від свого вступного слова, що значить по грецьки "пролог", звуться Прологи, або Синаксарі, що значить збірники. По манастирях на щоденній утрені, на 6-ій пісні канона, читаються Синаксарі тих Святих, що їх того дня Церква святкує.

Від практики перших християн правити Св. Літургію на гробах Мучеників прийшов пізніше звичай на Сході і Заході, щоб при посвяченні церкви ставити на престолі мощі св. Мучеників, і в той спосіб престіл ставав наче гробом Мученика. Цей повний символіки звичай став законом для цілої Церкви від 7-го Вселенського Собору, 783 року.

Наш Слуга Божий Митрополит Андрій про значення культу св. Мучеників для нас говорить таке: "Культ Мучеників виробляє в душах християн щось з того мужества й відваги, якої треба, щоб віддати життя за віру. До почитання Мучеників легко спонукати вірних, коли будемо звертати їх увагу на той правдивий скарб, що його має Церква, а через те і громада: тим скарбом є гріб Мученика, а гробом Мученика престіл, посвячений архиєреєм... Гріб Мученика є дійсно великим скарбом:.. Хто з великою вірою прибігає до Мученика, той може за його заступництвом всього очікувати від Бога". (Про почитання Святих). — Так, отже, скільки разів буваємо в церкві, ми знаходимося при гробі Мучеників. Хай ця свідомість буде для нас заохотою до почитання і до наслідування св. Мучеників у любові Бога та в ціненні і практикуванні нашої віри в нашому щоденному житті.

РУХОМІ Й НЕРУХОМІ СВЯТА

Поділ свят чи празників нашого церковного року замітний тим, що він бере до уваги не тільки сам предмет почитання, себто, кого почитаємо, але також і час, коли ми ті празники святкуємо. З огляду на час усі свята церковного року діляться на дві великі групи: на свята рухамі і нерухомі, по старослов'янськи: свята подвижні й неподвижні.

Два великі празники займають особливо почесне місце в нашому церковному календарі: це празник Христового Різдва і празник Христового Воскресіння або Пасхи. А це тому, бо Христове Різдво це початок а Пасха це завершення відкуплення людського роду. І якраз з цими двома празниками тісно в'яжеться цілий ряд свят, неділь та освячених часів.

ЩО ЦЕ РУХОМІ СВЯТА?

У церковному календарі маємо такі свята, що не випадають кожного року в той самий час і в той самий день місяця, але раз скорше а раз пізніше. Причина лежить у тому, що їхній час і день святкування залежить від празника Пасхи, який не має сталої дати. Празник Пасхи може випасти в одну з неділь між 22-им березня і 25-им квітня. Тож такі свята, що не мають сталої дати, називаємо рухомими. Осередком усіх рухомих свят є празник Пасхи, і тому цілий ряд неділь, празників і освячених часів, залежних від Великодня, творять круг свят, що його називаємо великоднім або пасхальним.

ЩО ЦЕ НЕРУХОМІ СВЯТА?

Крім свят рухомих, які кожного року зміняють свою дату, маємо ще великий ряд свят, що ніколи не міняють своєї дати, а завжди кожного року випадають у той самий день місяця. Так нпр. Христове Різдво завжди випадає 25-го грудня, а празник Успіння Божої Матері 15-го серпня. І такі свята, що ніколи не зміняють своєї дати називаємо нерухомими. Круг нерухомих свят починається церковним Новим Роком, це є днем 1-го вересня, а кінчається днем 31-го серпня.

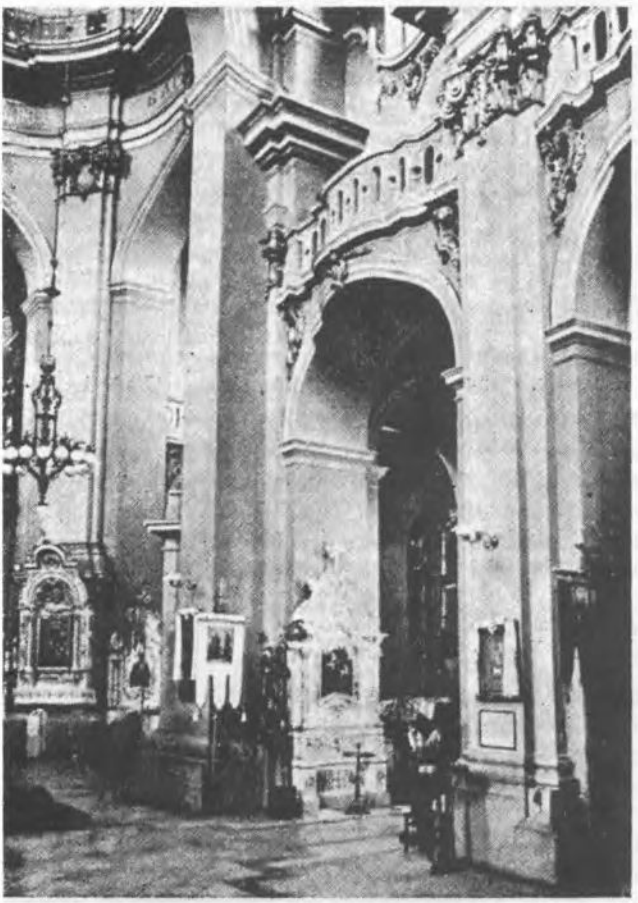
Як празник Пасхи є осередком свят рухомих, так і празник Христового Різдва є осередком свят нерухомих, хоч не всі нерухомі свята є просто залежні від цього празника. Ряд свят, що залежить від Христового Різдва, творять різдвяний круг.

ПАСХАЛЬНИЙ КРУГ

Хто уважно слідкує за церковно-літургійним роком нашої Церкви, той спонтанно і скоро завважує, що вона кожну празничну подію глибоко одуховлено переживає. Свідком того є наші празничні богослужби, які своїми глибоко-змістовними молитвами, співами, гимнами та повними символіки обрядами ставлять нам перед очі ввесь зміст і всю богословську глибину даного празника. Тому нічого дивного, що святочні богослуження нашої Церкви так сильно на нас діють і до глибини зворушують нашу душу. Звідси також пливе те старанне приготування Церквою своїх вірних до кожного празника: приготування духовне, психічне і зовнішнє (фізичне). І чим більший празник, тим більше й довше приготування до нього і довше святкування його попразденства.

І якраз празник Христового Воскресіння, що належить до найбільших празників у році, звертає на себе увагу надзвичайним і довгим приготуванням, а також і довгим святкуванням його попразденства, що є наче предовженням празника Пасхи.

Історично великодній круг почав творитися багато скорше як різдвяний, бо празник Пасхи був у практиці скор-

Частинний вид на кутро собору св. Юра у Львові

ще як празник Христового Різдва. Тож треба дещо більше сказати про великодній круг, бо від нього ми пічнемо подрібне пояснення нашого церковного року.

Що обіймає великодній цикль?

Великодній цикль починається неділею Митаря і Фарисея, на 10 тижнів перед Пасхою, а кінчиться 8 тижнів по Пасці неділею Всіх Святих. Він ділиться на час передпасхальний і час пасхальний.

Час передпасхальний виповняють чотири неділі перед постом, це є неділя Митаря і Фарисея, Блудного Сина, М'ясопусна й Сиропусна; Великий Піст або Чотиридесятниця — від неділі Сиропусної до неділі Квітної, та вкінці Страсний Тиждень, що його звичайно зачисляють до Великого Посту.

Час пасхальний триває від неділі Томиної до неділі Всіх Святих. Час від Великодня до Зіслання Св. Духа обіймає 50 днів, тому має спільну назву П'ятдесятниця. Неділі в пасхальному часі замітні тим, що кожна з них має свою назву від події, що її подає св. Євангелія того дня. Вони йдуть у такому порядку: Неділя Томина, Мироносиць, Розслабленого, Самаріянки, Сліпородженого, неділя Отців, неділя П'ятдесятниці або Зіслання Св. Духа і неділя Всіх Святих. Воскресний час, себто властиве попразденство Пасхи, триває 40 днів, це є до празника Христового Вознесіння.

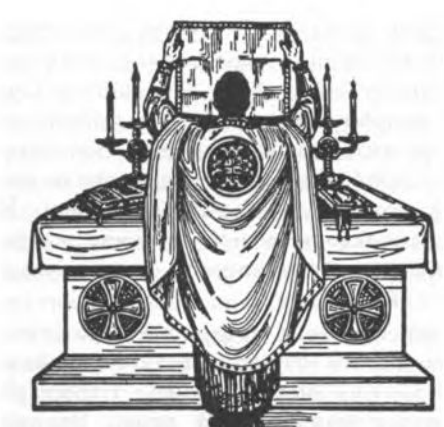
Від великоднього круга залежні 32 неділі, що наступають одна по одній, і тому звемо їх неділями рядовими для відрізнення від неділь празничних, що мають свого осібного Апостола і Євангеліє. Таких празничних неділь є кілька в часі року, як нпр. неділя перед і по Різдві, неділя перед і по Воздвиженні Чесного Хреста. Неділі рядові починаються неділею Всіх Святих і кінчать свою чергу неділею, що має назву Закхея. А по ній уже наступає неділя Митаря і Фарисея. Число тих рядових неділь залежить від дати Великодня, т. зн., коли скорше випадає Великдень то буде більше рядових неділь, а коли пізніше то менше рядових неділь.

Духовне значення пасхального круга

Головне завдання великоднього круга це найперше приготовити наше серце й душу до того, щоб гідно й достойно стрінути Воскреслого Христа. А приготовляємо себе на цю радісну стрічу через покірну молитву, піст, покуту і розважання Христових страстей. Своє приготування завершуємо великодньою Сповіддю і Св. Причастям. І так з чистим серцем ідемо на стрічу Христовому Воскресінню і співаємо переможний гимн слави: "Христос воскрес із мертвих, смертю смерть подолав..."

Дальше завдання великоднього круга це брати участь у Христовій радості, перемозі і тріюмфі, бо як Він славно воскрес, так і ми колись воскреснемо до нового життя. "Бо надходить час, — каже Христос — коли всі, хто у гробах, голос Його вчують, і вийдуть ті, що чинили добро, на воскресіння життя. А ті, що зло чинили, — воскреснуть на суд" (Ів. 5, 28).

Наше переживання пасхального круга дуже тісно зв'язане з церковними богослуженнями того часу. Ці богослужби чи покутного чи радісного характеру надають нашій душі покутний або радісний настрій духа. Пасхальний час дає нам велику і спасенну науку, а саме, що нема світлого Воскресіння без Голготи, та що, як Ісус Христос, так і ми мусимо перейти Голготу нашого життя, щоб увійти в радість вічної Пасхи у небі.

НЕДІЛЯ МИТАРЯ І ФАРИСЕЯ

"Хто живе як фарисей, той перебуває далеко від Церкви".

(Синаксар Утрені)

Заки жовнір піде на фронт, то довший час переходить він військовий вишкіл, що має за ціль фізично і психічно заправити його до воєнної штуки та загартувати на всі труди й невигоди військового життя.

Подібно поступає і св. Церква, наша добра Мати. Вона заки нам своїм дітям поручить спасенну практику строгого Великого Посту, то найперше старається приготовити нас душевно на подвиги 40-дневного посту. До тієї цілі служать якраз чотири передпісні неділі, що їх починає неділя Митаря і Фарисея, а кінчить неділя Сиропусна. В часі богослужень цих неділь св. Церква ставить нам перед очі кілька біблійних образків: гордого фарисея і покірного митаря, навернення блудного сина, сцену Страшного Суду та прогнання наших прародичів з раю. Ці драматичні образки мають силу зворушити нас до глибини, показати Боже милосердя і Божу справедливість та переконати нас про важливість навернення, покути і спасення душі. Розважання тих подій має викликати в нас поважне наставлення до посту, переконати про його потребу й хосен та помалу заправити нас до самого посту.

Згадані передпісні неділі історично ввійшли до нашого церковного календаря в пізніших віках, бо щойно тоді, коли Великий Піст уже був дістав той вид і форму, що її має сьогодні. Найперше були додані перед Великим Постом

неділі М'ясопусна й Сиропусна, а щойно відтак десь у 8-9 віках прийшли ще неділі Митаря й Фарисея та Блудного Сина.

ПРИТЧА ПРО МИТАРЯ Й ФАРИСЕЯ

Ісус Христос у своїм навчанні досить часто послугувався притчами, цебто оповіданнями, що в ясний і приступний спосіб поясняли слухачам якусь моральну науку, правду чи чесноту. Притчу ми легко слухаємо і легко запам'ятуємо її зміст.

Неділя Митаря і Фарисея одержала свою назву від притчі про митаря і фарисея, що її записав нам св. євангелист Лука у главі 18, 10-14. Тут Ісус Христос ставить нам перед очі два контрасти: гордого фарисея і покірного митаря. І на тих двох типах людей показує нам погань гордости і значення покори.

Фарисеї за часів Ісуса Христа це була релігійна секта, що настоювала на строгім і легалістичнім зберіганні Мойсеєвого закону і традиції. Для них більше значила буква аніж сам дух закону. Їхня праведність полягала радше на поверховнім захованню Закону та різних дрібничкових приписах аніж на практиці чеснот, що їх наказував Закон. Вони вважали себе за ревнителів Закону, гордилися своєю фальшивою ревністю і дивилися згори на тих, що не належали до їхньої секти. Ісус Христос часто картав їхню дрібничковість і облуду та прилюдно нап'ятновував їхнє лицемірство. "На катедрі Мойсея — казав Христос — розсілись книжники і фарисеї. Робіть і зберігайте все, що вони скажуть вам, але не робіть, як вони роблять. Бо вони говорять, а не роблять... Горе вам, книжники та фарисеї, лицеміри, що людям замикаєте Царство Небесне! Самі не входите і не дозволяєте ввійти тим, які бажали б увійти... Сліпі проводирі, що комаря відціджуєте, а ковтаєте верблюда... Назовні здаєтесь людям справедливі, а всередині ви сповнені лицемірства й беззаконня" (Мат. 23).

Наша притча показує якраз типового фарисея. Хоч він прийшов до храму помолитися, то властиво він славить не Бога, а себе самого. Він не перепрошує Господа Бога за свої провини, але радше, будучи певним своєї праведности,

він навіть дякує Богові, що не належить до грішників. Він хвалиться своїм постом та чваниться своєї десятиною, що її дає на Божий храм. А притім він дивиться з погордою на митаря, як на великого грішника.

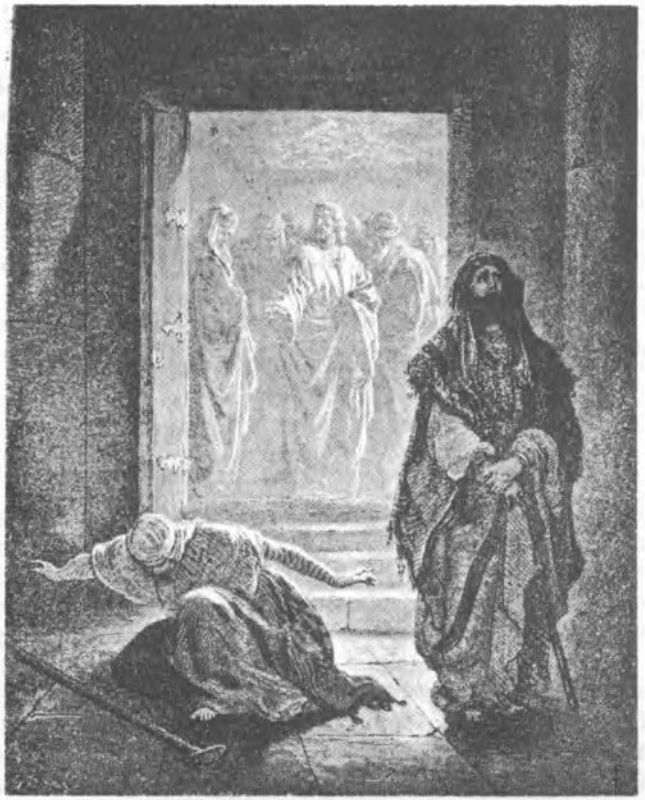
А митар у почутті своєї грішности не смів навіть очей піднести до неба, тільки покірно молився і бився в груди, кажучи: "Боже, змилуйся надо мною грішним" (Лк. 18, 13). Його коротенька, але повна жалю й покори молитва по сьогодні нам усім служить за найкращий і щирий акт жалю за наші гріхи.

Ісус Христос кінчить цю притчу словами: "Кажу вам: Цей повернувся виправданий до свого дому, а не той, бо кожний, хто виноситься, буде принижений, а хто принижується, — вивищений" (Лк. 18, 14).

Митарі, — від слова "мито", що значить оплата, — це були збирачі різних державних оплат за римської окупації Палестини. Римська держава мала двоякого роду податки: прямі й непрямі. Прямі податки побирано від земельної посілости і від прибутків, а непрямі це були різні оплати від продажей і закупів, від вивозу і ввозу зза границі. Прямі податки збирала сама держава, а непрямі вона виставляла на ліцитацію і продавала багатим купцям, а вони вже ті оплати збирали. Такий спосіб збирання оплат отвирав широку дорогу до всякого роду здирств, кривди і несправедливости тому, що ті купці, звані митарями, маючи від держави право збирати оплати, стягали їх без усякого милосердя. А все, що вони зібрали понад те, що заплатили державі, було їхнім особистим зиском. Тож нічого дивного, що в очах народу митарі не мали доброї слави. Їх загально вважали за нечесних, ставили нарівні з грабіжниками, явногрішниками й поганами та погорджували ними. Митарі не могли бути свідками в суді, бо їхнє слово, як нечесних людей, не мало жадного значення.

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРИТЧІ

Ця притча показує нам ясно, що Господь Бог не дивиться на особу чи її стан, але дивиться на її серце й душу. Тут розуміємо правдивість слів Св. Письма, що каже: "Бог гордим противиться, а покірним дає ласку" (І. Петро 5, 5).

І митар і фарисей молились...

Тож зрозуміло, що Бог не приняв молитви чванькуватого гордого фарисея, зате ж вислухав молитву покірного митаря. Гордість належить до головних гріхів і є найбільшою перепоною до навернення і покути, а покора це початок справжнього навернення і основа правдивої покути й посту.

Отже, св. Церква бажає, щоб і ми, наближаючися до Великого Посту, приготовлялися до нього великою покорою та свідомістю нашої грішности, бо тільки тоді буде в нас добра воля до скрухи серця, посту й покути. Без поко-

ри нема навернення, нема жалю за гріхи й нема повороту до Бога.

В тому дусі уложені й наші літургійні відправи й молитви на неділю Митаря й Фарисея. Богослужбові тропарі, стихири й утренний канон багато разів підкреслюють і вихвалюють чесноту покори, а ганять фарисейську гордість. "Душе моя, — співаємо на стихирах вечірні — зрозумівши, що це фарисей і митар, зненавидь тамтого гордовитий голос, а ревнуй благоумиленній молитві оцього і заклич: Боже, очисти мене грішного і помилуй мене".

"Уникаймо високопарних слів фарисея — каже кондак— а навчімся висоти покірних слів митаря, і кличмо в покуті: Спасителю світу, очисти Твоїх рабів".

ПОКУТНІ ТРОПАРІ — СИМВОЛ ПРАВДИВОЇ ПОКОРИ

У богослужбі на неділю Митаря і Фарисея заслуговують на осібну увагу три тропарі з огляду на свій молитовно-покутний і повний покори настрій. Ці тропарі св. Церква співатиме на кожній недільній утрені від сьогодні аж до п'ятої неділі посту. Вони надають тон не тільки передпісним неділям, але й цілому Великому Постові. Ось їхні слова:

"Покаяння двері отвори мені, Життєдавче! Бо дух мій зраня підноситься до Твого св. храму, маючи храм мого тіла увесь осквернений. Але Ти, будучи щедрим, очисти мене Твоєю добросердечною милістю".

"На стежку спасіння настав мене, Богородице! Бо заплямив я душу поганими гріхами та в лінивстві провів я все моє життя, але Твоїми молитвами визволи мене від усякої нечистоти!"

"Коли подумаю, окаянний, над безліччю вдіяних мною зол, то дрожу на згадку дня Страшного Суду. Та надіючися на милість Твого милосердя, з Давидом кличу до Тебе: Помилуй мене, Боже, по великій Твоїй милості!"

ПРО ЗАГАЛЬНИЦІ

В часі нашого церковного року переживаємо часи смутку, посту й покути, але маємо також дні й тижні радости й потіхи, в яких Церква, звільняючи нас від приписаного посту й покути, дозволяє на відпруження духа й тіла. І такі часи, що в них Церква благословить на їду м'ясних, а давніше і молочних, страв називаємо ЗАГАЛЬНИЦЕЮ. У церковній мові загальниця має назву: "седмица всеядна" або "посполита", себто тиждень, у якому є загальний дозвіл для всіх вірних їсти м'ясні страви навіть у середу й п'ятницю. Говоримо тут і про середу, бо давніше обов'язував піст і цього дня.

Час чотирьох передпісних неділь замітний якраз тим, що між неділею Митаря і Фарисея та неділею Блудного Сина випадає загальниця. Таких загальниць маємо кілька в часі церковного року. Тож на цьому місці скажемо дещо про історію і практику загальниць.

ЯК ТВОРИЛИСЯ ЗАГАЛЬНИЦІ?

Загальниці своєю історією сягають просто перших віків християнської віри. Від давен-давна завівся у Церкві звичай, щоб з огляду на особливі причини залишати звичайні приписи посту в поодиноких днях або й через цілі тижні. Ця практика почалася найперше від празничних днів, що припадали в середу або п'ятницю. З часом для більшого звеличання найстаршого й найбільшого празника, що ним є празник Христового Воскресіння, почали залишати піст від Великодня аж до Зіслання Св. Духа, цебто через увесь той час, що його зовемо П'ятдесятницею.

Таких празників, що могли б припасти в середу або п'ятницю в перших віках було дуже мало. Крім празників Пасхи і Зелених Свят були ще празник Богоявління і Христового Різдва. Цей останній празник ще до другої половини четвертого століття у Східній Церкві святковано одного дня з Богоявлінням. Про залишення посту на Богоявління св. Епіфан Кипрський (†403) каже: "Також не годиться постити на Богоявління, коли родився тілом наш Господь, хоча б воно припало в середу або п'ятницю".

Коли ж помалу почали входити у звичай ще й інші Господні празники, то і в тих днях не зберігали посту, коли вони припадали в середу або п'ятницю. На взір загальниці, що була по Великодні, приходить відтак загальниця і по Христовому Різдві аж до Богоявління. Ця різдвяна загальниця, тому що мала 12 днів, дістала назву "дванадцятиднев'я" а з-грецька "додекамерон".

А коли по Єфезькім Соборі 431 року, почали появлятися празники Богородичні, то і в тих днях не практиковано посту, коли вони припадали в середу або п'ятницю. Вкінці і в деякі празники великих Святих також почали залишати піст.

До вище названих загальниць долучується відтак ще загальниця від неділі Митаря і Фарисея до неділі Блудного Сина. Маючи вже більше загальниць, то тепер знову привернено піст на час п'ятдесятниці, а великодню загальницю обмежено до одного тижня, себто від Великодня до Томиної неділі, і так осталося по сьогодні.

Треба звернути увагу на те, що таке обмежування чи поширення посту не відбувалося через приписи чи закони Церкви, а радше входило в життя через місцеві звичаї, які з часом ставали неписаними законами для інших місцевих Церков або й цілої Церкви. Тому нічого дивного, що в Східній Церкві через довгі століття не було тут повної однозгідности, а навіть на тому тлі було багато спорів.

ЧОМУ ТВОРИЛИСЯ ЗАГАЛЬНИЦІ?

На творення загальниць складалися ріжні мотиви чи причини. За головний мотив можна вважати Христові слова сказані до учнів Йоана, про що св. Євангелія так каже: "Тоді приступили до Нього учні Йоана й кажуть: "Чому

Іконостас у церкві ОО. Василіян у Прудентополі, Парана, Бразилія

ми й фарисеї постимо, а Твої учні не постять?" Ісус відповів їм: "Чи ж личить весільним гостям сумувати, поки молодий з ними? Надійдуть дні, коли від них заберуть молодого, і тоді будуть постити." (Мат. 9, 14-15).

Смуток і радість тяжко разом погодити. Тож у святкуванні празників, що припадали в середу або п'ятницю, йшлося про те, чому дати першенство, чи постові, чи празничній радості і торжествам. І рішила радість торжества, себто піст середи й п'ятниці мусів уступити перед радісним торжеством празничної події.

З однодневної загальниці згодом починає розвиватися однотижнева й довша загальниця. Для християн перших віків найрадіснішим празником була Христова Пасха. Тож воскресну радість Великодня хотіли якнайдовше задержати. Найкращим виявом того наставлення було залишення посту й колінноприклонення аж до Зіслання Св. Духа. Про загальницю П'ятдесятниці говорить св. Епіфан Кипрський: "Піст середи й п'ятниці зберігається через цілий рік і триває до 9-ої години, — це є до нашої 3-ої години пополудні. — З того виняті 50 днів п'ятдесятниці, коли нема ані колінноприклонення ані посту".

З подібного мотиву як великодня прийшла і 12-дневна загальниця від Христового Різдва аж до Богоявління. Для християн перших століть час по Христовому Різдві був наче друга п'ятдесятниця. Св. Теодор Студит (759-826) пояснює причину різдвяної загальниці тими словами: "Щоб ми не виглядали сумні наче нерозумні юдеї у Різдві Того, що нас обновив".

Дещо інші були причини загальниці по неділі Митаря і Фарисея. Ця загальниця має свою осібну історію. Головна її причина це постійне ворогування греків і вірмен, що їх греки вважали за єретиків. Вірмени цього тижня постили у п'ятницю й суботу. В п'ятницю на спомин посту Ниневитян, а в суботу в пам'ять св. Сергія Стратилата. Греки у своїй ненависті до вірмен навіть видумали осібну байку, нібито вірмени постять того тижня в суботу в пам'ять пса Арцивурія, що його єпископ Сергій мав посилати перед собою до кожної місцевости, куди він сам мав прийти, і того пса зажерли вовки. Тому, щоб не мати нічого спільного з постом вірмен, то греки завели цього тижня загальницю. Другий мотив цієї загальниці становить і те, що св. Церква,

приготовляючи вірних до Великого Посту, дозволяє на м'ясні страви через цілий цей тиждень наче наперекір гордому фарисеєві, що хвалився своїм постом двічі в тиждень, І про цю загальницю говорить св. Теодор Студит: "Подібно і в часі тижня підготовного до покути, — каже він — у якому читаємо св. Євангеліє про митаря і фарисея, дозволяється на всякого роду страви, як це ми приняли від наших Св. Вітців, що були перед нами, щоб у той спосіб знехтувати ту безбожну догму під усяким оглядом нечестивого Петра єпископа вірмен."

Виглядає, що найпізніше прийшла загальниця від Зелених Свят до неділі Всіх Святих. Вона з одної сторони продовжала радість празника Зіслання Св. Духа, а з другої приготовляла до посту в честь св. Апостолів Петра й Павла.

ЗАГАЛЬНИЦІ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕРКВІ

В часі, коли наші предки приняли християнську віру з Візантії, то загальниці вже майже були усталені, хоч усе ще в тому часі Греки вели спори щодо злагіднення посту в деякі празники, що припадали в середу або п'ятницю. Про наші практики відносно постів і загальниць в 11-ім столітті багато довідуємося з приписів "Уставу Білеческого" київського митрополита Георгія (1069-1072). У своєму уставі він нічого не згадує про залишення посту в празники, коли вони випадають у середу або п'ятницю. Зате він дає приписи щодо часу п'ятдесятниці, 12-днев'я, тижня по неділі Митаря й Фарисея і сиропусного тижня. За його уставом піст у середи й п'ятниці підчас п'ятдесятниці тільки частинно злагіднюється. У ті дні, замість один раз, він дозволяє на їду два рази денно. Щодо роду страв, то він дозволяє на м'ясо тільки на переполовлення і в тижні по Зелених Святах (§1). У часі 12-днев'я по Христовому Різдві він дозволяє на м'ясо але наказує піст від молока і від м'яса в день Навечір'я Богоявління (§5), що і по сьогодні є в нас у звичаю. Підчас загальниці по неділі Митаря і Фарисея він дозволяє на м'ясо тільки там, де є вірмени, проти яких ця загальниця була установлена (§6).

Історик Е. Голубинський завважує, що відносно п'ятдесятниці наша практика не годилася з приписами митропо-

Митрополит Лев Кішка (1714—1728)
старанням якого відбувся Замойський Синод у 1720 році

лита Георгія, бо в нас колись не було посту через цілу п'ятдесятницю. А що до празників, то в нас витворився звичай, щоб не постити в усі Господні й Богородичні празники. Також у нас не було посту на свято св. Івана Хрестителя, св. Ап. Петра й Павла, св. Івана Богослова, св. вмч. Георгія, св. Димитрія і в деякі інші. Про наші звичаї говорить Никонівський літопис під 1168 роком, розповідаючи про печерського ігумена Поликарпа, якого київський митрополит Костянтин II-ий, що прибув на Русь у 1167 р. — усунув був з ігуменства за те, що він звільняв з посту в менші Господні і Богородичні празники і великих Святих, а також від Пасхи до Зелених Свят. (Історія Русскої Церкви, т. I, період 1-ий, 2-а половина, ст. 466-469).

З бігом віків у нашій Церкві щодо загальниць усталився звичай, що триває по сьогодні. Наш Замойський Синод з 1720 р., говорячи про пости, нічого не згадує про загальниці. Львівський Синод з 1891 р. говорить про чотири знані нам загальниці. Цей Синод нічого не згадує про залишення посту в празники, коли вони припадають у середу або п'ятницю.

Наш Римський Єпископський Синод з 1966 р., говорячи про пости, пригадує дотеперішню практику наших загальниць тими словами:

"Як злагіднення постів у нашому обряді були установлені загальниці, в часі яких продовж цілого тижня, отже в середи та в п'ятниці, є дозволено їсти м'ясо, а саме:

1. Від Христового Різдва до Навечір'я Богоявління
2. Від неділі Митаря й Фарисея до неділі Блудного Сина
3. Від неділі Пасхи до Томиної неділі
4. Від Зіслання Св. Духа до неділі Всіх Святих
5. Якщо Господні й Богородичні празники припадають продовж року в середи і п'ятниці (крім Великого Посту, двох Навечерій, Воздвиження Чесного Хреста й Усікновення), згідно зі старовинним українським звичаєм є дозволено їсти м'ясо... Всі духовні особи, монахи, монахині та миряни є обов'язані в совісті до повздержливости, зглядно посту, а саме: в усі п'ятниці цілого року, за виїмком загальниць і припадаючих Господніх і Богородичних празників — повздержливість від м'яса" (Благовісник, II, кн. 2-4, ст. 196-7).

НЕДІЛЯ БЛУДНОГО СИНА

"Глянь, Христе, на печаль мого серця, глянь на моє навернення, глянь на сльози, Спасе, і не відкинь мене!"

(9-та пісня канону Утрені Блудного Сина)

Св. Церква приготовляючи нас до Великого Посту, вказала нам на перший крок до навернення у притчі про митаря і фарисея — це покора. А цієї неділі вона, ставлячи нам перед очі притчу про блудного сина, на його прикладі вчить нас, як виглядає поворот до Бога в практиці. А де покора і скруха серця, там отворена дорога до Божого милосердя.

Знавці Св. Письма називають притчу про блудного сина перлою поміж усіма притчами. Вона визначна своїм глибоко-моральним змістом, а її драматична історія вічно повторяється в серцях тисячів і мільйонів душ по цілому світі. Блудний син цієї притчі це символ кожної грішної душі. Ця притча наглядно нас переконує, що нічого земського не в силі заспокоїти нашого бажання щастя. Правдиве щастя і спокій тільки там, де Господь Бог, наш люблячий Батько. Деякі учителі духовного життя дають цій притчі також назву: притча про Божу любов.

Кожний, хто через гріх відпадає від Бога й шукає щастя поза Богом, скорше чи пізніше буде змушений сказати собі

Зліва: Кардинал — Митрополит Сильвестер Сембратович (1885—1898), за якого митрополитства відбувся Львівський Синод у 1891 р.

враз із блудним сином: "Встану та й піду до батька мого" (Лука 15, 18) та кликати враз зі св. Августином, що через довгі літа був блудним сином: "Неспокійне наше серце, Боже, доки не спічне в Тобі".

ВАЖЛИВІШІ МОМЕНТИ ПРИТЧІ

Зміст цієї притчі нам добре знаний. Від нашого дитинства ми чули її вже багато разів і в школі підчас науки релігії і щорічно чуємо її в церкві. Тому тут не будемо ближче займатися її змістом. Тут хочемо тільки звернути увагу на деякі її важливіші моменти.

Приклад до цієї притчі бере Ісус Христос з життя багатої родини. Молодший син бажає повної свободи, щоб міг зажити життям за бажаннями свого серця. Тож рішає покинути батьківський дім і забрати зі собою свою частку майна.

Після жидівського закону найстаршому синові при поділі майна належалося дві третини маєтку, а прочу третину ділено поміж інших синів. Тут було тільки двох синів, тож молодшому припала ціла третина.

Перші дні й місяці свобідного побуту поза родинним домом були для нього такі радісні, милі, щасливі. Необмежена свобода, повна калитка, багато приятелів, — а вони зараз знайдуться там, де гроші—вічні забави робили блудного сина наче п'яним від вдовілля і щастя. Та він ще добре не зажив, коли, наче весняний сніг, стопився його маєток, щезли його приятелі, померкли бенкети й забави, а він остався без засобів до життя. А до того ще в тій країні, де перебував, настав великий голод. І так багацька дитина хоч-не-хоч стає пастухом свиней. Жиди вважали свиней за нечисті звірята, тож бути їхнім пастухом уважалося за найбільше пониження.

Серед біди й голоду приходить холодна застанова. Блудний син рішає вернутися до батьківського дому. Він готов навіть бути за слугу в домі свого батька. Та добрий батько перший бере його у свої обійми і привертає йому гідність сина, даючи йому святочну одіж, перстень і сандали.

На Сході дати комусь святочну одіж було ознакою особливого відзначення. Перстень з печаткою був символом власти. Його носили королі й високі достойники. Читаємо

Отче, я прогрішився проти неба й проти тебе... Прости мені!

в Біблії про Йосифа, що коли фараон зробив його своїм намісником над Єгиптом, то "зняв з руки своєї перстень з печаткою, настромив його Йосифові на руку, вдягнув його в шати висонові, вклав золотий ланцюг на його шию" (Буття 41, 42). Сандали свідчили про багату людину, бо бідні ходили босоніж.

БЛУДНИЙ СИН — СИМВОЛ БОЖОГО МИЛОСЕРДЯ ДЛЯ ГРІШНИКА

Притча про блудного сина має для нас глибоко-символічне значення. Розважаючи її, ми спонтанно відчуваємо, що той блудний син це ніхто інший, а кожний з нас, і кожна людина, що через свої гріхи покидає Господа Бога. Тому ця притча для кожного з нас така близька, бо вона є наче частиною інтимної історії нашого життя. Вона — це вічний символ нашої невірности зглядом Господа Бога, але й символ безграничного Божого милосердя. Сьогоднішний світ роїться від блудних синів і доньок. Тож і сьогодні драма цієї притчі часто-густо повторяється у глибині сер-

дець тисячів і мільйонів душ. Кожна людина є або тим старшим сином, що завжди вірний свому батькові або молодшим сином, який щойно через тяжкий і дуже болючий досвід життя переконується, що поза батьківським домом ніде нема щастя.

Ось приклад модерного блудного сина чи радше блудної доні: Часописи ЗСА з 14-го квітня 1974 р. подавали таку сензаційну вістку: Славна американська фільмова зірка і співачка, Бетті Гаттон (Betty Hutton), яка в 40-вих і 50-тих роках була широко знана зі своїх фільмів і співу, навертається до Католицької Церкви, і стає за кухарку в одній католицькій парафії у стейті Ровд Айленд. Що було причиною її навернення?

Послухаймо історії її життя з її власних уст: "Я була прогайнувала ввесь свій маєток і осталась без засобів до життя. Вісім місяців тому припадково стрінула я католицького священика, який з милосердя приняв мене за кухарку. Чотири рази була я замужня і всі мої подружжя були нещасливі і всі вони покінчилися розводами. Ані мої діти не принесли мені щастя. Ніщо не давало мені правдивого щастя аж доки я не пізнала католицьку віру. Я мала гроші, я мала славу, але притім не була щаслива. Ще тому десять літ назад я заробляла на тиждень 150 тисяч долярів. Для мене гроші не були проблема. Зате любов була моя проблема. Я мусіла купувати любов, і так кожного купувала. Щойно, коли я прийшла сюди і зазнала милосердя католицького священика та побачила католицьку віру в практиці, то зрозуміла, що існує правдива любов".

Притча про блудного сина вчить нас, що Господь прощає і приймає навіть найбільшого грішника, коли він кається і жалує за свої гріхи. Історія людського роду це історія Божого милосердя. "Милосердя Господнє — каже псальмоспівець — від віку й до віку, над тими, що бояться Його" (Пс. 103, 17).

ДУХ БОГОСЛУЖЕНЬ НЕДІЛІ БЛУДНОГО СИНА

Вся богослужба цієї неділі у прегарний поетичний спосіб на історії марнотравного сина змальовує і тугу за Богом грішної душі, і її нужду і плач над упадком, і жаль і щире каяття, і любов та милосердя небесного Вітця. Навіть на-

піви цього дня нагадують покаянно-молитовний плач душі.

Св. Церква, щоб нам пригадати, що всі ми вигнанці на цій землі й далеко від небесної вітчизни, каже цього дня співати найкращу пісню туги за рідним краєм, яку знає історія. Це пісня туги ізраїльського народу у вавилонській неволі. Ця тужлива пісня записана у 137-му псальмі. На утрені цієї неділі співаються оці стихи згаданого псальма:

"Над вавилонськими ріками, там ми сиділи й ридали, як згадували Сіон. Співайте нам пісень сіонських! Як нам співати пісень Господніх на чужій землі? О, дочко вавилонська, окаянна, щасливий, хто вхопивши дітей твоїх, розіб'є їх об камінь".

Спів цього псальма має собі питомий напів. Кожний стишок кінчиться протяжно-зворушливим співом потрійного "Алилуя". Цей псалом співається ще в неділю М'ясопусну й Сиропусну.

З туги за Богом, за прикладом блудного сина, родиться у серці грішника плач над грішним станом своєї душі. На великій вечірні неділі Блудного Сина в першій стихирі співаємо:

"Удався я в країну безгрішну і тваринну, посіяв гріх, серпом пожав колосся лінивства, і жменями пов'язав я діл моїх снопи, що їх не поставив на тоці покаяння, але молю Тебе предвічного Діятеля (це є Ісус Хр.), нашого Бога: вітром Твого милосердя розвій полову моїх діл, і дай моїй душі пшеницю прощення, замкнувши мене в Твою небесну житницю, і спаси мене".

Де розуміння власної нужди, там і щирий жаль і каяття, там також і молитва за прощення і Боже милосердя. Ці почування висказує наступний тропар: "Поспішись отворити мені батьківські обійми, бо блудно провів я моє життя, та задля превеликого багатства Твого милосердя, Спасе, не погорди моїм збіднілим серцем, бо до Тебе, Господи, у розкаянні кличу: Згрішив я, Отче, на небо і перед Тобою".

А там, де плач, і каяття і жаль за гріхи, там також прещедре Боже милосердя, що його оспівує оця стихира великої вечірні:

"Пізнаймо, браття, таїнства силу, бо блудного сина, що від гріха прибіг до батьківського дому, предобрий батько побачивши цілує, і знову дарує йому розуміння своєї слави

та справляє бенкет незрозумілий для жителів неба, заколюючи годоване теля, щоб і ми разом перебували з чоловіколюбним Отцем, що заколов, і зі славною жертвою, Спасителем душ наших".

Український Православний Київський Митрополит Петро Могила (1633—1647)
Визначний богослов і літургіст Української Церкви.

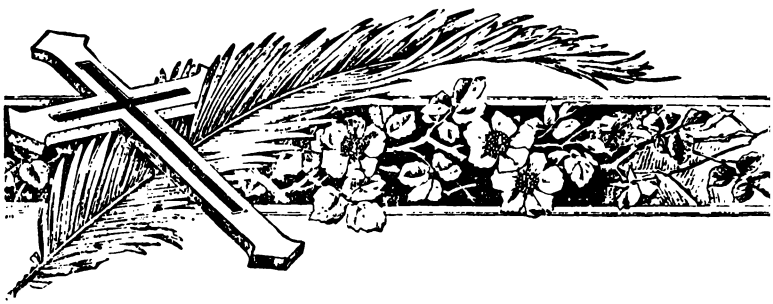
ПРО ЗАДУШНІ ДНІ

"Отців і праотців, дідів і прадідів, від перших аж до останніх..., всіх пом'яни, Спасе наш".
(4-а п. кан. утр. суб. М'ясоп.)

Св. Церква, як Містичне Христове Тіло, об'єднує всіх охрещених вірних, чи вони ще тут на землі, чи вже у славі в небі або чи ще може покутують за свої провини в чистилищі. Звідси то говоримо про Церкву воюючу, прославлену й терплячу. Всіх членів цієї потрійної Церкви в'яже та сама любов Господа Бога і ближнього. Ту взаїмну злуку всіх вірних на землі, святих у небі й душ у чистилищі ми звемо спільністю святих. Вона полягає на тому, що святі в небі своїм заступництвом перед Богом можуть помагати й помагають нам на землі й душам у чистилищі. А ці знов можуть молитися за нас, але собі не в силі помогти, бо час їхніх заслуг уже скінчився. Зате ми можемо їм помогти своїми молитвами, добрими ділами а передусім жертвою Св. Літургії.

І якраз на науці св. віри про спільність святих основується прадавня практика Церкви, щоб молитися за тих, що відійшли до вічности. Про цю практику 2-ий Ватиканський Собор у декреті "Про Церкву" каже: "Признаючи вповні цю спільноту цілого Містичного Тіла Ісуса Христа, Церква на землі, від самих початків християнської релігії, плекала пам'ять померлих з великою побожністю" (§50).

Хоч Церква у своїх щоденних молитвах і богослуженнях пам'ятає про душі померлих, все таки вона, як добра Мати, в часі церковного року назначує ще осібні дні на поминання й молитви за померлих. Ці дні звемо задушними або поминальними.

ПОМИНАЛЬНІ СУБОТИ

1. Субота — день молитви за померлих

У нашому церковному календарі не тільки кожний день у році є присвячений якомусь празникові чи святому, але й кожний день тижня має свого покровителя.

В понеділок св. Церква почитає ангельські хори, які в небі займають перше місце по Пресв. Богородиці. Вівторок присвячений св. Іванові Хрестителеві, бо він є символом усіх пророків. Середа обходить пам'ять видання і початку страстей Ісуса Христа та віддає честь животворящому хрестові, на якім помер наш Спаситель. У четвер почитаємо св. Апостолів і св. о. Миколая. У п'ятницю віддаємо поклін Христовим мукам і Його смерти на хресті.

В суботу Господь Бог відпочав по створенні світу і в суботу Ісус Христос спочив у гробі, доконавши спасіння людського роду; отже субота стала символом вічного спочинку і щастя в Бозі. Тому Церква присвятила суботу всім Святим, що відійшли до вічности, але ще не ввійшли у вічний і блаженний відпочинок зі святими в небі. Богородиця не має осібного дня в тижні, тому що в кожний день тижня Церква величає Її у своїх богослуженнях. Три дні в тижні, це є середа, п'ятниця і неділя, в особливий спосіб прославляють Пречисту Діву Марію у зв'язку з муками, смертю і воскресінням Ісуса Христа, в чому Вона брала активну участь.

2. Субота М'ясопусна

Крім тієї частинної пам'яти про померлих у кожну суботу тижня маємо ще в нашому церковному році деякі су-

боти, що їх церковні богослужби уповні присвячені молитвам і поминанню померлих. Ті суботи звемо задушними або поминальними. Сюди належить субота перед неділею М'ясопусною, друга, третя і четверта субота Великого Посту та перед Зеленими Святами.

Неділя М'ясопусна згадує день Страшного Суду. І тому в суботу перед тим молимося "за всіх від віків померлих християн", себто за всіх тих, що колинебудь і денебудь померли або згинули, а про яких може ніхто ніколи не молиться, щоб усі вони могли станути на Страшному Суді по правиці вічного Судді.

3. *Друга, третя і четверта субота Великого Посту*

Великий Піст це не тільки час посту й покути, але й молитов за померлих. Для тієї цілі присвячено три суботи в пості. В давних часах у часі Великого Посту Св. Літургія

Зі Святими упокій душу спочилого Твого слуги!

правилася тільки в суботу й неділю, а в інші дні правилася Літургія Ранішосвячених Дарів. Тож, щоб померлі не остались без ласк і заслуг Св. Літургії, тому суботу в пості призначено на осібне поминання померлих.

4. *Зелено-святочна субота*

Зіслання Св. Духа 50-го дня по Воскресінню було завершенням діла відкуплення людського роду. Тому св. Церква бажаючи, щоб і померлі були учасниками ласк відкуплення, в цю суботу поминає всіх від віків спочилих християн. Студитський монаший устав, списаний около 980 р. в студитському монастирі в Константинополі, подає, що в м'ясопусну й зелену суботу всі монахи йшли на цвинтар молитися за померлих монахів.

5. *Субота Димитрієва*

Требник Митрополита Петра Могили говорить ще про поминання померлих у суботу перед святом св. великомученика Димитрія. Та це поминання не є звичаєм ані Східньої Церкви, ані нашого українського народу. Цей звичай прийшов до нас від московської Церкви. Підставою до поминань у цю суботу стала перемога великого князя Димитрія Івановича Донського над татарським ханом Мамаєм 8-го вересня 1380 р. на Куликовім Полі. Князь Димитрій Донський (1362-1389) по світлій перемозі наказав був кожнорічно поминати воїнів, що полягли в тій битві. Зчасом почали поминати і не воїнів, а днем поминання стала субота перед св. Димитрієм, мабуть тому, що св. Димитрій сам був воїном.

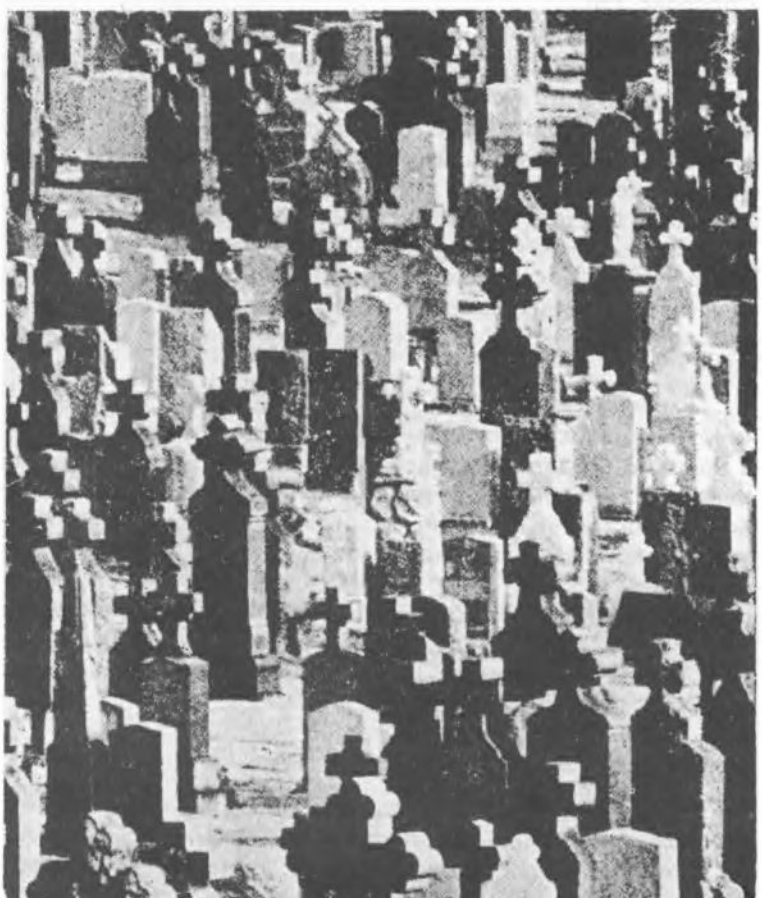
ІНШІ ПОМИНАЛЬНІ ДНІ

1. *Третини-Дев'ятини-Сорочини*

Наша Східня Церква має прадавний звичай поминати померлих 3-го, 9-го і 40-го дня по смерти, тому і ці дні звуться третини, дев'ятини й сорочини або чотиродесятини. Ті поминання сягають апостольських часів. Посна Тріодь у синаксарі (це є духовній науці) на суботу м'ясопусну дає таке пояснення, чому якраз у згадані дні поминаємо

померлих: "Творимо третини, бо третього дня змінюється обличчя покійника, дев'ятини, бо 9-го для розкладається усе тіло крім серця, а сорочини, бо 40-го дня розкладається і серце".

Требник Петра Могили говорить і про духовне значення тих поминальних днів: "Поминання 3-го дня означає, що померлий вірив у Христа, Який воскрес 3-го дня, а

...і я воскрешу його
останнього дня — сказав Христос

також і те, що померлий ціло зберіг три богословські чесноти: віру, надію і любов. Поминанням 9-го дня просимо Господа Бога, щоб через заступництво небесних ангельських хорів упокоїв померлого зі святими на місці відпавших ангелів. Поминання 40-го дня на спомин 40-дневного Христового посту й 40-го Його перебування на землі по своїм воскресінні, а також на спомин 40-го посту Мойсея і пророка Ілії".

Вище названі поминання називаються також сорокоустами. Слово "сорокоуст" дослівно значить: сорок уст, себто моління 40 устами чи священиками. А це тому, бо вірні, щоб гідно пом'янути своїх померлих членів родини у 3-ій, 9-ий чи 40-вий день смерти, давали на відправи до великих церков-соборів, де було багато священиків, щоб у відправах брало участь 40 священиків одного дня. Багатші замовляли сорокоусти не тільки в 40 церквах рівночасно, але й через 40 днів, це є сорок разів по сорок. В часі сорокоустів читано диптихи, це є списки померлих. Тепер звемо сорокоустами осібні моління за померлих у часі Великого Посту.

Колись давніше був у нас звичай при відправі парастасу чи панахиди ставити в церкві на тетраподі мисочку з коливом. Коливо, грецьке слово, значить кутя або варена пшениця з медом. Пшениця означає, що тіло померлого колись воскресне, подібно як зернятко пшениці посіяне в землю на якийсь час наче завмирає а відтак сходить і плід приносить. Солодь меду є символом вічної радости і щастя в небі. Разом із кутею ставлено також звичайно три хліби, що мали б означати принос-жертву для померлих. Цю практику похвалює і поручає наш Львівський Синод з 1891 р. (Титул XII, Гл. 1, §2).

2. *Роковини смерти й похорону*

Виявом нашої любови до тих, що відійшли до вічности є також наші моління в роковини їхньої смерти чи похорону. Це похвальний християнський звичай у ті роковини давати на відправу Св. Літургії, парастасу чи панахиди. В той спосіб ми засвідчуємо нашу любов і нашу вдячність до дорогих нам померлих.

3. *День після празника храму*

Львівський Синод зазначує, що це звичай нашої Церкви наступного дня по празнику храму правити Св. Літургію і чин за померлих. Якщо б той день випав тоді, коли не можна правити Літургії за померлих, то це поминання треба перенести на інший найближчий день. (Титул XII, Гл. 1).

4. *Проводи на цвинтар у воскресному часі*

В нашому народі був гарний звичай другого або третього для великодніх свят або також у Томину неділю йти з процесією на цвинтар і там на гробах ставити хліби і правити панахиди. Ця практика має те символічне значення, що живі в часі воскреснім ідуть до померлих, щоб з ними поділитися радістю Христового Воскресіння.

5. *Зелено-святочні поминки на гробах героїв*

У новіших часах витворився був на землях Галицької України звичай іти на Зелені Свята з процесією на могили тих, що віддали своє життя за Рідний Край, і там правити панахиди за спокій їхніх душ.

КОНДАК ПОМЕРЛИМ:

Зі святими упокій, Христе, душі рабів Твоїх,
де нема болю, ні печалі, ні зідхання а безконечне життя.

НЕДІЛЯ М'ЯСОПУСНА Й СИРОПУСНА

"Господь гряде, і хто стерпить Його страх, хто явиться перед лицем Його, але, душе моя, будь готова на стрічу"

(3-а п. кан. утр. нед. М'ясоп.)

Притча про блудного сина, минулої неділі, у символічний спосіб показала нам незглибиме Боже милосердя, що приймає навіть найбільшого грішника, коли він кається і жалує за свої гріхи. Та, щоб хтось не важився грішити в тому намірі, що Господь Бог милосердний і простить йому, то св. Церква в двох наступних неділях для перестороги ставить нам перед очі два дійсно драматичні образки: день Страшного Суду і прогнання з раю наших прародичів Адама й Еви. Ці дві потрясаючі сцени у всій строгості малюють нам Божу справедливість. У М'ясопусну неділю Св. Євангеліє говорить про день Страшного Суду, а Сиропусна неділя оплакує прогнання наших прародичів з раю.

Неділя про Блудного Сина наче говорила до нас: Блудні діти, заверніть з дороги гріха та в покорі й каятті вертайтеся до батьківського дому, бо наш Отець Небесний безконечно милосердний, то простить і вам. — А неділя М'ясопусна й Сиропусна грізним тоном перестерігають нас: Господь Бог не тільки безконечно милосердний але й безконечно справедливий, тож не грайтеся з гріхом, але бійтеся строгої руки Божої справедливости й кари.

І вигнав він (Господь) Адама і поставив... херувима з полум'яним миготливим мечем... (Буття, 3, 24)

День Страшного Суду всім нам пригадує велику відповідальність, яка чекає кожного з нас за наше життя. А скора й дуже строга Божа кара, що впала на наших прародичів за один-одинокий тяжкий гріх, переконує кожного, що з Богом нема жартів. Тож одна й друга неділя ясно показують нам конечність поправи нашого життя, жалю за гріхи, посту й покути, бо тільки тоді зможемо мати надію на Боже милосердя у день Страшного Суду.

М'ЯСОПУСНА НЕДІЛЯ

Що це "м'ясопуст"?

Седмиця, що наступає по неділі Блудного Сина, називається м'ясопусна і кінчиться неділею тієї самої назви. Неділя М'ясопусна це вже останній день перед Великим Постом, у якому ще дозволялося їсти м'ясо. Звідси й назва цієї неділі: м'ясопуст, що значить відпущення, залишення м'яса. Очевидно, ми тут маємо на думці ті часи, коли в нас Великий Піст зберігався у всій своїй строгості.

Богослужба М'ясопусної неділі

Неділя М'ясопусна ще має назву неділі про Страшний Суд. Цього дня читається Св. Євангеліє, в якім Ісус Христос говорить про Страшний Суд та про вічну нагороду для праведних і вічну кару для грішних. Події Страшного Суду присвячена вся сьогоднішня богослужба. Оспівуючи перебіг Страшного Суду вона має на цілі наповнити нас спасенним страхом, жалем за гріхи та вказати на конечність добрих діл, передовсім діл милосердя.

Перед цим судом ніхто не втече і тут усе буде виявлене й нагороджене або покаране, як про це говорять наступні стихири з великої вечірні неділі: "Книги отворяться, виявлені будуть людські діла перед нестерпним судом, а вся долина зашумить страшним скреготом плачу, коли побачить усіх грішних засуджених на вічні муки Твоїм справедливим судом, і даремний щедрий плач. Тому молимо Тебе, Блаже, пощади нас слав'ящих Тебе, єдиний многомилостивий". "Засурмлять труби й отворяться гроби, і ввесь людський рід воскресне з трепетом. Ті, що творили

добро, радуються в радості чекаючи, щоб приняти нагороду. А грішники тремтять, гірко ридаючи, бо йдуть на муку й розлучуються від вибраних. Господи слави, змилосердися над нами й пощади нас, як Благий, та зроби нас гідними мати частку з тими, що Тебе полюбили"..

Кожний стане на Страшному Суді і там не буде огляду на особи, що висказують оці пісні канону утрені цієї неділі:

"Надходить день, уже при дверях суд, чувай, душе, де збираються разом царі і князі, багаті й бідні, і кожна людина дістане по заслузі своїх діл". (4-а пісня).

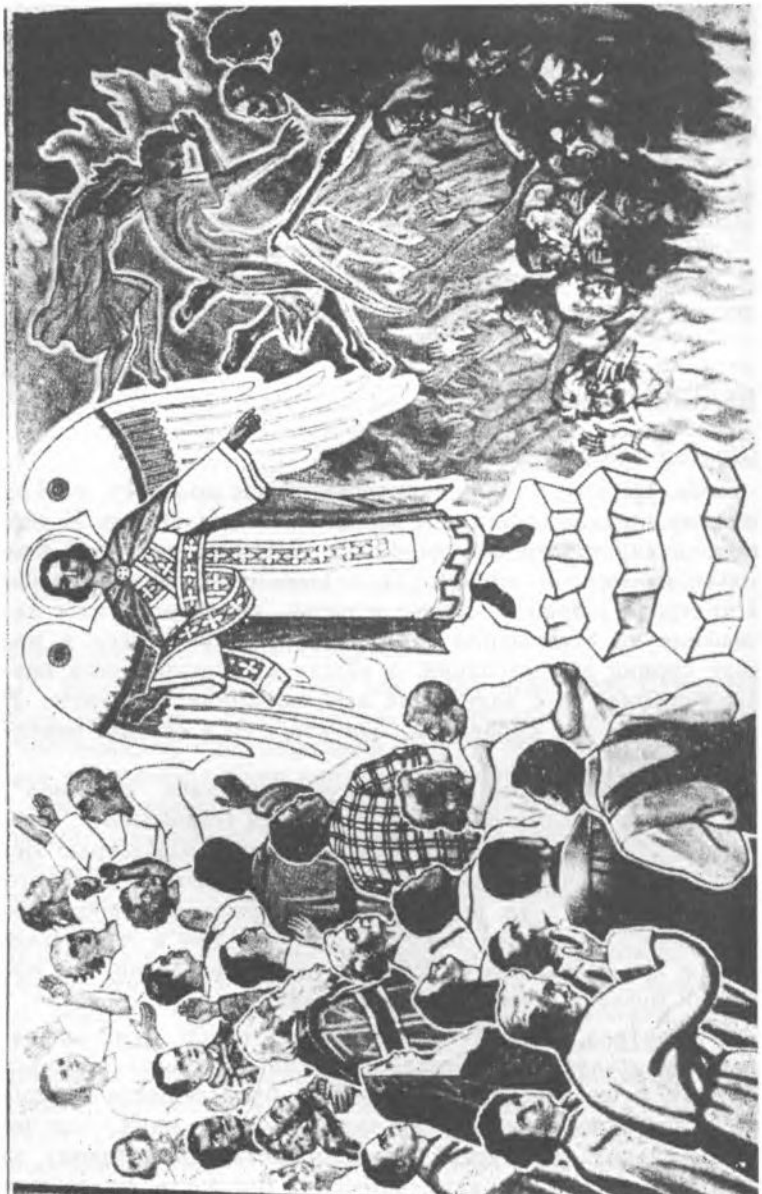
НЕДІЛЯ СИРОПУСНА

Що це "сиропуст"?

Св. Церква, помалу заправляючи нас до посту, в М'ясопусну неділю казала нам залишити м'ясні страви. В часі седмиці сиропусної або сироїдної Церква дозволяє вже тільки на молочні страви. Та в Сиропусну неділю треба й ці страви залишити. Звідси й назва "сиро-пуст", це є залишення чи відпущення сира. Цей тиждень звався в народі: сирний або масляний, а неділя Сиропусна мала назву: пущення, це є залишення всіх молочних продуктів. У цю неділю в нас справляли "запусти", це є останні передпісні забави.

У західній Европі наші "запусти" звалися "карнавал", що значить те саме що й м'ясопуст, від італійського "карне-вале", дослівно: прощай м'ясо! В латинській Церкві Великий Піст починається щойно в середу нашого першого тижня посту, в т. зв. попелеву середу, коли посипають голови попелом на знак покути. До того дня в латинській Церкві ще можна їсти м'ясо й уладжувати забави, що подекуди бувають дуже гучні й виставні.

Практика сиропусного тижня і неділі дуже давня. Про неї згадує вже олександрійський патріярх Теофіл († 412), а ще передтим установлена була седмиця й неділя М'ясопусна. Синаксар на сирну суботу каже, що на гадку деяких сиропусний тиждень дістав силу закону за грецького цісаря Ґераклія (610-641). Він шість літ воював

з перським царем Хозроєм і зробив був обітницю, що коли виграє війну, то не буде їсти м'яса через цілий тиждень перед Великим Постом.

У суботу перед Сиропусною неділею св. Церква, щоб дати нам приклад і заохоту до посту й покути, відзначає пам'ять усіх святих мужів і жінок, що від найдавніших часів провели своє життя в молитві, пості й покуті. Тут передовсім ідеться про тих, що в бігу віків жили життям посту й покути, чи то но манастирях чи на пустині одинцем.

Богослужба Сиропусної седмиці прибирає щораз більше пісний вид, особливо в серелу, п'ятницю і в неділю при кінці вечірні. У вівторок на вечірні вже починаються поклони, що тривають через цілий піст.

ОБРЯД ПРОЩЕННЯ В СИРОПУСНУ НЕДІЛЮ

В давнину по манастирях Сходу був гарний звичай: Відбувати обряд взаїмного прощенння в Сиропусну неділю. Цей обряд виконувався вечором по скромній вечері. Всі монахи у прияві вірних взаїмно просили в себе прощення за свої провини, обіймалися і давали собі поцілунок миру. Також і миряни просили між собою взаїмного прощення. Подекуди при обряді прощення співали стихири Пасхи: "Пасха священная нам днесь показася..." Остання стихира кінчиться зазивом до взаїмного прощення: ...і друг друга обнімім, скажім, браття, і тим, що ненавидять нас, простім усе..." Цей спів стихир Пасхи мав означати, що як у дні Христового Воскресіння, так і тепер на вступі до Великого Посту треба собі взаїмно все простити задля Христа, що задля нас постив, терпів і воскрес.

Цей дуже зворушливий обряд прощення зберігався ще в Києво-печерській Лаврі до часу приходу до влади комуністів. І тут усі монахи мали найперше скромну передпісну вечерю. Потім усі, настоятелі й звичайні монахи, одягалися в монаші мантії і йшли до церкви. Всі настояте-

---

На сусідній сторінці: долішня частина мальовнила "Страшний Суд" проф. Юліяна Буцманюка в катедрі св. Йосафата в Едмонтоні

лі Лаври, від найвищого до найнижчого, ставали рядом посередині церкви, а вся братія Лаври, яких кількасот осіб, підходили до настоятелів, падали на коліна один перед одним і зі словами: "Прости мені, Отче", чи "Прости мені, Брате", трикратно цілували один одного. А митрополичий хор співав при тому стихиру з великої вечірні неділі Сиропусної: "Сіде Адам прямо рая, і свою наготу ридая плакаше..." По обряді прощення всі мовчки розходилися.

Справді: яке велике значення для нашого духовного життя мають ті чотири передпісні неділі. Хто разом з митарем бився в груди й учився від нього покори; хто з притчі про блудного сина навчився довір'я до Божого милосердя; хто в М'ясопусну неділю з розважання про Страшний Суд набрав боязни перед Божою справедливістю, яка так сильно діткнула наших прародичів, про що говорить Сиропусна неділя, — для того тепер піст не буде страшний. Він радше буде для нього потребою його серця й душі. Він тепер сам бажатиме постити й бити поклони, знаючи, що молитва, піст і жаль за гріхи найкраще приготує його душу на стрічу світлого Празника Христового Воскресіння.

СТИХИРА ЗІ СТИХОВНІ ВЕЧІРНІ СИРНОЇ НЕДІЛІ:

"Засіяла Твоя благодать, Господи, засіяло просвічення душ наших. Ось час сприятливий, ось час покаяння! Відложім діла тьми та одягнімся у зброю світла, щоб перепливши велике море посту, ми осягнули тридневне воскресіння, Господа і Спаса Нашого Ісуса Христа, який спасає наші душі".

СВ. ВЕЛИКИЙ ПІСТ – УСТАНОВА Й ЧАС ТРИВАННЯ

"Піст це не новітній винахід, але скарб по батьках. Усе, що давнє, гідне похвали. Пошануй же стародавність посту! Він такий давній, як саме людство".
(Св. Василій Великий: Про піст I)

Святий Великий Піст, званий також Чотиридесятниця, це одна з найстарших і найбільш священних установ християнської релігії. Історія Великого Посту довга й багата в традицію. Вона сягає апостольських часів. Перед-пасхальний піст зветься Великий не тільки задля свого часу тривання, але й задля його важливости і значення в житті Церкви і кожного християнина.

Св. Отці Церкви мають для установи св. посту найбільшу пошану й найкращі похвали. Св. Василій Великий (329-379) про старинність установи посту каже: "Нехай буде мені вільно знову звернутися до історії і пригадати, що піст дуже давній і те, як усі святі дуже берегли його наче яку спадщину по батьках, що її переказував батько синові. Так то цей скарб через безпереривне передання дійшов аж до нас" (Про піст I). — Тож погляньмо на розвій і час тривання цього духовного скарбу нашої Церкви.

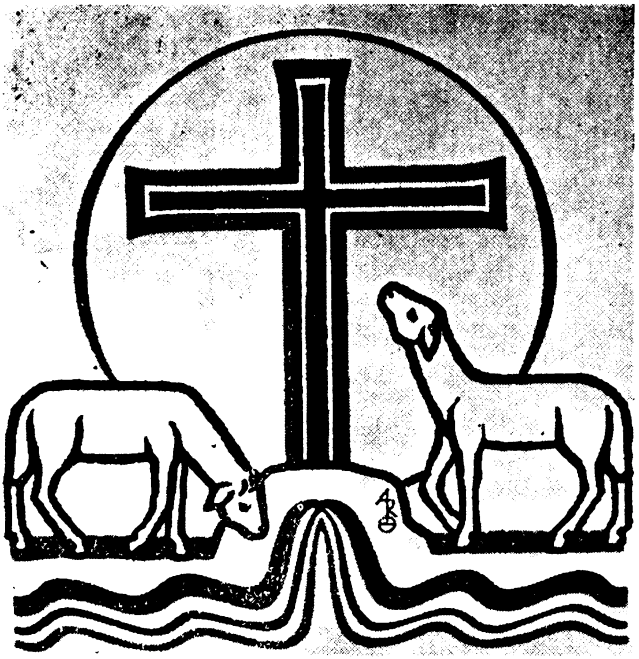
ЯК ТВОРИВСЯ ПЕРЕД-ПАСХАЛЬНИЙ ПІСТ?

Уже апостоли й перша християнська громада почали день жидівської Пасхи заступати днем поминання Христових мук і смерти. Роковини Христової смерти були для них дуже сумним днем. Тож, щоб його належно відсвяткувати, вони в тому дні зберігали піст. І так первісна християнська Пасха почала своє існування у виді посту. Це була хресна Пасха. За свідоцтвом св. Іринея (к. 125—к. 203), про яке то свідоцтво говорить історик Церкви Євсевій (к. 260—к. 340), то перший зародок нинішньої 40-ці в тому часі ограничувався до одного-двох днів посту, який не вважався перед-пасхальним постом, а таки самою Пасхою. Пасхальний піст за тим свідоцтвом одні зберегали один день, інші два дні, інші ще довше, а ще інші через 40 годин. (Історія Церкви, 5, 24).

У поапостольських часах Церква 2-го і 3-го віку починає звертати увагу не тільки на сумні роковини Христової смерти, але й на радісні роковини Його воскресіння. Так, отже, попри хресну Пасху помалу приходить до значення і воскресна Пасха зі залишенням пасхального посту. Ще в апостольських часах одні починають залишати піст у сам день жидівської Пасхи, а другі в наступну неділю. За свідоцтвом історика Сократа (к. 379-440) ті, що святкували Пасху разом із жидами, це є 14-го дня Нізана, твердили, що це їм передано від св. Апостола і Євангелиста Івана; а ті знову, що святкували празник Пасхи в наступну неділю по жидівській Пасці, доказували, що свій звичай одержали від Св. Апостолів Петра й Павла. "Але ні одні ні другі — завважує історик Сократ — не можуть доказати цього писемними свідоцтвами" (Історія Церкви, 5, 22).

Звідси то постали пасхальні спори між тими, що святкували Пасху разом із жидами і тими, що святкували її в наступну неділю. Ті довгі спори полагодив щойно Нікейський Собор 325 року.

Канонічні пам'ятники 3-го сторіччя говорять також про час, коли кінчився пасхальний піст. За канонами Іполита врочисте закінчення посту відбувалось у воскресну ніч на зорі, по Дидаскалії в 3-ій часі ночі, а по Апостольських Постановах при співі когутів.

Хто п'є з благодатних джерел Господнього Хреста чи з набожністю на нього споглядає, той повік перебуватиме зо своїм Спасителем—Ісусом Христом!

ЧАС ТРИВАННЯ ВЕЛИКОГО ПОСТУ

У 3-му столітті перед-пасхальний піст у деяких Церквах триває вже цілий тиждень. Це той тиждень, що його сьогодні звемо Страсним Тижнем. При кінці 3-го віку Великий Піст уже сягає до 40 днів. Від 4-го віку маємо перші ясні свідоцтва про 40-дневний перед-пасхальний піст. Перше свідоцтво дає нам Нікейський Собор, котрий каже, щоб помісні собори відбувалися "один перед Чотиридесятницею (в дальшому вживатимемо скорочено 40-ця — Ю. К.), щоб по усуненні всякого неладу чистий дар приносився Богові, а другий під осінній час" (прав. 5).

Хоч у 4-ім віці 40-ця стає вже знаною установою все таки вона ще не є точно означена ні не має загального

признання. Подекуди все ще існує піст, що стоїть по середині між давнім коротким і 40-дневним, а саме, 20-дневний піст. Він був передусім у практиці на Заході, де 40-ця прийшла дещо пізніше як на Сході.

Про різну довготу посту перед Пасхою у різних краях історик Сократ пише: "Піст перед Пасхою в різних місцевостях заховують різно, а саме, в Римі перед Пасхою постять без перерви три тижні, крім суботи й неділі. В Ілірії, по всій Греції й Олександрії зберігають піст шість тижнів до Пасхи й називають його Чотиридесятниця. Інші знову починають свій піст сім тижнів перед празником Пасхи" (Істор. Церкви, 5, 22).

Важливим свідоцтвом постепенного переходу від короткого посту до 40-ці в Єгипті є пасхальні послання св. Атанасія Великого (к. 297-373). У першому з них 329 р. він ще не згадує про 40-цю, тільки говорить про початок "святого посту", який в'яжеться з понеділком Страсної Седмиці. Зате в 11-му пасхальному посланні писаному з Риму 340 року до Тмуїського єпископа Серапіона, який за час неприявности св. Атанасія мав нагляд над єгипетською Церквою, св. Атанасій дає таке поручення: "Подати до відома братам про 40-дневний піст і при тім повчити про нього, щоб тоді, коли ввесь світ постить, ми одні, що живемо в Єгипті, не виставляли себе на сміх за непощення і за те, що в ті дні віддаємося радості". А в 19-му посланні з 346 р. св. Атанасій уже говорить про захування 40-ці як про конечну умовину до гідного святкування Пасхи: "Хто нехтує 40-цею і хто наче без уваги й нечистим серцем входить у святая святих, той не празнує празника Пасхи".

Де був у звичаю 6-тижневий піст, там його починали в понеділок другого тижня нашого теперішнього посту. При цій практиці ціла наша перша седмиця 40-ці ще не входила до посту.

За старинною традицією Східньої Церкви суботи й неділі не вважалися посними днями. Отже, щоб мати число 40, то піст зі шістьох продовжено на сім тижнів. При кінці 4-го століття перед-пасхальний піст званий 40-ця є вже у практиці як у Східній так і в Західній Церкві.

ЧИСЛО 40 ДІЙСНЕ ЧИ СИМВОЛІЧНЕ?

Хоч говоримо про 40-дневний піст, то властиво він у Східній Церкві триває тільки 36 і пів дня. Сім тижнів посту без субот і неділь дають 35 днів. До цього числа треба ще додати Велику Суботу і половину ночі перед празником Пасхи, який то час уважається також посним,· і тоді наша 40-ця матиме 36 і пів дня, що становить одну десятину цілого року.

Латинська Церква має 6-тижневий піст, бо вона й суботу зачисляє до посних днів, т. зн. у практиці й на Заході 40-ця мала тільки 36 днів. Та, щоб мати повних 40 днів посту, то латинська Церква в 7-му сторіччі додала ще чотири дні на початку посту. Тому Захід починає тепер свій піст у т. зв. "попелеву середу", це є в середу нашого першого тижня посту.

Число 40, як числа 3, 7 і 9, з давен-давна мало символічне значення. Тому воно ввійшло і до перед-пасхального посту радше в символічному аніж буквальному розумінні. У Старому Завіті читаємо про 40 днів потопу (Буття 7, 4), про 40-літню мандрівку Ізраїля по пустині (Число 14, 33), про 40-дневний піст Мойсея заки дістав від Бога таблиці закону (Вих. 34, 28), про 40-дневну подорож пророка Ілії до гори Хорив (І Цар. 19, 8). У Новому Завіті св. Євангелія говорить, що 40-го дня Йосиф і Марія принесли Дитятко-Ісус до святині, про 40-дневний піст Ісуса Христа на пустині (Мат. 4, 2), про 40-дневне перебування Його на землі по своєму воскресінні (Діян. 1, 2).

Св. Церква від самого початку освятила число сорок. У перших сторіччях були в практиці 40-дневні покути, а відтак прийшов 40-дневний піст перед Пасхою. В нашому обряді 40-вого дня по народженні приносять дитину до церкви, щоб її уцерквити, а також 40-го дня поминаємо померлих.

ЦІЛЬ СВ. ВЕЛИКОГО ПОСТУ

"Тому, що ми не постили, то нас прогнано з раю. Отже чинім піст, щоб вернутися до нього" (Св. Василій Великий: Про піст I).

Хоч наші часи принесли багато змін щодо церковних законів, традиції й дисципліни, і хоч по 2-му Ватиканському Соборі прийшло велике злагіднення всіх постів взагалі включно з Великим Постом, все таки й сьогодні час Чотиридесятниці має своє велике значення для нашого духовного життя. Може сьогодні задля різних причин ми не в силі так строго постити, як постили колись наші предки, але й сьогодні тяжить на нас обов'язок духовного посту, це є боротьби з нашими гріхами і злими наклонами, обов'язок молитви, практики чеснот та добрих діл. І якраз ця наша духовна обнова є властивою і найважливішою ціллю св. Великого Посту.

В попередній статті ми говорили про установу і час тривання а тепер про ціль установи Великого Посту. Щодо цілі св. 40-ці то можемо розрізнити три періоди:

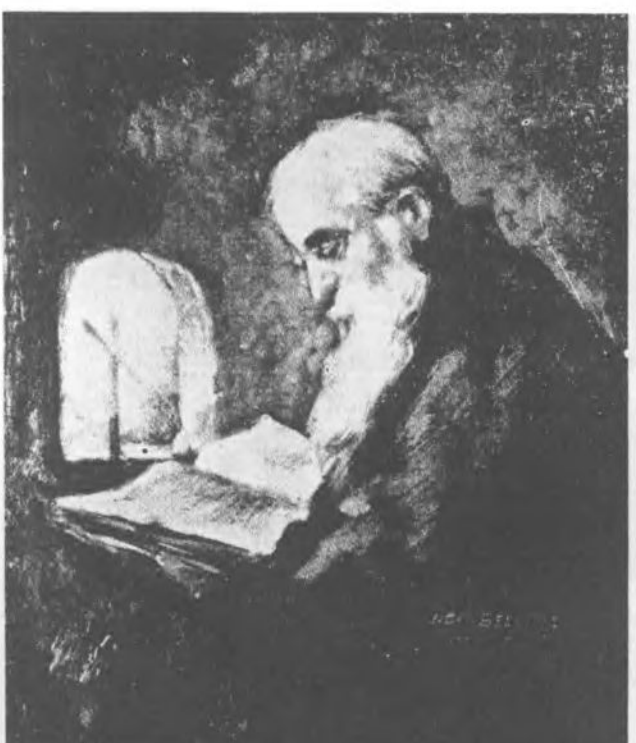
1. **Апостольські часи**

Для Апостолів і перших християн день жидівської Пасхи був сумним спомином смерти Ісуса Христа, тому вони переводили його на молитві, смутку й пості. Лучення поняття Пасхи з поняттям посту тривало довший час. Ще в письменників 2-го сторіччя можна завважити вживання слова "Пасха" у значенні "піст". Це було наче відгомоном тих часів, коли святкування смерти й воскресіння Ісуса

Христа відбувалося в одному дні. В'язання сумної події смерти з радісною подією воскресіння Христа Господа лишило свій слід на наших богослуженнях Великої Суботи, де служба посна лучиться зі службою воскресною.

2. Пасхальний піст і катехуменат

Часи 3-го і 4-го сторіч це найбільший розквіт катехуменату. Катехумени або оглашенні це були ті, що приготовлялися до Св. Тайни Хрещення. Приготування звичайно тривало три роки й закінчувалося врочисто в 40-цю. Го-

Осередками покутного життя завжди були манастирі, де монахи відбували строгі покути й пости.

Картина мистця Івана Бельського

ловніші акти цього закінчення були такі: надання іме оглашенному на початку 40-ці, щоденне заклинання йо від злих духів через цілий піст, остаточне поучення йо в правдах св. віри, кінцевий іспит та вкінці саме хрещен у Велику Суботу. Деякі з тих актів увіходили в укла щоденного богослуження.

Статися через Св. Хрещення християнином і члено Церкви — це була небуденна подія в житті новохрещен і в житті Церкви. Тому ця радісна подія звичайно лучилас з великими празниками як Пасха, Зелені Свята, Богоя ління. У 3-му сторіччі обряд хрещення зв'язувався пере усім з празником Пасхи. Оглашенні готовилися до хр щення постом і молитвою. Під впливом катехуменат перед-пасхальний піст продовжився до 40 днів. З часо і прочі вірні почали зберігати піст разом з оглашенним Про звичай вірних постити разом з катехуменами говори св. муч. Юстин (†167). Він каже, що тих, які навертаютьс до християнської віри, "вчать, щоб вони молитвою і посто просили в Бога прощення минулих гріхів, і ми молимос і постимо разом з ними" (Апол. 1, 61).

3. Великий Піст — подвиг душі й тіла

Установа катехуменату причинилася не тільки до пр довження Великого Посту до 40 днів, але також і до то що зчасом усі вірні переняли цей піст від оглашенних і в став для цілої Церкви перед-пасхальним постом. Пот коли установа катехуменату в пізніших віках втратила д що на своєму значенні, то 40-ця стає самостійною устан вою. Вона тепер для всіх вірних стає часом особливої м литви, посту й покути та духовного приготування п празника Пасхи. Це наставлення Церкви знайшло свій на кращий вислів у наших посних богослуженнях, звичаях практиках. Згадаємо тут деякі.

На сусідній сторінці: Свято-Троїцька надбрамна церква й головна дзвіниця в Києво-Печерській Лаврі

Посні богослуження

Вони різняться від звичайних богослужень тим, що мають більше молитов, більше псальмів і більше читань передусім зі Старого Завіту. Ввесь Псалтир під час посних богослужень перечитується два рази тижнево. Головне тут, що з усіх посних відправ пробивається великий дух покути й жалю за гріхи. Посні стихирі на вечірні чи утрені своїм змістом або оплакують упадок людини у гріх, або закликають до покути й жалю, або підносять користі посту й добрих діл, або поручають панування над змислами чи практику чеснот. "Постімося постом милим і приємним Господеві, — каже стихира на стиховні вечірні першого понеділка посту — правдивий піст це відчуження від злого, здержання язика, відложення ненависти, відлучення похотей, обмови, неправди і ломання присяги, — все те залишити це справжній піст." А на стиховні утрені понеділка першої седмиці посту співаємо: "Настав піст, мати чистоти, викривач гріхів, проповідник покаяння, товариство Ангелів і спасіння людей: вірні закличмо: Боже, помилуй нас!".

Посні покути й поклони

У перших сторіччях християнства була в Церкві практика прилюдної покути за різні гріхи чи провини. Багато з тих каяників, ідучи за бажанням Церкви, відбували свою покуту в часі Великого Посту. І так, як вірні переняли піст 40-ці від катехуменів, так також усі вірні під впливом покутної дисципліни зчасом почали вважати себе за каяників і чинити різного роду покути у Великому Пості. Звідси і глибоко покутний дух наших великопосних богослужень.

З нашими посними відправами тісно в'яжуться поклони. Вони бувають або тільки до пояса, або доземні, і практикуються на всіх посних богослуженнях від понеділка до п'ятниці.

На особливу увагу заслуговує молитва св. Єфрема Сирина (†373) з поклонами. Ця молитва повторяється на кожному богослуженні. Її можна б назвати урядовою великопосною покутною молитвою нашої Церкви. В ній наче

замикається ввесь зміст і ціль Великого Посту. Тут наводимо її в цілості:

"Господи і Владико життя мого, віджени від мене духа оспалости, недбалости, властелюбія і пустословія" (поклін).

"Даруй мені, Твоєму рабові, духа чистоти, покори, терпеливости й любови" (поклін).

"О, Господи Царю, дозволь мені бачити мої провини і не осуджувати мого брата, бо Ти благословен на віки віків. Амінь" (поклін).

Київський митрополит Георгій (1072-1073) у своїм "Білеческім Уставі" приписує для всіх вірних по 300 великих поклонів денно в часі 40-ці (§7).

Літургія Ранішосвячених Дарів

Питома посна відправа це Літургія Ранішосвячених Дарів. Ще в перших сторіччях почався був звичай, щоб під час посту 40-ці залишати служення Св. Літургії, бо в тому часі вона ще лучилася з агапою, це є братолюбною гостиною, що противилося духові посту. Крім того Св. Літургію вважали за радісне таїнство, тому її відправу обмежено тільки до суботи й неділі. В інші дні тижня, щоб дати вірним нагоду до Св. Причастя, заступали Св. Літургію іншими богослуженнями, з яких зчасом розвинулася Літургія Ранішосвячених Дарів. Вона не є Літургією у властивім значенні слова, бо не має освячення, а це є радше Вечірня злучена зі Св. Причастям, якого хліб був уже передтим освячений. Звідси й назва тієї Літургії.

Ляодикійський Собор (к. 364) приписує: "Не можна в 40-цю приносити святий Хліб (це є правити Св. Літургію), крім суботи і дня воскресного" (прав. 49). Шостий вселенський Собор у Труллі (691 р.) постановляє: "В усі дні св. 40-ці, крім суботи й неділі і празника Благовіщення, треба правити Літургію Ранішосвячених Дарів" (прав. 52).

Коли ж помалу остигла перша християнська ревність і залишено звичай щоденного й частого Св. Причастя, то 40-ця стала також часом приготування до гідного пасхального Св. Причастя.

Посні проповіді

Колись вірні в часі 40-ці бували в церкві на відправах навіть по два рази денно. Під час відправ були проповіді. Св. Василій Великий під час одного посного тижня дав був у 9-ох гоміліях прегарний виклад про "Шестиднев", це є про шість днів створення світу. Він тоді проповідав два рази денно, ранком й вечором. Від нього маємо також дві гарні науки про значення й користі посту.

Картина мисткині Парасі Іванець із серії: "Наші піонерські церкви в Альберті, Канада".

ПРАКТИКА СВ. ВЕЛИКОГО ПОСТУ

"Початок посту — це час покаяння, це день спасіння. Душе, чувай і зачини входи похотей, взираючи до Бога" (Канон Утрені 1-го понед. посту).

Час св. Великого Посту це для кожного християнина час духовної боротьби, в якій беруть участь і душа й тіло. Душа бере участь через ревнішу молитву й розважання, через чування над змислами, практику чеснот і добрих діл. Це внутрішнє наставлення душі проявляється назовні через піст і покутні діла нашого тіла. Без умертвлення тіла нема духовного посту. "Наскільки відіймеш тілу, — каже св. Василій Великий, — настільки додаси своїй душі блиску духовного здоровля. Бо не збільшенням сили в нашому тілі, а витривалістю душі й терпеливістю в прикрих досвідах здобуваємо силу проти невидимих ворогів" (Про піст I).

Традиційна практика посту в Церкві відбувається двома способами: або через повну здержливість від усякої їди й пиття до якогось означеного часу, і це є властивий піст, або через залишення тільки деяких страв без огляду на час їди, що звемо абстиненцією.

По тім, що ми сказали вже про розвій, час тривання і ціль Великого Посту, лишається нам сказати ще дещо про сам спосіб посту.

ПЕРВІСНИЙ І ВЛАСТИВИЙ ПІСТ

Первісно, як щодо часу тривання, так і щодо способу і практики Великого Посту, не було якоїсь означеної норми чи приписів Церкви. Це було полишене добрій волі

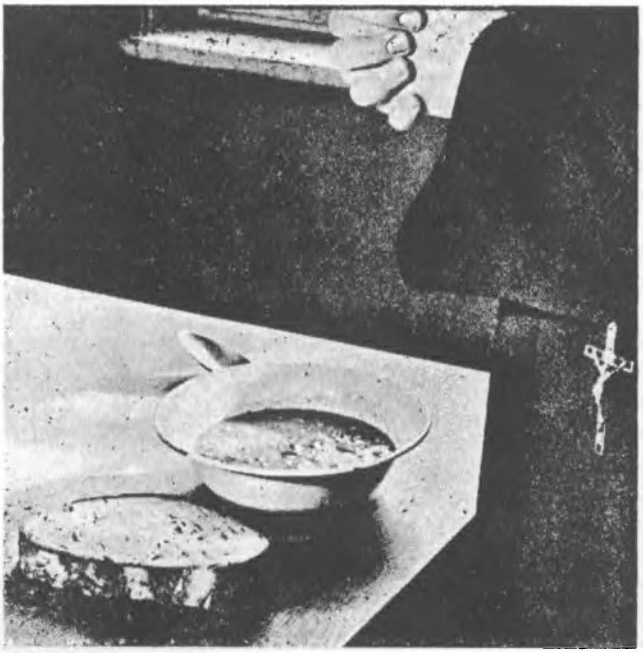
вірних, тому різні різно постили. Історик Сократ (к. 379-440) подає нам таке свідоцтво про спосіб посту в його часах: "Розбіжність відноситься не тільки щодо числа посних днів, але й щодо розуміння здержливости від страв. Тому що одні здержуються від їди всякого роду тварин, другі з усіх живих створінь їдять тільки рибу, а інші разом з рибою їдять і птиць, кажучи, що птиці, за словами Мойсея, також постали з води. Одні не їдять навіть овочів і яєць, другі живляться тільки сухим хлібом, деякі і того не приймають, а ще інші постять до 9-ої години (це є 3-тя година пополудні) і потім їдять усяку страву" (Історія Церкви, V, 22).

Останні слова свідоцтва Сократа показують, що істотним у пості за його часів не був рід страв, але довгота часу повного залишення їди. Іншими словами: істотним у пості було те, що в часі дня була тільки одна їжа, звичайно по 3-ій годині пополудні або по заході сонця. "До вечора чекаєш без їди, — каже св. Василій Великий, — а цілий день пересиджуєш у суді" (Про піст I). А св. Іван Золотоуст каже: "Ніхто з нас не буде думати, що одного неїдження до вечора вистане нам до спасіння" (На Бут. гом. 4).

У манастирях, де навіть через цілий рік приймали поживу тільки раз на день, у 40-цю монахи не їли й по кілька днів. Паломниця Сильвія (4-ий вік) говорить про єрусалимських монахів, що деякі з них у 40-цю "принявши поживу після Літургії в неділю, не їдять аж до суботи" (§28).

ЗДЕРЖЛИВІСТЬ-АБСТИНЕНЦІЯ ВІД ДЕЯКИХ СТРАВ

По цілоденному пості первісно вірні їли вечером усяку страву. Та вже десь у 5-му віці входить у звичай обмеження і щодо роду страв. Це сталося під впливом практики пустинників-монахів, які не тільки приймали поживу один раз на день, але також обмежували і роди страв. Звичайна їда в пустинників це хліб, вода й овочі. Паломниця Сильвія каже у своїх споминах, що єрусалимські монахи в часі 40-ці "не їдять ні кришки хліба, ні оливи, ні овочів, а тільки воду і трохи мучної юшки" (§28). Помалу така суха їда монахів

Час Великого Посту — це час нашого вмертвлення в їді...

стає загальною і серед мирян підчас 40-ці. Лаодикійський Собор (к. 364) наказує: "Через усю 40-цю постити зі сухою їдою (сухояденієм)" (Прав. 50).

СУБОТИ Й НЕДІЛІ В ПОСТІ

У Східній Церкві суботи й неділі в пості не вважаються посними днями в тому значенні, що в тих днях нема властивого посту, це є повного здержання від їди до означеного часу, але і в тих днях зчасом стали їсти тільки означені роди поживи, як хліб, овочі, риба, подекуди й молоко. То значить, що в суботу й неділю не було стислого посту, але була абстиненція.

Київський митрополит Георгій дозволяє в часі 40-ці всім мирянам в суботу й неділю тільки на рибу два рази

денно. (Білеческ. Устав, §7). Львівський Синод (1891), говорячи про 40-цю, зазначує: "що після теперішнього звичаю народу, також суботи й неділі яко посні дні заховуються" (Титул XI). А звертаючи увагу на ріжницю між стислим постом і здержливістю Собор каже: "Одначе в тій справі треба мати перед очима звичай і потребу місцевостей" (Титул XI).

ВЕЛИКИЙ ПІСТ У НАШІЙ ЦЕРКВІ

В нашому народі св. Великий Піст завжди був у великій пошані і строго зберіганий. Київський митрополит Георгій (1072-1073) наказує такий піст у 40-цю: Першого тижня посту: суха їда (сухояденіє), цебто хліб, вода й овочі, раз на день й нічого не пити. У прочі тижні посту в понеділок, середу й п'ятницю: суха їда раз на день; у вівторок і четвер: каша (сочевиця) з олієм деревляним або маковим раз на день; в суботу й неділю: риба два рази денно, на празник Благовіщення: риба. (Білеческ. Устав, §7).

Св. Теодосій Печерський (к. 1035-1074) у своєму Києво-Печерському манастирі, йдучи за правилами св. Теодора Студита, запровадив такий піст: Продовж 6-ох перших тижнів посту 40-ці: їда раз на день, а саме, першого тижня: суха їда, це є хліб і овочі. У прочі п'ять тижнів у середу й п'ятницю як першого тижня, а в інші дні: ярина і каша без оливи. Першого тижня посту, а потім у середи й п'ятниці прочих тижнів не дозволено було пити вина, хіба хворим і старим. Замість вина на той час приготовляли осібний напій з перцю, кміну й анису. У прочі дні дальших тижнів дозволялось по одній склянці вина. В суботи й неділі їда два рази денно з вином. У Страсний Тиждень піст ще строгіший.

Наші Собори, найперше Замойський (1720), а відтак Львівський (1891), злагіднили дещо той колись дуже строгий піст у нашому народі. Замойський Синод дозволив з набілом підчас 40-ці. У цій справі він дав такий припис: "Почавши від понеділка по неділі сиропусній до дня св. Пасхи і перед тим постом один тиждень тільки з набілом"

(Титул XVI). Львівський Синод крім набілу в часі 40-ці дозволяє також у деякі дні м'ясні страви за проказанням означених молитов.

Найбільше злагіднення всіх постів у цілій Католицькій Церкві прийшло по 2-ім Ватиканським Соборі. Йдучи за вказівками цього Собору також і наші українські католицькі Владики разом з Верховним Архиєпископом Кардиналом Йосифом одобрили і для нашої Церкви злагіднення всіх постів, також і 40-ці. З осібної постанови про піст, що її

...молитва й читання Св. Письма

видав Верховний Архиєпископ Йосиф 1966 р., виходить, що тепер усіх наших вірних обов'язує здержливість від м'яса в усі п'ятниці цілого року. А в часі 40-ці крім того ще в перший день посту і Велику П'ятницю здержливість від м'яса й набілу.

Позатим ця постанова пригадує всім вірним на постійний обов'язок молитви, вмертвлення та плекання духовного життя. "Нехай ці великі полекші — сказано на кінці згаданої постанови — будуть одночасно і сильною спонукою та заохотою до покаяння та оминання гріхів і ображування Бога. Нехай пам'ятають вірні християни, що в родині, в якій затихла молитва й заникла практика посту, а навіть забута пам'ять на нього, ледве чи ще живе християнський дух. Тому злагіднені пости, нехай скріплять ревність у молитві, в розважанні і богослужбах, у даванні милостині, у праці і в частих Св. Сповідях і Св. Причастях" (Благовісник, Рік II, Кн. 2-4).

Іди в мирі й більше не гріши!

НЕДІЛЯ ПРАВОСЛАВ'Я

"Пречистому Твоєму образові поклоняємось. Благий, просячи прощення наших провин, Христе Боже."
(Тропар)

Перша неділя Великого Посту зветься Неділею Православ'я. Про яке православ'я тут мова? Слово "православ'я", з-грецька "ортодоксія", означає правдиву віру і правдиве почитання Господа Бога. Тож мова тут не про православ'я, як ми його сьогодні розуміємо в противенстві до Католицької Церкви, але про православ'я, яке було спільне для цілої Христової Церкви аж до роз'єднання Східньої і Західньої Церкви за патріярха Керуларія в 11-му сторіччі. Православ'я, що його святкує ця неділя, це православ'я вселенське-католицьке, що його визнавала ціла Христова Церква перших віків у боротьбі проти єресі іконоборства. Тому Неділя Православі'я це торжество цілої Церкви, Східньої і Західньої, це радісне святкування остаточної перемоги над іконоборством і іншими єресями.

Неділю Православ'я установив і наказав щорічно святкувати Собор у Константинополі 842 року. Ціль цього свята: прилюдно й урочисто віддати почесть і поклін св. іконам Ісуса Христа, Преч. Діви Марії і Святих. А тому, що перше торжество православ'я, себто прилюдне почитання св. ікон по осудженню іконоборства, відбулося в першу неділю посту 842 року, тож ця неділя по сьогодні осталася неділею почитання св. ікон, хоч це торжество як таке не має нічого спільного з Великим Постом. — Погляньмо дещо ближче на історію іконоборства та причини установи Неділі Православ'я.

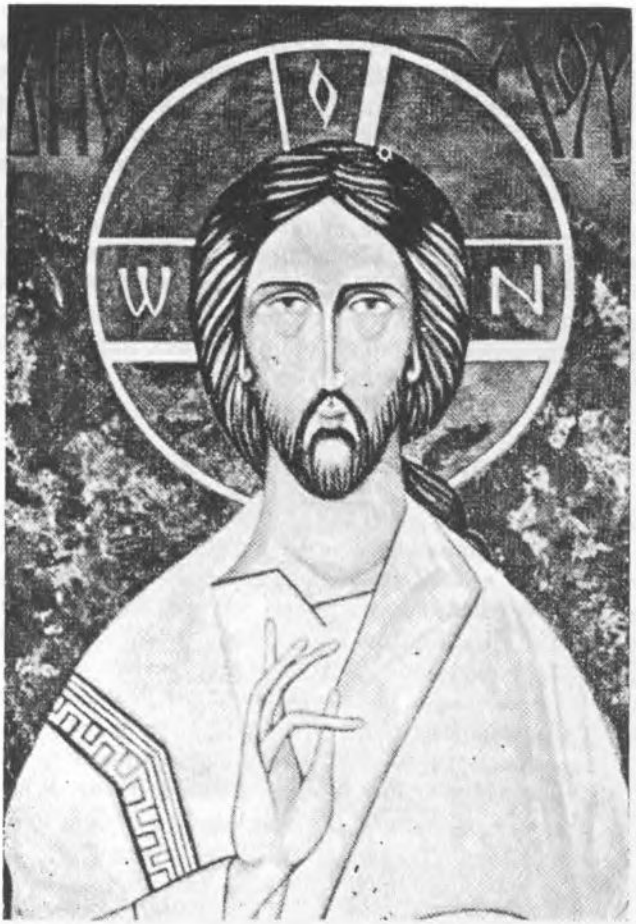
ПОЧАТОК ІКОНОБОРСТВА

Визначна риса Східньої Церкви це предавнє й особливе почитання св. ікон Ісуса Христа, Божої Матері, Ангелів і Святих. Св. іконам, подібно як і св. мощам, Христова Церква віддає велику повесть і пошану. Вона ставить їх у храмі для прилюдного почитання. Вона поручає, щоб ми св. ікони почитали вдома та — у формі хрестиків чи медаликів — носили їх на своїх грудях.

Св. ікони зазнавали прилюдної і приватної почести у Східній Церкві аж до володіння візантійського цісаря Лева III-го Ісаврія (717-741). Під впливом двох Єпископів з Малої Азії він осудив почитання св. ікон і вважав його за ідолопоклонство. Свою боротьбу проти св. ікон почав від того, що наказав усунути ікону Ісуса Христа, що була по міщена на брамі його палати. А відтак 730 р. він видав цісарський декрет, яким заказав почитання св. ікон у цілій державі. Цим декретом починається у Східній Церкві довга, завзята, болюча і кривава боротьба проти св. ікон, знана в Церкві під назвою іконоборства. Ця боротьба з невеликими перервами тривала понад сто літ і закінчилася світлим тріюмфом почитання св. ікон.

Цісарський декрет наказував св. ікони нищити, палити, а їхніх оборонців в'язнити, посилати на заслання і навіть мучити. Патріярх Герман І-ий (713-730 рр.) не хотів підписати цісарського декрету проти ікон і за те цісар його усунув та назначив патріярхом послушного собі Анастасія (730-754). Римські папи, найперше Григорій II-ий (715-731), а відтак Григорій III-ій (731-741), пишуть до цісаря листи протесту і на своїх римських синодах осуджують боротьбу проти ікон.

Цісар Костянтин V-ий Копронім (741-775), син Лева III-го, завзято продовжував іконоборчу боротьбу свого батька й хотів, щоби почитання св. ікон Церква урядово осудила. В тій цілі 754 року він скликав єпископів до Константинополя на собор, який під його натиском заказав почитання св. ікон.

ОСУДЖЕННЯ ІКОНОБОРСТВА

Дозвіл на почитання св. ікон приходить за цісаревої Ірини, яка 784 р. усунула з уряду іконоборця-патріярха Павла, а на його місце казала вибрати Тарасія (784-806). Він у порозумінні з цісаревою Іриною й Апостольською Столицею скликав 787 р. собор до Нікеї. Цей собор знаний у Церкві як Сьомий Вселенський Собор. Пам'ять Отців цього собору святкує наша Церква в місяці жовтні.

Собор у Нікеї за основу до свого догматичного рішення щодо св. ікон бере науку св. Івана Дамаскина (к. 675-749), великого богослова Східньої Церкви. Собор виразно підкреслює ріжницю між почитанням — адорацією, з-грецька латрія, яке належиться тільки одному Господеві Богові, і між почестю і пошаною, з-грецька дулія, що її віддаємо Преч. Діві Марії, Ангелам і Святим. Собор навчає, що св. ікони це тільки видимі символи невидимих осіб, що їм віддаємо почесть. Почитаючи св. ікони, ми не почитаємо паперу, полотна чи дерева, з яких зроблені св. ікони, тільки віддаємо почесть тим особам, що їх вони представляють. Почитання св. ікон Собор ставить нарівні з почитанням св. євангелії, хреста й мощів святих.

ТРІЮМФ ПРАВОСЛАВ'Я

З початком 9-го сторіччя за цісаря Лева V-го Вірменина (813-820) приходить нове переслідування св. ікон і воно триває ще до 842 року. В цьому році цісарева Теодора дозволяє на почитання св. ікон і усуває іконоборчого патріярха Івана VII-го, а на його місце настановляє Методія І-го (842-846). Патріярх Методій І-ий, що сам був гонений і мучений за св. ікони, зараз скликає до Константинополя синод, який уже остаточно привертає почитання св. ікон. Ця кінцева перемога, знана як "тріюмф православ'я", і її щорічно наша Церква обходить у Неділю Православ'я.

До великих оборонців св. ікон належать патріярх Герман І-ий, св. Іван Дамаскин, св. муч. Андрій Критський (†767), св. Теодор Студит (759-826) і патріярх Методій І.

Патріярх Методій І-ий мав уложити "Чин Православ'я", це є прилюдне визнання св. віри, яке читано на Службі Божій у Неділю Православ'я. Цей "Чин Православ'я" з бігом віків переходив різні зміни й додатки. Він прийшов і на наші рідні землі та відбувався в катедральних церквах. На нього складалися: визнання віри, прилюдне віддання почести іконам Ісуса Христа і Пресв. Богородиці, подяка Богові за перемогу над єресями, молитви за живих і померлих та проголошення анатеми на єретиків.

Дух богослуження Неділі Православ'я це дух радости, перемоги, тріюмфу та почести й пошани для св. ікон. "Сьогодні, вірні, радісно плещім руками — каже канон утрені у першій пісні — і закличмо: Які дивні діла Твої, Христе, і велика сила, бо Ти доконуєш нашу одність і згоду. Прийдіть, Богом просвічені, і святкуймо радісний день. Сьогодні небо й земля радіє, і ангельські хори та збори людей особливо празнують".

"Сьогодні всім засяло світло благочестя, — співаємо на стихирах великої вечірні — прогоняючи обман нечестя

Собор св. Софії в Царгороді

наче хмару, і просвічуючи серця вірних. Прийдіть усі православні, припадьмо побожно з поклоном до чесних Христових ікон".

А на утрені на хвалитних стихирах співаємо: "Сьогодні настав радісний день і повний утіхи, бо блистить ясність найправдивіших догматів, і сяє Христова Церква

прикрашена нині приверненням св. ікон і сяйвом образів, і буває Богові мила однодушність вірних".

На восьмій пісні утренного канона читаємо: "Зберігаючи прадідні закони Церкви, пишемо образи Христові і Святих та цілуємо їх устами, серцем і бажанням, взиваючи: Благословіть усі діла Господні Господа".

СУБОТА СВ. ТЕОДОРА ТИРОНА

Тут годиться згадати ще хоч кількома словами св. великомученика Теодора Тирона (†306), що його пам'ять святкує Церква в суботу перед Неділею Православ'я.

Каже передання, що цісар Юліян Відступник (361-363), переслідуючи християн, хотів був осквернити християнський піст і тому був дав наказ, щоб кожного дня першого тижня посту всю поживу на ринках Константинополя покроплювати кров'ю ідольських жертв. Тоді явився єпископові Константинополя Евдоксієві св. вмч. Теодор Тирон, перестеріг його перед злобним наміром цісаря і казав проголосити всім вірним, щоб нічого не купували на ринку до їди, а замість того, щоб їли варену пшеницю з медом, що з-грецька зветься коливо. В той спосіб Господь Бог хотів нам дати пізнати, як дуже Він цінить християнський піст.

НЕДІЛЯ ХРЕСТОПОКЛОННА

"Хресту Твоєму поклоняємося, Владико,
і святе Воскресіння Твоє славимо".

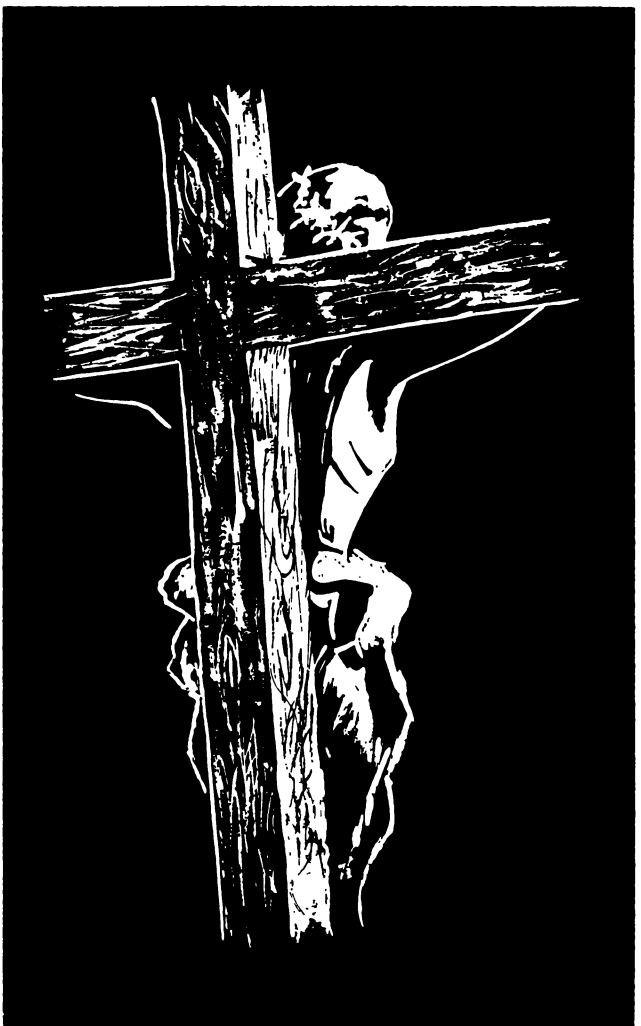
Час св. Великого Посту це час особливого внутрішнього й зовнішнього вмертвіння і покути. А тому що ця духовна боротьба триває довший час, то звичайно буває так, що перші дні чи тижні посту ми практикуємо його ревно й мужньо, але відтак помалу фізично й душевно вичерпуємося, ослабаємо і знеохочуємося. Св. Церква, маючи на увазі неміч і нестійкість людської природи, ставить посеред посту перед нашими очима надзвичайно могутню спонуку до витривалої духовної боротьби, а нею є св. Хрест.

У третю неділю посту, це є в середпістя, св. Церква для ободрення і підкріплення нашого духа каже нам в особливіший спосіб почитати св. Господній Хрест. Звідси й назва цієї неділі: Неділя Хрестопоклонна.

Св. Хрест має нам пригадати безконечну Божу любов до нас, Христові страждання задля нас і наш обов'язок мужньо нести свій хрест щоденного життя. До всіх нас кличе Ісус Христос: "Коли хто хоче йти за мною, нехай себе зречеться, візьме щодня на себе свій хрест і йде за мною... Хто не несе свого хреста, і не йде слідом за мною — не може бути моїм учнем" (Лк. 9, 23 і 14, 27).

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ХРЕСТОПОКЛОННОЇ НЕДІЛІ

Хрестопоклонна Неділя пригадує нам сильну зброю, що її має кожний християнин у боротьбі з ворогами за своє спасіння, а тією зброєю є св. Хрест. І якраз цієї неділі Хрест виступає перед нами, як знамено сили, знамено спасіння та знамено перемоги і тріюмфу.

Хресту Твоєму поклоняємося, Владико, й святе воскресіння Твоє славимо!

Синаксар — духовна наука на утрені цієї неділі — у прегарний спосіб пояснює нам причини почитання св. Хреста в Хрестопоклонну Неділю. Тут читаємо таке: "Цієї неділі, третьої в пості, святкуємо почитання чесного й животворного Хреста з наступної причини:

Тому що 40-дневним постом якось і ми розпинаємося, напастовані пристрастями стаємося огірчені, зневірені і знеможені, то ставиться перед нами чесний і животворний Хрест, щоб він нас відсвіжив, покріпив, пригадав нам страсті Господа нашого Ісуса Христа та нас потішив... Подібно, як ті, що відбуваючи довгу й тяжку дорогу, чуються змучені, і коли знайдуть дерево багате в тінисте листя, трохи там відпочивають і наче відмолодившись, ідуть у дальшу путь, так і сьогодні, в часі посту й посеред прикрої дороги й подвигу, св. Отці посадили життєдайний Хрест, щоб дав нам відпочинок і прохолоду та щоб нас утомлених зробив мужніми й легкими до дальшого труду... Або, коли надходить цар, то найперше несуть перед ним його знамена й берло, а відтак він сам приходить, тішиться і радіє, а з ним радіють його піддані, так і Господь наш Ісус Христос, який бажає показати нам свою перемогу над смертю і славне явління у дні Воскресіння, посилає наперед своє берло, царське знамено — животворний Хрест, що наповняє нас радістю і прохолодою та приготовляє нас, оскільки це можливо, приняти і самого Царя та славити світлого Переможця... Тому що Хрест зветься деревом життя і є тим деревом, що було посаджене серед едемського раю, тож слушно св. Отці посадили хресне дерево посеред 40-ці, пригадуючи нам і на лакімство Адама і на його сцілення цим деревом, бо живлячись ним уже більше не вмираємо, але ще дужче оживляємося...".

ДУХ БОГОСЛУЖЕННЯ ХРЕСТОПОКЛОННОЇ НЕДІЛІ

Богослуження цієї неділі майже нічого не говорять нам про Хрест, як символ терпіння, покути чи пониження, а радше величають св. Хрест, як символ радости, символ перемоги і тріюмфу, що завершує світле Воскресіння.

Домінуючий гимн цієї неділі це пісня: "Хресту Твоєму поклоняємося, Владико, і святе Воскресіння Твоє славимо". Звідки ця велична пісня? Вона взята з воскресної утрені Великодня з молитви "Воскресеніє Христово видівши..." Цю молитву читають також на кожній недільній утрені. Вона дуже старовинна, бо має її вже утреня Пасхи й недільна утреня 9-го сторіччя. Її мають і найстарші богослужби атонських манастирів. У тій пасхальній, глибоко догматичній молитві приходять якраз слова "Хресту Твоєму..."

Митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ у своєму посланню "Про почитання св. Хреста" так каже про його почитання в Хрестопоклонну Неділю: "Не можна яскравіше й величавіше представити суті почитання Хреста, як це представлено у Хрестопоклонну Неділю. Наш обряд завжди лучить це почитання з почитанням Воскресіння: "Хресту Твоєму поклоняємося, Христе, і святе Воскресіння Твоє славимо". Це християнське поняття хреста. Поза ним християнин бачить славу воскресіння і радости вічного блаженства".

Стихири вечірні й утрені, канон, сідальні цієї неділі це великий гимн слави в честь Господнього Хреста. "Радуйся, життєдайний Хресте, — співаємо на великій вечірні — прегарний раю Церкви, дерево безсмертя, що дало нам насолоду вічної слави, і яким прогоняються маси бісів, радуються ангельські хори і збори вірних празнують. Ти непереможна зброє, непорушна кріпосте, перемого царів, славо священиків, дозволь і нам осягнути Христові страсті й велику милість". "Радуйся, життєдайний Хресте, благочестя непереможна побідо, райська брамо, захороно вірних, Церкви забороло. Тобою тлінність знищилася і пропала, переможене царство смерти, і ми піднеслися від землі до неба. Ти зброя непереможна, бісів побіднику, славо мучеників, справжня окрасо преподобних, пристане спасіння, даруй світові велику милість".

"Сьогодні день торжества, — читаємо в 1-ій пісні канону св. Теодора Студита, — Воскресінням Христовим зникла смерть, засяла зоря життя, Адам устав і скаче з радости, тож радіймо співаючи побідню пісню".

Під хрест Твій стаю, Спасителю мій...

ОБРЯД ПОЧИТАННЯ СВ. ХРЕСТА

В цю неділю буває на утрені врочисте поклоніння св. Хрестові в такий спосіб:

Гарно квітами прибраний св. Хрест виноситься по вечірні з захристії на престіл. Наступного дня на утрені в часі Великого Славословія священик бере св. Хрест з престола, кладе його собі на голову, виносить на середину церкви і ставить на тетраподі. Тепер співають тропар "Спаси, Господи...", і після нього співають тричі "Хресту Твоєму..." і за кожний раз роблять усі доземний поклін. В часі співу хресних стихир усі побожно цілують св. Хрест.

Ось одна зі стихир, що їх співається при почитанні св. Хреста: "Прийдіть, вірні, поклонімся животворному дереву, на якім Христос Цар слави, добровільно руки простерши, підніс нас до первісного щастя, що його передтим через розкіш був украв ворог і спричинив наше прогнання від Бога. Прийдіть, вірні, поклонімся дереву, яким ми вдостоїлися розтрощити голови невидимих ворогів. Прийдіть, усі країни народів, і Господній Хрест піснями звеличаймо: Радуйся, Хресте, упавшого Адама совершенне спасіння, Тобою величаються наші найвірніші царі, бо Твоєю силою сильно перемагають ізмаїльських людей. Тебе сьогодні ми християни зі страхом цілуємо, на Тобі розп'ятого Бога славимо, кажучи: Господи, розп'ятий на хресті, помилуй нас, бо Ти благий і чоловіколюбець".

Цього дня замість "Святий Боже" співаємо на Літургії "Хресту Твоєму..." Цю пісню в честь св. Хреста ще відтак співаємо по кожній відправі через цілий тиждень аж до п'ятниці і при тім поклоняємося св. Хрестові та побожно Його цілуємо.

Справді, Хрестопоклонна Неділя вчить нас розуміти превелике значення св. Хреста для нас не тільки в часі посту, але і для нашого цілого життя. Ця неділя показує нам, що де Хрест, там сила, там перемога, там спасіння і там запевнене Воскресіння до вічного щасливого життя.

Для більшої заохоти до почитання і любови св. Хреста часто пригадуймо собі на ті глибокі думки, що вийшли з уст великого почитателя св. Хреста св. Єфрема Сирина (†373): "Хрест — воскресіння мертвих. Хрест — надія

християн. Хрест — жезл хромих. Хрест — потіха бідних. Хрест — скинення гордих. Хрест — надія безнадійних. Хрест — керма для плаваючих. Хрест — пристань для гонених бурею. Хрест — батько для сиріт. Хрест — потіха для терплячих. Хрест — охоронець для юнаків. Хрест — слава для мужчин. Хрест — вінець для старців. Хрест — невинність для дівиць... Хрест — хліб для голодних і джерело для спрагнених... Тож кладімо животворний Хрест на чоло, на очі, на уста і на свої груди... Ні на одну годину, ні на один момент не оставляймо Хреста та без Нього нічого не робім, але чи спимо чи встаємо, чи працюємо, чи їмо чи п'ємо, чи йдемо в дорогу, чи плаваємо по мор'ю, чи переходимо ріки — всі свої члени ми повинні оздоблять животворним Хрестом".

УТРЕННЯ З ПОКЛОНАМИ

Звідки зачну оплакувати вчинки мого окаянного життя? Який поставлю початок, Христе, сьогоднішньому риданню? (Канон)

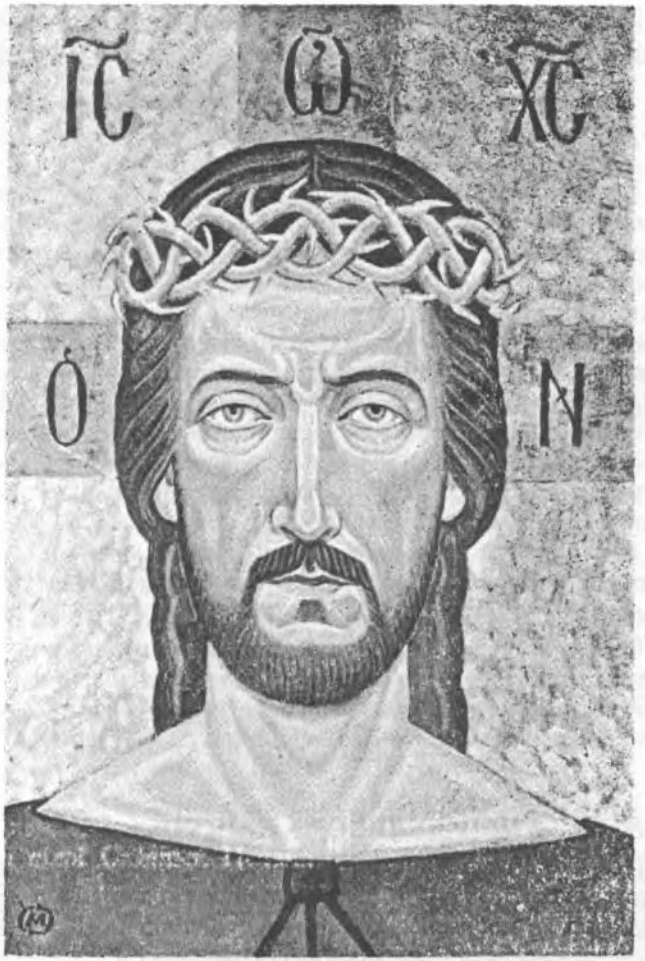
Совісне й вірне збереження Великого Посту до кінця вимагає від кожного християнина великого гарту духа й волі. Св. Церква бажаючи, щоб ми наш піст так ревно довершили, як ревно почали, подає нам у часі 40-ці деякі надзвичайні спонуки до посту й покути. До тієї цілі служить Хрестопоклонна Неділя, до тієї цілі служить також утреня з поклонами. Шостий Вселенський Собор поручив, щоб цю утреню, на якій головне місце займає Великий Канон св. Андрія Критського, відбувати в четвер п'ятого тижня Великого Посту, але вона звичайно правиться в середу вечором.

Ця богослужба знаменна тим, що по кожнім тропарі кожної пісні канону устав приписує робити три поклони, але за звичаєм нашої Церкви робимо тільки один доземний поклін, а всіх поклонів разом 250. Звідси й ця утреня має в нашому народі назву "Поклонів". Цю відправу можна б назвати символом духа покути нашої Східньої Церкви.

Для кращого розуміння цієї покутної практики скажемо дещо про історію цього канону та його духовне значення.

ЩО ЦЕ ТАКЕ КАНОН ВЗАГАЛІ?

На кожній утрені приходить значна частина відправи, що уложена за точно означеним правилом. Тому має вона грецьку назву канон, що значить правило, міра чи норма. Основу канону творять біблійні пісні. Ввесь канон має дев'ять пісень, але друга пісня задля її покутного настрою

Виконання мистця Михайла Осінчука

приходить тільки в часі Великого Посту. Основником канону вважають св. Софронія (†638), єрусалимського патріярха. Первісно канони були об'ємом малі, бо складалися з двох чи трьох пісень. Кожна пісня має ірмос і кілька стихів званих тропарями. Число тропарів у пісні буває різне,

від кількох до кільканадцяти. Св. Андрій Критський був перший, що почав укладати повні канони на дев'ять пісень.

АВТОР ВЕЛИКОГО КАНОНУ

Великий Канон написав св. Андрій Критський. Хто він і чим заслужився для Церкви? — Св. Андрій походив з Дамаску в Малій Азії. У молодому віці пішов на прощу до Єрусалиму і там 678 р. вступив до манастиря св. Сави. Своєю побожністю й бистрим умом звернув на себе увагу єрусалимського патріярха Теодора, який узяв собі його за секретаря. Св. Андрій, як заступник єрусалимського патріярха, брав участь у Шостому Вселенському Соборі в Константинополі. По Соборі був якийсь час дияконом при св. Софії в Царгороді й опікувався сиротами. А потім царгородський патріярх висвятив його на архиєпископа міста Гортини на острові Криті, тому і зветься він Критський. Рік його смерти непевний. Одні автори подають її на 712 р., інші аж на 740. Його пам'ять наша Східня Церква обходить 4-го липня.

Св. Андрій Критський визначився як знаменитий проповідник, церковний письменник і поет. Він писав церковні гимни, стихири і передусім канони. Між ними на першому місці стоїть Великий Канон.

ЗНАМЕННІ РИСИ ВЕЛИКОГО КАНОНУ

Цей канон має назву великого не тільки задля свого дійсно великого об'єму, бо має аж 250 тропарів, але також задля своїх глибоких думок, великого духа покути та морально-аскетичного значення. Протяжний і сумний спів ірмосів і тропарів канону в злуці з поклонами надає цілій відправі глибокого покутного духа. Тому слушно каже Синаксар цього дня, що "він направду з усіх канонів найбільш узнеслий", та що він "такий величний і милозвучний, що в силі зворушити й найтвердішу душу й підвести її до великої бодрости". Вже початкові тропарі канону наводять на душу поважний і молитовний настрій: "Звідки зачну оплакувати вчинки мого окаянного життя? Який поставлю

ставлення нашої уніятської Церкви Слуга Божий митр. Андрій Шептицький так говорить: "Нашим батькам, і перед і після Замойського Синоду, здавалося, що треба їм було якнайбільшим числом, хоч би й малих звичаїв і практик, зближатися якнайбільше до латинського обряду, щоб заслужити собі в латинників, найближчих сусідів, як і в латинників у західніх краях Европи та Римі, на опінію правдивих католиків. Та думка пхала багато з наших священиків до принимання живцем з латинського обряду незаконних, бо неодобрених Апостольським Престолом, а навіть ніякою церковною владою у нашій Церкві звичаїв... Такі латинські тенденції сильно скріпила ще ворожа вірі акція царської влади, що прямувала до знищення Св. З'єдинення". (Пастирське послання про обряди з 1941 р.).

За несповна сто років від Унії наш митрополит Кипріян Жоховський (1674-1693) у "Люблинськім Коллоквіюм", що відбулося 1680 р., вже говорить про такі практики в нашій Церкві: про 40-годинне набоженство, про часте виставлення Найсв. Тайн, про процесії зі Св. Тайнами та монстранції.

Замойський Синод, 1720 р., своїм рішенням наказує і в нашій Церкві святкувати празник Божого Тіла. Тож тепер і в нас щораз більше стає звичаєм, щоб під час різних богослужб і навіть під час Св. Літургії виставляти Св. Тайни, давати ними благословення поза Літургією, уладжувати процесії зі Св. Тайнами та вживати латинських монстранцій. В 1738 р. перший раз появляється друком наша служба на празник Пресв. Євхаристії.

ПРАЗНИК ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ І ЛЬВІВСЬКИЙ СИНОД

Львівський Синод, 1891 р., покликаючися на буллю Папи Урбана IV-го, на рішення Тридентського Собору та на практику майже всіх Східніх Католицьких Церков, не тільки апробує празник Божого Тіла, але й підносить його до ряду великих Господніх празників з 8-денним попразденством та наказує щорічно святкувати його в четвер по неділі Всіх Святих, але з огляду на будний день, поручає

іспит совісти та щира сповідь з цілого життя кожної розкаяної душі: "Нема в житті гріха ні діла ні зла, щоб його я, Спасе, не допустився. Я згрішив умом, словом, уподобанням, наміром, думкою і ділом, як ніхто інший передтим" (4 пісня). "Сповідаюся Тобі, Христе Царю: Я згрішив, я згрішив, як колись брати Йосифа, що продали плід чистоти й невинности" (5 пісня). — "Я висповідав Тобі, моєму Судді, тайни мого серця. Поглянь на моє смирення, поглянь і на мою журбу, і суди мене тепер. Ти сам мене помилуй, бо Ти милосердний, Боже, Вітців наших" (7 пісня).

Велика моральна сила і значення Великого Канону лежить якраз у тому, що через розважання власних гріхів він не веде душі до зневіри й безнадійности, але по щирому плачу і каяттю й жалю він її потішає, підносить, вливає надію та вказує на певний засіб рятунку: Боже милосердя і заступництво Пречистої Діви Марії: "Хоч і згрішив я, Спасе, але знаю, що Ти чоловіколюбець. Караєш з любов'ю і милосердишся ласкаво. Ти бачиш сльози і приходиш як батько призиваючи блудного" (1 пісня). — "Ти добрий Пастир, тож шукай мене, Твоє ягня, і не погорди мною заблудшим" (3 пісня). — "Пощади, пощади, Господи, Твоє сотворіння. Я згрішив, прости мені, бо тільки Ти один чистий зі своєї природи, а крім Тебе нема нікого без гріха" (5 пісня). — "Богородице, надіє і Заступнице тих, що Тебе призивають, здійми з мене тяжке ярмо гріхів, і як Владичиця чиста, прийми мене каючогося" (1 пісня).

При кінці кожної пісні канону є ще два тропарі в честь преподобної Марії Єгипетської. Пізніший автор додав ще відтак по одному тропареві в честь св. Андрія Критського.

Шостий Вселенський Собор поручив, щоб на тій утрені з Великим Каноном читати ще життєпис преп. Марії Єгипетської (†521), що його написав єрусалимський патріярх св. Софроній. Преподобна Марія Єгипетська народилася була в Олександрії у Єгипті. Довгі літа вела грішне життя. Відбуваючи прощу до св. місць у Єрусалимі вона навертається, йде на пустиню і там довгі літа молиться, плаче й покутує за свої гріхи. Пам'ять її наша Церква обходить першого квітня.

Пресвята Богородиця з "Деісуса" в соборі св. Софії в Києві з XI-го ст. — Мозаїка.

Читання її життя має ту саму ціль, що і спів Великого Канону: дати нам прегарний приклад навернення, жалю й покути за свої гріхи. Преп. Марії Єгипетській присвячена також служба п'ятої неділі посту.

АКАФИСТОВА СУБОТА

"Радуйся, Зорі незаходимої Мати!
Радуйся, спасіння душі моєї!
Радуйся, Невісто неневістная!" *(Акафист)*

У п'яту суботу Великого Посту наша Східня Церква має особливу богослужбу в честь Пречистої Діви Марії. Ця відправа, прикметна тільки Східній Церкві, має назву акафисту, а звідси й ця субота зветься Акафистова.

Акафистова Субота як і Неділя Православія не має якогось відношення до 40-ці. Вона випадає в тому часі на підставі історичної традиції і практики Церкви. На утрені цієї суботи береться цілий акафист Благовіщення Пресвятої Богородиці. Цей акафист можна назвати символом і вершком превеликого культу Богоматері в Східній Церкві. З тієї причини він заслуговує на осібну увагу.

УСТАНОВА АКАФИСТОВОЇ СУБОТИ

Церковна служба цієї суботи була установлена в честь Божої Матері на подяку за потрійну охорону столиці Візантії-Константинополя від нападу ворогів. Перший раз було це за цісаря Іраклія 626 р. Тоді зі сходу наступали Перси, а з заходу Скити або Авари. Місто було у великій небезпеці. Патріярх Сергій І-ий (610-639) узяв ікону Пречистої Діви Марії, звану Одігітрія, і Її ризу та в процесії з вірними обходив місто. Йдучи біля храму Пресвятої Богородиці на передмістю Влахерни, він замочив у морю ризу Божої Матері і зараз постала буря, яка затопила ворожі кораблі. Місто було врятоване. Народ бачив у цьому чудо Божої Матері, зібрався до Її храму на Влахерні й цілу ніч

провів на молитві, співаючи похвальну пісню-акафист у честь Пресвятої Богородиці.

Друга чудесна захорона Царгороду була тридцять кілька літ пізніше за цісаря Константина II-го Погоната (641-668), коли на столицю наступали магометани. А третя за цісаря Льва Ісаврія (716-750), коли магометани знов облягали столицю великим числом кораблів.

БУДОВА АКАФИСТУ

Вдячний нарід по першій захороні столиці через цілу ніч співав у церкві благодарну пісню до Божої Матері стоячи, тому і має вона назву Акафист. Це грецьке слово означає богослужбу, в часі якої не можна сидіти, але треба стояти. Синаксар цієї суботи називає акафист: пісня несідальна.

Акафист має свою специфічну будову. Він має 13 кондаків і 12 ікосів, які є позначені порядковими буквами грецької азбуки. Коротші пісні акафисту звуться кондаки, а довші ікоси, і вони наступають одна по одній, т. зн. найперше кондак, а відтак ікос.

Що це кондак? Це слово грецьке означає короткий гимн, пісню. А що ікос? Це довша пісня, що оспівує подію і значення празника або похвалу Святому. Ікос завжди наступає за кондаком і ніколи без нього не читається.

Кожний кондак в акафисті кінчиться потрійним: Аллилуя. Кожний ікос по короткім вступі має 12 стихів, що з них кожний починається словом "Радуйся", і кінчиться тим самим стихом: "Радуйся, Невісто неневістная", що значить: "Радуйся (або Вітай), непорочна Обручнице!"

Акафист Пречистій Діві Марії відзначається надзвичайною глибиною думки та високими поетичними зворотами. Його можна назвати архитвором церковної поезії Східньої Церкви. Великий знавець Східньої Церкви, князь Максиміліян Саксонський каже: "Акафистовий гимн належить до найславніших поезій цілого грецького світу".

Щодо змісту можна поділити акафист на дві головні частини. В першій частині, себто в перших 6-ох кондаках і ікосах, переважає історичний зміст з життя Ісуса Христа і Божої Матері, а в другій догматично-моральний. Кондаки

оспівують історію Воплочення Божого Сина, а ікоси прославляють привілеї й ласки Богоматері.

Для прикладу і кращого розуміння глибокого змісту й високої поезії наводимо один кондак і один ікос у цілості.

Кондак 10: "Світ спасти хотівши Вседержитель, сам доброхіть прийшов до нього, та й, хоч Пастир як Бог, чоловіком, як і ми, з любови до нас явився, щоб як чоловік призвати чоловіка, а як Бог почути від нас: Аллилуя!"

Ікос 1: "Ангел, з найперших один, посланий з небес звістити привіт Богородиці спостерігши, як на його слово безтілесне Ти тіло береш на себе, Господи, остовпілий з дива та подиву, промовив ось як до Неї: Радуйся, бо через Тебе радість засяє. Радуйся, бо через Тебе прокляття щезає: Радуйся, впалого Адама повстання. Радуйся, Єви від сліз визволення. Радуйся, висото людському умові недосяжна. Радуйся, глибино ангельськими очима незглибима. Радуйся, бо Ти осідком сталася Царя-Господа. Радуйся, бо Ти носиш Носителя всесвіту. Радуйся, зоре зарання, провіснице Сонця. Радуйся, лоно божественного воплочення. Радуйся, бо через Тебе створіння обновляється. Радуйся, бо через Тебе Творець дитям стається. Радуйся, Невісто неневістная!"

АВТОР АКАФИСТУ ПРЕСВЯТІЙ БОГОРОДИЦІ

Церковна історія не записала нам певного імени автора і воно осталося спірним по сьогодні. Авторство цього акафисту приписують аж кільком особам. Одні вважають його автором преподобного Романа Сладкопівця (†к.540). Роман був перший, що писав кондаки й ікоси на різні празники. Від нього маємо славний догматичний кондак на Христове Різдво: "Діва днесь пресущественнаго раждает...". Від нього також кондак на Пасху: "Аще во гроб снишел єси..."

Старинні минеї, це є місячні служби Святих, мають поміщені ті кондаки й ікоси, що тепер творять акафист Богородиці, у службі Благовіщення на 25-го березня по 6-ій пісні канона. І там вони приписуються преподобному Георгієві Пісидові (7 ст.), дияконові св. Софії в Царгороді. Він описав був ту війну Византії з Аварами, в якій Пречиста Діва Марія чудесно захоронила столицю. Деякі є тієї

Деталь ікони Пресвятої Богородиці з XIII—XIV ст. з Луцька

гадки, що акафистні кондаки й ікоси первісно були складені для празника Благовіщення, а щойно потім з них був утворений акафист, як осібна благодарна пісня до Божої Матері за особливу захорону перед ворогами. Це можна бачити зі змісту 1-го кондака, де говориться про боротьбу, небезпеки й визволення: "Тобі, що в нашій боротьбі перед ьедеш, у подяку, як Своїй з біди Визвольниці, похвальну пісню складаємо, Богородице, ми, слуги Твої. А ти, непереможна в можності Своїй, від усяких небезпек рятуй нас усіх, що вітаємо Тебе: Радуйся, Невісто неневістная!"

Інші знову за автора акафисту подають патріярхів Сергія або Германа (8 ст.) або навіть патріярха Фотія (9 стор.).

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ АКАФИСТУ

Акафист Благовіщенню Пресвятій Богородиці і своїм співом і своїм глибоким змістом є дуже могутнім засобом до плекання культу Богоматері, бо він подає нам усю Марійську богословію Східньої Церкви. Тут оспівані всі головні догми відносно Пречистої Діви Марії, а на першому місці її Богоматеринство: "Радуйся, бо Ти осідком Царя-Господа. Радуйся, бо Ти носиш Носителя всесвіту (Ікос 1). Радуйся, дателько життя Давцеві життя нашого (Ікос 3).

Тут славиться Її Непорочність і вічне Дівицтво: "Радуйся, квітко нетлінности. Радуйся, вінку чистоти (Ікос 7). Радуйся, бо Ти дівство й материнство з'єднала (Ікос 8).

Тут наголошені всі Її чесноти й виспівані в Її честь найкращі похвали: "Радуйся, апостолів славо безупинна. Радуйся, подвижників сило непереможна. Радуйся, непохитна віри осново (Ікос 4). Радуйся, свята від святих святіша. Радуйся, кивоте озолочений Св. Духом (Ікос 12).

Тут подана постійна віра Церкви в Марії покров і заступництво в небі: "Радуйся, мосте, що з землі веде до неба (Ікос 2). Радуйся всього світу примирення (Ікос 3). Радуйся, покрове світу просторіший як облаки (Ікос 6). Радуйся, праведного Судді вблагання (Ікос 8). Радуйся, бо в Тобі запевнення нашої перемоги. Радуйся, спасіння моєї душі" (Ікос 12).

Розважання світлих привілеїв, ласк і ролі Божої Матері в нашім спасінні природно родить у нашому серці велике довір'я в Її заступництво й опіку та надію на спасіння через Неї. Всі ті почування прегарно охоплює кінцевий кондак:

"О всеоспівувана Мати, що зродила над усі Святі святіше Слово, нинішнє прийми моління і від усяких бід рятуй нас усіх та й від вічної визволи муки тих, що співають Тобі: Аллилуя".

ЛАЗАРЕВА СУБОТА

"Голос Твій, Господи, знищив царство аду, і слово Твоєї власти піднесло з гробу чотириденного. І став Лазар прообразом спасенним воскресіння"...

(Стихира веч. Лаз. Суб.)

Майже кожний тиждень Великого Посту має свої богослужбові особливості. Це треба передовсім сказати про його суботи й неділі, з яких кожна присвячена якійсь події з життя Церкви, з життя Ісуса Христа, Його Пресвятої Матері або Святих.

І якраз шостий тиждень св. 40-ці відзначається тим, що він духовно приготовляє нас на дві великі і світлі події з життя Ісуса Христа: вокресіння Лазаря, що йому присвячена субота перед Квітною Неділею, і тріюмфальний в'їзд Христа Господа до Єрусалиму, що його празнує Церква в Квітну Неділю.

Тож погляньмо дещо ближче як на саму седмицю Квітневої Неділі так і на святкування Лазаревої Суботи та її духовне значення.

СЕДМИЦЯ КВІТНЕВОЇ НЕДІЛІ

У наших церковних книгах цей тиждень має назву седмиці ваїй (себто пальмових гілок), квітневої або квітноносної. Головна тема богослужень цього тижня це завершення Великого Посту, приготування вірних на велике чудо воскресіння праведного Лазаря і на тріюмф Квітневої Неділі.

У п'ятницю цього тижня властиво кінчиться Великий Піст. Субота Лазаря вже поза постом св. 40-ці. Це під-

креслює богослужба цього тижня. У п'ятницю на стихирах вечірні співаємо: "Довершивши корисну для душі 40-цю, дозволь нам, Чоловіколюбче, видіти і святу седмицю Твоїх страстей, щоб прославити в ній велич Твою і невисказане задля нас провидіння Твоє та однодушно заспівати: Господи, слава Тобі".

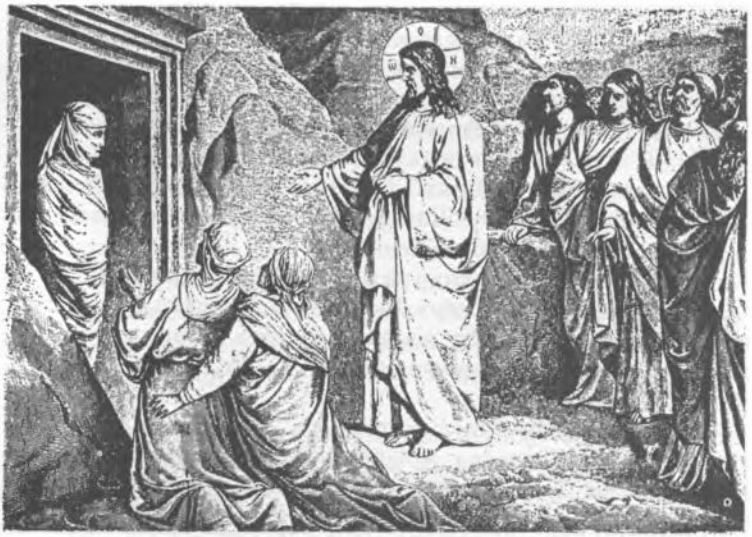
У перших віках християнської віри монахи мали такий звичай, що на час Великого Посту багато з них ішло поза монастир на самоту чи пустиню, щоб там у молитві й пості переводити час св. 40-ці. А в п'ятницю перед Суботою Лазаря вони знову верталися до своїх монастирів. Тому в четвер на каноні утрені Церква кличе до них: "Ви, що в пустинях і печерах, зійдіться і прийдіть, щоб стрінути піснями грядучого на осляти Господа слави" (4 пісня). На великій вечірні перед Квітною Неділею всі монахи зібрані разом уже радісно співали: "Сьогодні благодать Св. Духа нас зібрала, і всі, взявши хрест Твій, кличемо: Благословен, що йде в ім'я Господнє, осанна на висотах".

Головна особа церковних богослужб цієї седмиці це праведний Лазар. Богослужба понеділка зве цей тиждень присінком до Суботи Лазаря: "Отворився присінок Лазаревого воскресіння, — кажеться у 8-ій пісні канона утрені — бо йде Христос, щоб зі сну воскресити померлого й поконати життям смерть". На 8-ій пісні канона утрені вівтірка співаємо: "Радуйся, Витаніє, вітчизно Лазаря, бо Христос, прийшовши до тебе, величі доконає воскресіння Лазаря".

У відправах цього тижня Церква часто закликає вірних, щоб добрими ділами гідно готовилися на зустріч Христа: "Несучи гілки добрих діл і пальмові вітки чистоти, всі приготуймося на зустріч Христа, що надходить до Єрусалиму, як Бога нашого" (Понед. 9. п. кан. утр.). "Злучивши любов з милосердям, спішімось, вірні, щоб послати їх Христові на вмоління, щоб і нас воскресив із гробу тайних похотей наших" (4. п. кан. утр. четв.).

СВЯТКУВАННЯ ЛАЗАРЕВОЇ СУБОТИ

Святкування події воскресіння Лазаря в суботу перед Квітневою Неділею сягає перших віків християнства. В

І вийшов Лазар із гробу...

4-му столітті на Сході Лазарева Субота вже була загальним урочистим празником.

Паломниця 4-го віку, Сильвія Етерія, дає нам подрібний опис святкування Суботи Лазаря в тому часі в Єрусалимі. У дневнику її паломництва читаємо, що того дня по ранішній Літургії була осібна процесія до дому Лазаря у Витанії, віддаленої яких дві милі від Єрусалиму. В процесії брав участь єпископ Витанії, священики, монахи і багато вірних. Процесійний похід по дорозі, недалеко Витанії, відвідував церкву, що була на тому місці, де Марія, сестра Лазаря, стрінула Господа і звістила Йому смерть свого брата. В цій церкві читано той уступ Св. Євангелії, що говорить про стрічу Марією Христа Господа. Потім усі, співаючи гимни і псальми, ішли до гробу Лазаря. Тут уже були такі великі маси людей, що вкривали всі довколишні поля. При гробі Лазаря була богослужба, на якій читали Євангеліє про воскресіння Лазаря.

Церковні піснеписці 7-го і 8-го століття св. Андрій Критський, св. Косма Маюмський і св. Іван Дамаскин уложили стихири й канони для служби Лазаревої Суботи. Ця служба має характер Господнього празника, про що свідчить на її утрені "Ангельський Собор", "Христово Воскресеніє" і "Свят Господь Бог наш" взяті з неділі. Цього дня замість "Святий Боже" береться на Літургії "Єлици во Христа", бо колись у Лазареву Суботу відбувалося хрещення катехуменів (оглашенних).

Церковне передання каже, що праведний Лазар по своїм воскресінню покинув Витанію, бо жидівська старшина хотіла і його вбити. Він пішов на остров Кипр, де був єпископом і там помер, проживши ще 30 літ від свого воскресіння.

Пролог, себто книга життєписів Святих Східньої Церкви, подає перенесення мощів праведного Лазаря на день 17-го жовтня. Тут сказано, що грецький цісар Лев Філософ (886-912) збудував був у Царгороді церкву в честь Лазаря. Він віднайшов його мощі на Кипрі, що мали бути в мармуровій трумні з написом: "Лазар чотириденний, друг Христовий". Ті мощі казав цісар Лев покласти до срібної домовини і перезти до церкви Лазаря в своїй столиці.

Латинська Церква обходить пам'ять Лазаря у п'ятницю 4-го тижня Великого Посту і ще другий раз 17-го грудня.

ЗНАЧЕННЯ ЧУДА ВОСКРЕСІННЯ ЛАЗАРЯ

Ісус Христос доконав багато чудес за час Свого життя та ніяке з них не було таке багате в наслідки, як воскресіння Лазаря.

Це чудо було для багатьох дуже переконливим доказом Христового божества. Один з Отців Церкви каже: "Спаситель вирвав дочку Яїра з рук смерти, молодця з Наїму із зубів смерти, а Лазаря зі самого нутра смерти". Це чудо становить кульмінаційну точку Христового об'явлення при помочі чудес. Тут виступає Христос як Пан життя і смерти, як Переможець смерти, як всемогутній Бог. Знаний церковний письменник і аскет о. М. Мешлєр, розважаючи велич цього чуда і його дію на жидів, каже: "Це

же не був Ісус із Назарету, ані могутній учитель, ані один з давніх пророків, ані якийсь дух з другого світу, — це був Сам Живий Бог. Одне Його слово звенить через безодню вічности і знову приводить душу з кінця потойбічного світу. Промінь блискавки проходить крізь темноту гробу і засвічує в мертвих костях іскру життя". (Життя ГНІХ у Розважаннях, т. II, ст. 103-4). Це чудо є заразом символом славного Христового воскресіння і прообразом воскресіння всіх людей.

Велич і слава цього чуда були безпосередньою причиною Христового тріюмфального в'їзду до Єрусалиму у Квітну Неділю. Нарід захоплений Христом вітав його не тільки як свого пророка, але і як свого Месію, свого Царя і Господа.

Вкінці воскресіння Лазаря прискорило муки і смерть нашого Спасителя. Великі маси народу увірували в Христа та йшли за Ним, а це занепокоїло жидівську старшину, яка зараз потім скликала раду. "Зібрали тоді первосвященики та фарисеї раду — читаємо у св. євангелію Івана — і заговорили: "Що робити нам? Силу чудес отой чоловік робить! Якщо залишимо Його так, то всі увірують у Нього... Отже, від того дня, ухвалили вони Його вбити" (11, 47-8 і 53). "Тоді первосвященики ухвалили і Лазаря вбити" (12, 10).

Хай це величне й дивне чудо воскресіння Лазаря скріпить і нашу віру в Христове божество та наше власне воскресіння. Той самий Христос, що воскресив чотириденного Лазаря, у свій час і нас воскресить до щасливого й вічного життя. Він сам нас запевняє: "Я — воскресіння і життя. Хто в мене вірує, той навіть і вмерши — житиме!" (Ів. 11, 25).

КВІТНА НЕДІЛЯ

"...І ми, як діти, несучи знамена перемоги, Тобі Переможцеві смерти кличемо: Осанна на висотах, благословен грядий в ім'я Господнє"

(Тропар Квітневої Неділі)

Свою Божу місію на землі завершив Господь наш Ісус Христос двома величними актами, що ними є воскресіння Лазаря і тріюмфальний в'їзд до Єрусалиму. Ці дві події, що їх свідками були великі маси людей, давали ясне й переконливе свідоцтво про Христове месіянське посланництво та Його божество. Та тріюмф тих двох світлих подій отворив також браму до останнього акту драми Христового життя: Його мук і смерти.

Від перших віків християнства святкує Східня Церква пам'ять Христового в'їзду до Єрусалиму в неділю перед Його світлим Воскресінням. Квітна Неділя здавен-давна вважалася великим Господнім празником і належить до 12 найбільших празників нашого церковного року. Вона має також деякі собі властиві звичаї, що їх не мають інші празники.

Для кращого розуміння цього празника поглянемо на його історію, на звичаї з ним зв'язані та на його духовне значення.

ІСТОРІЯ СВЯТКУВАННЯ ПРАЗНИКА

Празник торжественного в'їзду Ісуса Христа до Єрусалиму належить у Східній Церкві до найстарших празників. Свідоцтва про його святкування сягають 3-го століття.

З того часу маємо проповідь на Квітну Неділю єпископа Методія Патарського († к. 300). Святкування цього празника почалося в Єрусалимі і в недовгому часі стало празником цілої Східньої Церкви.

Гарний опис, як відбувався цей празник у Єрусалимі в 4-му віці, дає нам Сильвія Аквітанська у Дневнику свого паломництва по св. місцях. Там читаємо, що вірні Єрусалиму щорічно старалися наново переживати подію Христового в'їзду до Єрусалиму так, як вона відбулася перший раз. У Квітну Неділю, по ранішніх відправах у храмі Божого Гробу, вірні збиралися коло першої години пополудні на Оливній Горі коло церкви Христового Вознесіння. Сюди приходив єпископ з дияконами, і в тому часі, коли там збирався народ, співано різні гимни і псальми та читано зі св. Євангелії про подію Христового в'їзду до Єруса-

лиму. По яких двох годинах часу, коли вже всі зійшлися, починався величавий похід-процесія в сторону міста Єрусалиму. В часі процесії і старші й діти несучи пальмові чи оливкові галузки співали гимни і псальми, що стало кінчилися окликами: "Благословен, що йде в ім'я Господнє". Авторка опису завважує, що всі, навіть і маленькі діти на руках своїх батьків, мали в руках пальмові чи оливкові гілки. Похід замикав єпископ зі своєю асистою. І він, подібно як Христос, їхав на осляті. Процесія ішла через місто аж до храму Божого Гробу. Ціле торжество закінчувалося відправою вечірні.

Про святкування Христового входу до Єрусалиму в неділю перед Великоднем маємо багато свідоцтв з наступних віків. Тут згадаємо дещо. Св. Епіфан Кипрський (†403) оставив дві проповіді на празник Квітної Неділі. Св. Єфрем Сирин (†373) присвятив цьому празникові особний гимн. Про цей празник говорить Кирило Олександрійський (†386) і царгородський патріярх Прокл (†446). Анастасій Синаїт (7 в.), монах синайської обителі й богослов Східньої Церкви, перший завважує, що празником Квітної Неділі кінчиться св. 40-ця.

Починаючи від 7-го сторіччя різні церковні письменники, як Андрій Критський, Косма Маюмський, Іван Дамаскин, Теодор і Йосиф Студити, уложили стихири й канони на цей празник. Квітна Неділя, хоча належить до великих Господніх празників не має ані перед- ані по-празденства в церковній службі, бо вона окружена постом.

Десь між 6-им і 7-им століттям цей празник перейшов до Західньої Церкви під назвою Пальмової Неділі. І на Заході принялася практика уладжувати в цей день процесії з пальмовими віттями. Посвячені пальми зберігають аж до попелевої середи наступного року. Тоді їх спалюють і попелом з них посипають голови в попелеву середу на знак покути.

ЗВИЧАЇ КВІТНЕВОЇ НЕДІЛІ

Квітна Неділя в наших богослужбових книгах має такі назви: "Неділя Ваїй", Цвітна, Цвітоносна і Цвітоносія", а

в народі ще: "Неділя Шуткова, Вербна чи Вербниця". Всі ті назви прив'язані до звичаю благословити й роздавати того дня в церкві пальмові чи оливкові галузки. Задля браку пальмового чи оливкового віття в нашій країні, ми маємо прадавний звичай вживати гілок лози чи верби, а це тому, бо вони на весні найскоріше розвиваються.

У Жидів і старинних Римлян пальмова гілка була символом перемоги. Тому несено її в руках під час побідного походу. Також на прилюдних ігрищах побідників відзначувано пальмою, як символом побіди. У Новому Завіті пальмова галузка стала символом мучеництва. У катакомбах ставили пальму на гробах мучеників, як символ тріюмфу мученика. Оливкова галузка є символом миру. В нашім Требнику, в молитві на благословення ваїй, вербна вітка зветься також символом воскресіння.

У грецькій мові пальмові галузки звуться "баія", по церковно-слов'янському "ваія", а звідси й назва Неділі Ваїй.

Годі щось певного сказати, коли прийшов звичай благословити в церкві віття пальми, оливки чи іншого дерева. Виглядає, що благословення галузок уже було в практиці десь у 7-ім віці, хоч сам обряд благословення появляється в літургійних пам'ятниках щойно в 9-му столітті.

Благословення і роздача ваїй за приписами нашого обряду буває в Квітну Неділю в часі утрені по Євангелію на 50 псальмі. У Східній Україні був також звичай, що по містах благословили й роздавали лозу в суботу вечором, а по селах у Квітну Неділю ранком. Там разом з лозою вірні діставали також свічечку, як символ воскресіння.

З посвяченою лозою в нашому народі зв'язані різні практики, деколи навіть забобонні. Посвяченої лози ніхто не нищив. Її ставили вдома за ікони або садили на городі. Нею благословили худобу, коли перший раз виганяли її на поле пастися. З посвяченою вербою господар обходив своє обійстя, щоб захоронити його від нечистої сили. Деякі навіть проковтували пуп'янки лози, "щоб горло не боліло". Подекуди посвячену лозу давали померлим до рук, щоб при загальнім воскресінні вони йшли на стрічу Христові зі знаменем побіди. При виході з церкви в Квітну Неділю один одного легко вдаряв по рамені лозою кажучи: "Не я б'ю, лоза б'є, за тиждень буде Великдень". Так пригадували собі, що за кілька днів уже буде празник Пасхи.

За прикладом Єрусалимської Церкви і в Греції постав був звичай у 9-10 віках, що в Квітну Неділю в часі процесії з ваями по вулицях Царгороду патріярх їхав на осляті.

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ КВІТНОЇ НЕДІЛІ

Жидівський нарід хотів бачити свого месію в силі і славі. Тож Ісус Христос воскресінням Лазаря і своїм тріюмфальним в'їздом до Єрусалиму дав їм ясний доказ своєї сили і слави. Він показав прилюдно, що Він не тільки пан живої й мертвої природи, але й пан людських сердець. Такого тріюмфального походу Єрусалим уже давно не бачив. Це підкреслює св. євангелист Матей: "І коли Він у-

війшов у Єрусалим, заметушилося усе місто, питаючи: "Хто це такий?" Народ же казав: "Це пророк, Ісус із Назарету в Галилеї" (21, 10-11).

Христова слава коротко тривала, бо за ним наче тінь уже йшла зрада Юди, зрада народу, ішла тінь засуду жидівської старшини, тінь мук, хресної дороги і розп'яття. Ті, самі, що сьогодні кличуть: "осанна", за кілька днів кликатимуть: "розпни".

Квітна Неділя показує і нам нестійкість людської слави та марність земного щастя. Радість і смуток тут на землі це дві нерозлучні сестри. Тож, коли хочемо колись тріюмфувати з Христом у небі, мусимо найперше тут на землі перейти з Ним страсний тиждень і Голготу. А щойно тоді зможемо, як Він, увійти там, де вічний тріюмф, радість і воскресіння.

СВЯТА ПЛАЩАНИЦЯ

"Благородний Йосиф з дерева знявши Пречисте Тіло Твоє, плащаницею чистою обвив, і пахощами покривши, у гробі новім положив".

(Тропар Великої П'ятниці)

Богослуження Великої П'ятниці відзначаються прегарними обрядами, зворушливими напівами і глибокими змістом гимнами та стихирами. Головна їхня тема це муки і смерть Господа Нашого Ісуса Христа.

"Днесь висить на дереві — співаємо на 15 антифоні утрені Великої П'ятниці — Той, що на водах землю повісив. Вінцем з терня вінчається — Цар ангелів. У ложну багряницю одівається Той, що небо одіває облаками. Дістає поличник Той, що в Йордані висвободив Адама. Цвяхами пригвозджений — Жених церковний. Копієм проколений — Син Діви. Поклоняємось страстям Твоїм, Христе, поклоняємося страстям Твоїм, Христе, поклоняємося страстям Твоїм, Христе, покажи нам і славне Твоє воскресіння".

В осередку величних відправ і зворушливих обрядів Великої П'ятниці стоїть св. плащаниця. Ця св. ікона Христа в гробі стала складовою частиною обрядів вечірні Великої П'ятниці й утрені Великої Суботи. В часі тих відправ ми віддаємо св. плащаниці особливий прилюдний культ і поклоніння. А це тому, бо на іконі св. плащаниці кривавими літерами виписана історія спасіння людського роду. Св. плащаниця говорить нам і про строгу Божу справедливість і про безконечну Божу любов і незглибиме милосердя до нас грішних.

Високої мистецької вартости Плащаниця, яку подарував Гетьман Іван Мазепа до собору Господнього Гробу в Єрусалимі.

Тож з уваги на літургійне значення св. плащаниці годиться дещо більше сказати про її історію та обряд положення.

ІСТОРІЯ СВЯТОЇ ПЛАЩАНИЦІ

Примінення св. плащаниці в богослужбах Великої П'ятниці й Суботи в тому виді, в якому ми її тепер почитаємо, відносно недавнє, бо має за собою заледве кількасот літ, але своїм походженням вона сягає самої смерти Ісуса Христа. Плащаниця це ніщо інше, як те простирало чи обрус, у якому було завинене мертве Тіло Христа Господа, коли Його зложено до гробу. Східня Церква у відправах Великої П'ятниці й Суботи не знала плащаниці майже півтора тисячі літ!

Християни єрусалимської Церкви перших століть почитали у Велику П'ятницю хресне дерево, що його з початком 4-го віку віднайшла св. Єлена, мати цісаря Константина. Обряд того почитання записала нам паломниця 4-го століття, Сильвія Аквітанська. У її Дневнику Паломництва читаємо, що у Велику П'ятницю єпископ в окруженні дияконів сідав на престолі поставленому на Голготі, де був розп'ятий Христос. Перед ним ставили застелений стіл, а на столі клали св. хресне дерево і напис, що був на хресті. Єпископ держав кінці св. дерева в своїх руках а вірні один за одним підходили до стола, робили доземний поклін, дотикалися хреста й напису своїми чолами й очима, а відтак цілували хрест і відходили.

Звичай почитати св. хрест у Велику П'ятницю перейшов був пізніше до грецької Церкви. У Велику П'ятницю в часі утрені по 5-ім страснім євангелію, коли співали вище подану стихиру "Днесь висить на дереві...", священик або єпископ виносив зі святилища запрестольний хрест і ставив його насередині церкви. При співі слів стихири: "поклоняємося страстям Твоїм, Христе" священик і всі вірні робили три доземні поклони і цілували св. хрест.

Під впливом Східньої Церкви почитання св. хреста у Велику П'ятницю в половині 7-го століття перейшло до Західньої Церкви, де воно практикується по сьогодні.

В часі Св. Літургії Східня Церква накриває на проскомидії чесні дари великим прямокутним покровом. Цей покров, званий також воздухом, почала вживати в Літургії Єрусалимська Церква за св. Сави Освященого (†532), творця єрусалимського богослужбового уставу. Св. Герман, царгородський патріярх (713-730) учить, що воздух є символом того каменя, що ним Йосиф з Ариматеї був прикрив Господній гріб. А за Симеоном Солунським (†1429), воздух це символ нагого й мертвого Ісуса, що Його несуть до гробу. І тому, каже він, на воздусі є деколи зображене зложення Христа до гробу. На Великому Вході диякон несе цей воздух перед чесними дарами. А потім священик накриває ним чашу і хліб на престолі і при тім потиху відмовляє тропар: "Благообразний Йосиф..."

Цей грецький звичай мати на воздусі ікону Христа в гробі прийшов до нас у 14-ім віці враз з єрусалимським уставом. І це він дає початок нашій плащаниці.

За приписами єрусалимського уставу тропар: "Благообразний Йосиф" співається також на вечірні Великої П'ятниці й на утрені Великої Суботи. Виглядає, що наші побожні предки, співаючи цю похоронну пісню в честь Спасителя, хотіли не тільки переживати її духом, але й очима бачити Його ікону зложення до гробу. Тому за тим тропарем найперше на утреню Великої Суботи, а відтак і на вечірню Великої П'ятниці приходить також задля свого символічного значення і воздух, наша перша плащаниця.

У 16-му віці появляється в нас звичай нести воздух-плащаницю з іконою мертвого Ісуса в часі входу з Євангелієм на Великому Славословію утрені Великої Суботи. Вхід кінчився співом "Благообразний Йосиф..." та поклонінням і цілуванням воздуха-плащаниці. По утрені його знову ставили враз з Євангелієм на престіл. У цьому столітті цей воздух з іконою Христа у гробі дістає в нас назву плащаниці.

Обряд почитання св. плащаниці перенесено згодом з утрені Великої Суботи на вечірню Великої П'ятниці. Це сталося, мабуть, тому, що тропар "Благообразний Йосиф" у відправах страсного тижня співається перший раз на вечірні Великої П'ятниці.

Тепер до нашої плащаниці, крім ікони Христа в гробі, приходять ще особи Божої Матері, Йосифа з Ариматеї й побожних жінок, що брали участь у похороні Ісуса Христа. А довкола плащаниці видніють слова тропаря Великої П'ятниці: "Благообразний Йосиф..."

ОБРЯД ПОЛОЖЕННЯ ПЛАЩАНИЦІ

Наші рукописні устави до 16-го віку не говорять нічого про обряд положення св. плащаниці, бо вона тоді щойно починала входити у практику. І тому, що св. плащаниця ввійшла до відправ вечірні Великої П'ятниці й утрені Великої Суботи не осібним приписом, але звичаєм Церкви, то по сьогодні нема одного обряду положення плащаниці, бо різні Церкви витворили свої звичаї. Почитання св. плащаниці в часі 17-18 віків стає загальною практикою і звичаєм цілої Східньої Церкви.

Обряд виносу й положення плащаниці за Типиком о. Дольницького відбувався у катедральних церквах Галичини ось як: На вечірні Великої П'ятниці, в часі співу стихири на стиховні "Тебе одіющагося світом яко ризою...", був обхід довкола церкви з плащаницею, що її несли за чотири кінці священики або старші парафіяни. По обході клали плащаницю на осібний до того приготований стіл посередині церкви. При кінці вечірні в часі трикратного співу "Благообразний Йосиф..." усі на колінах приступали до св. плащаниці й побожно її цілували. Божий гріб був прикрашений квітами й лямпадами, а за ним стояв хрест без Розп'яття з обрусом на його перехресті.

Отець Дольницький згадує також, що в нас у Галичині був звичай при обході з плащаницею нести і Св. Тайни, що їх відтак ставили до почитання або на Божому гробі або на престолі. Він завважує, що цей звичай був узятий від латинської Церкви. Звичай виставляти Св. Тайни при

На сусідній сторінці: відбиття голови Ісуса Христа на Плащаниці зберігається в Торіно, Італії.

**Плащаниця.
Виконання мистця
Івана Бельського.**

плащаниці є цілком незгідний ні з духом Великої П'ятниці ні з духом Східньої Церкви. Св. плащаниця є якраз символом Ісуса Христа в гробі, тому немає тут місця на прилюдне почитання Св. Тайн. Західня Церква у Велику П'ятницю подекуди усуває Св. Тайни з кивота та лишає його отвореним на знак, що там нема Христа, бо Він у гробі.

Типик д-р Микити каже, що на Закарпатті при обході з плащаницею сам священик несе її на своїх плечах і держить її обидвома руками на голові, а другий її кінець піддержує двоє людей. Обхід буває тільки один раз.

На Східній Україні й Росії у Велику П'ятницю на вечірні при співі "Благообразний Йосиф" тільки виносять св. плащаницю на середину церкви, а сам обхід з плащаницею відбувається при Великім Славословію на утрені Великої Суботи. В часі обходу священик несе св. плащаницю на своїй голові і під нею ще тримає Євангелію, що її відтак кладуть на плащаницю при Божому гробі.

Св. плащаниця буває виставлена до почитання аж до Воскресної Утрені. Перед утренею, по відправі надгробного, заносять її до святилища і кладуть на престіл. Нема осібного припису, де треба ставити св. плащаницю у воскресному часі. Одні церкви держать її на престолі до Томиної Неділі, а відтак ставлять її за престолом на стіні над горним сідалищем. В інших церквах плащаниця стоїть на престолі до Неділі Мироносиць. У наших церквах плащаниця лежить на престолі аж до віддання празника Пасхи, цебто 40 днів, на знак Христового 40-денного перебування на землі по своїм воскресінню.

У нашому народі св. плащаниця тішиться справді великим почитанням і любов'ю. Загал наших вірних зберігає у Велику П'ятницю повний піст і приступає натще до св. плащаниці наче до Св. Причастя. До неї приходять не інакше а на колінах і то часто аж від входових дверей церкви. Коло Божого гробу звичайно стоїть почесна сторожа наших молодечих і старших організацій, подекуди навіть цілу ніч з Великої П'ятниці на Суботу. Поклоніння і цілування св. плащаниці для наших вірних це дійсно глибо-

ке духовне переживання і нагода відновити свою віру й любов до Христа Господа, що з любови до нас умер на хресті.

НАДГРОБНА СТИХИРА ПРИ ПОЛОЖЕННЮ ПЛАЩАНИЦІ

"Тебе, що одягаєшся світлом наче одежею, зняв з дерева Йосиф з Никодимом. І видячи Тебе мертвого, нагого й непохороненого, почав сердечно плакати й ридаючи казав: "Ох горе, Мій найдорожчий Ісусе! Сонце, коли коротко побачило Тебе на хресті, то покрилося темрявою. І земля зо страху задрижала й церковна заслона роздерлася. А тепер бачу Тебе, що задля мене сам пішов на смерть. Якже ж похороню Тебе, мій Боже? Або, якою плащаницею обвину Тебе? Якими руками діткнуся Твого нетлінного Тіла? Або, яку пісню заспіваю при Твоїй смерти, Щедрий? Величаю Твої страсті, піснями славлю Твоє погребення з воскресінням, і кличу: Господи, слава Тобі".

Одна зо старинних Плащаниць, мабуть з XVII-го сторіччя.

ПАСХАЛЬНА СПОВІДЬ І СВ. ПРИЧАСТЯ

"Вечері Твоєї тайної днесь, Сину Божий, мене причасника прийми" (Молитва перед св. Причастям на Літургії).

До світлого празника Христового Воскресіння ми приготовляємося св. Великим Постом, а своє духовне приготування завершуємо пасхальною Сповіддю і св. Причастям. Сповідь і св. Причастя — це надзвичайно важливі св. Тайни в житті Церкви і її вірних, бо вони є живчиком їхнього духовного життя і святости. В тому напрямі, як Східня, так і Західня Церкви мають свої закони і звичаї. Практика цих двох св. Тайн у різних часах Церкви була різна. Тут хочемо подати коротку історію практики християн перших віків та нашої Церкви від княжих часів аж по сьогодні.

ПРАКТИКА ПЕРШИХ ВІКІВ

Християни перших століть плекали глибоке духовне життя. Воно проявлялося передусім у великім ціненні св. Літургії та частім або і щоденнім св. Причастю. Для них бути на св. Літургії означало те саме, що за кожний раз лучитися з Євхаристійним Христом у св. Причастю. Тож на кожній Літургії всі вірні приймали св. Причастя. Св. Василій Великий (†379) у листі до Кесарія Патрикія про це так пише: "Щоденно причащатися і приймати св. Тіло і Кров Христа є добрим і дуже корисним ділом... Ми в Кесарії причащаємося чотири рази тижнево: в неділю, середу, п'ятницю і суботу, а в інші дні, коли випаде пам'ять

якогось Святого. А в Олександрії і в Єгипті кожний християнин із народу звичайно переховує Найсв. Дари в своїм домі й коли хоче, приймає св. Причастя" (Лист 93).

Не тільки дорослі на кожній Літургії покріплялися св. Причастям, але Його давали також малим дітям від дня їхнього хрещення. Ту практику зберегли по сьогодні майже всі Східні Церкви, а Західня Церква залишила її в 13-му віці. В Українській Католицькій Церкві ця практика була ще до часу Замойського Синоду (1720 р.), який поручив, щоб малим дітям давати св. Причастя, коли прийдуть до вживання розуму.

Практика щоденного й частого св. Причастя тривала в Церкві до 5-го століття. В цьому віці цей гарний звичай починає поволі занепадати. Під впливом навчання св. Отців Церкви вірні набирають щораз кращого розуміння й пошани до Пресв. Євхаристії. А це знову зродило в них почуття страху і своєї негідности. Тому під притокою негідности деякі обмежують принимання св. Причастя тільки до Великодня або до кількох днів у році.

Св. Іван Золотоустий (†407) докоряє тим, що будучи на св. Літургії, не приймають св. Причастя: "Надармо приноситься повседенна Жертва — каже він — надармо стоїмо при престолі, а ніхто не приступає до св. Причастя... Як можна бути на Літургії і не приймати св. Тайн?" (Гомілія 3, на посл. до Єфес.). А до тих, що прикриваються своєю негідністю, він не без іронії каже, якщо вони негідні, то й раз на рік не повинні приймати св. Тайни.

Спочатку було так, що ті, які не бажали причащатися, не приходили на св. Літургію. Та різні синоди на Сході й на Заході починають накладати церковні кари на тих, які через кілька тижнів у неділю не були б на Безкровній Жертві. Так постає новий звичай, що можна бути на Літургії і не приступати до св. Причастя. Маючи те на увазі, Церква старається унормувати участь вірних у св. Причасті. Дев'яте Апостольське Правило каже: "Всіх тих вірних, які приходять до церкви і слухають св. Письма, але не остаються до кінця на молитві і не приступають до св. Причастя, треба відлучити як таких, що творять заколот у церкві". Те саме повторяє помісний Антіохійський Собор (341 р.) і додає, що "такі особи так довго мають

бути відлучені від Церкви, доки не відбудуть сповіді, дадуть овочі покути й проситимуть пробачення, і щойно тоді зможуть дістати прощення" (прав. 2).

Помісний синод в Аґде (506 р.), Франція, порішив, що ті, які не приняли б св. Причастя на Христове Різдво, Великдень й Зелені Свята, перестають бути членами Церкви. Остаточний закон у справі сповіді і св. Причастя для Західньої Церкви дав Лятеранський Собор (1215 р.), який зобов'язав усіх вірних у совісті, щоб принаймні один раз у році відбули сповідь і прийняли св. Причастя.

По залишенні практики частого св. Причастя, Великий Піст стає для всіх вірних не тільки часом приготування до празника Пасхи, але й до річної пасхальної сповіді і св. Причастя, яке приймали у Великий Четвер, — день установи Пресв. Євхаристії — або на сам празник Пасхи.

Я згрішив і визнаю всі мої провини...

З тих часів, коли вже не всі вірні, а тільки деякі або й ніхто не приймав на Літургії св. Причастя, Східня Церква завела звичай, щоб тим, які не були до св. Причастя, при кінці Літургії давати антидор. Грецьке слово "антидорон" значить "замість дару", себто замість св. Дарів. Це були рештки просфори-хліба, з якого на проскомидії був вийнятий агнець.

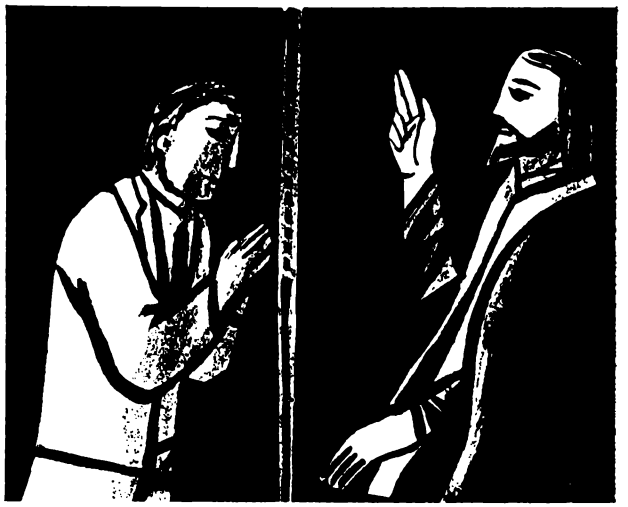
ПЕРШІ СТОРІЧЧЯ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ

Наші предки приймаючи св. віру з Візантії, перейняли також і приписи грецької Церкви того часу відносно сповіді і св. Причастя. Ті приписи подає нам київський митрополит Георгій (1072 р.) у своїм Уставі. "Хто гідний — каже він у 9 правилі — хай причащається Преч. Тайн у всі неділі Великого Посту, Великий Четвер, Велику Суботу, на Пасху, Вознесіння Господнє, Зіслання Св. Духа, в Петрівку, на св. Петра, в день св. мучеників Бориса і Гліба, на Преображення Господнє, Успіння Пресв. Богородиці, св. Миколая, Христове Різдво, Господнє Хрещення і Стрітення" (Голубинський: Історія Русск. Церкви, том I, пер. I, 2-а пол., ст. 534).

З цього виходить, що ще майже 150 років до того часу, заки Лятеранський Собор приписав Західній Церкві, щоб хоч раз у році під тяжким гріхом приймати св. Причастя, то в нас були приписи приймати його дуже часто, бо понад 20 разів у році.

ПРАКТИКА ПІЗНІШИХ І НОВІШИХ ВІКІВ

Відносно сповіді і св. Причастя на особливу увагу заслуговують приписи київського митрополита Петра Могили (†1647 р.). У своїм "Требнику", виданім 1646 р. він наказує всім парохам, щоб уже в сиропустнім і першім тижні посту пригадували своїм парафіянам, що в часі Великого Посту мають відбути дві сповіді: одну на початку, а другу при кінці Великого Посту та прийняти св. Причастя. В часі трьох інших постів він поручає по разу сповідатися і причащатися. Він учить, що Церква установила чотири

Відпускаються тобі всі твої гріхи...

пости в році, в часі яких кожний християнин повинен відбути сповідь і прийняти св. Причастя.

Якщо б хтось був таким недбалим, що навіть раз у році в часі Великого Посту не відбув би сповіді і не прийняв би св. Причастя, то митрополит Петро Могила наказує парохам такого публично три рази напімнути, а саме у Квітну Неділю, Великий Четвер і Велику Суботу. І коли б він таки не сповнив свого християнського обов'язку, то у Світлий Вівторок треба його прилюдно відлучити від Церкви, доки не покається. А якщо б він помер у нерозкаянні, то йому не можна дати церковного похорону. Тим, що рідко сповідаються і знову падуть у гріхи, він радить сповідатися і причащатися кожного місяця і в деякі великі празники.

Східня Церква перед кожною сповіддю приписує т. зв. говіння, — це є особливе приготування, що триває сім днів, а в потребі три дні або принаймні один день. В часі говіння вірні по можності мають щодня бути в церкві на богослуженнях, зберігати строгіший піст, більше молитися

вдома, творити діла милосердя. роздумувати над своїми гріхами та в тому часі з усіма примиритися.

Замойський Синод (1720 р.) наказує священикам напоминати вірних, щоб принаймні три рази на рік сповідалися і причащалися: на Великдень, — цього дня під карою виключення, — на Успіння Пресв. Богородиці і Христове Різдво. А щоб говіння нікого не стримувало від сповіді, то

Іди в мирі й більше не гріши...!

Собор завважує, що, хоча піст є похвальним, то одначе він не належить до цілості сповіді.

Львівський Синод (1891 р.) також поручає часту сповідь і св. Причастя та наш традиційний звичай приступати до тих св. Тайн принаймні три рази в році. Недбалих у тій справі Собор наказує напімнути та пригадати кару відлучення від Церкви.

До щоденного й частого св. Причастя Церква не вимагає сповіді за кожний раз. Можна й більше разів приймати св. Причастя без сповіді, як довго хтось не допускається тяжкого гріха. Малі гріхи не є перешкодою до св. Причастя. В практиці можна щодня приступати до св. Причастя, а сповідь вистане відбути раз у місяць.

Пресв. Євхаристія — це найсвятіша Тайна з усіх св. Тайн, бо в ній під видом хліба й вина укривається правдивий і живий Ісус Христос, наш Спаситель, Бог і Господь. Ватиканський Собор II-ий каже, що "в Літургії, зокрема в Євхаристії, немов із джерела, спливають на нас ласки та з найбільшою успішністю осягається освячення людей у Христі, і Боже прославлення, до якого, немов до мети, зміряють усі інші діла Церкви" (Про Св. Літургію, §10). Тому поручає Собор, щоб ми нашу участь у св. Літургії лучили зі св. Причастям: "Дуже поручається оцю досконалішу участь у Службі Божій, коли то, після причастя священика, вірні приймають Тіло Господнє з того самого Жертвоприношення" (§55).

Тож, хай і для нас ці дві великі і святі Тайни будуть постійним джерелом любови Бога і ближнього, нашої віри, нашої святости та запорукою нашого вічного щастя по словам самого Христа Господа, Який каже: "Хто їсть моє Тіло і п'є мою Кров, той має життя вічне, і я воскрешу його останнього дня" (Ів. 6, 54).

СВІТЛИЙ ПРАЗНИК ПАСХИ

"Христос воскрес із мертвих, смертію смерть поконав, і тим, що в гробах, життя дарував"

(Тропар Пасхи)

З усіх великих празників нашого церковного року найбільш давній, урочистий і радісний — це Світлий Празник Христового Воскресіння. Він, як каже ірмос 8-ої пісні пасхального канона утрені: "Цар і Господь, празників празник і торжество торжеств".

Св. Отці Церкви в особливий спосіб підкреслюють значення і велич цього празника. "Пасха в нас — каже св. Григорій Богослов у своїм пасхальнім слові — це празників празник і торжество торжеств, яке настільки перевищує всі інші торжества, не тільки людські, але і Христові, що в Його честь відбуваються, наскільки сонце перевищує звізди". А св. Іван Золотоустий у своїй проповіді на Пасху так звеличує Христове Воскресіння: "Де твоє, смерте, жало? Де твоя, аде, перемога? Воскрес Христос і ти провалився. Воскрес Христос і впали демони. Воскрес Христос і радіють ангели. Воскрес Христос і життя панує. Воскрес Христос і нема ні одного мерця в гробі, бо Христос воскрес із мертвих і став первістком померлих".

Тож у світлому й радісному дні Христового Воскресіння св. Церква взиває небо й землю до святої Божої радости: "Хай небеса достойно веселяться, хай радіє земля, хай празнує увесь світ видимий і невидимий, бо Христос устав, радість вічна" (Тропар 1-ої пісні канона).

Щоб могти краще зрозуміти велич, значення і дух празника Пасхи, погляньмо на його історію, його богослуження і значення для нас.

Картина мистця Петра Андрусіва.

ІСТОРІЯ ПРАЗНИКА ПАСХИ

Празник Христового Воскресіння у наших богослужбових книгах має такі назви: Свята й Велика Неділя Пасхи, День Святої Пасхи або Свята Пасха. Наш народ на означення празника Пасхи має ще слово "Великдень", що значить Великий День, бо він великий своєю подією, своїм значенням і своєю радістю.

Слово "пасха" походить з єврейського "песах", що значить "перехід". Тут мова про перехід Господнього ан-

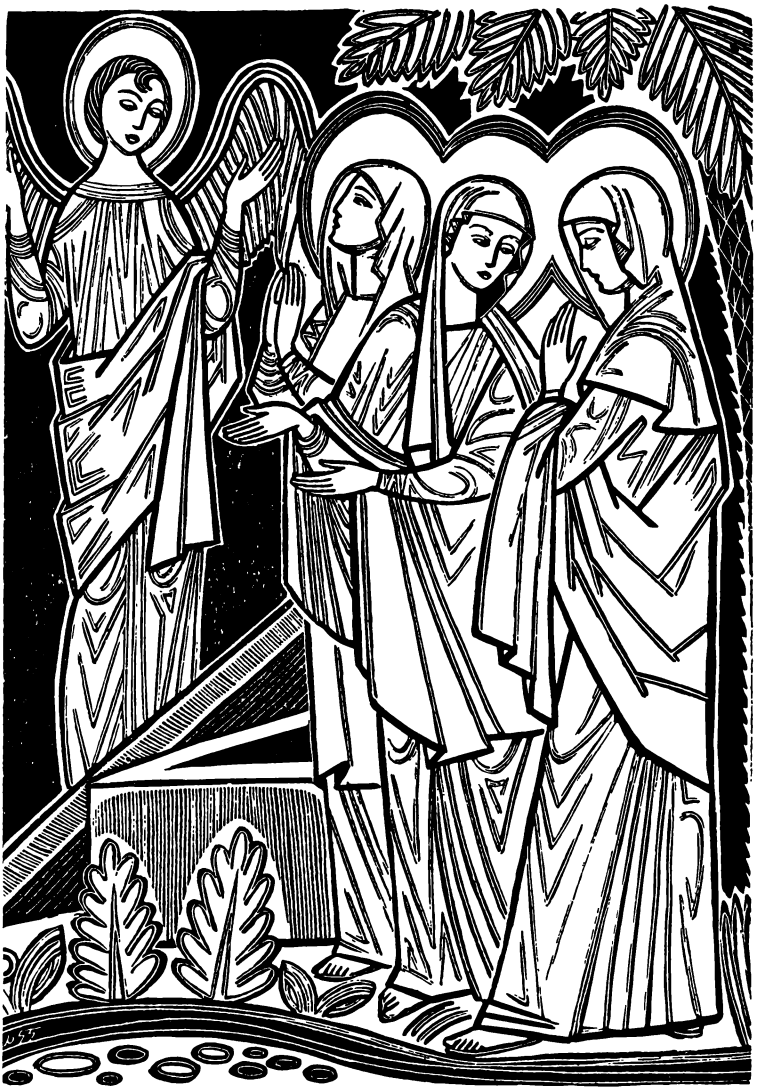
гела, який одної ночі вбив усіх єгипетських первенців, коли фараон не хотів відпустити ізраільський народ, а перейшов мимо (по-єврейськи "пасах") домів Ізраільтян, що їх одвірки були помазані кров'ю однорічного ягняти. Слово "пасха" у Жидів означало також ягня, що його заколювано на Пасху, а потім і сам день свята, на спомин визволення з Єгипту, дістав назву Пасхи.

Для апостолів і перших християн ПАСХА-ПЕРЕХІД стала символом іншого переходу, а саме, подвійного переходу Ісуса Христа: від життя до смерти і від смерти до життя. Перший перехід дав основу для хресної, а другий для воскресної і радісної Пасхи. Апостоли й перші християни святкували разом із Жидами свою християнську Пасху, але не радісну, а сумну і сполучену з постом, бо вона була для них річницею Христових мук і смерти.

Пасхальний агнець Євреїв став для християн прообразом Ісуса Христа, Який, наче невинне ягня, приніс себе в жертву за гріхи цілого світу. Звідси і зве Його богослуження пасхальним ягнятем або коротко Пасхою. "Бо наша Пасха — каже св. Ап. Павло — Христос, принесений у жертву" (I Кор. 5,7).

В 2-му віці, поруч хресної Пасхи, починає також входити в практику і радісна Пасха в честь Христового Воскресіння, що її святковано в неділю по жидівській Пасці. У зв'язку з тим подвійним святкуванням хресної і воскресної Пасхи почався між християнами довгий і завзятий спір про сам день святкування Пасхи. Спір постав тому, що щораз більше почав змінятися погляд на сам характер свята. Первісно дивилися на Пасху, як на день смутку й посту в честь Христової смерти, а тепер хотіли злучити з нею радісну річницю Його світлого Воскресіння, що не годилося зі смутком, ані з постом. Загал християн став святкувати Пасху Христового Воскресіння в неділю, але деякі християнські громади, передусім у Малій Азії, вперто празнували Пасху разом із Жидами 14-го Нізана, першого весняного місяця. Від дня 14-го Нізана названо ті громади "квартодецімані", що значить "чотирнадцятники".

Собор у Нікеї (325 р.) поставив кінець тим довгим і болючим спорам. Він порішив, що всі християни мають

Картина мистця Мирона Левицького

святкувати празник Пасхи того самого дня; що не можна йти за жидівським звичаєм, а треба празнувати Пасху в неділю, по першій повні місяця, по веснянім зрівнянні дня й ночі.

В ході 4-5 віків святкування празника Пасхи продовжується з одного дня на цілий тиждень, який зветься "світлим тижнем" у противенстві до тижня перед Великоднем, що має назву "великого" або "страсного".

Збірка церковних законів під назвою "Апостольські Постанови", які були списані в Сирії коло 380 р., але мали б походити з апостольських часів, про світлу седмицю так кажуть: "Через цілий великий і наступний по нім тиждень хай слуги не працюють, бо той — це тиждень мук, а цей — це тиждень Воскресіння, і треба слухати наук" (VIII, 33).

Цісар Теодосій Великий († 395 р.) заказав ведення судових розправ, а цісар Теодосій Молодший († 450 р.) заборонив театральні й циркові представлення на час цілої світлої седмиці. В Єрусалимі найбільш урочисті були перші три дні Пасхи, що Східня Церква практикує по сьогодні.

6-ий Вселенський Собор (691 р.) у справі святкування світлого тижня рішив: "Від святого дня Воскресіння Христа нашого Бога до нової неділі (цебто до Томиної Неділі) вірні повинні через цілий тиждень безнастанно перебувати у святих церквах, у псальмах і співах і піснях духовних, радіти й торжествувати в Христі, уважно слухати читання св. Письма та брати участь у св. Тайнах, бо таким способом разом з Христом воскреснемо й разом прославимося. Тому в цих днях не можна влаштовувати ні кінських перегонів, ані інших публічних видовищ" (Прав. 66).

ПАСХАЛЬНА УТРЕНЯ

З богослужень празника Христового Воскресіння на особливу увагу заслуговує пасхальна утреня. Її можна б назвати величним гимном прослави Христа-Переможця. Вийшла вона з-під пера великого богослова Східньої Цер-

кви й великого мистця слова — св. Івана Дамаскина (к. 676—к.749). Він уложив її на основі пасхальних проповідей святих Отців—Григорія Богослова, Григорія Ніського й Івана Золотоустого. Зміст воскресної утрені глибоко- догматичний, форма високо-поетична, тон дуже радісний і переможний.

Тропар Пасхи: "Христос воскрес із мертвих...", що його стільки разів співаємо у воскресному часі, коротко охоплює ввесь зміст, суть і значення празника. Осередок воскресної утрені творить канон. В ірмосах, тропарях і стихирах канона виступає перед нами Христос, як обіцяний Месія, як Бог у маєстаті й силі, як Спаситель і Відкупитель, як Переможець над смертю, адом і гріхом.

Щодо своєї форми пасхальна утреня це вершок поезії і прямо унікат у церковній літературі Східньої Церкви. Тут превелике багатство прегарних поетичних зворотів, образів, порівнянь і символів.

Над глибоким змістом і поетичною формою великодньої утрені ввесь час домінує тріюмфально-переможний тон святої, неземної і вічної радости, що промінює на нас з кожного ірмоса, тропаря чи стихири. Тут переживаємо ту повноту радости з Христового Воскресіння, що її св. Григорій Богослов у своїй пасхальній бесіді так висказує: "Вчора я розпинався з Христом, сьогодні прославляюся з Ним. Вчора я вмирав з Ним, сьогодні оживаю з Ним. Вчора я погребувався з Ним, сьогодні воскресаю з Ним". У Христовій перемозі все бере участь, небо і земля і ад. Все взиває нас до радости. Та небесна радість охоплює цілу людину й усі її почування.

Воскресна радість осягає свій вершок у стихирах Пасхи. Вони творять один могутній гимн радости в честь воскреслого Христа — новозавітньої Пасхи. Та радість уділяється всім і всіх обіймає, навіть наших ворогів. "Воскресіння день — співаємо в останній стихирі — тож просвітімся торжеством і друг друга обіймім. Скажімо, брати, і тим, що ненавидять нас, простім усе Воскресінням, і так закличмо: "Христос воскрес із мертвих..."

Картина мистця Михайла Дмитренка

ЗНАЧЕННЯ ХРИСТОВОГО ВОСКРЕСІННЯ ДЛЯ НАС

Христове Воскресіння дає нам незбитий доказ Його Божества. Коли фарисеї і книжники домагалися від Христа знаку, що Він Божий Син, то Він їм відповів, що не дістануть іншого знаку, як знак пророка Йони: "Як Йона

був у нутрі кита три дні і три ночі, так буде Син Чоловічий у лоні землі три дні і три ночі" (Мат. 12, 40). І так сталося. Третього дня по Його смерти наступило світле Воскресіння.

Христове Воскресіння — це фундамент нашої віри. Яке б значення мала Христова наука, якщо б так часто Ним передсказане воскресіння не сповнилося? Апостоли проповідуючи св. Євангелію, часто покликуються на Христове Воскресіння, як на найсильніший доказ правдивости науки Христа. "А коли Христос не воскрес, — каже св. Павло — то марна проповідь наша, то марна й віра ваша... Але ж Христос таки справді воскрес із мертвих, первісток померлих" (І. Кор. 15, 14 і 20). Тому правда про Христове Воскресіння і християнська релігія є нерозривно злитими.

Христове Воскресіння, вкінці, це певна запорука нашого воскресіння до щасливого вічного життя. Як Христос воскрес, так і ми колись воскреснемо до нового світлого й вічного життя. Сам Христос запевняє нас про це: "Бо надходить час, коли всі, хто в гробах, почують голос Сина Божого, і вийдуть ті, що чинили добро, на воскресіння життя. А ті, що зло чинили, — воскреснуть на суд... Така бо воля мого Отця, щоб кожен, хто Сина бачить і вірує в Нього, жив життям вічним і щоб я воскресив його останнього дня" (Іван 5, 28-29 і 6, 40).

ЦЕРКОВНО-ОБРЯДОВІ ЗВИЧАЇ ВЕЛИКОДНЯ

"Це день, що його створив Господь, радуймося і веселімося в ньому" (Прокімен Пасхи).

Празник Христового Воскресіння багатий не тільки у величні богослуження, маєстатичні співи і глибоко-символічні обряди, але він багатий також у прегарні церковно-обрядові й народні звичаї. Одні з тих звичаїв це виплив християнського культу, а інші походять ще з перед-християнських часів, коли наш народ у тому самому часі відзначав свято привітання весни й весняного сонця. Християнська релігія багато з тих прадавніх народніх звичаїв освятила, надала їм християнського значення і символіки та приняла за свої.

Проф. Степан Килимник, описуючи великодню ніч, так каже про звичаї Великодня: "Коли б сьогоднішня людина спроможна була заглянути на мить у чисту душу дитини й відчути ту радість, безмежну радість, коли насправді душа дитини витала в імперіях казково-феєричної радости в очікуванні завтрішнього дня — Великодня, — то людина зрозуміла б і відчула б той невидимий тисячолітній зв'язок, поєднання її душі з душею далеких-далеких прапращурів, прародителів, поєднання нинішньої християнської культури з тисячолітньою високою культурою наших прадідів... Людина вважала б ці звичаї, традиції українського народу, за святиню й велич, хоронила б їх, зберігала б та дотримувалась їх і передавала б своїм нащадкам, як самий дорогоцінний скарб, із роду в рід"! (УКРАЇНСЬКИЙ РІК У НАРОДНІХ ЗВИЧАЯХ, Том III, ст. 82).

Картина мистця Якова Гніздовського

Тут хочемо вказати найперше на важливіші особливості богослужбово-обрядового характеру празника Пасхи, а відтак звернути увагу на деякі народні звичаї зв'язані з Великоднем.

БОГОСЛУЖБОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Христове Воскресіння відбулося дуже рано в неділю третього дня по Його смерті. Звідси існує в Церкві дуже давній звичай, який пригадує, щоб пасхальний піст кінчити в суботу вночі й починати воскресні торжества опівночі, або зараз по півночі, або на світанку. Тому, що під тим оглядом не було одної практики по всіх Церквах, Вселенський Собор 6-ий (691 р.) дав таке правило: "Вірні, що

проводять дні спасенних страстей у пості, молитві і скрусі серця, мають оставляти піст посеред ночі по Великій Суботі, тому що божественні євангелисти Матей і Лука, перший словами "після вечора суботи" (28, 1), а другий словами "рано-вранці" (24, 1) вказують на глибоку ніч" (Прав. 89).

Воскресні торжества починаються обходом довкола церкви в супроводі дзвонів. Цей обхід є символом ходу жінок мироносиць в неділю рано до Господнього гробу.

Типик о. Дольницького завважує, що в часі обходу не треба нести плащаниці, бо цю практику заказав кардинал

Картина мистця Мирона Левицького

Сембратович, як щось незгідне з радістю Воскресіння. Зате треба нести ікону Воскресіння. Інші устави говорять ще про св. Євангелію, ікону Божої Матері й інші ікони. Про несення св. Тайн у процесії, каже о. Дольницький, наші устави не говорять і того звичаю не мають ані греки, ані римляни, тільки місцеві латинські церкви наших сторін, тобто польські. Як у Велику П'ятницю символом Христа є плащаниця, так тепер символом Христа є ікóна Воскресіння, тому й тут немає місця на виставлення св. Тайн.

По обході, перед зачиненими дверми церкви, наче перед запечатаним Божим гробом, починається воскресна утреня. Тут перший раз чуємо радісне: "Христос воскрес із мертвих...", і при співі тієї ж пісні священик хрестом відчиняє двері церкви на знак, що Христова смерть відчинила нам двері до неба.

Найдавніші наші устави приписують, щоб при кінці воскресної утрені в часі співу стихир Пасхи при словах "і друг друга обіймім" відбувалося взаємне цілування, зване в нас "христосуванням". Устав о. Дольницького каже, що в нас нема звичаю взаємного цілування в церкві, а тільки вірні підходять до священиків і цілують св. хрест, св. Євангелію, артос з іконою Воскресіння й інші ікони, при чому поздоровляють себе: "Христос воскрес! — Воістину воскрес!".

Великодній привіт "Христос воскрес" перший раз вийшов з уст ангела до жінок мироносиць при Господньому гробі. Цей радісний привіт уже сотні-сотні років гомонить у нашому народі впродовж цілого пасхального часу. Цим привітом ми висказуємо великодню радість і визнаємо нашу віру в Христове й наше воскресіння.

Св. Літургія в день Пасхи служиться дуже врочисто. Св. Євангеліє того дня говорить про Христове Божество, бо якраз Христове Воскресіння є найкращим доказом Його Божества. Коли є більше священиків то євангеліє читається у кількох мовах. Звичайно в єврейській, грецькій і латинській мовах, бо в тих мовах був напис на хресті Ісуса, а також і в народній мові. Читання Євангелії в різних мовах означає, що Христова наука голоситься на всіх мовах та поміж усіма народами. По кожнім стишку Євангелія буває

дзвонення на дзвіниці, що є символом голошення Христового благовістя всьому створінню.

Продовж цілого Світлого Тижня св. двері в іконостасі остаються ввесь час відчиненими на знак, що Христос своїм Воскресінням відчинив нам двері Божого царства, як це співаємо в пасхальному каноні: ..."Ти отворив нам райські двері" (6-та пісня).

В день Пасхи на св. Літургії, по заамвонній молитві, буває благословення артоса. Артос, з-грецька значить хліб, — і є символом хліба вічного життя — Господа нашого Ісуса Христа. На артосі видніє ікона Воскресіння. Артос цілий Світлий Тиждень стоїть або на престолі, або на тетраподі. У світлу суботу по осібній молитві його роздроблюють і роздають вірним у Томину Неділю.

В часі П'ятдесятниці, це є від празника Пасхи аж до празника Зіслання св. Духа, на знак воскресної радости не робимо ані поклонів, ані не стаємо на коліна. Нікейський Собор (325 р.) у цій справі дав нам такий закон: "Тому що деякі стають на коліна в дні Господнім і в днях П'ятдесятниці, то для однообразности у всіх епархіях, ухвалив Собор, щоб у тому часі приносити Богові молитви стоячи" (Прав. 20). Подібне рішення має також Вселенський Собор 6-ий у 90-му правилі.

В часі свят Пасхи, а подекуди і продовж цілого Світлого Тижня, буває цілоденне дзвонення на знак перемоги Ісуса Христа над смертю і над адом.

НАРОДНІ ЗВИЧАЇ

Дуже загальний і люблений у нашому народі звичай це благословення на Великдень їди й печива. По довгім пості св. Церква дозволяє на всяку їду, щоб вірні враз із духовною радістю мали в часі великодніх свят і радість зі земних дарів. Тому їх благословить і звільняє від посту на цілий Світлий Тиждень. Благословення пасхальної їди відбувається врочисто звичайно по св. Літургії на церковному подвір'ї.

Шкаралупу зі свячених яєць, кришки чи кістки в нас не викидали на сміття, але закопували або в городі, або

"Гагілки" — Картина мисткині Парасі Іванець

на полі, щоб і землі дати свяченого. Подекуди в Галичині шкаралупи з свячених яєць кидали на стріху хати.

З благословенням великодніх пасок у тісній сполуці стоять наші славні крашанки й писанки. Їхнє походження має бути дуже давнє. У старинних народів був вичай, щоб перед високою особою не являтися перший раз без якогось дару. Побожне передання каже, що Марія Магдалина проповідуючи Христову науку, була зайшла аж на двір римського цісаря Тиверія, дала йому в дарі червону крашанку зі словами: "Христос воскрес!", і від того почала свою

проповідь. За її прикладом пішли інші християни й почали в день празника Пасхи обдаровувати себе взаємно крашанками чи писанками.

Виглядає, що головний мотив, чому якраз яйце грає таку ролю у великодніх звичаях є те, що воно стало символом Христового Воскресіння. Як з мертвої шкаралупи яйця родиться нове життя, так і Ісус Христос вийшов із гробу до нового життя. Червона крашанка є символом нашого спасіння через Кров Ісуса Христа. З крашанками й писанками зв'язані різні ігри дітей і старших на Великдень.

Особливим виявом великодньої радости по наших селах в Україні були гагілки й різні ігри на майдані коло церкви. "Дивним є, — каже проф. С. Килимник, — що веснянки-гагілки, створені нашими прабабками ще в 4-6 сторіччі (а може й раніше) за часів Антської держави, що крізь морок тисячоліть, через століття великих негод, війн, наїздів, поневолення — вони дійшли до нас, затримавши свою провідну думку, головну ідею, свій зміст, замінено лише слова стародавні на нові... Веснянки-гагілки — це дорогоцінний скарб ранньої культури наших прапрадідів як високомистецькі, а навіть неперевершені поетичні твори, як історичний документ про життя, ідеали, психологію, віру та вірування, розуміння природи, прагнення до пізнання явищ природи наших пращурів" (цит. твір, ст. 106-107).

В деяких місцевостях в Україні був звичай, що на Великдень родина йшла на цвинтар, на могили своїх рідних, щоб поділитися з ними воскресною радістю та привітати великоднім привітом. В Києво-Печерській Лаврі по воскресному богослуженні монахи й вірні сходили до підземних печер, щоб померлим монахам принести вістку про Христове Воскресіння.

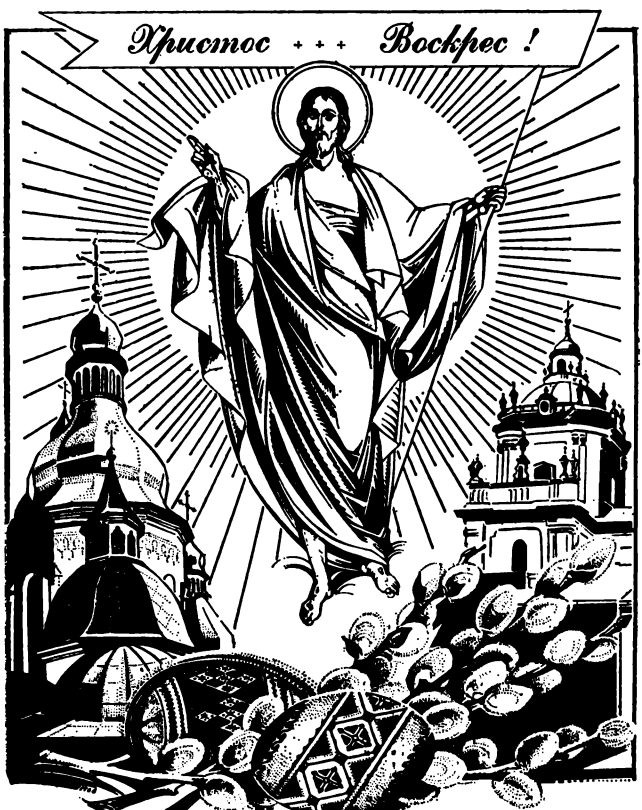
Колись у давнині був у нас звичай розкладати вогні у великодню ніч на привітання весни й весняного сонця. За християнської релігії ті вогні стали символом вогнів, що їх розкладали жовніри, сторожачи Божий гріб, та символом привітання Сонця Правди — Воскреслого Христа.

З пребагатого скарбу нашої релігійної й культурної традиції ми згадали тільки дещо, але й те нам ясно говорить про глибоку віру, любов до свого обряду, традиції та про

Картина мистця Мирона Левицького

високу культуру духа нашого народу. "Багатство й цінність наших обрядових звичаїв, — каже проф. С. Килимник — нашого фолкльору є велитенське. Нам можуть позаздрити найкультурніші народи світу. Ці скарби високої культури нашого минулого — відзеркалюють наше національне обличчя і є справжніми свідками споконвічного прагнення нашого народу до волі, удосконалення, краси й сонця" (цит. твір, ст. 97).

Картина мисткині Христини Дохват

ЧАС СВЯТОЇ П'ЯТДЕСЯТНИЦІ

Ісус Христос 40-вого дня по Своїм світлім Воскресінні взнісся на небо, а 50-го дня зіслав на апостолів св. Духа. Тому 50-денний період часу від Великодня до Зшестя св. Духа має назву П'ятдесятниці. Цю назву має також і сам Празник П'ятдесятниці або Зшестя св. Духа.

Великі празники мають звичайно по кілька днів попразденства, що є наче продовженням святкування празника. А празник Пасхи, найбільший з усіх празників, має найдовше попразденство, бо воно триває аж до празника Господнього Вознесіння. В тому часі богослуження починаються і кінчаться співом: "Христос воскрес із мертвих...". Неділі в часі П'ятдесятниці відзначаються тим, що мають свою назву від події, що її подає св. Євангеліє того дня. Євангельські події і богослуження тих неділь мають за ціль прославити воскреслого Христа і скріпити нашу віру в Його Божество. В часі 50-ці святкуємо три празники, що заслуговують на осібну увагу, це є Неділя Томина, празник Переполовлення і празник Господнього Вознесіння.

НЕДІЛЯ ТОМИНА

Наступна неділя по Христовому Воскресінні має такі назви:

Неділя Томина — Від події в св. Євангелії, де говориться про стрічу апостола Томи в воскреслим Христом.

Неділя Анти-Пасхи, що з-грецька значить "Замість-Пасхи", бо для перших християн вона була наче повторенням празника Пасхи. В Дневнику Паломництва Сильвії Аквітанської (4 ст.) читаємо, що 8-го дня по Христовому

Воскресінні були в Єрусалимі осібні торжества та що того дня читали св. Євангелію про навернення ап. Томи.

Неділя Нова або Оновлення, бо вона перша по Пасці і в ній наче оновлялося празнування Пасхи. Цього дня сам Ісус Христос своєю появою обновив для апостолів радість свого Воскресіння. "В цей день, — каже Синаксар Томиної Неділі — в другу неділю по Пасці, празнуємо оновлення Христового Воскресіння і св. апостола Томи діткнення".

Неділя Біла або "в білих". Колись у давнині ново-хрещенці, принявши св. Тайну Хрещення у Велику Суботу, продовж цілого Світлого Тижня ходили в білих одежах, а в неділю Томину при осібній церемонії ці одежі відкладали. Західня Церква по сьогодні зве цю неділю "неділя в білих".

Неділя Провідна. Деякі автори виводять цю назву від того, що ця неділя проводить, це є продовжує празник Пасхи. В нашому народі був давній звичай, щоб у Томину Неділю уладжувати проводи, це є поминання померлих, осібною трапезою та молінням за душі померлих на цвинтарі.

Святкування восьмого дня по Пасці, як завершення торжеств світлої седмиці, здавен-давна уважалося за осібний празник. Темою богослужень цього празника, як і седмиці, що по нім наступає, це євангельська подія, що описує появу Ісуса Христа восьмого дня по Його Воскресінні та зворушливе навернення і визнання віри св. ап. Томи. Про значення святкування цього празника св. Григорій Богослов (†389) у своєму слові на Неділю Томину так каже: "Давній і в добрій цілі установлений закон шанує день оновлення, або радше кажучи, з днем оновлення шанує нові добродійства. Чи ж не був днем оновлення і перший воскреслий день, що наступив по священній і світлоносній ночі? Чому даємо цю назву сьогоднішньому дневі? Той — (це є Великдень), був днем спасіння, а цей днем згадки про спасіння. Той день розділяє собою погребання і воскресіння, а цей є днем зовсім нового народження... Справжню онову ми сьогодні празнуємо, переходячи від смерти до життя. Тож скиньте зі себе старого чоловіка й оновіться та жийте в обнові життя".

Не повірю, доки не вложу моїх пальців у Його рани...

Наша Церква святкує пам'ять св. ап. Томи 6-го жовтня, а латинська 21-го грудня. Про апостольську працю ап. Томи св. Іван Золотоустий у проповіді на Томину Неділю висказує таку похвалу: "Він колись був слабшим від інших апостолів у вірі, а за ласкою Божою став відважнішим і невтомнішим, як вони всі. Він своєю проповіддю обійшов майже всю землю, не боячись проповідувати Боже слово народам лютим, диким і кровожадним". Св. ап. Тома мав згинути смертю мученика за Христову віру в Індії.

ПЕРЕПОЛОВЛЕННЯ П'ЯТДЕСЯТНИЦІ

В середу по Неділі Розслабленого, точно в половині П'ятдесятниці між Пасхою і празником Зшестя св. Духа,

Східня Церква святкує празник Перепоповлення або Переділення. Синаксар цього дня так пояснює установу цього празника: "В середу Розслабленого празнуємо празник Перепоповлення П'ятдесятниці задля почести двох великих празничних днів, це є Пасхи і П'ятдесятниці. Перепоповлення обидва ці празники з'єднює і сполучує". Празник Переділення має 8-денне попразденство, що триває до середи по неділі Самарятянки.

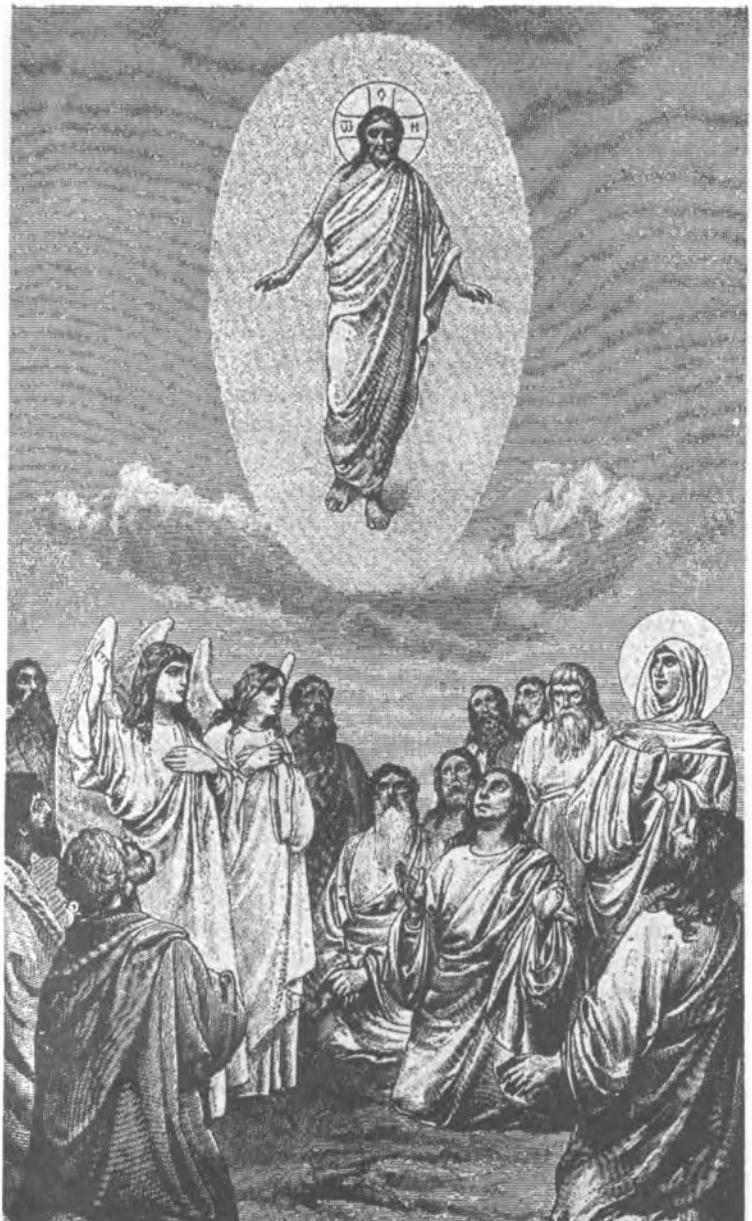
Основу цього празника взяла Церква зі св. Євангелії, де сказано, що Ісус Христос в половині свята Кучок "увійшов у храм і почав навчати" (Ів. 7, 14). Він говорив про Своє Боже післанництво та про таїнственну воду: "Моя наука не моя, — казав Христос — а того, хто послав мене... Коли спраглий хтось, нехай прийде до мене і п'є! Хто вірує в мене, як Писання каже, то ріки води живої з нутра його потечуть"! Так Він про Духа казав, що Його мали прийняти ті, які увірували в Нього" (Ів. 7, 16 і 37-39).

Цей празник уже був у практиці за часів св. Івана Золотоустого (†407). Службу празника Перепоповлення уложили Анатолій, царгородський патріярх (†458), св. Андрій Критський (†к. 740)), св. Іван Дамаскин (†к. 749) і св. Теофан Ісповідник (†817).

Празник Перепоповлення має за ціль скріпити нас у вірі до воскреслого Христа, заохотити до зберігання Божих Заповідей та приготовити до Господнього Вознесіння і Зшестя св. Духа. На хвалитних стихирах утрені цього дня співаємо: "Просвітившися, брати, Воскресінням Спаса Христа, і досягши перепоповлення Господнього празника, щиросердешно зберігаймо Божі заповіді, щоб ми стали достойні і Вознесіння празнувати й одержати прихід св. Духа".

ГОСПОДНЄ ВОЗНЕСІННЯ

Празник Господнього Вознесіння завжди припадає у четвер 40-го дня по Христовому Воскресінні. Це один з великих Господських празників і має 9-денне попразденство. Він звеличує подію Христового Вознесіння на небо та підкреслює її значення для Христа і для нас. Св. Іван Золотоустий у своїй проповіді на Вознесіння каже: "Сьогодні

людський рід совершенно примирений з Богом. Зникла давня боротьба й ворожнеча. Ми, що були недостойні жити й на землі, — вознесені на небо. Сьогодні стаємо наслідниками небесного царства, ми, що не вартуємо й земного, виходимо на небо й унасліджуємо престіл Царя і Господа. А людська природа, перед якою херувим боронив рай, піднесена тепер понад усякого херувима".

Пам'ятники трьох перших сторіч нічого не говорять про цей празник. Не згадує про нього й письменник Оріген († к. 251), який вичисляє християнські празники в 8-ій книзі свого твору "Проти Цельсія". Знавці обряду є тієї думки, що в перших трьох віках цей празник святкувано враз з празником Зшестя св. Духа. Сильвія Аквітанська не називає цей празник Вознесінням, а тільки "сороковим днем після Пасхи".

В 4-му віці празник Господнього Вознесіння стає загально знаним. Історик Сократ († к. 440) називає його "всенароднім празником" (Історія Церкви, 7, 26).

Празник Вознесіння звеличили своїми проповідями св. Іван Золотоустий, св. Григорій Ніський, св. Епіфан Кипрський, Лев Великий й інші. В 4-му віці цариця Єлена поставила храм у честь цього празника на місці Христового Вознесіння.

Дух богослужень цього празника в загальному бадьорий і радісний. Св. Церква радіє славою Христа-Богочоловіка, що засів по правиці Отця. Він взнісся на небо, щоб зіслати нам Потішителя — св. Духа та щоб, як Він сам каже: "приготовити нам місце" (Ів. 14, 2). "Господь взнісся на небо, — співаємо в першій стихирі на великій вечірні Вознесіння — щоб післати Утішителя світові. Небо приготовило престіл Його, а облаки вознесіння Його. Ангели дивуються, бачучи чоловіка понад собою. Отець чекає на того, що Його від віків держить у своєму лоні. А св. Дух каже всім ангелам Його: "возьміть, князі, ворота ваші; всі народи плескайте руками, бо вийшов Христос там, де був передтим".

ПРАЗНИК СВЯТОЇ П'ЯТДЕСЯТНИЦІ

"Ми бачили світло істинне, ми прийняли Духа Небесного, ми знайшли віру істинну, нероздільній Тройці поклоняємося. Вона бо спасла нас"

(Стиховня вечірні 50-ці)

Світлий празник Пасхи завершується не менше світлим і великим празником Святої П'ятдесятниці. По Христовому Різдві і Воскресінні цей празник належить до найбільших празників нашого церковного року. Зшестя св. Духа це — наче вінець і печать на ділі спасіння людського роду, що його доконав Божий Син. В дні св. П'ятдесятниці сам св. Дух помазує апостолів на проповідників Христового Благовістя. В дні Зшестя св. Духа родиться і починає діяти Христова Церква. Св. Дух її провадить, просвічує, освячує і зберігає на дорозі правди.

"Звершивши діло, — каже 2-ий Ватиканський Собор — що його Отець доручив Синові звершити на землі, в дні П'ятдесятниці посланий був св. Дух, щоб постійно освячував Церкву й так, щоб віруючі через Христа в одному Дусі мали доступ до Отця... Дух перебуває в Церкві і в серцях вірних, немов у храмі, в них молиться та дає свідчення усиновлення дітей... Силою Євангелії омолоджує Церкву та постійно її оновлює і провадить до повної злуки з Обручником" (Про Церкву, §4).

Празник Святої П'ятдесятниці заслуговує на особливу увагу з огляду на свою історію, свої богослуження та своє значення.

СТАРОЗАВІТНЯ П'ЯТДЕСЯТНИЦЯ

Жидівський народ у давнину щорічно святкував три великі празники: празник Пасхи, празник П'ятдесятниці і празник Кучок. В книзі Виходу сказано: "Тричі на рік святкуватимете празники на мою честь. Ти пильнуватимеш свята опрісноків ... Ти пильнуватимеш також свята жнив, перших плодів праці твоєї, того, що сієш у полі, і свята зборів, під кінець року, коли збиратимеш з поля працю твою" (23, 14-16).

Свою назву має празник від того, що це був 50-тий день після празника Пасхи, а також 50-тий день від початку жнив. Первісно 50-ця це було свято жнив і подяки. Того дня за приписом закону приходили до Єрусалиму великі маси жидів з усіх усюдів, навіть з далеких країв, щоб подякувати Богові за земні плоди та зложити з них у храмі свою жертву. В пізніших часах до празика 50-ці, як свята жнив, долучився ще й історичний мотив: річниця надання Божого Закону на Горі Синай 50-го дня після виходу з Єгипту.

ХРИСТИЯНСЬКА П'ЯТДЕСЯТНИЦЯ

Апостоли й перші християни як празник Пасхи, так і празник 50-ці перейняли від Старого Заповіту й задержали його назву, бо і для них це був 50-ий день після Пасхи, але надали йому цілком іншого змісту і значення.

Головний мотив святкування 50-ці для новозавітньої Церкви це подія приходу св. Духа на апостолів. Звідси цей празник має ще назви, День Зшестя св. Духа або День Св. Тройці.

Зшестя св. Духа для первісної християнської Церкви була така радісна, урочиста й важлива подія, що цей празник поставила на рівні з празником Пасхи і Христового Різдва. Святкування цього празника, подібно як і празника Пасхи, зчасом продовжується на цілий тиждень, який також набуває привілей загальниці. В третьому віці цей празник стає загально знаним. Службу в його честь

Зіслання Св. Духа. Виконання мистця Едварда Козака.

уложили в 8-му столітті св. Іван Дамаскин і св. Косма Маюмський.

Зміст богослужень цього дня повний радости і прослави св. Духа і св. Тройці. "Прийдіть, люди, — співаємо на стихирах вечірні празника — триссобовому Божеству поклонімся, Синові в Отці зі св. Духом. Отець бо предвічно зродив Сина співвічного і співпрестольного, і св. Дух був в Отці зі Сином прославлюваний, — єдина сила, єдино єство, єдино Божество. Йому поклоняючися всі, кличемо: Святий Боже, що все зділав Сином при співділанні св. Духа; Святий Кріпкий, що ним ми Отця пізнали і св. Дух прийшов на світ; Святий Безсмертний, утішителю Душе, що від Отця ісходиш і в Сині почиваєш, Тройце Свята, слава Тобі." На хвалитних стихирах утрені славимо св. Духа: "Дух святий завжди був, є і буде. Він без початку і без кінця, рівносущний Отцю і Синові. Він життя й оживляє, світло й давець світла, предобрий і джерело добра..."

З богослужби П'ятдесятниці прийшла до наших щоденних молитов нам добре знана молитва до св. Духа: "Царю небесний..." Ця молитва починає кожне наше богослуження.

Старозавітня Церква мала звичай у дні 50-ці долівку своїх домів і божниць вкривати свіжою травою, а доми й божниці замаювати гілками дерев і квітами на знак, що в тому часі, коли був наданий Божий Закон, ціла природа стояла в зелені. Треба прийняти, що й апостоли, зберігаючи цей звичай, і свою горницю були замаїли зеленню і квітами. Цей звичай перейшов і до новозавітньої Церкви. Звідси ще одна назва 50-ці: Зелені Свята. Цвіти й зелень дерев є ознакою життя, тож стали символом життєдайного св. Духа. Як природа на весну оновляється зеленню і квітами, так і св. Церква і її вірні оновляються силою св. Духа.

В понеділок після празника 50-ці святкує наша Церква празник св. Духа. А це тому, бо Східня Церква здавендавна має звичай, щоб наступного дня по великім празнику віддавати честь тим особам, що виконували головну ролю в дні празника. День Св. П'ятдесятниці святкує саму подію зшестя св. Духа на апостолів, а понеділок призначений на віддання особливої чести св. Духові, як третій

Божій Особі. Про це Синаксар понеділка так каже: "В цей день, в понеділок 50-ці, празнуємо того всесвятого й животворного і всесильного Духа, єдиного з Тройці Бога, єдиногідного, єдиносущного і єдинославного Отцю і Синові . . . Задля почести для всесвятого Духа порішили божественні Отці, щоб осібно і в цій 50-ці мати празник для Того, хто все добро спричинив."

Наші Синоди, Замойський і Львівський, вичисляючи наші празники, називають цей день празником св. Тройці. Устав о. Дольницького називає цей день тільки понеділком св. Духа та каже, що в понеділок уся служба береться празника (це є Зшестя св. Духа) а "на Літургії ще і служба св. Тройці, після вподобання". Він завважує, що цієї служби не мають ані грецькі, ані слов'янські устави крім наших служебників, і її треба брати в храмах св. Тройці. Латинська Церква від середньовіччя святкує празник св. Тройці восьмого дня по Зшесті св. Духа, це є в нашу неділю Всіх Святих. Князь Максиміліян у своїх "Викладах про Східні Літургії" каже, що "українці-католики (русини), наслідуючи римську Церкву, святкують свято Св. Тройці в понеділок 50-ці" (ст. 99). Насправді, сам день П'ятдесятниці є властивим празником Св. Тройці, як це видно і з назви і зі змісту богослужень того дня.

На осібну увагу заслуговує вечірня понеділка, яка звичайно правиться не в неділю вечером, але зараз по св.

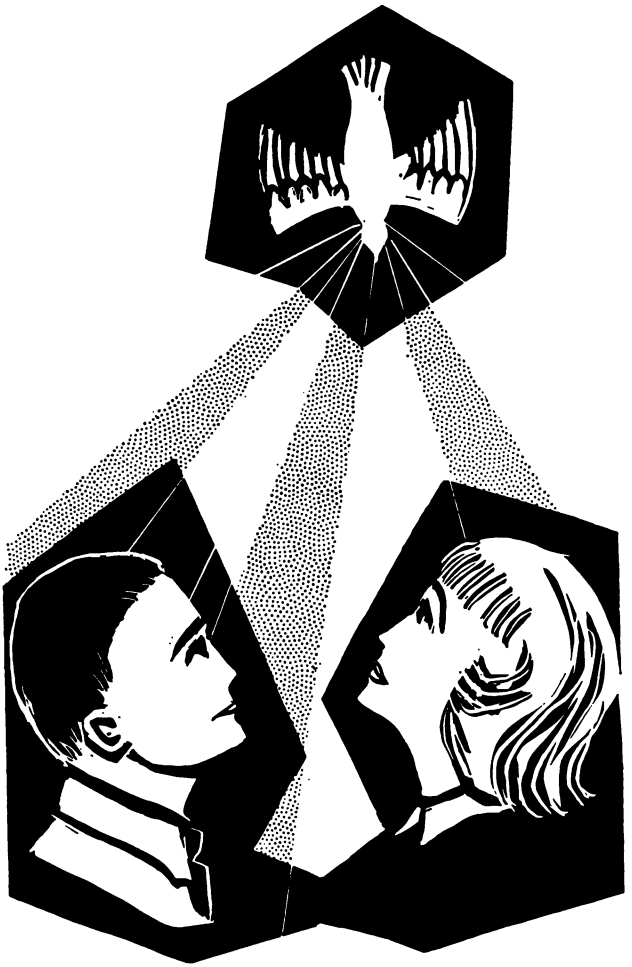
Літургії коло полудня в сам день 50-ці. Сполучення вечірні з Літургією пояснює о. Дольницький тим, щоб усі присутні на Літургії могли взяти участь у колінноприклонних молитвах. Ця вечірня відзначається тим, що крім інших молитов має три довші покутного змісту молитви, що їх мав уложити св. Василій Великий († 379). Візантійський каноніст Матей Властар (14 вік) у своєму Номоканоні свідчить, що св. Василій Великий мав також поручити, щоб ті молитви проказувати на колінах задля превеликої пошани до св. Духа.

ЗНАЧЕННЯ ЗШЕСТЯ СВ. ДУХА

Подія Зшестя св. Духа була преобильна в наслідки й мала превелике значення для апостолів і перших християн. Вона по всі часи має те саме значення і для цілої Христової Церкви. Св. Іван Золотоустий у проповіді на празник 50-ці каже: "Преласкавий Бог сьогодні наділив нас великими дарами, що їх тяжко словами висказати. Тому всі разом радіймо й, радіючи, славімо нашого Бога... Бо що з того, питаюся, що належить до нашого спасіння, не було нам дане через св. Духа? Він нас звільнив з неволі, покликав до свободи, нас адоптував. З цього джерела (це є св. Духа) випливають пророцтва, ласки зцілення і все проче від нього, чим Церква звикла прикрашуватися." На стихирах великої вечірні 50-ці читаємо: "Все подає св. Дух. Він виливає пророцтва, вдосконалює священиків, неуків навчив мудрости, рибаків зробив богословами, об'єднує ввесь збір церковний. Утішителю, єдиносущний і співпрестольний Отцю і Синові, слава Тобі."

"Через св. Духа — каже св. Василій Великий — доконується повернення до раю, піднесення до небесного царства, привернення синівства. Через Нього можемо Бога звати Вітцем, можемо статись учасниками ласки Ісуса Христа, зватися дітьми світла, брати участь у вічній прославі..." (Про св. Духа, гл. 15).

Св. Дух уділив апостолам дар мов, дар розуміння св. Писання і дар мужности у проповідуванні і визнаванні св. віри. "В день П'ятдесятниці — каже 2-ий Ватиканський

Благодать Святого Духа нехай спочине на мені!

Собор — зійшов св. Дух на учнів, щоб перебувати з ними повіки. Тоді Церква об'явила себе привселюдно серед народу, проповідь і поширення Євангелії взяли початок між народами, і на кінець, Церква Нового Заповіту стала прообразом об'єднання всіх народів у вселенськості віри, яка промовляє всіма мовами..." (Про Місійну Діяльність Церкви, §4.)

Дари св. Духа дійсно великі й щедрі. Про них св. ап. Павло каже: "Плід Духа: любов, радість, мир, довготерпіння, лагідність, доброта, вірність, тихість і здержливість" (Гал. 5, 22-23). Св. Дух зійшов і на нас у св. Тайні Миропомазання зі своїми дарами й помазав нас на Христових борців, а наше тіло зробив своїм храмом. На цю велику правду пригадує нам св. ап. Павло й напоминає нас, щоб ми після неї жили: "Хіба ж не знаєте, — каже він — що ваше тіло — храм св. Духа, який живе у вас? Його ж маєте від Бога, тож уже не належите до себе самих. Ви бо куплені високою ціною! Тож прославляйте Бога у вашому тілі!" (І Кор. 6, 19-20).

НЕДІЛЯ ВСІХ СВЯТИХ

"Величаємо вас, Апостоли, Мученики, Пророки і всі Святі, і почитаємо святу пам'ять вашу, ви бо молите за нас Христа Бога нашого"

(Величаніє на нед. Всіх Святих)

Восьма неділя після празника Пасхи, а перша по Зшесті св. Духа, має назву неділі Всіх Святих. Вона завершує коло рухомих свят. Цього дня наша Східня Церква віддає особливу почесть усім тим, що є овочем дарів св. Духа.

"В цей день, в неділю після П'ятдесятниці, — читаємо в Синаксарі цієї неділі — празнуємо празник Всіх Святих, що по всій вселенній, в Азії, Лібії, Европі, на півночі й півдні. Цей празник наші божественні Отці установили й наказали відбувати по Зшесті св. Духа, наче показуючи нам взір, якто прихід всесвятого Духа доконав того роду апостолів. Він освятив і зробив премудрими тих, що з нашої природи, щоб їх поставити на місце відпавших ангелів, і Христом Богові привів: одних через муки і кров, інших через постійність у житті чеснот."

Диякон Константин (6 в.) з Царгороду у своїй проповіді в першу неділю по Зшесті св. Духа каже: "Грецька Церква визначним і дуже світлим празником поминає ці славні всесвітні безсмертні квіточки, що їх видала ціла земля, постійно наводнювана ріками св. Духа."

Тож погляньмо на історію цього празника, на спонуки до почитання Святих та наш обов'язок їх наслідувати.

ІСТОРІЯ СВЯТА

1. Східня Церква:

Почитання Святих родиться зі смертю перших мучеників християнської ери. Культ мучеників у пізніших віках охоплює ще культ апостолів, єрархів і аскетів, це є монахів і монахинь. Цісар Константин Великий († 337 р.) збудував у Царгороді церкву в честь 12-ти Апостолів.

До культу новозавітніх Святих долучується також культ старозавітніх Святих. Св. Кирило Єрусалимський († 386 р.) у своїй 5-ій Містагогічній Катихизі говорить, що в часі св. Літургії по освяченні "ми згадуємо тих, що уснули перед нами, найперше, патріярхів, пророків, апостолів, мучеників, щоб за їхніми молитвами і заступництвом Бог приняв наші молитви, а відтак св. Отців і святителів, що уснули перед нами..." Старозавітніх Святих святкує наша Церква в неділі Праотців і Отців перед Христовим Різдвом. Деякі з них мають свої осібні дні в році.

Наш церковний календар має на кожний день в році одного або й кілька Святих різного роду. Та є дуже багато Святих у небі, що їх імен нема в церковному календарі, про яких ніхто не знає, а їхні імена записані тільки в небесних книгах. Тож бажанням св. Церкви було, щоб усім Святим, що в небі, знаним і незнаним, віддати належний культ. І так постає перший празник у честь Святих але ще не всіх, а тільки всіх Мучеників. В грецькій Церкві празник Всіх Мучеників був уже за часів св. Івана Золотоустого († 407 р.). Від нього навіть маємо похвальну бесіду в їхню честь в першу неділю після 50-ці. "Ще не минуло сім днів, — каже він — як ми відбули священне торжество П'ятдесятниці, і знову нас приняв хор Мучеників, вірне ополчення і військо, що нічим не уступає ополченні ангелів, що його бачив Яків, але співревнуюче й рівне йому."

Найдавніший сирійський календар з 411 року подає п'ятницю по празнику Пасхи як поминальний день Всіх Мучеників. Календар халдейців-католиків і сирійців-несторіянів у той сам день поминає Всіх Ісповідників. В 4-ту віці в Єдесі, сьогоднішня Туреччина, 13 травня святковано

Каплиця Трьох Святителів при Свято-Успінській церкві у Львові. Збудована в 1578 р.

Всіх Мучеників. На цей день у честь Мучеників св. Єфрем Сирін († 373 р.) уложив був осібний гимн.

Зі сказаного виходить, що свято Всіх Мучеників первісно не було святковане всюди того самого дня та, що в одних Церквах воно було рухомим, а в інших нерухомим святом. В якому столітті свято Всіх Мучеників перейшло в празних Всіх Святих і перша неділя по 50-ці стала його днем, годі щось певного сказати. Певним є, що за цісаря Льва Мудрого (886-911) це свято вже було загально святковане на Сході, бо він збудував був величавий храм у честь Всіх Святих. Князь Максиміліян каже, що на Сході празник Всіх Святих був раніше в практиці, як на Заході. (Виклади про Східні Літургії.)

2. Західня Церква:

Західня Церква обходить свято всіх Святих 1-го листопада. І тут, як і на Сході, найперше було в практиці свято Всіх Мучеників, що його Церкви різних країн святкували в різному часі. Св. Максим з Турину (5 в.) має проповідь в честь Всіх Мучеників в першу неділю по 50-ці. В 609 або 610 році папа Боніфатій IV одержав від цісаря Фоки римський Пантеон і присвятив його Пречистій Діві Марії і Мученикам. Посвячення Пантеону відбулося 13-го травня. Річницю цього дня відтак щорічно святкувано з великим торжеством. Деякі бачать в тому початок свята Всіх Святих.

Папа Григорій III (731-741) в базиліці св. Петра посвятив каплицю в честь Всіх Святих. Дата посвяти цієї каплиці незнана, але від того часу в деяких країнах починають святкувати Всіх Святих у дні 1-го листопада. В 9 або 10 віці день 1-го листопада стає на Заході загально знаний як празник Всіх Святих. Папа Григорій VII (1073-1085) остаточно зносить святкування Всіх Святих 13 травня і переносить його на день 1-го листопада.

СПОНУКИ ДО ПОЧИТАННЯ СВЯТИХ

Маємо багато спонук, чому ми повинні почитати і просити помочі в Святих. Тут згадаємо деякі з них.

Церква св. Параскевії в Крехові з 1724 р., а дзвінниця з 1638 р.

Прославляючи Святих, ми прославляємо Господа Бога, бо їхня почесть служить до прославлення Бога. Святі не стали святими власною силою, але вони і їхня святість є ділом Божої ласки. Все чим вони є, Богові завдячують. "Почитання Святих — каже Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ — не тільки ніяким способом не противиться належному Богові культові, але знаменито причиняється до прославлення Бога. Почитаємо Святих як Божих слуг, як наших небесних Опікунів, які за нами вставляються і від Бога випрошують нам прощення гріхів і небесну благодать" (Про Почитання Святих).

Святі це найближчі Божі приятелі, тож почесть їм віддавана є Богові мила, бо вони любили Бога понад усе. Другий Ватиканський Собор заохочуючи нас до почитання Святих, каже: "Тому в найвищій мірі годиться, щоб ми любили тих приятелів та співнаслідників Ісуса Христа, а наших визначних братів і добродіїв та складали за них належну подяку Богові, і молитовно їх призивали та прибігали до їх молитов, заступництва й помочі..." (Про Церкву, § 50).

Всі Святі нам дуже близькі, бо вони, як і ми, були колись громадянами нашої землі і вийшли з нашої крови й кости. Вони члени тієї самої Церкви, що й ми, але Церкви вже прославленої. Наше добро і спасіння їм не байдуже. Тому нема сумніву, що вони радо вислухують наші просьби і радо заносять наші молитви перед Божий престіл.

Диякон Константин у вищезгаданій проповіді, — яку то проповідь похвалив 7-ий Вселенський Собор (787 р.) — тими словами славить опіку й заступництво Святих: "Ви бо поставлені над цілим людським родом як опікуни душ, зцілителі тіл, колона віри, досконалість священства, відпущення гріхів, основа й підпора церков, лік на недуги, відпочинок для подорожніх, керма для плаваючих, поміч для бідних, охорона для воюючих, підойма для падаючих, покріплення для терплячих, провідники для заблудших, опіка для праведних, потіха для сумуючих, для всіх могутня поміч і захорона сильної надії."

Церква-твердиня з XV—XVI сторіччя в Сутківцях, Хмельницька область.

НАШ ОБОВ'ЯЗОК ЗМАГАТИ ДО СВЯТОСТИ

Ми обов'язані не тільки почитати Святих і до них прибігати, але й їхнє життя і святість наслідувати. До святости покликані всі християни силою св. Тайни Хрещення. Кожна людина, всякого стану і серед усяких обставин може бути святою й обов'язана змагати до святости. До всіх нас каже Господь наш Ісус Христос: "Тож будьте досконалі, як Отець ваш небесний досконалий" (Мт. 5, 48). І св. ап. Павло пригадує нам на обов'язок святости: "Це ж саме воля Божа — святість ваша" (І Сол. 4, 3).

Бо що це святість? Святість це життя за Божими і церковними заповіддями, це щоденне сповнювання Божої волі, це постійна вірність обов'язкам свого стану, або коротко: святість це св. Євангелія в практиці. Наш Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький прегарно говорить про значення св. Євангелії для нашого життя і святости. "По моїй думці — каже він — причиною наших невдач і усіх язв нашого церковного й національного життя є те, що християнство, науку Євангелії замало відносимо до себе і замало передаємо її як святість душі... Євангелія це дорога до неба, це життя без плями, без закидів, без пороків, це життя чисте, невинне, святе, в якому смертельна людина зривається до того, щоб ревнувати з небесними ангелами. Євангелія це хресна дорога на гору Голготу. Християнське життя це життя, в котрому людина двигає хрест, терпить і йде слідом за Ісусом Христом... Життя по наукам Євангелії це надприродне життя Божої благодати, це життя Божої любови й жертви для Бога, або одним словом: це життя, в якому людина шукає і змагає до святости" (Про Виховання).

Так, отже, Святі в небі це Божі любимці і приятелі, а наші опікуни, заступники й добродії, наші провідники та зразки на дорозі до чеснот і святости.

ПРАЗНИК ПРЕСВЯТОЇ ЄВХАРИСТІЇ

"Хто їсть моє Тіло і п'є мою Кров, той має життя вічне, і я воскрешу його останнього дня". (Ів. 6, 54).

Свята Літургія, як Безкровна Жертва, це осередок культу й духовного життя Католицької Церкви. А це тому, бо на Св. Літургії доконується Тайна понад усі Тайни — Пресв. Тайна Євхаристії. Ватиканський Собор II-ий в догматичній конституції про Церкву називає Євхаристійну Жертву "джерелом та звершенням цілого християнського життя" (§11). А в декреті про Пресвітерів сказано: "Бо в Св. Євхаристії зміщається усе духовне добро Церкви, тобто сам Христос, наша Пасха й життєдайний хліб, який через своє Тіло, — оживлене й оживляюче в Святому Дусі, — дає життя людям" (§5).

Культ Пресв. Євхаристії у Христовій Церкві такий давній, як давня сама установа цієї Св. Тайни. Цей культ довгі-довгі сотки літ і на Сході й на Заході завжди був злучений тільки з відправою Св. Літургії. Щойно в 12-му віці Західня Церква задля різних причин починає вводити в життя культ Пресв. Євхаристії поза відправою Св. Літургії, цебто культ освячених і в кивоті зберіганих Євхаристійних Дарів. Вслід за тим появляються різні обрядові практики дотепер незнані в Церкві. Почитання Євхаристійного Христа в кивоті стає у Західній Церкві мотивом до установи празника Божого Тіла. Його святкує латинська Церква в четвер по відданні празника Зшестя Св. Духа. Пам'ять установи Пресв. Євхаристії і Східня і Західня Церкви відзначають у Великий Четвер.

Тож погляньмо найперше на практику культу Пресв. Євхаристії в першому тисячолітті Церкви, а відтак на історію празника Божого Тіла в Західній Церкві.

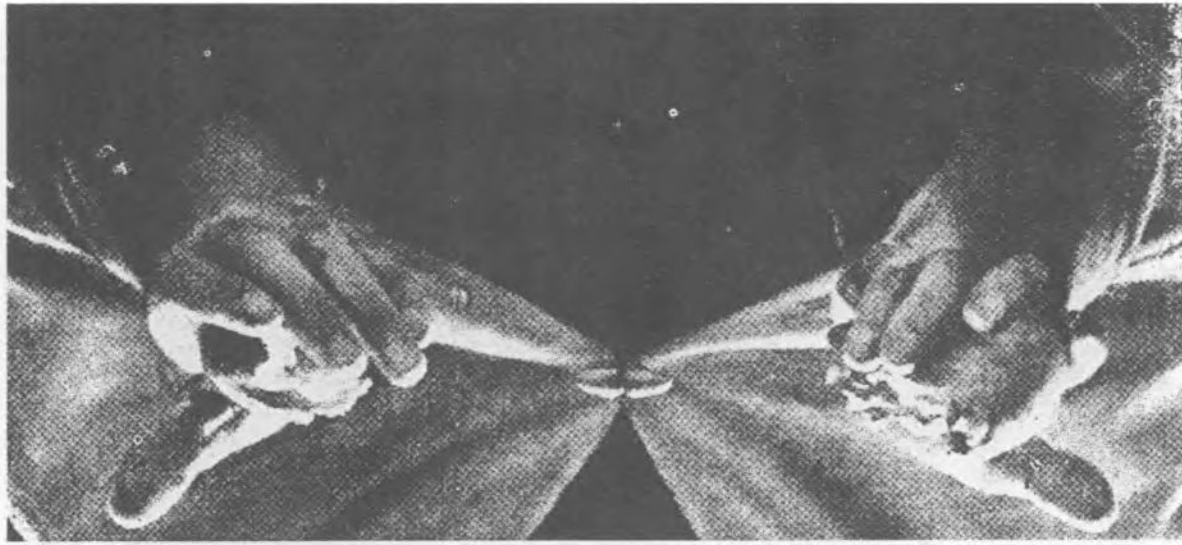
ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЯ В ПЕРШОМУ ТИСЯЧОЛІТТІ ЦЕРКВИ

Ісус Христос на Тайній Вечері установив Пресв. Євхаристію, щоб по всі часи приносилася в Церкві Св. Безкровна Жертва на спомин Його Кривавої Жертви на хресті та щоб бути духовним кормом душ. Ватиканський Собор II-ий так окреслює ціль установи Пресв. Євхаристії: "Наш Спаситель на останній Вечері, тієї ночі, в яку Його видано на смерть, установив Євхаристійну Жертву свого Тіла й Крови, щоб на всі віки, аж до свого приходу, повторяти Хресну Жертву й таким чином повірити Церкві, своїй любій Обручниці пам'ятку своєї смерти й воскресіння: таїнство побожности, знак єдности, зв'язок любови, пасхальну гостину, на якій Христос приймається, дух сповняється ласки й дається нам завдаток будучої слави" (Про Св. Літургію, §47).

Із цілі установи Пресв. Євхаристії виходить, що вона у своїй основі не є предметом, але актом богопочитання т. зн. властивий культ Пресв. Євхаристії полягає не в її зберіганні, але в Жертвоприношенні та Св. Причасті вірних. В перших віках християнства зберігано Освячені Дари не для культу, а тільки як запасні Дари для хворих і вмираючих. Спосіб переховування Св. Тайн був дуже простенький і незамітний. Їх зберігано або в захристії, або за престолом, або відтак у посудині в виді голуба, що звисав над престолом. Наші сьогоднішні кивоти прийшли дуже пізно, бо аж у 16 сторіччі.

По сьогодні деякі східні Церкви, як нпр. коптів, сирійців і несторіянів узагалі не зберігають Св. Тайн. А хворим уділяють Св. Причастя зараз по Службі Божій. Знайдеться хтось нагло в небезпеці смерти, то священик править для нього Св. Літургію без огляду на час і пору дня.

Св. Отці першого тисячоліття як Східньої так і Західньої Церкви знають культ Пресв. Євхаристії тільки в зв'язку зо служенням Служби Божої. Тому вони безнастанно взивають вірних до частої і навіть щоденної участи в Св. Літургії і Св. Причасті. Перші християни так любили і цінили Св. Літургію і Св. Причастя, що навіть з наражением власного життя брали в них участь. Для них бути на

Прийміть, їжте, це є тіло моє, що за вас ламається на відпущення гріхів!

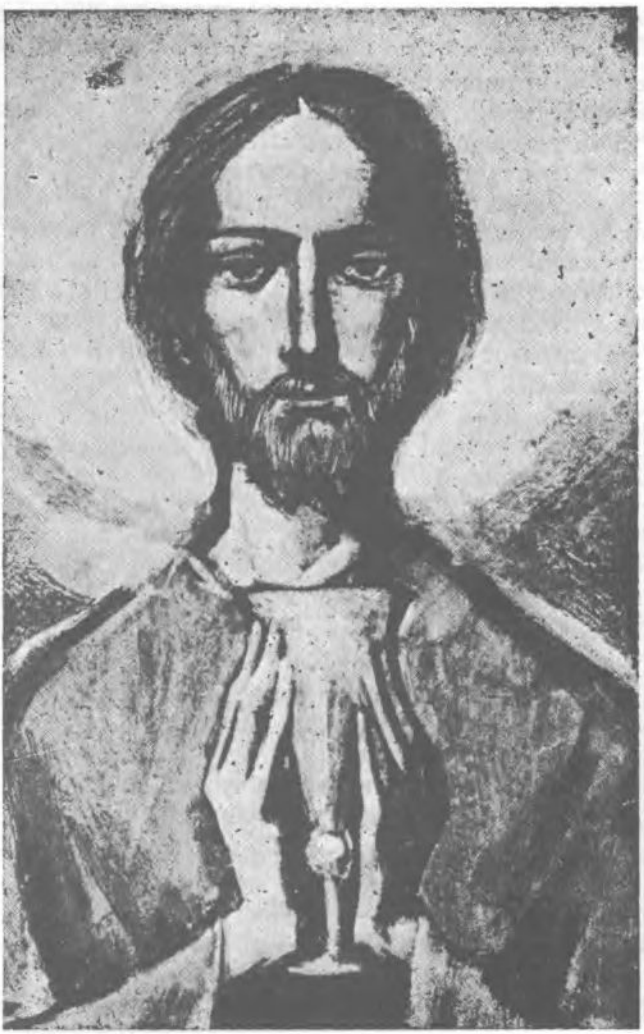
Св. Літургії і лучитися з Христом у Св. Причасті було найбільшою ласкою і привілеєм, а бути виключеним від участи у Св. Літургії чи Св. Причасті, найбільшою карою. Всі Православні Церкви й сьогодні знають культ Пресв. Євхаристії тільки в злуці зі Св. Літургією.

ПРАЗНИК БОЖОГО ТІЛА В ЗАХІДНІЙ ЦЕРКВІ

Починаючи від 12 століття, видно в Західній Церкві намагання, щоб Пресв. Євхаристію і поза Службою Божою робити предметом осібного культу. Основу до того дали різні мотиви. Найперше, в тому часі постають богословські контроверсії щодо способу перебування Ісуса Христа під видами хліба й вина. Ще в 11 віці єретик Беренґарій з Тур (†1088 р.) перечив дійсну присутність Христа в Пресв. Євхаристії, а признавав тільки духовну присутність. За ним у пізніших віках пішли інші, як Лютер, Цвінґлі й Кальвін. Всі ті єресі осудив пізніше Тридентський Собор. Крім того в 13 віці була сильно впала участь вірних у Св. Причасті, тож адорація Св. Тайн мала це частинно заступити.

Безпосередній мотив до установи окремого празника Пресв. Євхаристії — "Божого Тіла" дала монахиня августиніянка, блаженна Юліянна з Льєж (†5 червня 1258). Коло 1209 р. вона більше разів мала видіння, де бачила повний місяць у блиску, який одначе мав на собі темну пляму. Бл. Юліянна зрозуміла видіння в тому смислі, що місяць означав Церкву, а темна пляма на ньому означала брак празника в честь Євхаристійного Христа. Своє видіння вона подала до відома церковній владі. В наслідок того єпископ Роберт з Льєж 1246 р. установив у своїй дієцезії празник у честь Найсв. Тайн. Цей празник був відсвяткований перший раз 1247 р. у церкві Св. Мартина в Льєж.

Празник Пресв. Євхаристії відтак поширився і на інші краї Европи. Папа Урбан IV-ий осібною буллею з 1264 р. наказав святкувати цей празник у цілій Католицькій Церкві, під назвою "Празник Христового Тіла". Та одначе заведення цього празника на початку в багатьох місце-

Пийте з неї всі, це є Кров Моя нового завіту, що вас і многих проливається на відпущення гріхів!

востях натрапляло на спротив духовенства. Тому Папа Климент V-ий на соборі у Вієнні 1311 р. наново потвердив рішення свого попередника щодо празника Христового Тіла, і відтоді він стає загальним у цілій Західній Церкві.

Установа празника Божого Тіла відчинила двері до різних богослужб і практик, що мали на цілі побільшити культ Євхаристійного Христа. Щораз більше видно напрям, щоб перед вірними не скривати Св. Тайн, але їм показувати Їх чи то на Св. Літургії чи то в часі процесії чи під час інших відправ. Тепер на латинській Службі Божій появляється нова практика: по освяченні високо підносити Агнця, щоб усі присутні його бачили. В 14 віці ця практика стає загальною. Деякі священики щодо цього йшли так далеко, що по освяченні на Службі Божій оберталися до людей і показували їм освяченого Агнця.

Від 14 сторіччя головною частиною празника Божого Тіла стають прилюдні процесії зі Св. Тайнами по дорогах і публічних місцях. Виглядає, що перша така процесія відбулася в місті Кельні, Німеччина, в 1279 році. В половині наступного століття процесія зі Св. Тайнами стає вже невідлучною частиною празника Божого Тіла. Первісно несено Св. Тайни в заслоненій дарохранильниці, відтак появляються осібні до того посуди, звані монстраціями, які в 15 віці стаються загальним звичаєм.

З бажання, щоб Євхаристійному Христові віддати якнайбільшу почесть, постають різні практики ,як часте виставлення Найсв. Тайн навіть під час Св. Літургії, благословення Св. Тайнами при кінці молебнів, 40-годинне моління, нічні й вічні адорації, св. години і т. д.

ВАТИКАНСЬКИЙ СОБОР II-ИЙ І ПРЕСВЯТА ЄВХАРИСТІЯ

Ватиканський Собор II-ий у своїх декретах небагато говорить про культ Пресв. Євхаристії поза Св. Літургією, зате дуже наголошує цей культ у зв'язку з Літургією та значення Св. Літургії і Св. Причастя для життя Церкви й освячення вірних. Тому дуже поручає усім вірним часту

участь у Св. Літургії і Св. Причасті. В декреті про Св. Літургію сказано: "Проте Літургія є тією вершиною, до якої прямує діяльність Церкви, й одночасно є і тим джерелом, звідки випливає вся її сила... Отже в Літургії, зокрема в Євхаристії, немов із джерела, витікають на нас ласки та з найбільшою успішністю осягається освячення людей у Христі, і Боже прославлення, до якого, немов до мети, змі-ряють усі інші діла Церкви (§10)... Дуже поручається оцю досконалішу участь у Службі Божій, коли то, після причастя священика, вірні приймають Господнє Тіло з того самого Жертвоприношення" (§55). А в декреті про Пресвітерів Собор каже: "Не може, одначе, постати жадна християнська спільнота, якщо вона не має коріння і основ у відправі Пресвятої Євхаристії, від якої треба починати всяке виховання у громадському дусі" (§6).

Свщ. Конґреґація Обрядів, маючи на увазі бажання Собору, щоб відправа Св. Літургії і Св. Причастя були осередком богопочитання в Церкві, дня 25-го травня 1967 р. видала особну інструкцію "Про Культ Євхаристійної Таїни". Інструкція подає різні приписи відносно відправи Св. Літургії та виставлення Найсв. Тайн. Вона заказує дві літургійні відправи рівночасно: "Треба вважати, щоб не було двох літургійних богослужб у тому самому часі і в тій самій церкві, бо це розбиває увагу вірних. А це передусім відноситься до відправи Пресв. Євхаристії. І якраз такого розсіяння вірних треба пильно уникати, яке буває через рівночасне служення Служб Божих у тій самій церкві, коли правиться Св. Літургія з народом у неділі або святочні дні" (§17).

Щодо цілі зберігання Св. Тайн поза Службою Божою інструкція пригадує на рішення в тій справі Апостольської Столиці з 1 жовтня 1949 р., де сказано: "Треба пригадати, що головна й первісна ціль, для якої зберігаються Св. Дари в церкві поза Службою Божою — це уділення Св. Напуття. Другорядні цілі — це роздача Св. Причастя поза Службою Божою і адорація Господа Нашого Ісуса Христа укритого під цими видами" (§49).

Вкінці, інструкція приписує, щоб виставлення Св. Тайн для адорації мало відношення до Св. Літургії, яка того дня правиться: "Конечним отже є, щоб, коли буває урочисте

й довше виставлення Найсв. Тайн, то воно повинно почи
натися при кінці Св. Літургії, на якій був освячений Агнец
що має бути виставлений... В часі виставлення Св. Тай
не можна правити Служби Божої в тій самій церкві... а ц
тому, бо служення Таїнства Євхаристії у досконаліши
спосіб замикає в собі ту духовну злуку, до якої виставленн
повинно провадити вірних" (§60 і 61).

ПРАЗНИК ПРЕСВЯТОЇ ЄВХАРИСТИЇ В НАШІЙ ЦЕРКВІ

Латинська Церква в 13 сторіччі установила празник у честь Пресв. Євхаристії, головно в тій цілі, щоб протидіяти єресям, які перечили правдиву присутність Ісуса Христа під видами хліба й вина. Святкування цього празника не осталося без впливу й на Східні Католицькі Церкви. З бігом часу празник Божого Тіла приймають Східні Католицькі Церкви сирійців, халдейців, маронітів, вірменів, коптів, мелхітів та італо-греків. Рішенням Замойського Синоду цей празник став обов'язковим і в нашій уніятській Церкві.

Яка ж історія, розвій та практика празника Пресв. Євхаристії у нашій Українсько-католицькій Церкві?

КУЛЬТ ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ В УКРАЇНСЬКІЙ ЦЕРКВІ ДО СИНОДУ В БЕРЕСТІ

Наш український нарід приймаючи св. віру з Візантії, прийняв з нею і тисячолітню традицію Східньої Церкви щодо культу Пресв. Євхаристії. А цей культ від апостольських часів, як було вище сказано, полягав у приношенні Св. Безкровної Жертви та у Св. Причастю. І наша Українська Церква від самих початків християнської віри цей культ ревно плекала. Про те сказано дещо більше в розділі про пасхальне Св. Причастя.

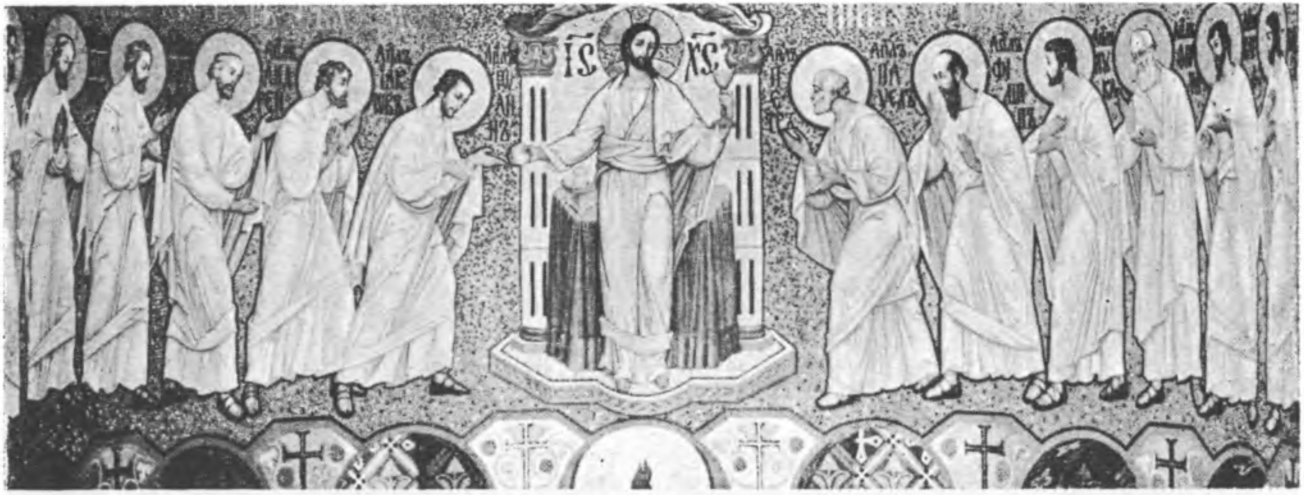
Тут варто пригадати ще науку і приписи відносно культу Пресв. Євхаристії двох великих світочів Української Церкви: митрополита Петра Могили і Слуги Божого митрополита Андрія Шептицького.

Київський митр. П. Могила у своїм Требнику з 1646 р. приписує як священикам так і мирянам зберігати дуже велику почесть до Пресв. Євхаристії. Священики мають з великою пошаною і побожністю Св. Тайн дотикатися, їх хоронити і їм Божу почесть віддавати. До святилища мають входити з відкритою головою і перед Св. Тайнами зробити глибокий поклін. При відході зі святилища треба знову Св. Тайнам низенько поклонитися. Подібно й на початку і при кінці кожної богослужби треба зробити побожний поклін.

Те саме наказує митр. Могила й тим, що служать коло престола. Вони не сміють навіть дотикатися престола, а тим більше на нім стоячих Св. Тайн. З огляду на пошану до Св. Тайн ніхто з не-духовних осіб не сміє входити до святилища. А паламарі мають часто сповідатися і приймати Св. Причастя та жити чесно і тверезо. Священики обов'язані вчити людей, щоб при стрічі священика зі Св. Тайнами до хворого, падали на коліна і віддали поклін Христові у Св. Тайнах. Священики повинні перестерігати вірних, щоб під час Служби Божої на Великому Вході при перенесенні чесних Дарів на престіл, вони не робили поклону до землі, бо ці Дари ще не освячені.

Подібно і Слуга Божий митр. Андрій Шептицький вимагає превеликої пошани для Св. Тайн на престолі. "Найсвятішим місцем у церкві — каже він у пастирському посланні з 1900 р. — це престіл Божий, а на ньому кивот — палата Христа... Бо Св. Жертовник то найсвятіше місце. А тому, що на ньому приноситься найсвятіша Жертва Служби Божої, і тому, що Найсвятіший Господь неба й землі мешкає на ньому під видами хліба. Це місце таке святе, що християнинові й діткнутися його не вільно! А священики, що є посвячені для Божої служби, зближаються до нього лише зі страхом, а завжди з чистим сумлінням. Це місце таке святе, що на ньому не сміє бути ні однісенької речі, що не є приписана нашим святим обрядом". (Пастирський Лист з 1900 р.).

Тож закид деяких латинників, що в Східній Церкві нема належного почитання Пресв. Євхаристії, не має жадної основи, бо тоді той сам закид треба би зробити всім Св. Отцям Східньої і Західньої Церкви й цілій Христовій Церкві першого тисячоліття.

"Пресвята Євхаристія". — З розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті - Гемтремку. Виконання мистця Михайла Дмитренка.

Вправді нема богословської трудности щодо почитання Пресв. Євхаристії поза Службою Божою, бо раз освячений хліб остає назавжди освячений, як довго тільки зберігаються види хліба. Трудність радше в тому, що такий культ не є в традиції Церкви, відбігає від головної цілі установи та що такий культ може відривати вірних від Христа на Службі Божій і від Св. Причастя. Кивот на престолі, хоча має того самого Христа, що і Св. Літургія, не сміє взяти верх над Безкровною Жертвою Св. Літургії та Св. Причастям, бо це властиво есенціяльні акти Євхаристійного почитання.

На Сході ніхто ніколи не перечив дійсної присутности Христа у Пресв. Євхаристії, тому не було потреби ту присутність наголошувати осібним почитанням поза Св. Літургією.

КУЛЬТ ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ ВІД ЧАСУ УНІЇ ДО ЛЬВІВСЬКОГО СИНОДУ

На вищеподаній основі стояли наші Владики, коли приступили до єдности з латинською Церквою на Соборі в Бересті 1596 року. Вони так цінили традицію Сходу і звичаї нашої Церкви, що навіть боялися, щоб їх не змушувано до процесії на празник Божого Тіла. Тому в своїх артикулах відносно з'єднинення з 1 червня 1595 р. вони в цій справі ставлять осібне застереження: "Щоб нас не змушувано до процесії в день Божого Тіла, цебто, щоб ми також мали ходити зі Святими Тайнами, бо в нас є інший спосіб і практика Тайн" (§7). Вони собі застерігають, "Щоб не було заборонено ходити до хворих з Найсв. Тайнами публічно та зі свічками і в ризах згідно з нашими приписами" (§23).

Хоча наші Владики приступаючи до Унії, дуже бажали точно зберегти традиції та звичаї Східньої Церкви, то одначе вже внезабарі по Унії появляється в нас намагання, щоб у богослуженнях якнайбільше наближатися до практик латинського обряду. Поволі виробляється поняття, що чим більше ми уподібнимося до латинського обряду, то тим ліпшими станемо католиками. Про це про-латинське на-

"Пресвята Євхаристія". — Запрестільна ікона в церкві ОО. Василіян у Мондері, Алберта. Виконання мистця Івана Денисенка.

ставлення нашої уніятської Церкви Слуга Божий митр. Андрій Шептицький так говорить: "Нашим батькам, і перед і після Замойського Синоду, здавалося, що треба їм було якнайбільшим числом, хоч би й малих звичаїв і практик, зближатися якнайбільше до латинського обряду, щоб заслужити собі в латинників, найближчих сусідів, як і в латинників у західніх краях Европи та Римі, на опінію правдивих католиків. Та думка пхала багато з наших священиків до принимання живцем з латинського обряду незаконних, бо неодобрених Апостольським Престолом, а навіть ніякою церковною владою у нашій Церкві звичаїв... Такі латинські тенденції сильно скріпила ще ворожа вірі акція царської влади, що прямувала до знищення Св. З'єдинення". (Пастирське послання про обряди з 1941 р.).

За несповна сто років від Унії наш митрополит Кипріян Жоховський (1674-1693) у "Люблинськім Коллоквіюм", що відбулося 1680 р., вже говорить про такі практики в нашій Церкві: про 40-годинне набоженство, про часте виставлення Найсв. Тайн, про процесії зі Св. Тайнами та монстранції.

Замойський Синод, 1720 р., своїм рішенням наказує і в нашій Церкві святкувати празник Божого Тіла. Тож тепер і в нас щораз більше стає звичаєм, щоб під час різних богослужб і навіть під час Св. Літургії виставляти Св. Тайни, давати ними благословення поза Літургією, уладжувати процесії зі Св. Тайнами та вживати латинських монстранцій. В 1738 р. перший раз появляється друком наша служба на празник Пресв. Євхаристії.

ПРАЗНИК ПРЕСВ. ЄВХАРИСТІЇ І ЛЬВІВСЬКИЙ СИНОД

Львівський Синод, 1891 р., покликаючися на буллю Папи Урбана IV-го, на рішення Тридентського Собору та на практику майже всіх Східніх Католицьких Церков, не тільки апробує празник Божого Тіла, але й підносить його до ряду великих Господніх празників з 8-денним попразденством та наказує щорічно святкувати його в четвер по неділі Всіх Святих, але з огляду на будний день, поручає

Деталь з "Тайної Вечері". Виконання мистця Івана Бельського.

переносити його на наступну неділю. Цієї неділі по заамвонній молитві має бути похід зі Св. Тайнами з церкви до чотирьох на різних місцях приготованих престолів. А де цього не можна б зробити, то треба три рази обійти церкву зі Св. Тайнами, вернутися до престола й уділити благословення Св. Тайнами. Типік о. Дольницького подає точні приписи, як має відбуватися процесія зі Св. Тайнами до чотирьох престолів та які при тих престолах треба читати євангелія.

Львівський Синод потверджує звичай давніше принятий у нашій Церкві, а саме, щоб на празник Пресв. Євхаристії і храмовий празник під час Св. Літургії виставляти Св. Тайни. В цих днях має бути благословення Св. Тайнами, а в празник Пресв. Євхаристії подвійне благословення: одне на початку Літургії, а друге при кінці Літургії по процесії. Перед благословенням Св. Дарами треба відспівати суплікацію.

Синод дозволяє на процесію зі Св. Тайнами також при інших урочистих нагодах, як празник Пасхи, з нагоди місій або під час відпустів. А коли нема процесії, то щоб у празничних чи особливих днях було виставлення Найсв. Тайн зі суплікацією. При виставленні Св. Тайн і процесії в празник Пресв. Євхаристії і в празник храму каже Синод уживати монстранцій, а при інших нагодах може бути виставлення або в монстранції або в дарохранильниці.

Синод приписує заховати давно принятий у нас звичай, щоб виставляти Найсв. Тайни у Велику П'ятницю і Суботу на Божому гробі або на престолі, а також носити їх під час обходу довкола церкви з плащаницею у Велику П'ятницю і перед утренею Господнього Воскресіння. (Титул IV, Гл. IV).

Апостольська Столиця при реформі наших богослужбових книг у 1940-их роках, маючи на увазі рішення Синодів Замойського і Львівського та традицію нашої уніятської Церкви, не вичеркнула з нашого церковного календаря празника Пресв. Євхаристії, але оставила його під назвою "Врочисте поклоніння Пречистим Тайнам Тіла і Крови Господа Нашого Ісуса Христа".

Добре й похвальне всяке почитання Пресв. Євхаристії, але найліпше те, що найкраще відповідає волі Христа Го-

"Тайна Вечеря" в іконостасі катедри св. Йосафата в Торонті. Виконання мистця Івана Бельського.

спода, найбільше згідне з традицією Східньої Церкви та в дусі нашого обряду, а таким почитанням є якраз любов і цінення Св. Літургії та часте Св. Причастя. Того бажає Христос, до того заохочує Св. Церква й того вимагає потреба нашої душі.

Тому культ Пресв. Євхаристії у зв'язку з Безкровною Жертвою Служби Божої і Св. Причастям має і мусить бути в нас завжди на першому місці. "Немає святішого, величавішого та важливішого діяння, — каже Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький — ніж страшна Жертва Служби Божої. Коли священик приступає до жертовника, тоді його чин перевищає у важності і святості всі діяння людей, що їх історики записують як важливі історичні події". (Про відправу Служби Божої, 1942). А про значення Св. Причастя для нашого духовного життя Св. Пій X-ий каже: "Св. Причастя — це найкоротша й найпевніша дорога до неба".

ПРАЗНИК ПРЕСВЯТОГО ХРИСТОВОГО СЕРЦЯ

"Любов'ю відвічною полюбив я тебе". (Єрем. 31, 3).

"Християнська побожність" — каже наш Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ — "працювала від віків над тим, щоб Христові Спасителеві, як Богові і як чоловікові, віддати якнайповнішу честь. Церква установляла празник по празнику, щоб відповісти тій побожності християн, та, щоб вести їх до якнайбільшої любови Христа. Природно, що й любов Христа-Чоловіка супроти людей мусіла ставатись щораз виразнішим предметом християнського культу. Вдумуючися у любов Христа, християнські душі, Церква, під проводом Св. Духа, що в ній живе й веде людські душі до пізнання і любови Бога, щораз більше усвідомлювала собі, що любов є причиною всього того, що Христос зробив для людей. Любов є товчком цілого Його поступування. А що абстрактні, відірвані предмети, коли представлені образом, що підпадає під змисли, стаються для людей доступнішими, конкретнішими, реальнішими, а через те й ліпше зрозумілими, то почитання людської любови до Христа, а з нею і цілого внутрішнього, духового життя Христа прибрало у вселенській Церкві вид почитання Христового Серця, як символу любови". (З декретів Львівського Архиєпарх. Собору, 1940 р.).

Культ Христової Любови у формі почитання Христового Серця зродився і розвинувся у лоні Західньої Церкви в кількох останніх сторіччях. Цей культ дав спонуку до

різних набожностей і практик та до установи празника в честь Христового Серця. Цей культ знайшов добрий ґрунт і в нашій Українській Католицькій Церкві. — Тож на закінчення серії начерків про рухомі празники скажемо ще і про празник Христового Серця.

КУЛЬТ ХРИСТОВОГО СЕРЦЯ НА ЗАХОДІ

Від 13-го століття під впливом великих містиків, як св. Вернард, св. Бонавентура, св. Гертруда й інші, починає розвиватися у латинському обряді осібне почитання Христових Ран. Культ рани Христового боку отворив дорогу до культу Христового Серця.

Великою апостолкою цього культу стає монахиня Сестер Візиток у манастирі Паре-ле-Моніяль у Франції, Св. Маргарита Марія Алякок (1647-1690), канонізована 12-го травня 1920 р. Цій побожній монахині в роках 1673-1675 більше разів появлявся Ісус Христос, показував їй Своє зранене Серце та поручав ширити набожність до Нього. І так, починає поволі розвиватися в Церкві культ Христового Серця. Папа Климент XIII-ий у 1675 р. позволив деяким церквам і братствам святкувати празник Христового Серця, а Пій IX-ий у 1856 р. поширив цей празник на цілу Католицьку Церкву. Днем празника стала п'ятниця, що наступає по другій неділі від Зшестя Св. Духа. Папа Лев XIII-ий 25 травня 1899 р. посвятив цілий світ Христовому Серцю. Св. Пій X-ий відтак поручив ту посвяту відновляти кожного року.

Папа Лев XIII-ий назвав почитання Христового Серця найкращим виявом релігії. Пій XI-ий в енцикліці з 8 травня 1928 р. про це почитання каже: "В тому вияві побожности міститься цілий зміст релігії, тому й у цьому почитанні міститься теж правило досконалого життя".

Папа Пій XII-ий в енцикліці з 15 травня 1956 р., у столітню річницю установи празника Христового Серця, дає догматичну основу цьому культові, опираючи його на Св. Письмі, науці Св. Отців та літургійних джерелах. Він уважає почитання Христового Серця найкращим ліком на недуги серця і душі модерного світу. "Де ж шукати за ліком,

— каже папа — на вид стільки лиха, що нині більше як у минулому так дуже мучить і поодиноких людей і родини і народи, а то й увесь світ? Чи можна знайти краще набоженство від почитання Пресв. Христового Серця...? Що може успішніше спонукати вірних-християн до дійсного виконування євангельських заповідей у житті, як не любов Христа, що її щодня збільшує і підсилює почитання Пресв. Христового Серця?"

В одній зі своїх поява Св. Маргариті Алякок Ісус Христос показуючи своє зранене Серце, сказав: "Ось, Серце, що так дуже полюбило людей і нічого не щадило, а навіть себе вичерпало й винищило, щоб тільки показати їм свою любов. А як відплату за те дізнаю від них тільки невдячність через їх брак пошани і їхні святокрадства, через холод і погорду, що їх вони оказують мені у Пресв. Тайні Любови". Тож по бажанні самого Христа ціллю культу Його Пресв. Серця є відплачувати Йому любов'ю за любов та надолужувати за зневаги у Пресв. Євхаристії. До особливих форм культу Христового Серця належать: Святкування празника Христового Серця, перші п'ятниці в місяці з винагородним Св. Причастям і Св. годинами, щорічна віднова акту посвяти, посвята родини Христовому Серцю, інтронізація образу Христового Серця в родинах та нічні винагородні адорації Св. Тайн.

КУЛЬТ ХРИСТОВОГО СЕРЦЯ В НАШІЙ ЦЕРКВІ

Богослуження нашої Східньої Церкви відзначаються глибоким культом Божої Любови і Милосердя. Відправи середи й п'ятниці повні сердечного почитання і пієтизму до хресного дерева, Христових мук, ран та Його пробитого боку. Тут величаються і знаряддя Христових страждань. Тут часто згадуються муки й болі серця Пресв. Богородиці на вид її розп'ятого Сина. На стихирах вечірні вівтірка 4-го гласа читаємо: "Оспівуємо Твої страждання, Владико Христе, хрест, копіє і тростину, губку і цвяхи, бичування, багряницю і вінець з терня, оплювання і насмішки, що їх Ти добровільно перетерпів". "Ти на хресті пригвоздився — каже стихира вечірні вівтірка 8-го гласа — проколений на

Споглянь із небесних висот, Ісусе Христе, в Своїй безконечній любові й на наш народ!

руках і ногах та пробитий у святе ребро, істочаєш мені каплі божественного спасіння, Преблагий..."

Наш Слуга Божий митрополит Андрій, великий знавець і любитель східнього обряду, у своїх пастирських листах часто говорить про Божу любов. Він так був перенятий тією любов'ю, що не уважав, щоб почитання Божої Любови у виді Пресв. Христового Серця було незгідне з духом і практикою нашого обряду, тому його ревно поручав. В часі Львівського Архиєпархіяльного Собору в 1940 р. він предложив осібний декрет про Культ Христової Любови. Тут на основі Св. Письма він змальовує безконечну любов Ісуса Христа до нас людей. "Постать Христа, — каже він — начеркнена Євангелистами та Апостолами, така світла, така висока, що й змагання довгих століть та цілого людства не вичерпають пізнання Того, що в Ньому "мешкає повнота Божества тілесного" (Колос. 2, 9)... І хрест і жертва і пресв. рани в руках, ногах і з боку й рани тернового вінця і Пресв. Кров, що так обильно проливається на цілий світ, — все те предмети Богопочитання".

Митрополит Андрій бере у ширшому значенні культ Христового Серця і під ним розуміє радше цілу особу Христа-Богочоловіка. "Властивим предметом культу Христового Серця — говорить він у згаданому декреті — є все те, що в людській природі Христа може бути і підтягнене під той символ, хоч навіть і не походить з внутрішнього афекту любови, як нпр. ціла Його наука, Його мудрість, всі Його чесноти, всі молитви, всі справи, установи, зарядження тощо. Уживаючи терміну "Христове Серце" як символу цілого, такого багатого внутрішнього життя в Христі, приписуємо все те Його любові. Усьому тому поклоняємося, в тому символі маємо знамениту синтезу та конкретний знак безконечних скарбів Христової душі й безконечної скарбниці безцінних дарів для нас".

В культі Христового Серця бачить наш Слуга Божий Андрій великі користі для духовного життя нашого народу, і тому поручає його плекати. "В парафії, — каже він — в якій люди почитають Христа Спасителя у тій формі, чи тим способом, ціле релігійне життя починає процвітати, люди горнуться до церкви, множиться число приступаючих

Прийдіть до Мене всі втомлені, а знайдете відпочинок у Мені!

до Найсв. Євхаристії, поволі зникають пороки поміж людьми, в родинах настає згода й любов; родичі пізнають, яким для них скарбом діти, діти вчаться поважати й любити родичів. З настанням культу Христового Серця усе в парафії зміняється — так, як з настанням весни ціла природа будиться до нового життя. Тому є це безсумнівним обов'язком кожного душпастиря плекати той культ у своїй родині, в християнських родинах і цілій парафії".

Говорячи про святкування празника Христового Серця в нашій Церкві, митр. Андрій зазначує, що "ні єпархіяльна Влада, ні Архиєпархіяльний Собор не є компетентні впроваджувати таких звичаїв... Коли, за ласкою Божою, збереться Собор нашої церковної провінції, прийдеться йому може одобрити і практику обходити празник Пресв. Серця у другу неділю після Зшестя Св. Духа. Наш Архиєпархіяльний Собор може тільки мовчанкою одобрити дотеперішню практику манастирів Чина Св. Василія Великого й багатьох парафіяльних церков, цебто тій практиці не противитися".

Службу празникові Христового Серця уложив наш найкращий літургіст о. Ісидор Дольницький. "Служба написана о. прал. Дольницьким, — каже митрополит Андрій — не тільки відповідає усім обрядовим приписам, але й щодо змісту є дуже добрим представленням культу безконечної Христової любови під символом Його Серця". О. Іс. Дольницький уложив також акафист Христовому Серцю. Його можна б назвати найкращим звеличним гимном у честь Христової Любови.

Львівський Архиєпархіяльний Собор у своїх рішеннях щодо культу Христової Любови з дня 20 грудня 1940 р. поручає священикам щороку в третю неділю після Зшестя Св. Духа по Св. Літургії відчитувати акт посвяти Христовому Серцю та подає формулку посвяти. Собор одобрює практики почитання Христового Серця в братствах Апостольства Молитви, дуже поручає священикам заохочувати вірних до винагородного Св. Причастя та заводити всюди Апостольство Молитви. Собор посвячує цілу Львівську Архиєпархію Христовому Серцю і приписує священикам посвятити Христовому Серцю себе, свої родини, свою парафію і цілу Україну. (§63-69).

Празник Христового Серця приняли Східні Католицькі Церкви сирійців, маронітів, халдейців ,вірменів, мелхітів та італо-греків. Реформа наших богослужбових книг переведена Апостольською Столицею у 1940-их роках оставила в нашому часослові празник Христового Серця під назвою "Празник Найсолодшого Господа і Бога і Спаса нашого Ісуса Христа, Чоловіколюбця".

У своїх обітницях даних Св. Маргариті Алякок Ісус Христос обіцює почитателям свого Пресв. Серця обильні станові ласки, зріст у сзятості й чесностах, щедре благословення за життя та ласку щасливої смерти. Мільйони і мільйони душ по цілому світі в почитанні Христового Серця знайшли спокій і радість душі, зросли в любові Бога і ближнього та в практиці християнських чеснот.

Знаменна черта любови це любити й жертвувати себе для любленого та бажати взаємної любови. Такою є і любов нашого Спасителя. "Ми любимо Бога, бо Він перший нас полюбив" — каже у своєму першому листі св. евангелист Іван (4, 19).

Папа Лев XIII-ий в енцикліці з 28 червня 1889 р. — заохочуючи до культу Христового Серця, пише: "Найгарячішим бажанням нашого Спасителя є бачити, що в душах вірних родиться і росте вогонь любови, яким горить Його Серце. Тому йдімо до Нього, бо Він не жадає від нас нічого іншого, як тільки взаємної відплати за Його любов".

КІНЕЦЬ ПЕРШОЇ ЧАСТИНИ

ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД!

ЛІТУРГІЙНИЙ РІК УКРАЇНСЬКОЇ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ

ЧАСТИНА II

ПРАЗНИК РІЗДВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

Церква не має звичаю святкувати день народження для емлі Святих Божих, але їхній день народження для неба - день смерти. Виїмок становлять двоє найбільших Свя- их у Церкві: Пречиста Діва Марія і св. Іван Христитель. Ми святкуємо не тільки їхнє небесне, але й їхнє земне іздво.

Один з великих празників, що стоїть на початку на- ого церковного року це празник Різдва Пресв. Богороди- і. Як це видно зі слів тропаря цього празника, то він особ- иво радісний і важливий. Він радісний, бо це день народин ожої Матері і Владичиці неба й землі. Він важливий, бо гавить нам перед очі велику правду св. віри про Богома- еринство Пречистої Діви Марії, з якої "засіяло Сонце Іравди, Христос Бог наш". Вже зійшла рання зірка, тож і хід сонця недалекий. На велике значення цього празника казує і його велична назва в наших богослужбових книгах: Різдво Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Присно- іви Марії".

На чім основується установлення цього празника? Яка ого історія та його значення?

ОСНОВА УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Св. Євангелія записала нам дуже мало подій із життя Іреч. Діви Марії. Тут нічого нема сказано про Її різдво, ро Її молоді літа чи про Її св. Успіння, ані навіть не по- ано імен Її праведних батьків. Звідки ми про це все знає- о? Знаємо про це з традиції Церкви та апокрифів. Апо-

крифи це такі книги, що оповідають нам про деякі події із життя Ісуса Христа чи Його Пресв. Матері, а про що не говорить св. Євангелія. Хоча св. Церква не приймає апокрифів за автентичні книги ані за певне історичне джерело, то все таки вони замикають у собі багато дечого з традиції та вірувань первісної Церкви.

Головне джерело вісток про життя Пресв. Богородиці це апокрифічна книга написана коло 170-180 року, що зветься Протоєвангеліє Якова. Ця книга дала мотив до установлення таких празників: Зачаття св. Анни, Різдва Пресв. Богородиці, Введення в храм та свята в честь Якима й Анни. Звідси довідуємося про обставини різдва Преч. Діви Марії, хто були Її батьки та що вони звалися Яким і Анна.

Апокрифічне Протоєвангеліє Якова було в старину у великій пошані. Його цитують або пояснюють багато св. Отців, між ними св. Єпіфан, св. Андрій Критський, св. Софроній, патріярх Герман І-ий, св. Іван Дамаскин і патріярх Фотій.

У Протоєвангелії Якова читаємо, що Преч. Діва Марія по своєму батькові походила з царського роду Давида, а по матері зі священичого роду Арона. Її батьки жили в Назареті і були маєтні, а при тім відзначувалися великою праведністю та жертвенною любов'ю Бога і ближнього. Свої плоди Яким ділив на три часті: одну частину давав на жертву для Бога, другу для бідних, а третю задержував для себе. Великою журбою Якима й Анни була їхня бездітність. У жидів бездітність уважалася не тільки за брак Божого благословення, але й за Божу кару. З тієї причини вони зазнавали багато прикростей. Тож нічого дивного, що вони безнастанно благали в Бога дитини. Це була головна ціль їхніх молитов, постів і милостині. І вкінці Господь Бог на старші літа дав їм дитину, що була призначена на Матір Божого Сина.

ІСТОРІЯ СВЯТКУВАННЯ ПРАЗНИКА

Празник Різдва Божої Матері у Східній Церкві належить до дуже старовинних Богородичних празників, хоча

Різдво Пресв. Богородиці.
З розмалювання Свято-П'ятницької церкви у Львові
Середина XVII ст.

не можна точно означити часу, коли він появився. Про нього згадують св. Іван Золотоуст, св. Прокл, св. Єпіфан, св. Августин і св. Роман Сладкопівець. Палестинське передання каже, що св. Єлена (†330), мати цісаря Костянтина, збудувала в Єрусалимі храм у честь Різдва Пресв. Богородиці. В п'ятому сторіччі про цей празник згадує Служебник папи Гелясія (492-496).

Стихири і гимни на честь цього празника уложили патріярх Анатолій (449-458), Степан Єрусалимський (6 в.), св. Андрій Критський і патріярх Сергій (7 в.) св. Іван Дамаскин і патріярх Герман (8 в.) та св. Йосиф Студит (9 в.). Офіціяльне заведення цього празника у візантійському цісарстві приписують цісареві Маврикієві (582-602).

Зі Сходу празник Різдва Пресв. Богородиці перейшов на Захід, найперше в 7-му віці до Риму, а звідси в пізніших віках поширився на цілу латинську Церкву. День 8-го вересня став днем празника тому, що того дня сповнилося дев'ять місяців від зачаття Преч. Діви Марії в лоні св. Анни, що його наша Церква святкує 9 грудня, а також тому, що того дня мало бути посвячення храму в Її честь у Єрусалимі. Цей празник належить до 12 великих празників нашого церковного року. Він має один день передпразденства і тільки чотири дні попразденства з огляду на празник Воздвиження Чесного Хреста.

РІЗДВО ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ — ДЕНЬ ВСЕСВІТНЬОЇ РАДОСТИ

Прихід на світ Тієї, що мала бути Божою Матір'ю, є особливим джерелом радости для Її батьків, Якима й Анни, для неба, для землі і всього створіння. Цю духовну радість з Різдва Богородиці підкреслюють різні св. Отці. Св. Андрій Критський у своєму довшому слові на цей празник величає Пресв. Богоматір як Ту, що на ній сповнилися всі пророцтва і прообрази Старого Завіту. І гідне звеличивши Її найкращими похвальними титулами, він взиває до участи в радості небо, землю, море і всяке створіння та кінчить словами: "Бо сьогодні родилася дитина, від якої

Собор Різдва Пресв. Богородиці в Козельці, Чернігівська область, збудований стараниям родини гетьмана Розумовського в 1752-64 рр.

спасіння Христос Бог і Слово, який був і приходячи перебуває на віки". А св. Іван Дамаскин у проповіді цього дня каже: "День Різдва Богородиці є днем всесвітньої радости, бо через Богородицю увесь людський рід обновився і смуток праматері Єви перемінився у радість".

Так і богослуження цього дня повні радісних і прерадісних тонів, наче б це було Христове Різдво або Його світле Воскресіння. Головні мотиви цієї радости це кінець бездітности праведних Якима й Анни, це початок нашого спасіння, це предивна гідність Богоматеринства, це особлива роля і значення Богородиці в ділі спасіння людського роду.

Різдвом Преч. Діви Марії найперше радіють Її батьки. На стихирах стиховні малої вечірні Церква до них кличе: "Радійте, Якиме й Анно, радійте, бо від неплідної родиться Причина нашої радости і спасіння".

Різдвом Богородиці радіють ангели й люди: "Всечесне Твоє Різдво, Пресвята Діво чиста, — співаємо на "Господи возвах" малої вечірні — множество ангелів на небі і людський рід на землі славить, бо Ти стала Матір'ю Творця всіх Христа Бога. Того благаючи, не переставай молитися за нас, що на Тебе по Бозі надію покладаємо, Богородице Всехвальна і Непорочна".

В цій радості беруть участь усі святі Старого й Нового Завітів: "Обновися, Адаме, — каже світилен утрені — веселися, Єво, радійте пророки з апостолами і праведними, бо сьогодні загальна радість ангелів і людей засіяла від праведних Якима й Анни: Богородиця Марія".

Вкінці Церква взиває всіх вірних на стиховні вечірні, щоб віддали належну честь Божій Матері: "Прийдіть усі вірні і прибігнім до Дитини, бо родиться Та, що ще перед зачаттям своїм вибрана на Матір Бога нашого. Вона це посуд дівства, розцвіла палиця Арона з кореня Єссея, проповідана пророками і плід праведних Якима й Анни. Вона родиться і з Нею світ обновляється. Вона родиться і Церква у свою велич одягається. Вона — храм святий, що містить Божество, дівственний посуд, царська світлиця, в якій доконалося дивне таїнство невисказаної злуки природ об'єднаних у Христі. Віддаючи честь Йому, оспівуємо Різдво Всенепорочної Діви".

Чудотворна Ікона Божої Матері в колишній українсько-католицькій катедрі Різдва Пресз. Богородиці в Холмі

КУЛЬТ СВЯТИХ ЯКИМА Й АННИ

Наступного дня після празника Різдва Пресв. Богородиці наша Церква обходить пам'ять: "Святих і праведних Богоотців Якима й Анни". Як батькам Марії і предкам Ісуса Христа і їм св. Церква віддає особливу честь. Тому й звуться вони в нашому богослуженні "Богоотцями". Їхнього молитовного заступництва просимо кожного дня на отпусті церковних служб.

В богослуженнях в їхню честь Церква радіє їхнім празником, оспівує їхню ролю відносно нашого спасіння та величає їх як найбільше щасливих батьків. "Прийдіть сьогодні, любителі празника, — співаємо на стихирах вечірні 9-го вересня — радіймо співаючи й ревно почитаючи пам'ять Якима й Анни, чесної двійці, бо вони породили нам Богоматір, Діву чисту... О, блаженна двійце, ви всіх родителів перевищили, бо зродили найкращу з усього створіння! Істинно, ти блажен, Якиме, будучи батьком такої Дівиці! Блаженне твоє лоно, Анно, бо ти видала Матір нашого життя. Блаженні груди, що кормили молоком Ту, що кормила Того, який кормить всяке створіння. Тож просимо вас, блаженні, моліть Його за спасіння душ наших".

Культ святих Якима й Анни почався досить швидко після установлення празника Різдва Богородиці. В 6-му віці появляються храми в честь св. Анни. Цісар Юстиніян І-ий (527-565) 550 року посвятив в її честь церкву в Царгороді. В тому ж сторіччі побудовано в її честь храм у Єрусалимі, місці її народження. Ті обидві церкви мали великий вплив на поширення культу обидвоїх батьків Преч. Діви Марії, а передусім св. Анни. Їхню пам'ять починає Східня Церква обходити 9-го вересня при кінці 6-го століття. В їхню честь існують давні грецькі гимни. В письмах св. Отців, а особливо в св. Єпіфана і св. Івана Дамаскина знаходимо похвали в честь св. Анни.

Під впливом Сходу розвивається культ св. Анни в 8-му віці і на Заході в Римі. Він стає загальним у цілій Европі щойно в 14-ім віці. Латинська Церква святкує пам'ять св. Анни *26 липня*, а св. Якима *16 серпня*.

В нашому церковному календарі, крім пам'яти святих Якима й Анни 9 вересня, маємо ще два святкові дні в честь св. Анни: 9 грудня — день її зачаття Преч. Діви Марії, і 25 липня — день її смерти.

Християнська іконографія присвятила багато місця і батькам нашої Богоматері. Досить часто можна бачити ікону св. Анни з дитиною-Марією на колінах, або, як обидвоє батьки приводять молоденьку Марію до храму, щоб віддати Її на службу Богові.

Різдво Пресвятої Богородиці. З розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку мистцем Михайлом Дмитренком.

ПРАЗНИК ВОЗДВИЖЕННЯ ЧЕСНОГО ХРЕСТА

"Величаємо Тя, життєдавче Христе, і почитаємо Хрест Твій Чесний, що ним Ти спас нас від неволі вражої".

(Величання на утрені празника)

"Почитання св. Господнього Хреста — каже Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький у своєму посланні про св. Хрест — це одна з найважливіших сторінок почитання Бога-Чоловіка... Знак св. Хреста, роблений на собі, це один з найстарших звичаїв християн".

Св. Хрест це вічно живий символ безконечної Божої любови до нас грішних, символ цілопальної Христової жертви, символ нашого відкуплення і спасіння, символ Христової перемоги над смертю і дияволом. Віддаючи честь св. Хрестові, ми віддаємо честь Христовій жертві, мукам і смерті. Кладучи на собі знак св. Хреста, ми за кожний раз визнаємо свою віру в нашого Спасителя.

Східня Церква так високо цінить почитання св. Хреста, що в його честь присвятила аж кілька празників у році. Найбільший празник у честь св. Господнього Хреста це празник Всесвітнього Воздвиження Чесного і Життєдайного Хреста. Тож погляньмо на історію його установлення та на різні обряди воздвиження.

ІСТОРІЯ УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Празник Воздвиження Чесного Хреста належить до дуже старовинних празників, але, як історія знайдення св.

Церква Воздвиження Чесного Хреста в Дрогобичі — одна з найвидатніших пам'яток українського дерев'яного будівництва. Церква була споруджена перед 1613 р. Над бабинцем у 1651 р. надбудовано каплицю св. Івана, наперелом XVII — XVIII сторіч церкву розмалювали невідомі живописці, які визначалися талантами.

Господнього Хреста, так і історія установлення празника, покриті серпанком різних леґенд і нелегко тут відрізнити історичну дійсність від звичайної побожної леґенди.

Треба завважити, що у святкуванні цього празника не йдеться про звичайне почитання-поклоніння св. Хрестові, яке буває в Хрестопоклінну неділю. Тут ідеться про те, що властиво становить цей празник та про що говорить сама назва празника: ВОЗДВИЖЕННЯ, що значить ПІДНЕСЕННЯ, цебто осібний урочистий обряд почитання і прославлення св. Хреста.

Історики Східньої Церкви загально годяться в тому, що передусім дві події дали мотив до установлення цього празника: віднайдення св. Господнього Хреста в 4-му віці і його повернення з перської неволі в 7-му столітті.

Установлення празника Воздвиження найперше попередило віднайдення св. Хресного Дерева, що на ньому помер Ісус Христос. Християнська традиція передала нам кілька різних леґенд щодо віднайдення св. Хреста, з яких аж три приписують це св. Олені († к. 330), матері цісаря Костянтина Великого. Віднайдення св. Хреста мало бути в 326 році.

Історики, які згадують про віднайдення св. Хреста, нічого не говорять про його перше воздвиження зараз по віднайденні, а про що оповідає нам побожна традиція. Грецька Церква відзначає пам'ять віднайдення св. Хреста 6 березня. Цей церковний празник у Пролозі має назву: "Віднайдення Чесного Хреста, що його віднайшла блаженна Олена". Латинська Церква святкувала цю подію 3 травня, але при реформі празників за папи Івана XXIII-го у 1960 році це свято викреслено з церковного календаря.

Початок празникові Воздвиження дало посвячення храму Господнього Воскресіння, що його збудував св. Костянтин Великий на Голготі в Єрусалимі. Це посвячення відбулося дуже врочисто за єрусалимського єпископа Макарія 13 вересня 335 року. Наступного дня після посвячення храму було врочисте воздвиження віднайденого св. Хресного Дерева. В часі воздвиження нарід багато разів взивав "Господи помилуй". Відтоді Східня Церква щорічно святкує пам'ять посвячення храму Господнього Воскре-

сіння 13 вересня, а празник Воздвиження Чесного Хреста 14 вересня.

Друга важлива подія, що зробила загальним празник Воздвиження на Сході й на Заході це повернення св. Господнього Хреста з перської неволі. Перський цар Хозрой у 614 р. був здобув Єрусалим і забрав Господній Хрест до своєї столиці в Ктесифоні. Чотирнадцять літ пізніше цісар Іраклій (610-641) по своїй перемозі над персами відзискав св. Хрест і приніс його до Єрусалиму, де 14 вересня відбулося друге врочисте воздвиження-піднесення св. Хреста. Відтепер празник носить назву: "Всемірне — це є всесвітнє — Воздвиження Чесного й Життєдайного Хреста". Тому, що празник Воздвиження нагадував Христове розп'яття і смерть і ставився нарівні з Великою П'ятницею, то від найдавніших часів стало звичаєм св. Церкви в цей день зберігати строгий піст.

Празник Воздвиження належить до 12 великих празників нашої Церкви і має один день перед- і 7 днів попразденства. Субота й неділя перед- і по Воздвиженні мають назву суботи й неділі перед- і по Воздвиженні, бо в тих днях Апостол і Євангеліє говорять про св. Хрест.

Крім празника Воздвиження віддає наша Церква честь св. Хрестові ще в неділю Хрестопоклінну. Цього дня, як і на Воздвиження, буває на утрені винесення і поклоніння св. Хрестові, але без обряду воздвиження-—піднесення, яке є тільки на празник Воздвиження.

Дня 7 травня відзначає Східня Церква пам'ять "Явління знамена Чесного Хреста на небі в Єрусалимі". За св. Кирила Єрусалимського 351 року в часі П'ятдесятниці був появився св. Хрест на небі, що сягав від Голготи аж до гори Єлеонської.

В нашому церковному календарі маємо ще 1-го серпня "Проісхожденіє Древ Честнаго Хреста", що значить винос, похід чи процесія з частинкою Хресного Дерева, що його того дня у процесії переносили з царської палати в Царгороді до храму св. Софії. Тут було осібне поклоніння св. Хрестові, подібно як у неділю Хрестопоклінну. Починаючи від 1-го серпня через два тижні кожного дня обносили св. Хресне Дерево по місті, щоб його освятити й відвернути

всякі недуги. Цей празник був установлений у Царгороді в 9-му віці задля різних недуг і пошестей, що звичайно появлялися в місяці серпні.

ОБРЯДИ ПІДНЕСЕННЯ-ВОЗДВИЖЕННЯ СВ. ХРЕСТА

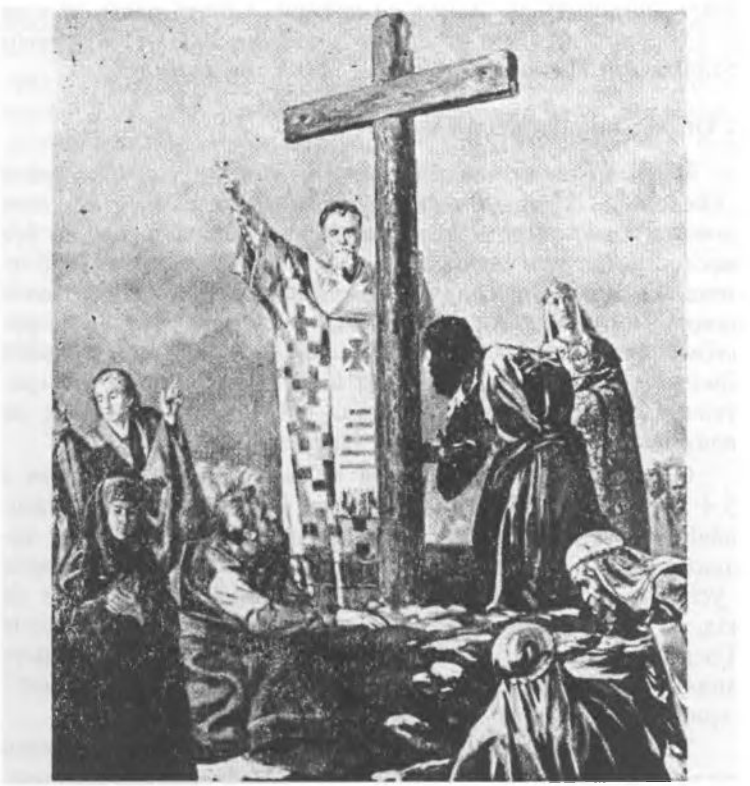
Питома черта празника Воздвиження це врочисте віддання прилюдної чести св. Хрестові через осібний обряд піднесення в часі утрені празника. В бігу віків витворилися у Східній Церкві різні обряди воздвиження св. Хреста. Тут згадаємо деякі з них та їхні важливіші моменти.

1. Обряд св. Атанасія на Атосі

Він записаний в Апостолі тієї Лаври з 10-11 віку. Цей обряд дуже простенький. Патріярх стоячи на амвоні, — в тому часі амвони ще стояли посередині церкви — підносить св. Хрест при співі народу "Господи помилуй". Після того читається п'ять тропарів: "Спаси, Господи, люди Твоя", "Животворящий крест твоєя благости" — тропар передпразденства, "Токмо водрузися древо креста твоєго" і "Днесь пророческое ісполняється" — обидва тропарі зі стихословії утрені празника та "Вознесийся на крест".

2. Обряд гори Синай

Він знаходиться у Синайськім Канонарі з 10 віку, і відбувався так: На початку беруться вищеподані п'ять тропарів. Потім виходить на амвон архиєпископ, бере св. Хрест, звертається на схід, робить ним тричі хресне знамено і мовчки творить перше піднесення в той спосіб, що від своїх грудей дуже поволі підносить св. Хрест аж понад свою голову. В тому часі, як він підносить св. Хрест, то народ співає 50 разів "Господи помилуй", і стільки ж само "Господи помилуй", коли опускає св. Хрест вниз. В той сам спосіб буває друге піднесення на південь, третє на захід і четверте на північ. При кожнім піднесенні народ співає сто разів "Господи помилуй". По останнім воздвиженні наступає поклоніння св. Хрестові при співі кондака празника "Вознесийся на крест".

"Піднесення і прославлення Чесного Хреста Блаженнішим Отцем Йосифом". З розмалювання катедри св. Йосафата в Торонті мистцем Іваном Бельським.

3. Обряд Костянтинопільський

Його подає костянтинопільський Типікон евергетицького манастиря за рукописом з 12 сторіччя. Цей обряд подібний до Синайського з тією різницею, що перед воздвиженням співається тільки тропар "Спаси, Господи". Патріярх підносить св. Хрест не чотири, а п'ять разів, це є на всі сторони світу і п'ятий раз знову на схід. При кожнім воздвиженні співають сто разів "Господи помилуй".

4. Обряд воздвиження на Руси

В пам'ятниках нашої Церкви цей обряд уже згадується в 13-му віці. В давніх часах воздвиження св. Хреста бувало тільки в єпископських катедрах і великих соборах, де був єпископ і багато священиків. Патріярший Собор 1276 р. дозволив на воздвиження по всіх церквах. Митрополит Кипріян (1381-1382 і 1390-1406) у своєму "Поученні руському духовенству" пише: "А щодо воздвиження Чесного Хреста, то в кожній церкві, по цілій землі, де живуть християни, Хрест воздвигають, хоча б був один священик, на славу чесного і життєдайного Хреста".

Опис обряду воздвиження подають наші пам'ятники з 15 і 16 сторіччя. Винос св. Хреста в часі Великого Славословія на утрені та прошення потрійної єктенії в часі воздвиження, — все те, як і сьогодні. Було п'ять воздвижень з усіх сторін тетраподу, а останнє воздвиження ще раз на схід. В часі кожного воздвиження нарід співав сто разів "Господи помилуй". Обряд кінчився поклонінням і цілуванням св. Хреста при співі кондака "Вознесийся на крест" і трикратнім "Кресту Твоєму".

Типік о. І. Дольницького подає обряд воздвиження згідно з традицією нашої Церкви з тією тільки різницею, що в Галичині при кожнім піднесенні св. Хреста співали не сто, а 24 рази "Господи помилуй".

Богослужба празника Воздвиження Чесного Хреста це властиво величний гимн у честь св. Хреста. Тут св. Хрест безнастанно величається і славиться як знамено перемоги, сили і спасіння. "Радуйся, життєносний Хресте, — каже стихира на стиховні вечірні празника — благочестя непобідна побідо, брамо райська, вірних кріпосте, Церкви захо-

роно! Ти знищив і знівечив тлінність, поконав силу смерти і підніс нас зі землі до неба. Ти зброя непоборна, бісів покоритель, слава мучеників, справжня окраса святих, пристановище спасіння, даруй світові велику милість".

Празник Воздвиження, ставлячи нам перед очі св. Хрест, пригадує нам про наш обов'язок св. Хрест почитати, любити й визнавати. "Не стидаймося Христового Хреста, — каже св. Кирило Єрусалимський у своїй 4-ій катехизі — хоча б хтось його укривав, але ти явно клади його на своєму чолі, щоб демони, бачачи царський знак, дрижали й далеко втікали. Роби цей знак, коли ти їси і п'єш, коли сидиш, лежиш, встаєш або ходиш, словом, при кожній нагоді". А св. Іван Золотоуст у проповіді про Цвинтар і Хрест про значення св. Хреста для нас каже: "Хрест — трофей проти бісів, оружжя проти гріха, меч, що ним Христос проколов змія. Хрест — зволення Вітця, слава Єдинородного, радість Духа, окраса ангелів, укріплення Церкви, похвала Павла, твердиня Святих, світло всієї вселенної".

ПРАЗНИК ПОКРОВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

"Величаємо Тя, Пресвята Діво, Мати Христа Бога нашого, і славимо всеславний покров Твій".

(Величання з 16 віку)

Поміж Богородичними празниками нашого церковного року на осібну увагу заслуговує празник Покрова Пресв. Богородиці. Культ Божої Матері як Покровительки нашого народу тягнеться золотою ниткою від княжих часів аж по сьогодні. Секрет того постійного, улюбленого й ревного культу Богоматері як Покровительки, лежить, мабуть, в тому, що тут ідеться не про земське і людське, але небесне й могуче заступництво. А такого заступництва й опіки хоче кожна людина, родина й народ. Від самого початку існування нашої держави ми стало мали великих і сильних ворогів. Тож нічого дивного, що наш народ шукав такої помочі й опіки, проти якої не може встоятися жадна людська сила, а тією поміччю був якраз покров Преч. Діви Марії. Тому празник Покрова завжди був і є для нашого народу днем великого вияву любови і вдячности для Пресв. Богородиці та днем радісної прослави і звеличення Її покрова й заступництва.

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА ПОКРОВА

Головний мотив, який причинився до установлення цього празника, це видіння св. Андрія Юридивого. Царгород, столицю Візантії, облягали араби. Ціле місто й народ у

Пресвята Богородиця Деталь із стінопису церкви Воздвиження Чесного Хреста в Дрогобичі Близько 1636 р.

великій тривозі. В храмі Пресв. Богородиці на Влахернах, де переховувалася її риза, правиться всеночне. Розмолений народ виповнив церкву по береги. Між народом ревно молиться про охорону міста св. Андрій Юродивий зі своїм учнем Епіфаном. Відправа кінчиться. Втім св. Андрій бачить, як від царських дверей — так звалися у греків головні входові двері церкви — йде світлом осяяна Прес. Богородиця у супроводі Св. Івана Христителя і св. Івана Богослова та при співі великого хору Святих. Божа Мати підходить до престола, вклякає, довго молиться і заливається сльозами. Відтак встає, здіймає зі своєї голови преясну хустку-покров-омофор, згрецька мафоріон, і широко простирає її над народом у церкві. Видіння зникає. Св. Андрій і Епіфан, які бачили це видіння, зрозуміли, що Пресв. Богомати прийшла, щоб рятувати місто. Подія чуда блискавкою розноситься по всьому місті. Вороги відступають. Місто врятоване.

Від тієї хустки-покрова і празник дістав свою назву. Покров-омофор стали символом опіки і заступництва Преч. Діви Марії.

Хто був св. Андрій Юродивий? Загально історики приймають, що він своїм походженням був скитом-слов'янином з південних земель Руси-України. Він з іншими невільниками опинився в Царгороді в одного багатого пана. Тут він пізнав і полюбив християнську віру. Роздумуючи над словами св. Апостола Павла: "Ми нерозумні Христа ради, ви ж у Христі розумні" (1 Кор. 4, 10), він почав поводитися як нерозумний-юродивий, звідси і його назва. Діставши від пана свободу, він багато часу проводив на молитві й читанні св. Книг.

Коли жив св. Андрій і коли було чудо покрова? На це питання тяжко дати ясну й задовільну відповідь. В цій справі думки істориків поділені. Одні кажуть, що св. Андрій жив за панування цісаря Льва І-го Великого (457-474). це є у 5-му віці, інші знову, яких є більшість, пересувають час життя св. Андрія на часи цісаря Льва VI-го Мудрого (886-911), це є на початок 10-го сторіччя.

Празник Покрова був у греків місцевим празником і по упадку Царгороду 1453 р. вони перестали його святкувати. Не знати також, чому якраз день 1-го жовтня став

Свято-Покровська церква на Подолі в Києві. Збудована за проєктом архітекта І. Г. Григоровича-Барського в 1766 році.

днем празника. Можливо, що того дня св. Андрій мав видіння, а можливо також тому, як деякі думають, що того дня Східня Церква відзначає пам'ять св. Романа Сладкопівця, який уложив багато гимнів у честь Преч. Діви Марії. Наступного дня після празника святкує наша Церква пам'ять св. Андрія Юродивого.

Празник Покрова має службу великих празників зі всеночним, але не належить до 12 великих празників. Він не має ані перед- ані по-празденства. Львівський Синод 1891 р. редукуючи празники, поручив цей празник переносити на неділю.

ПРАЗНИК ПОКРОВА В УКРАЇНІ

Східня Церква у своїх богослужбах залюбки підкреслює три найкращі привілеї Пресв. Богородиці: Її Богоматеринство, Її Вседівицтво і Її Заступництво за нами перед Богом І якраз цей третій привілей Божої Матері найбільше припав до серця нашому народові. Наші князі, наші королі, наше військо, наші козаки й гетьмани радо вибирають Преч. Діву Марію за свою Покровительку й Опікунку. Тут згадаємо дещо.

Князь Ярослав Мудрий 1036 р. розбиває печенігів і з вдячности для Бога і Його Пресв. Матері будує в Києві собор св. Софії і храм Благовіщення на Золотих Воротах. В церкві Благовіщення він 1037 р. віддає увесь народ в опіку Божої Матері. І так, з волі нашого монарха Пресв. Богородиця стає офіціяльною Заступницею, Покровителькою і Царицею нашого народу.

До Неї в тяжких хвилинах прибігають наші князі і їхнє військо. Князь Мстислав, що княжив у Тьмуторокані, в бою з черкесами обітує збудувати церкву в честь Божої Матері, якщо Вона допоможе йому поконати ворога. Він перемагає і радо виконує свою обітницю.

Князь Володимир Мономах у своїх споминах каже, що свою перемогу над половцями завдячує Богові і Преч. Діві Марії. Він навіть в Її честь укладає осібну молитву. Наші князі і їхнє військо йдучи в похід проти половців у 1103 р., складають обіти Богові і Преч. Діві Марії, і на голову по-

Св. Покрова зо села Дашки на Київщині з кінця XVII ст. зправа позаду зображення гетьмана Богдана Хмельницького.

бивають половців. Князь Ігор Святославич, герой епосу "Слово о полку Ігореві", по своїй втечі з неволі, йде з поклоном до чудотворної ікони Божої Матері Пирогощі, щоб Їй подякувати за поміч і рятунок. Галицький король Данило по успішнім поході на Чехію спішить з подякою до ікони Преч. Діви Марії в Холмі та в Її стіп складає багаті дари.

Деякі наші князі на своїх печатках уживають іконки Божої Матері або молитви до Неї. В новіших часах знайдено в Україні дуже старовинні золоті, бронзові й мідяні нашийні іконки, звані згрецька енколпіями. Один з таких енколпіїв має грецький напис: "Богородице, будь моїм покровом і захороною, амінь".

Наші славні Запорожці мали на Січі церкву в честь Покрова Пресв. Богородиці з іконою Її Покрова. На іконі понад Пречистою був надпис: "Ізбавлю і покрию люди моя...", а від Запорожців, що під іконою, простягнена лента вгору до Божої Матері з написом: "Молим, покрий нас честним Твоїм покровом і ізбави нас от всякого зла". Вибираючись в похід на ворога, козаки вислухували молебень до своєї Покровительки і ревно співали "Под Твою милость". Вернувшись щасливо з походу, спішили до Неї зі щирою подякою. В їхній боєвій пісні "Нумо, хлопці, до зброї" приходять слова: "Нам поможе св. Юр ще й Пречиста Мати турка звоювати".

Геройська Українська Повстанська Армія 30 травня 1947 р. проголосила празник Покрова своїм офіціяльним святом.

За прикладом свого проводу й увесь наш народ плекав сердешну набожність до Пресв. Богоматері як своєї Опікунки, Покровительки і Заступниці. Він завжди з великим довір'ям прибігав до Неї і взивав Її помочі чи то в справах особистих, чи родинних, чи в часах всенароднього лихоліття. Її св. ікона знаходиться в кожній українській хаті. Історія нашого народу записала нам багато чудесних випадків помочі Божої Матері, передусім у часі нападу ворогів на нашу землю.

Кому незнана чудесна захорона почаївського манастиря в липні 1675 р. перед турецькою облогою? На ревну молитву монахів і вірних Пресв. Богородиця з'явилася над манастирською церквою і своїм омофором заслонила ма-

Ікона Ігорівської Богоматері, яка зберігалася до останньої війни в Києво-Печерській Лаврі, XIII ст.

настир. Ту чудесну подію увіковічнила пісня в честь Божої Матері "Ой, зійшла зоря вечеровая над Почаєвом стала".

Почитання Пресв. Богородиці в українському народі як Заступниці і Покровительки найкраще з'ясовує сільська хроніка Яжова Старого в Галичині. Згадуючи про страшні татарські напади і небесну опіку Преч. Діви Марії, та хроніка каже: "Нарід перестрашений і збідований втікав до своєї церковці, падав на коліна перед іконою Божої Матінки, молився гаряче й ніколи не був позбавлений Її опіки".

ДУХ БОГОСЛУЖЕННЯ ПРАЗНИКА

Богослуження цього празника віддзеркалюють глибоку віру сотоk століть Східньої Церкви й нашого народу в заступництво й опіку Пресв. Богоматері.

На стихирах малої вечірні Церква взиває усіх вірних до святкування празника Покрова: "Прийдіть, всі любителі празника, і прославмо чесний покров Божої Матері. Вона бо до Сина благально руки простерла, а Її святим покровом увесь світ покритий. Тому устами й серцем, піснями і співами духовними, з усіма, що прибігають, празнуймо світло".

У стихирах вечірні й утрені, в тропарі й каноні св. Церква вилизає і виспівує свою дитинну любов, беззастережне довір'я в Її могучу опіку і скору поміч, Її ролю в нашім спасінні та превелике материнське милосердя. "Богородице чиста, — співаємо в першій стихирі великої вечірні — Ти велике Заступництво для печальних. Ти скора помічниця, спасіння й укріплення світу. Ти глибина милости, джерело Божої мудрости, для світу покров. Величаймо вірні і славімо невимовно Її світлий омофор. Повна ласки, радуйся з Тобою Господь, подавай світові велику милість".

В сідалні на третій пісні канона сказано: "Ревна й непобідна Заступнице, упования певне й бездоганне, стіно, покрове і пристановище прибігаючих до Тебе, Приснодіво чиста, моли з ангелами Твого Сина й Бога, дати світові мир і спасіння і велику милість".

Тропар 9-ої пісні канона славить Її привілей зціляти недуги душі й тіла та вибавляти від усіх бід: "Ти приняла

від Бога дар, щоб, як Божа Мати, зціляти недуги всіх християн і від бід вибавляти і гріхи прощати і з неволі та від усякої нужди спасати. Тож і нами не погорди, Госпоже, бо Ти знаєш, чого потребуємо: здоровля для тіла і спасіння для душі".

Св. Отець Пій X-ий в 1912 р. сказав до нашого єпископа Микити Будки такі слова: "Ваш народ не може загинути, бо має дві запоруки: ваш народ любить Євхаристійного Ісуса і Преч. Діву Марію. З цими запоруками народ не може пропасти".

Так. ми сильно віримо, що гаряча набожність нашого народу до Пресв. Богородиці, як своєї Покровительки й Заступниці, є найкращою запорукою, що Вона нашого народу ніколи не опустить і вставиться за ним до свого Сина та випросить в Нього ту превелику ласку, що на наших рідних землях упаде царство тьми й неволі і знову запанує царство Її Божого Сина. А тоді знову як колись наш народ сотками й тисячами попливе до Її претолів, щоб віддати Їй честь як своїй вірній і невтомній Заступниці, Опікунці й Цариці.

ПРАЗНИК СВ. ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ДИМИТРІЯ

"Прийдіть усі вірні, зійшовшися, похвалімо Христового борця і мужнього святоча Димитрія".

(Стихира на Малій Веч.)

Св. Климент Олександрійський велич і значення мученика очеркує тими словами: "Мученик дає потрійне свідчення: про себе, що він зі справжньою вірністю вірі стоїть при Богові; проти свого противника, що він надаремно наступає на того, що непохитний у любові; для Господа, що в Його науці знаходиться Божа переконлива сила, яку навіть боязнь смерти не може побідити".

Св. Церква від перших віків християнства високо цінила й цінить заслуги мучеників, їх почитає, їх ставить нам за взір геройської любови Бога та визнавання св. віри. Деякі з них, що в особливий спосіб відзначилися своєю ревністю і мужністю у визнаванні св. віри та чудами, що ними їх Господь Бог по смерти прославив, мають у церковному році свої урочисті празники. До них належить св. мученик Димитрій, якому св. Церква дала титул великомученика й мироточця. Пам'ять його святкує Східня Церква 26 жовтня, а Західня Церква 8 жовтня.

МУЧЕНИЦЬКА СМЕРТЬ І ПРОСЛАВА СВ. ДИМИТРІЯ

Св. Димитрій жив у другій половині третього сторіччя у місті Солуні, згрецька Тессалоніке, де його батько був

Св. влмч. Димитрій. Мозаїка зо Свято-Михайлівського собору в Києві. Початок XII. ст.

високим цісарським достойником. По смерти батька цісар Максиміліян зробив його солунським проконсулем. Св. Димитрій від дитинства був вихований у християнській вірі. Хоча займав високий уряд, то він свою віру явно визнавав та був апостолом своєї віри. За те цісар Максиміліян каже вкинути його до в'язниці. Будучи у в'язниці, він благословив св. Нестора на боротьбу з цісарським непереможним гладіятором Лієм. Св. Нестор виступив проти Лія з хрестом у руках, і поконав та вбив його. Цісар довідавшися, що це Димитрій благословив Нестора на боротьбу з Лієм, післав своїх жовнірів і вони прокололи його списами. Це було 306 року. Пам'ять св. Нестора відзначає Східня Церква наступного дня після празника св. Димитрія.

Геройську віру св. Димитрія прославив Господь Бог не тільки різними чудами по його смерти, але також нетлінністю тіла та мироточивістю. Коли, по яких сто роках після його смерти, відчинено гріб — то його тіло знайдено нетлінним, а його кості видавали пахуче миро-олій, яке сціляло недужих.

КУЛЬТ СВ. ВЕЛИКОМУЧЕНИКА ДИМИТРІЯ

Дар чудес, нетлінність тіла та мироточивість стають джерелом великого й широкого культу св. Димитрія не тільки в Греції, але й по цілій Слов'янщині. До його гробу рік-річно з усіх сторін спішать сотки й тисячі паломників. Він помагає в кожній біді й потребі. Жовніри вибирають його за свого опікуна. В 5-му столітті над його гробом побудовано величавий храм. Як широко його культ охопив слов'янські землі, свідчить те, що на самому Балкані є понад двісті церков, присвячених св. Димитрієві.

Культ св. Димитрія приходить з християнською вірою і на наші українські землі. Про цей культ о. Андрій Трух ЧСВВ у "Життях Святих" так пише: "У Русі-Україні св. мученик Димитрій утішався великим почитанням. Почин до цього дала облога Царгороду нашим князем Олегом. Літописець Нестор згадує, що коли руські війська зломили грецьку силу, то "убояшася греци і рекоша: ність се Олег, но св. Димитрій послан на ни от Бога". А пізніше, коли

Св. влмч. Димитрій. Ікона з Дмитрова. XII. ст.

християнська віра поширилася між нашим народом, тоді князі, їх війська й усі вірні віддавали себе св. Димитрієві в опіку". (Том 4-ий, стр. 106).

Князь Із'яслав Димитрій Ярославич оснував у Києві коло 1057 р. манастир у честь св. Димитрія. В 1197 році великий князь Всеволод Димитрій Юрієвич (†1212 р.) був дістав у дарі зі Солуня дошку з труни і сорочку св. Димитрія. Дошка видавала миро, яке лікувало хворих. В честь св. Димитрія цей князь збудував на княжому дворі у Володимирі величавий храм, де зложив згадані мощі. На наших рідних землях було досить багато церков, присвячених св. Димитрієві.

Празник св. Димитрія належить до середніх празників. З цим празником є злучена пам'ять землетрусу, який був у Царгороді 26 жовтня 740 року. В богослуженні на день св. Димитрія св. Церква ставить нам перед очі його геройську віру та різні чесноти. Вона славить його як мужнього Христового воїна й ісповідника, як чудотворця, що лікує недуги душі й тіла та помагає в кожній потребі. "Мучениче страстотерпче, святий Димитріє, — співаємо на стихирах вечірні — ти чудами світиш світові, наче сонце. Тож святкуючи твою пам'ять, ми всі радіємо твоїми чудами, Блаженне..." А в п'ятій пісні канона утрені читаємо: "Ті, що з вірою щиро прибігають до твого храму, Димитріє, скоро звільняються від недуг і душевних терпінь".

Він заступається за нами перед Богом: "Сьогодні побожно святкуємо празник Димитрія страстотерпця, бо він безустанно молиться до Христа, щоб усім дати мир і милість" — каже сідален на утрені. "Маємо тебе, — сказано у стихирі на стиховні малої вечірні — як дателя багатьох дарів, Господній Угодниче, бо ти сповняєш просьби, що їх завжди маємо".

Св. Димитрій не тільки чудотворець і заступник у небі, але й мироточець. "Димитріє, — читаємо в першій пісні канона утрені — ти отворене джерело пахучого й щирого мира, омий моє серце від мерзоти пристрастей, і практикуванням чеснот зроби мене запахом Христовим, ум мій ублагородни, щоб оспівував твої божественні благодаті".

СВ. ВЕЛИКОМУЧ. ДИМИТРІЙ — НАШ ВЗІР І ЗАСТУПНИК

Головна ціль святкування празників святих мучеників є та, щоб, розважаючи і подивляючи їхнє геройське визнавання св. віри, і ми вчилися від них свою віру любити, її цінити, її практикувати та її мужньо визнавати. Явне визнавання віри це одна з ознак доброго і практикуючого християнина. Добрий християнин своєї віри ніколи не ховає, не стидається, не перечить, нею не торгує, її не міняє, але явно і славно її визнає словом, ділом і цілим своїм життям. Такої віри від кожного з нас вимагає сам Ісус Христос, що каже: "Кожний, отже, хто визнає мене перед людьми, того і я визнаю перед моїм Отцем Небесним. Хто ж мене зречеться перед людьми ,того і я зречусь перед Отцем моїм Небесним". (Мат. 10, 32-33).

Всеньке наше життя і кожний його акт має бути проповіддю нашої св. віри. "Визнавання віри — каже св. Іван Золотуст — дієть ся не тільки устами, але й ділами. І коли їх нема, то ми виставляємо себе на небезпеку, що будемо покарані з тими, що свою віру заперечили".

Св. Церква бажає і дуже поручає, щоб ми святих не тільки наслідували, але й до них у справах душі й тіла прибігали. Немає сумніву, що Господь Бог радо вислухує просьби тих, що за Нього свою кров пролляли і своє життя віддали. "Хто з великою вірою прибігає до мученика, — каже Слуга Божий Митрополит Андрій Шептицький — той може за його заступництвом всього очікувати від Бога. Теодорет представляє у подробицях різні дари, що їх можна очікувати від мучеників: здоров'я, потомство, щасливу подорож. уздоровлення, а своє твердження доказує цікавим описом. "Доказом, що молитва з вірою є вислухувана, — пише він — являються ті вота, які свідчать про уздоровлення. Ті вота представляють очі, ноги, руки, зі золота або срібла, бо Святий приймає прості і скромні дарунки, в міру спромоги жертводавців. Ті предмети свідчать про уздоровлення, одержані жертводавцями і про могутність мученика, що там лежить". Круг церковного року ставить нам перед очі просто цілу історію Церкви, від немовлят,

убитих Іродом Христа ради і великого Стефана, до тих, що життя поклали за ікони й до нашого священомученика Йосафата, архиєпископа полоцького". (Про Почитання Святих, 1941).

СОБОР СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА

"Всі небесні Сили, святі Ангели й Архангели, моліть Бога за нас грішних". (Велике повечір'я)

Наш церковний рік це наче прегарна мозаїка, яку творять празники Господні, Богородичні та непроглядне число Мучеників і Святих. Осередок цієї величної мозаїки це Господь Наш Ісус Христос, як Бог і як Чоловік. На землі день і ніч славить Його Церква-Паломниця, а в небі вічну славу співає Йому Церква прославлена: превеликий хор Ангелів і Святих. Св. Ангели це відвічний Божий хор слави, це Божа сторож і Божі слуги. Ангели сповняють також велику ролю у відкупленні людського роду.

Св. Церква, маючи на увазі велике значення Ангелів для Божої слави і нашого спасіння, в мозаїці церковного року присвятила осібне місце і на почитання Ангелів. Тут на першому місці стоїть празник — Собор св. Архистратига Михаїла і прочих безтілесних Сил. — Для заохоти до більшого почитання Ангелів скажемо дещо про їхній культ, про ціль цього празника та його духовне значення для нас.

ПОЧИТАННЯ СВЯТИХ АНГЕЛІВ

Заки Господь Бог покликав до існування людину, то найперше створив Ангелів. Це невидимі, безсмертні, дуже досконалі і чисті духи, що мають бистрий розум і свобідну

волю Їхнє число безмірно велике. Пророк Даниїл бачив у видінні престіл Бога, де "тисячі тисяч Йому служили, і силенна безліч перед Ним стояла" (7, 10). А св. Іван Богослов у книзі "Об'явлення" каже: "Потім я бачив і чув голос Ангелів багатьох навколо престола і істот і старших; і було число їх — множини множин і тисячі тисяч" (5, 11). Сам Ісус Христос говорить у св. Євангелії про легіони Ангелів (Мат. 26, 53).

Від Псевдо-Діонісія Ареопагіта (5-ий вік) принявся в Церкві звичай ділити всіх Ангелів на три чини, по три хори кожний, цебто разом дев'ять ангельських хорів: Серафими, Херувими і Престоли; Господства, Власти і Сили; Начала, Архангели й Ангели.

Господь Бог по створенні Ангелів був виставив їх на пробу й тоді велика частина Ангелів була збунтувалася проти Нього. Св. Іван Богослов говорить про війну на небі (Об'явл. 12, 7). У проводі добрих Ангелів станув Архангел Михаїл і переміг Люципера і його ангелів. Звідси св. Церква в почитанні Ангелів ставить св. архангела Михаїла на першому місці.

Св. Ангели мають подвійне завдання: відносно Господа Бога і відносно людей. Головне завдання Ангелів у небі це вічно прославляти Господа Бога. Пророк Ісая бачив у видінні, як Серафими в небі взивали: "Свят, свят, свят Господь сил: вся земля повна Його слави" (6, 3). Наша св. Літургія на кількох місцях говорить про це почесне завдання Ангелів. "Владико Господи Боже наш, — каже молитва входу — що установив на небі чини і воїнства Ангелів і Архангелів на служіння Твоєї слави...". В молитві під час тропарів священик молиться: "Боже святий, що в Святих перебуваєш, Тебе трисвятим голосом Серафими оспівують і Херувими славословлять, і всі небесні сили Тобі поклоняються". Друге завдання Ангелів щодо Господа Бога це ревне і скоре служіння Богові. Слово "Ангел" це грецьке слово і значить: посланець, вістун. Тож Ангели це Божі посланці, вістуни. Про їхню ролю як посланців Божих багато прикладів у Старому й Новому Завіті.

Відносно людей Ангели з волі Божої це наші опікуни й хоронителі. У псальмі 90 сказано: "Бо Ангелам своїм Він

Архангел Гавриїл. Деталь гаптування на фелоні зо Золочева. Кінець XIII — початок XIV. ст.

повелить про тебе, щоб берегли тебе на всіх твоїх дорогах" (Стих 11). Ангелів, що їх завданням є хоронити людей, звемо Ангелами-Хоронителями. Св. Отці Церкви вчать, що кожна людина має свого Ангела-Хоронителя. Св. Василій Великий каже: "Ніхто цього не заперечить, що кожний вірний має свого Ангела" (Проти Евномія 3, 1). Подібно говорить і св. Іван Золотоуст: "Кожний з нас має Ангела" (Бес. 26 на Діян. 12, 1-3). У просительній ектенії св. Літургії просимо в Бога про Ангела-Опікуна: "Ангела миру, вірного наставника, хоронителя душ і тілес наших у Господа просім". На основі св. Письма вчать св. Отці, що не тільки кожна людина, але й кожна громада, Церква й нарід мають свого Ангела Хоронителя.

По тім, що вище сказано, стає ясно, чому св. Церква плекає та поручає культ Ангелів, та чому вони мають особливе місце в нашому церковному році і в наших богослуженнях. Почитання Ангелів у Східній Церкві почалося ще в 3-му столітті, а в 4-му вже було загально поширене. Про це свідчить храм у честь св. Архангела Михаїла, що його збудував на передмісті Царгороду цісар Костянтин Великий (274-337). В цьому храмі за свідоцтвом історика Созомена було багато чудесних уздоровлень. На св. Літургії в часі проскомидії приписує наша Церква ставити осібну частину просфори в честь "Чесних небесних сил безплотних". У службі нашого Октоїха Ангелам є присвячений понеділок, перший день тижня, мабуть, тому, що Ангели це перші Божі створіння, а в небі після Божої Матері стоять найближче Божого престола.

Празник у честь св. Архангела Михаїла і других безтілесних Сил був установлений у 4-му віці. Цей празник зветься собором тому, що цього дня Церква празнує собор-збір усіх безтілесних Сил враз зі св. Архангелом Михаїлом, а також собор-збір людей на землі для прослави небесних Сил.

Празнуємо Собор св. Архангела Михаїла в листопаді, бо колись, коли рік починався від місяця березня, тоді цей місяць був дев'ятим у році, тож має символічне відношення до дев'яти ангельських хорів.

Східня Церква від 4-го віку святкує ще пам'ять св. Архангела Михаїла 6-го вересня на згадку його чудесної

Собор Свято — Михайлівського Золотоверхого Манастиря в Києві, 1108 р., зруйнований большевиками в 1930-их роках.

захорони свого храму від знищення у Колосаїх у Фригії. Крім Собору св. Архангела Михаїла маємо ще два особні дні в році, присвячені св. Архангелові Гавриїлові. Він звістив Преч. Діві Марії воплочення Божого Сина, тому наступного дня після Благовіщення, це є 26 березня, святкує наша Церква його собор, бо того дня збиралися вірні, щоб віддати йому особну честь. Від 9-го сторіччя має наш церковний календар ще один собор св. Архангела Гавриїла 13 липня, щоб прославити його за всі його чудесні появи.

Західня Церква від 5-го віку святкує 8 травня явління св. Архангела Михаїла на Гарганській горі в Апулії, а 29 вересня його інше явління на замку св. Ангела в Римі. Першу неділю вересня від 17-го віку присвятила латинська Церква св. Ангелам-Хоронителям.

•

ЦІЛЬ ПРАЗНИКА СОБОРУ СВ. АРХАНГЕЛА МИХАЇЛА

Головна ціль празника це звеличити і прославити св. Архангела Михаїла, а з ним і інших Ангелів. Вся його слава пливе з того, що в обороні Божої чести він станув у проводі добрих Ангелів проти бунту сатани. Звідси і його почесний титул архистратига, що згрецька значить, начального вождя. З тієї причини й іконографія представляє його як узброєного полководця: шолом на голові, вогненний меч у руках, а під ногами в'ється змій — символ сатани.

Богослуження цього дня оспівує велич відзначення св. Михаїла перед Божим троном, його ревність і вірність Богові та опіку й заступництво за нами. Ось деякі похвальні вислови зі стихир вечірні й утрені: "Ангельських хорів, воєводо", "Трисонічного Божества заступниче світліший, Михаїле", "воєвода вишніх сил, Михаїл начальний вождь Божественних чинів", "Михаїл архистратиг вишніх сил", "Ти перший поміж безплотними Ангелами", "ти воєвода й поборник, і Ангелів начальний вождь, Архистратиже", "посеред полків ангельських ти найстарший", "для християн ти спасенний заступник", "Михаїле Архистратиже, тебе оспівуємо

Св. Архангел Михаїл Мідний рельєф з Київської ратуші з 1697 р.

вірно як сильного заступника, охоронця і визвольника людей". У дні свого празника він усіх нас взиває до спільного собору-збору з Ангелами, щоб віддати належну славу Богові: "Як верховний вождь небесних божественних сил, (Михаїл) днесь скликає людські хори, щоб один світлий празник з Ангелами укласти, празник їхнього собору божественного, і разом Богові трисвяту пісню заспівати" (Стихира на хвалитех).

Цей празник звеличує також усі ангельські хори, бо вони разом зі св. Михаїлом творять пречудний небесний собор. Тому сьогодні і св. Ангелів славимо, величаємо, дякуємо їм за поміч та просимо в них опіки: "Прийдіть, любителі празника і Христа, — співаємо на стихирах литії — взявши квіти чеснот, чистими думками і доброю совістю, Архангелів собор вшануймо, він бо неустанно стоїть перед Богом і, співаючи трисвяту пісню, молиться за спасіння душ наших". На першому сідалні утрені читаємо: "Ви, що завжди стоїте перед страшним престолом, освітлені світлими зорями трисонічного Божества, просвітіть нас, відганяючи гріховну темряву; нас, що ваш собор празнуємо світло, і щиро моліться, щоб визволитися нам від бід, пресвітлі Молитвеники".

ЗНАЧЕННЯ ПРАЗНИКА ДЛЯ НАС

Празник св. Архангела Михаїла і св. Ангелів ставить нам перед очі велике значення Ангелів для нашого спасіння. Він пригадує нам і на наші обов'язки відносно св. Ангелів, а передусім нашого Ангела-Хоронителя. Через ціле наше життя, кожної хвилини й на кожному місці він з волі Божої над нами чуває, нас хоронить, нам піддає добрі думки, нас перестерігає перед гріхом, за нас вставляється перед Богом. Наш Ангел-Хоронитель це наш провідник до неба, помічник у покусах, товариш у хвилині смерти. Він сталий свідок наших думок, наших слів і наших діл. Щойно колись у вічності ми побачимо, скільки ми завдячуємо своєму Ангелові-Хоронителеві. Звідси пливе наш обов'язок святих Ангелів почитати, їх славити та їм кожного дня дякувати за поміч і опіку. "Прославляти Ангелів — читаємо у проповіді, що її приписують св. Іванові Золотоустові на Собор Архангелів — це наш обов'язок. Вони прославляють Творця, об'являють Його милосердя і любов до людей". Від колиски поручаймо наших дітей їхньому Ангелові-Хоронителеві, учім їх його любити та щодня до нього молитися. Історія Церкви знає дуже багато випадків, де Ангел-Хоронитель у чудесний спосіб захоронив дітей у небезпеці. "Ангели є придані нам — каже Слу-

га Божий Митрополит Андрій Шептицький — як Хоронителі й Опікуни на ціле життя, тож без сумніву та кожноденна опіка Ангела для кожного з нас зокрема повинна бути точком до сердечного почитання і вдячности для нашого Ангела Хоронителя" (Про Почитання Святих, 1941).

Наша набожність до свого Ангела-Хоронителя буде йому особливо мила, коли ми не тільки будемо його почитати і до нього молитися, але передусім, коли будемо його наслідувати. Він дає нам прегарний взір святости. Він нас учить своїм прикладом, як Бога любити, Йому служити та Його славити. Тож стараймося так гаряче Бога любити, як він Його любить, і так ревно сповняти Божу волю, як він її сповняє, і як сповняють її всі ангельські хори в небі.

Прапор Українських Січових Стрільців зі зображенням св. Михаїла, поблагословлений Митрополитом Андрієм Шептицьким

ПРАЗНИК СВ. СВЯЩЕНОМУЧЕНИКА ЙОСАФАТА

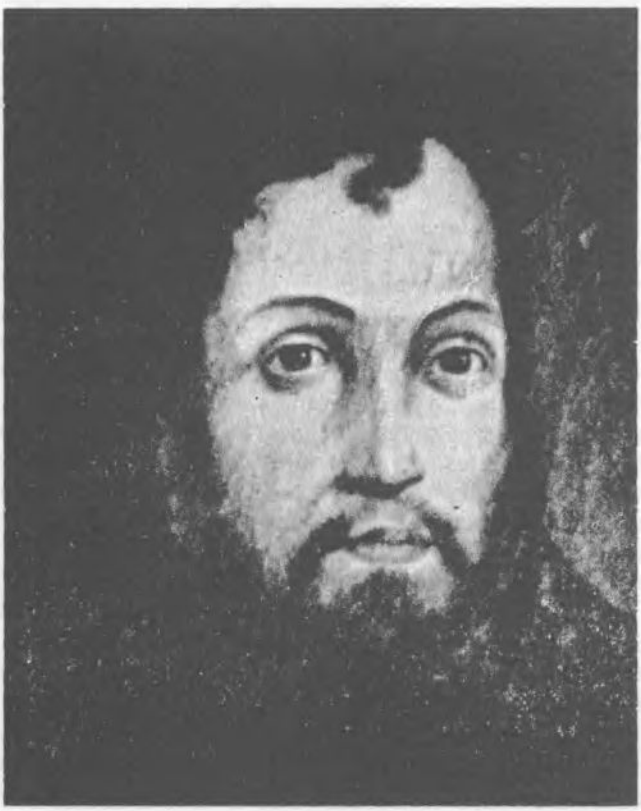
"Світильником світлим ти засіяв, священомученице Йосафате, бо як пастир добрий віддав життя своє за вівці".

(Тропар празника)

Празник св. священомученика Йосафата для вірних Української Католицької Церкви особливо дорогий, світлий і радісний, бо це празник нашого українського Святого, празник нашого брата по крові й кості, празник великого Апостола й Мученика за св. віру й одність Церков.

Та не тільки наша Церква, але й ціла Католицька Церква його почитає, його славить, до нього молиться, в його честь будує святині, а його мощі спочивають у серці християнсько-католицького світу, в базиліці св. Апостола Петра в Римі. Св. Йосафат — це перший український Святий, що його канонізувала Католицька Церква. Йому і його мученицькій крові ми завдячуємо, що сьогодні ми визнаємо правдиву Христову віру та що ми члени правдивої Христової Церкви.

Не думаємо пригадувати тут історію його життя, канонізації чи культу, але радше хочемо звернути увагу на знаменні черти його особи й характеру, за які св. Церква його канонізувала та вписала на листу св. Мучеників. Особу св. Йосафата можна очеркнути трьома словами: Він — Святий, він — Апостол, він — Мученик.

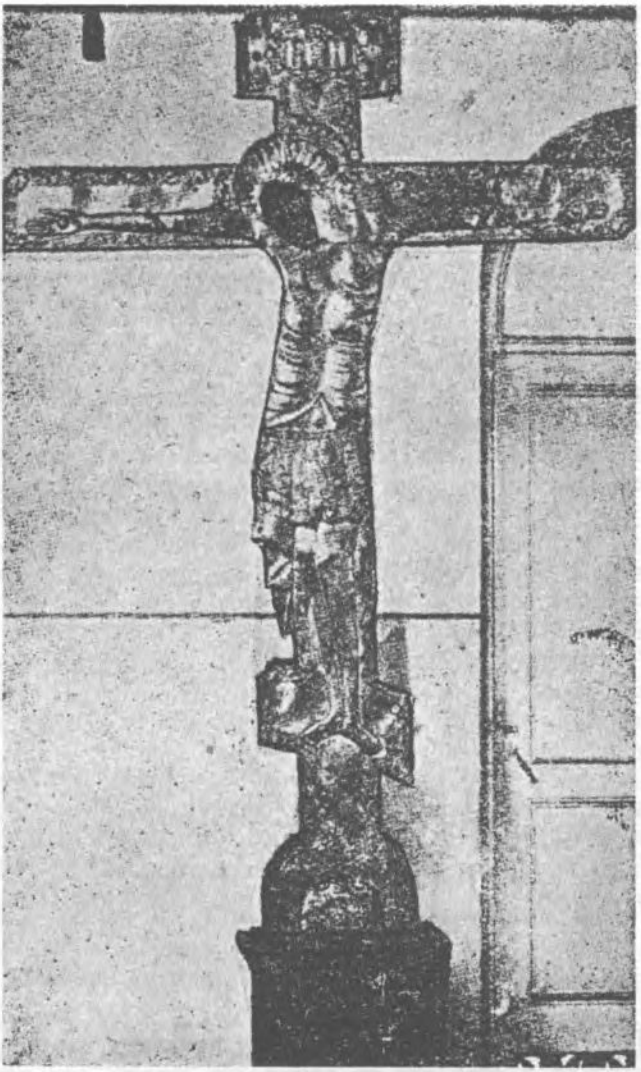
Деталь із образу св. Йосафата в манастирі Милосердних Братів у Зебжедовицях. Знавці вважають, що це є одне з найвірніших і найкращих зображень св. Йосафата

СВ. ЙОСАФАТ — КАНОНІЗОВАНИЙ СВЯТИЙ

В небі є тисячі й тисячі різних Святих. Це безіменні Святі. Та маємо рід Святих, які за туземного життя відзначилися великою святістю і геройськими чеснотами любови Бога і ближнього, яких Господь Бог по їхній смерти прославив чудами, а св. Церква винесла їх на престоли Святих і поручила їх почитати. Таких Святих зьемо канонізованими Святими. І до них якраз належить наш св. священомученик Йосафат.

Він вступив на дорогу святости ще малим хлопчиною від хвилини, коли з Христового Розп'яття впала іскра любови на його невинне дитяче серце. Та іскра вже ніколи не згасла але з роками розгорілася у великий вогонь любови до Бога і ближнього. Бажання святости веде його до манастиря Чину Св. Василія Великого у Вильні. Тут він швидко росте у святості через любов молитви і розважання, через різні покутні діла та через любов нашого церковного правила, яке зчасом виучує напам'ять. Тут він вчитується в наші церковні книги, які постійно ставлять йому перед очі приклад Святих і св. Мучеників З тих книг він учиться святости, пізнає нашу св. віру та зачерпує велику любови до наших богослужень, нашого обряду й Церкви. З усіх духовних практик найбільше любить він нашу св. Літургію, до якої як монах радо служить, а відтак як священик чи єпископ служить її з ангельською набожністю. У стіп Євхаристійного Ісуса він молиться цілими годинами, а деколи й велику частину ночі.

Ставши священиком, а відтак єпископом, він цілий, наче та свічка, спалюється у службі Богові і ближньому. Його духа резности й жертви для Божої слави і спасіння душ подивляють свої й чужі і навіть вороги. Його святість по його смерти потвердили своєю присягою понад 150 свідків. Митрополит Йосиф В. Рутський, повідомляючи Апостольську Столицю про смерть св. Йосафата у своєму листі з 23 грудня 1623 р., каже: "Болію над тим, що забрали мені фізично того, хто був моєю правою рукою... та маю певну надію, що він діятиме в нашу користь далеко сильніше в небі, ніж міг це зробити на землі тому, що цей святий мученик життя своє віддав за славу Божу, за святе

Розп'яття, перед яким дитиною молився св. Йосафат і з якого впал іскра Божої благодаті в Його серце в Свято-П'ятницькій церковці у Володимирі Волинському.

З'єднення, за владу Апостольського Престолу". А Олександер Тишкевич, головний суддя полоцької землі, який знав св. Йосафата за ввесь час його єпископства й часто з ним розмовляв, в 1628 р. зізнає під присягою: "Знаю, що Слугу Божого Йосафата вважали й сьогодні вважають за Святого та великого Божого слугу і за такого його почитають".

Та найбільш достовірний свідок святости св. Йосафата це сам Господь Бог, що по його смерти прославив його різними чудами. Вони починають діятися зараз по його мученицькій смерти. До визначних чудес належить передусім нетлінність його тіла через довгі роки, навернення майже всіх його вбивників та навернення православного єпископа Мелетія Смотрицького, властивого винуватця у смерті св. Йосафата. А відтак багато-багато чудесних навернень і чудесних уздоровлень, як привернення зору сліпим, зліччення недуги серця, паралічу чи вирятування з різних небезпек. Все те провірене Церквою і потверджене присягою тих, що тих чудес на собі дізнали або були свідками-очевидцями. Сповідник св. Йосафата о. Генадій Хмельницький в 1628 році зізнає: "До його гробу приходять звідусіль, усі призивають його заступництва, і через нього діються великі ласки й чуда".

Тож нічого дивного, що св. Церква по переведенні аж кількох дуже строгих процесів над життям св. Йосафата, руками Папи Пія IX-го, дня 29 червня 1867 р., вложила на голову св. Йосафата вінець авреолі Святих: "Пій, єпископ, слуга слуг Божих...., — каже канонізаційна булля — згаданого блаженного Йосафата, архиєпископа полоцького, руського обряду, з Чину Св. Василія Великого, бути Святим вирішили й определили та й у список Святих Мучеників вписали".

СВ. ЙОСАФАТ — ХРИСТОВИЙ АПОСТОЛ

Правдива святість має ту гарну прикмету, що вона не замикається в собі, ані не втікає від людей, але хоче й інших робити добрими і святими, хоче й інших приводити до Христа та бути апостолом Христової правди.

Пламенна любов Бога і ревність за Божу славу кидає

Запрестільний образ св. Йосафата в каплиці його імені при церкві св. Варвари у Відні. Виконання мистця Павла Рекендорфера з Відня.

св. Йосафата у вир невтомної, постійної жертвенної праці над спасінням своїх ближніх. Він горить тільки одним бажанням: нести світло св. віри в кожну душу і якнайбільше душ привести до Христа. Дуже успішні засоби в його апостольській праці це молитва, живе слово і приклад власного життя.

Заки став священиком він практикує укрите апостольство молитви, жертви й покути. Молиться багато в келії, в церкві, на цвинтарі, молиться вдень і вночі, молиться передусім за єдність Церков.

Ставши священиком і відтак спископом, він бере в руки обосічний меч Божого слова. Його проповіді пливуть з великого переконання та глибини душі, тому вони сильні, переконливі й пориваючі. Їм не можуть опертися навіть закам'янілі грішники. Він завжди має повну церкву слухачів. "Проповідував кожного свята, — каже полоцький архипресвітер Яків Дяконицький, — більше того, де тільки міг заставляв священний пир духовної науки. Його слова проникали серця та витискали сльози з очей". Він так пориває душі і приводить їх до правдивої віри, що нез'єдинені звуть його "душехватом". Заблукані душі зворушені Божою ласкою і силою його слова він поєднує з Богом у св. Сповіді. Народ так горнеться до нього до сповіді, що він деколи сповідає навіть по шість годин денно. Крім живого слова він апостолує і словом преси. Пише в обороні св. віри і з'єднання, укладає катехизм і правила для священиків.

Св. Йосафат апостолує не тільки молитвою і живим та писаним словом, але й своїм цілим життям, власним прикладом. Сам практикує те, чого навчає інших. Навіть вороги не можуть йому нічого закинути. Він має серце для всіх отворене і всіх обіймає своєю любов'ю. Він завжди для всіх приступний, завжди покірний, завжди вибачливий. Своїх ворогів радо приймає, радо їм прощає і молиться за них. Коли вороги називають його "душехватом", то він відповідає: "Дай, Боже, щоб я всі ваші душі полонив і запровадив до неба".

Своєю любов'ю він особливо обіймає бідних, немічних, недужих і сиріток. Митрополит Рафаїл Корсак (†1640 р.) у своїх записках до беатифікаційного процесу так пише

Митрополит Андрій Шептицький — великий почитатель св. Йосафата та ширитель Його ідей з'єднання Церков. — Картина виконання мистця Миколи Бідняка.

про милосердя св. Йосафата: "Ніколи не занедбував давати милостиню убогим, вдовам і передусім сиротам. Тому всі так його любили, що, коли виходив з виленської церкви, всі люди тиснулись до церковних дверей, бажаючи потішитися його словом. А коли з виленського ігумена пішов на полоцького архиєпископа, то бідаки великим плачем супроводили його його, як свого опікуна й батька".

СВ. ЙОСАФАТ — МУЧЕНИК ЗА СВ. ВІРУ

Св. Йосафат це не тільки великий Святий і ревний Христовий Апостол, але й Мученик. В його руках видніє пальма мученика за св. віру і єдність нашої Церкви з престолом св. Апостола Петра. І ніщо дивного, де правдива святість і апостольська ревність, там також і готовість на цілопальну жертву, на муки і смерть за св. віру. Про це свідчать непроглядні тисячі й сотки тисяч св. Мучеників від початку християнства аж по наші часи. В мучеництві всі чесноти виступають у геройському ступені, а головно непохитна віра, сильна надія, повна посвяти любов та подиву гідне мужество. Все те ясно бачимо й на житті св. священомученика Йосафата.

Мученицька смерть його не заскочила. Він давно її бажав, про неї говорив і до неї приготовлявся. Ще за життя у своїй катедрі в Полоцьку будує собі гробницю. Свідок його смерти, о. Доротей Лецикович, перед беатифікаційною Комісією 1628 року зізнає: "Своє бажання вмерти він виявляв завжди у проповідях, в розмовах, в листах, і де тільки міг говорив, що він нічого більше і не бажає, як вмерти за Бога". Ворогам, які погрожували йому смертю, казав: "Ви мені грозите смертю, а я вам кажу: не можу бути щасливіший, як згинути з ваших рук за католицьку й апостольську віру".

Св. Йосафат не тільки бажає вмерти за св. віру, але й сам добровільно йде на муки і смерть. Він знає, що вороги Унії у Витебську зробили заговір, щоб його вбити, а все таки їде туди на візитацію. Його перестерігають, що йде на певну смерть, а він відповідає: "Дай, Боже, щоб я пролляв свою кров за заблукані овечки, щоб усі спаслися і

прийшли до пізнання правди та, визнавши святу Єдність, зберегли взаємну любов".

І по цілонічній молитві дня 12 листопада, старого стилю, 1623 року він віддає своє праведне життя і свою невинну душу за слова Христові: "Щоб було одне стадо й один пастир" (Іван 10, 16), та за правду, що в Символі віри: "Вірую в єдину, святу, соборну й апостольську Церкву".

Заохотою до почитання і наслідування св. Йосафата в любові до нашої св. віри, Церкви, обряду й народу, хай будуть для нас слова Верховного Архиєпископа Кардинала Йосифа, сказані при гробі св. Йосафата, 25 листопада 1969 року: "Нехай св. Йосафат, як вірний син Церкви й народу, аж до перемоги веде наш народ. Він боронив єдности Церкви й народу ввесь свій вік. Навіть у Полоцьку на Білорусі він почувався русином-українцем, а про єдність Церкви переконував і київських печерських монахів. Його сильна характерність і геройська святість життя мусить і нас підбадьорювати та заохочувати йти його слідами, хоч би це також коштувало нас жертви, бо принести її треба, якщо йдеться про добро Бога, Церкви й народу". (Благовісник, V, 1-4, 1969).

ПІСТ ПЕРЕД ПРАЗНИКОМ ХРИСТОВОГО РІЗДВА

"Покайтеся, бо наблизилося Небесне Царство... Приготуйте Господню дорогу, вирівняйте стежки Його".

(Мат. 3, 2-3)

Хто ближче приглянеться нашому церковному рокові, той чітко завважує, що наша Східня Церква до великих і світлих празників завжди приготовляється коротшим чи довшим постом. Маємо великий і святий піст перед празником Пасхи. Маємо одноденні пости перед деякими празниками. Маємо багатоденні пости перед празником св. Апостолів Петра й Павла та празником Успіння Преч. Діви Марії. Маємо вкінці довгий піст перед празником Христового Різдва. Цей празник, як і празник Пасхи, належить до найбільших празників у році. тому і його піст творився на взір пасхального посту, і навіть носить назву Чотиридесятниці. Тож погляньмо на його історію, час тривання та завдання.

ІСТОРІЯ РІЗДВЯНОГО ПОСТУ

1. На Заході:

Поміж 4-им і 5-им сторіччям постають на Заході т. зв. "Пости Чотирьох Пір Року". Про ці пости папа Лев І-ий (440-461) так каже: "На протязі цілого року пости так

розложені, що закон поміркованости приписаний для всіх пір року, а саме, піст весняний буває в 40-цю, літній у 50-цю, осінній у 7-му, а зимовий у 10-му місяці". Як мотив творення тих постів папа Лев І-ий подає благодарення Богові за зібрані плоди.

І якраз зимовий піст зі згаданих чотирьох постів стає зав'язком різдвяного посту. Колиска цього посту це давня Галлія, а сьогоднішня Франція. Тут від 5-го віку маємо згадки про підготівний піст до Христового Різдва. Єпископ Григорій з Тур (†594 р.) говорить, що св. Перпетуус, єпископ Турський (†491 р.), починаючи від дня св. Мартина, це є 11 листопада, аж до Христового Різдва постив у понеділок, середу й суботу. Собор Турський II (567 р.) приписує монахам постити кожного дня в місяці грудні аж до Христового Різдва. Дещо пізніше цей піст переходить до Риму й Італії, а відтак до Англії. Різдвяний піст на Заході зчасом дістає назву "адвенту", що з-латинська значить "приходу", це є приходу Христа. Первісно слово "адвент" = прихід означало празник Христового Різдва, а пізніше почало означати час перед Христовим Різдвом. В 9-му віці перша неділя адвенту стає на Заході початком церковного року.

2. На Сході:

Тоді, коли на Заході різдвяний піст у 6-му столітті стає вже загальним, то на Сході під впливом Заходу він у тому часі щойно починається. Першу згадку про різдвяний піст від 14 листопада подає Коптійський календар з 8-го сторіччя.

Іванові Постникові (582-595), патріярхові Царгороду, приписують таке правило: "Годиться, щоб миряни здержувалися від м'яса в дві Чотиридесятниці, це є піст св. Пилипа і піст св. Апостолів Петра й Павла". В 9-му віці різдвяний піст стає загальним по цілому Сході.

ЦІЛЬ РІЗДВЯНОГО ПОСТУ

Здавен-давна празник Христового Різдва ставився на рівні з празником Христового Воскресіння. Тому й церков-

ний устав дивиться на Христове Різдво, як на другу Пасху. У старих типіках і слідованній псалтирі під днем 25 грудня є така заввага: "Пасха, празник триденний". Тож, як до празника Пасхи вірні приготовлялися молитвою і постом, так і різдвяний піст став для вірних часом приготування до приходу Спасителя. Симеон Солунський († 1429 р.) каже: "Цей 40-денний піст є подібний до посту Мойсея, що постив 40 днів і ночей та приняв таблиці Божих Заповідей. Постімся і ми 40 днів і приймемо живе Слово Боже воплочене від Діви і причастимся Його Тіла".

Різдвяний піст став для Церкви також символом молитов і постів старозавітніх патріярхів і пророків, що з тугою очікували приходу Месії. В часі цього посту св. Церква бажаючи скріпити своїх вірних прикладом Святих Старого й Нового Завітів, обходить пам'ять деяких пророків, як пророка Авдія — 19. XI., Наума — 1. XII., Авакума — 2. XII., Софонії — 3. XII., Агея — 16. XII. і Даниїла — 17. XII.; св. Апостолів Матея — 16. XI. і Андрія — 30. XI.; святителя Миколая — 6. XII.; преподобних Івана Дамаскина — 4. XII. і Сави Освященого — 5. XII; визначніших мучеників і мучениць, як Гурія — 15. XI., Катерини — 24. XI., Варвари — 4. XII., Євстратія — 13. XII., Ігнатія Богоносця — 20. XII., Анастасії — 22. XII. і Євгенії — 24. XII., а вкінці дві останні неділі присвячені всім старозавітнім Праотцям і Отцям.

Наша Церква має прадавню традицію, за якою вірні готовляться до празника Христового Різдва не тільки молитвою і постом, але й св. Тайнами сповіді і св. Причастя. Київський митрополит Георгій (1072-1073) у своєму "Білеческому Уставі" поручає св. Причастя, між іншим, і на Христове Різдво. (§9). Св. Йосафат у своїх "Правилах для священиків" радить їм заохочувати вірних до сповіді в часі Пилипівки. Київський Митрополит Петро Могила († 1647 р.) у своїм Требнику поручає вірним сповідь і св. Причастя у кожнім з чотирьох річних постів. Замойський Синод (1720 р.) поручає сповідь і св. Причастя принаймні три рази в році, це є на Пасху, Успіння Божої Матері і Христове Різдво. Цей сам синод приписує поміркованість від набілу через цілу Пилипівку. Львівський Синод (1891 року) дещо злагіднює різдвяний піст, дозволяючи в понеділок, середу й п'ятницю на набіл, а інші чотири дні тижня

на м'ясні страви, але зобов'язує священиків відмовляти 50-ий псалом, а миряни мають проказувати: 5"Отче наш" і 5 "Богородице Діво" перед обідом і перед вечерею.

ЧАС ТРИВАННЯ РІЗДВЯНОГО ПОСТУ

1. На Заході:

Собор у Сарагоссі (380 р.) приписує тритижневий піст перед празником Богоявління, що в тому часі ще було разом з Христовим Різдвом. Собор у Макон (581 р.), Франція, практику турської єпархії, яка, починаючи від св. Мартина, це є 11 листопада, зберігала піст три рази тижнево, — розтягнув на цілу Францію. Тому, що цей піст на Заході починався від св. Мартина, то він там дістав назву посту св. Мартина. Зчасом цей піст з трьох тижнів продовжився на 40 днів, на взір посту перед празником Пасхи. Папа Григорій VII-ий (1073-1085) скоротив число неділь адвенту на чотири, що мало б символічно означати чотири тисячі літ до Христового приходу.

2. На Сході:

Хоч тут різдвяний піст загально починався від 14-го листопада, то одначе час його тривання довший час був неозначений і спірний. Причина цього була в тому, що на Сході тільки пасхальний піст був приписаний законами Церкви, а три інші річні пости, це є піст св. Апостолів, Успіння Пречистої Діви Марії і різдвяний, увійшли в практику через звичай. Ще в 9-му віці були на Сході спори щодо часу тривання цього посту. У творі, що його приписують антіохійському патріярхові, Анастасієві Синаїтові (561-600) "Про Три 40-ці" говориться про спори щодо обов'язку різдвяного посту та про те, що його установу не вважали за апостольську, але монашу, а також про те, що його тривання скорочували до 18, 12, 6 або 4 днів. Автор старається боронити апостольське походження і загальний обов'язок різдвяного посту і при тім покликається на передання про св. Апостола Пилипа. Це передання каже, що св. Пилип перед своєю мученицькою смертю просив у Бога

Київський Митрополит Йосиф Волянин Рутський. (1614 — 37)

кари на своїх мучителів. Зате було йому об'явлено, що він за покуту 40 днів по своїй смерті не зможе увійти до раю. Тому св. Пилип просив інших апостолів, щоб за нього постили через 40 днів, а Апостоли всім вірним поручили 40-денний піст.

Треба тут завважити, що відносно твору "Про Три 40-ці" історики є тієї думки, що цей твір не міг появитися раніше, ніж у 9-му віці тому, що він говорить про успенський піст, який перед 9-им століттям ще не був знаний.

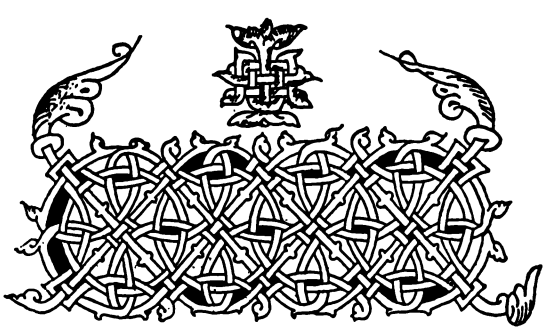
В Антіохії різдвяний піст був знаний від початку 6-го віку і починався першого грудня. В тому ж часі він був і в Єрусалимі і тривав там 40 днів. В 9-му віці Студійський Устав уже подає точні приписи щодо їди в часі посту св. Пилипа.

Остаточне усталення часу різдвяного посту прийшло щойно на Соборі в Царгороді 1166 року за патріярха Луки Хризоверга і цісаря Мануїла Комнена. Цей Собор приписує 40-денний піст перед Христовим Різдвом і каже його починати від дня св. Пилипа, це є від 14 листопада. Звідси він дістав назву посту св. Пилипа або Пилипівки.

Антіохійський патріярх, Теодор Вальсамон (1185-1204), пояснюючи це правило Собору, уважає, що цей піст у цілості обов'язує монахів, а миряни можуть скорочувати його до сімох днів. За свідоцтвом візантійського письменника Георгія Кодина († к.1450) на цісарському дворі в Царгороді різдвяний піст зберігався через 40 днів.

На Руси-Україні в домонгольській добі, як це київський митрополит Георгій у своїм "Білеческім Уставі" дає знати, були крім пасхального ще три інші річні пости. Вони починалися в тому самому часі, що й сьогодні, тільки успенський піст не був усюди і був коротший. Митрополит Георгій називає різдвяний піст Пилипівкою, то значить, що він починався від св. Пилипа, 14 листопада. В часі Пилипівки він приписує такий самий піст і поклони, як у Петрівку, це є їда раз на день без молока і без м'яса, а в суботу й неділю дозволяє на рибу два рази денно (§4). Київський митрополит Максим (1283-1305) називає різдвяний піст Чотиридесятницею.

В наших часах св. Церква із-за різних причин досить злагіднила колись дуже строгі пости й оставила їх радше добрій волі вірних. Та це не значить, що ми не обов'язані до практики духа жертви, спокути й посту. Хай, отже, любов до Христа Господа, добро нашої душі та любов нашої священної традиції будуть для нас головними спонуками в тому, щоб за кожний раз на стрічу Празника Христового Різдва ми приготовляли наше серце й душу молитвою, постом і св. Тайнами. Будьмо свідомі того, що через щире й ревне духовне приготування, наше серце стане достойним, щоб в ньому народився Ісус Христос своєю ласкою, любов'ю і миром.

ВВЕДЕННЯ В ХРАМ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

"Пречистий храм Спасів, преціннa світлиця і Діва; священний скарб Божої слави, днесь вводиться в дім Господній".

(Кондак празника)

Празники в честь Пресв. Богородиці в нашому церковному календарі займають перше місце по празниках Господніх. Головне завдання Богородичних празників це ставити нам перед очі велич, гідність і святість Преч. Діви Марії, Її ролю у відкупленні людського роду та заохотити нас до Її почитання і наслідування. Найбільші Богородичні празники, як Різдво й Успіння, говорять нам або про перші хвилини Її існування на землі, або про Її відхід до вічности. Одинокий празник, що його темою є дитячі і юні літа Пресв. Богоматері, це празник Введення в храм, що його святкуємо 21 листопада. В наших Богослуженнях він має назву: "Вхід у храм Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії". Празник Введення хоче нам відслонити деякі таємниці з дитячого й молодечого життя Преч. Діви Марії, кинути дещо світла на Її батьків, Її виховання у святині та Її приготування до найвищої гідности: бути Матір'ю Божого Сина. Розважаючи цей празник, звернемо нашу увагу на три речі: на його історію, його Богослужения та його духовне значення для нас.

ІСТОРІЯ ПРАЗНИКА

Свята Євангелія нічого не говорить нам про подію уведення в храм. Цей празник, як і празник Різдва й Успіння Божої Матері, має свою основу на традиції Церкви й на апокрифічних книгах, передусім Протоєвангелії Якова і Псевдо-Євангелії Матея "Про Різдво Пречистої Діви Марії". Звідси довідуємося, що батьки Преч. Діви Марії св. Яким і Анна будучи безділтними, були зробили обіцянку, що, як дістануть дитину, то віддадуть її на службу Богові у храмі в Єрусалимі. Господь Бог вислухав їхніх молитов і дав їм донечку. І коли вона мала три роки життя, то батьки привели її до храму і віддали в руки первосвященика Захарії, батька св. Івана Предтечі. Тут Пресв. Богородиця перебувала довші роки аж доки, як доросла дівиця, не була заручена св. Йосифові.

Празник Введення належить до 12-ти великих празників. Він має один день перед- і чотири дні по-празденства. Про нього маємо згадки від 5-го віку, але треба було аж кількасот літ, заки він став загально поширеним по цілому Сході. З проповідей на цей день царгородських патріярхів, Германа (715-730) і Тарасія (784-806), виходить, що празник Введення був установлений у 8-му сторіччі. Синайська Євангелія з 8-го віку, що її подарував був до синайського манастиря цісар Теодосій III-ій (715-717), між 12-ма празниками згадує і празник Введення. Цей празник мають грецькі місяцеслови з 9-го століття. І в цьому віці він стає вже загально знаний і святкований. Синайський Канонар з 9-10 віку має празник Введення під такою назвою: "Пресвятої Богородиці, коли була приведена в храм Божий, маючи три роки". Типікон Великої Царгородської Церкви (9-10 в.), хоча не подає ані апостола, ані євангелії на цей празник, але під днем 21 листопада каже: "Собор св. Богородиці, коли була передана своїми батьками і приведена у храм Господній від трьох літ". Евергетицький Типікон з 11-го віку має службу Введення з-перед і по-празденством. Службу на цей празник уложив Григорій Нікомедійський (9 в.), Василій Пагаріот і Сергій Святогорець.

На Захід празник Введення прийшов досить пізно, бо аж при кінці 14-го століття, а в половині 15-го віку поши-

рився по цілій Європі. І Захід святкує празник Введення того самого дня, що й Східня Церква, це є 21 листопада. В середньовіччі Введення в храм було улюбленою темою в іконографії.

ДУХ БОГОСЛУЖЕННЯ ПРАЗНИКА

Богослужба цього дня в радісних і веселих тонах оспівує подію входу в храм, прославляє гідність Божої Матері та звеличує велику жертву її батьків. Пісні й гимни цього дня дуже багаті в поетичні звороти, алегорії та алюзії.

Введення в храм Пресв. Богородиці. З розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку мистцем Михайлом Дмитренком.

Ця глибоко догматична поезія у прегарних порівняннях і символах оспівує Богоматеринство, Дівицтво, Святість і Заступництво Преч. Діви Марії. Найчастіше славиться Вона тут. як Божий храм. Це алюзія до храму, в який Її батьки приводять. Ось деякі вискази зі стихир і канона празника: "Ти храм Божий", "храм Божественний", "храм освященний", "храм, що має вмістити Сина Божого", "храм усіх Царя і престіл", "храм живий святої слави Христа Бога нашого", "найсвятіший храм св. Бога нашого", "Боговмістимий храм", "храм і палата", "храм і палата і живе небо".

В особливий спосіб прославляється тут Її Дівицтво, Непорочність і Богоматеринство. Марія це "золота голубка", "непорочна голубка", "повна слави палата", "престіл святий", "Дівиця непорочна", "Дівиця чиста", "Боговмістима палата", "Богоневісна Мати Творця", "Непорочний принос", "Богопріятна жертва", "сосуд пресвятий", "Мати Слова життя", "нескверна скинія Бога Вседержителя", "Невіста Бога Всецаря", "живий кивот, що вмістив невмістиме Слово", "єдина в женах благословенна", "Владики всіх божественний престіл і палата і ложе і світозарна оселя", "Діва єдина й непорочна", "Чиста Приснодіва", "жива світлиця Божа", "кивот святий, золота кадильниця, свічник і трапеза", "непорочна Агничка".

Пресв. Богородиця входячи в храм, хоча роками молоденька, але була зріла духом: "Трилітня тілом — сказано у третій пісні канона — багатолітня духом, ширша від небес і вища понад небесні сили, хай прославиться піснями Богоневіста". Вона є сповненням пророцтв Старого Завіту і слава Нового Завіту: "Ти пророків проповідь, апостолів слава й мучеників похвала, і всіх земних обновлення, Діво Мати Божа. Ми Тобою примирилися. Тому празнуємо Твій у храм Господній вхід, і всі з ангелами Тобі, Пречиста, співаючи кличемо: радуйся, Твоїми молитвами спасаємося" (Стихира вечірні).

Її входом радіє храм Господній, радіють ангели й люди: "Днесь Боговмістимий храм Богородиця у храм Господній приводиться і Захарія Її приймає. Днесь святая святих радується, і хор ангельський таїнственно торже-

ствує. З ними і ми днесь празнуючи, з Гавриїлом закличмо: радуйся, повна ласки, Господь з Тобою, Ти маєш велику милість" (Стихира вечірні).

З нагоди небуденного торжества в честь Богоматері і св. Церква взиває всіх вірних до участи у празничній радості: "Прийдіть, усі вірні, — співаємо на стихирах литії — єдину непорочну звеличаймо, пророками проповідану і в храм приведену, перед віками вибрану Матір, що в останньому часі сталась Богородицею. Господи, Її молитвами, подай нам Твій мир і велику милість".

ДУХОВНЕ ЗНАЧЕННЯ ПРАЗНИКА ДЛЯ НАС

Про що нам говорить празник Введення? Яку духовну науку він нам дає? Празник Введення говорить нам найперше про радісну жертву св. Якима й Анни. Вони, свою в Бога вимолену донечку, самі приводять до храму на службу Богові. На каноні утрені празника в 8-ій пісні читаємо: "Анна колись приводячи Пречистий Храм (це є Марію) у дім Божий, голосно закликала і з вірою сказала до священика: "Прийми сьогодні, дитину Богом мені дану, введи її у храм твого Творця і радісно співай Йому: благословіть усі діла Господа".

Та не тільки батьки радо приводять свою дитину на Службу Богові, але й Марія радо йде за голосом Божим і своїх батьків. Як св. Яким і Анна, так і Марія є для нас прегарним взором радісної жертви і служби Богові.

Може ще ніколи ціла Христова Церква, а в тім і наша Церква, не переживала такого великого браку покликань на священиків, монахів і монахинь, як сьогодні. Дух матеріялізму й секуляризму щораз більше й більше проникає в наші родини, тому щораз менше й менше маємо молоді охочої на жертву й посвяту для Бога, своєї Церкви й народу. Щораз менше в нас батьків, що за прикладом св. Анни були б готові сказати нашій Церкві: "Прийми дитину Богом мені дану".

Ознакою глибокої релігійности якогось народу є не тільки його величаві й численні церкви й манастирі, але передусім його численні покликання, цебто священики,

місіонери ,монахи й монахині. Нічого не поможуть нам навіть найкращі святині й золоті престоли, коли не матимемо священиків, що в тих храмах і на тих престолах приносили б Безкровну Жертву, уділяли б св. Тайн й голосили б Боже слово. Наш Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький каже: "Зрозумійте, що народові треба до спасіння ревних і святих священиків". Брак духовних покликань у народі веде до повільного завмирання Церкви й духовного життя її вірних, бо духовний стан це серце й душа Церкви.

Де шукати розв'язки цієї важливої проблеми? Де властиво родяться і виростають духовні покликання? Найкращий городець, де ростуть і дозрівають покликання до священицького й монашого стану це добрий християнський дім. "Добрий родинний дім — каже німецький кардинал М. Фавльгабер — це перша духовна семінарія". А св. Церква часто називає родинний дім колискою покликань. Каже статистика, що 50 відсотків духовних покликань рішається між шостим і 14-им роком життя, це є в тому часі, коли дитина ще під повним впливом своїх батьків.

Дух жертви в родині для Бога і своєї Церкви це дуже важливий чинник у плеканні покликань. Без духа жертви нема любови ідеалів, бо жертва це мова любови. Тому батьки повинні прямо від колиски заправляти своїх дітей до жертви й посвяти.

Та, на жаль, сьогодні не багато таких християнських батьків, які плекали б духа жертви в родині та ідеал духовного покликання. Зате багато в нас батьків, що в зародку вбивають голос покликання у серцях своїх дітей.

Майбутнє нашої Церкви й народу в дуже великій мірі залежить від того, як наші українські батьки виховають своїх дітей. Нам потреба батьків, які за прикладом св. Якима й Анни радо благословили б своїх дітей на цілопальну жертву для Бога, своєї Церкви й народу. Нам потреба ідейної молоді, що за зразком Преч. Діви Марії радо йшла би за Божим голосом на службу Богові, Церкві й народові. І щойно тоді зможемо сміло глядіти в майбутнє нашої Церкви й народу.

ПРАЗНИК СВЯТОГО ОТЦЯ МИКОЛАЯ

"Величаємо тебе, святителю Христовий, Миколаю, і почитаємо пам'ять твою, бо ти молиш за нас Христа Бога нашого".

(Величання празника)

Поміж різними празниками в честь Святих, що їх пам'ять відзначаємо в нашому церковному році, на осібну увагу заслуговує празник св. Миколая. Святий Отець наш Миколай здавен-давна в нашому народі тішиться великим і загальним почитанням. Не було в нас ні однієї хати на Рідних Землях, де не було б ікони св. Миколая. Його ікона майже завжди видніє між намісними іконами іконостасів наших церков. Наш народ почитає його, наче свого національного святого.

І хоч від його смерти минуло понад півтори тисячі літ, то все таки він через свою добродійну любов і щедре милосердя вічно живе в серцях мільйонів людей. А його любов ближнього за кожний раз символічно відживає у дні його празника по цілому світі, коли то він тисячі й тисячі дітей обдаровує своїми дарунками. Таємниця його великого й постійного культу між усіма християнськими народами лежить у тому, що він для всіх став символом жертвенної любови ближнього та спочутливого милосердя. Про це свідчить історія його культу, свідчать наші богослуження та ревне почитання його ікон.

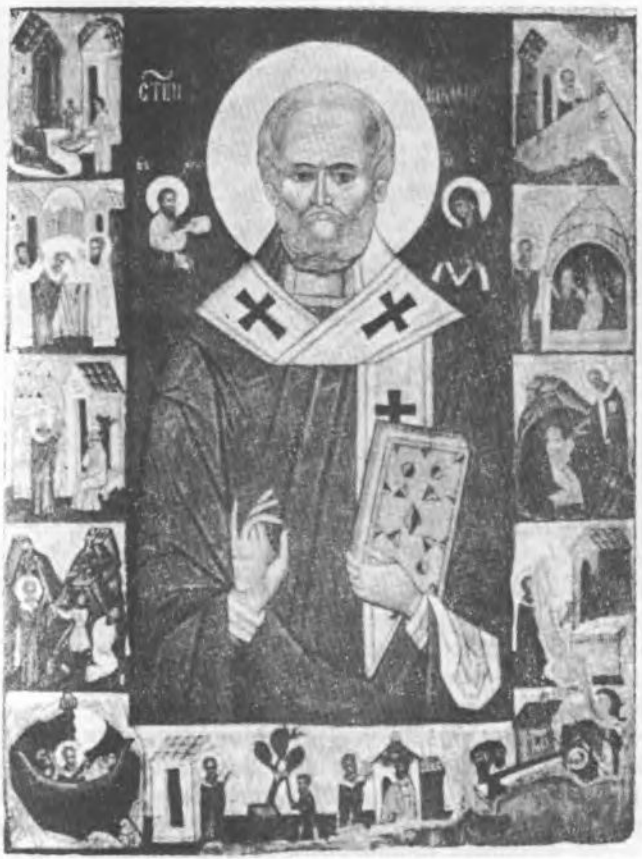
1. Культ його особи

Не багато знаємо про життя св. Миколая. І навіть те, що знаємо досить оздоблене різними легендами. Знаємо певно, що св. Миколай довгі літа був єпископом у Мирах, провінція Лікія, в Малій Азії. Він брав участь у Першому Вселенському Соборі 325 р. у Нікеї. Помер коло 345 року. Ціле своє життя він присвятив на діла милосердя щодо душі й тіла. Тож ще за життя називали його батьком сиріт, вдів і бідних. По смерти Господь Бог прославив його даром творення чудес, і зате дістав назву великого чудотворця. Його славні чуда були якраз головною причиною його швидкого й широкого культу.

Культ св. Миколая починає рости від часу, коли то цісар Юстиніян I (527-565) збудував в його честь церкву в Царгороді. Єрусалимський Канонар з 7-го віку під днем 6 грудня каже: "Пам'ять Миколая, єпископа одного великого города". Всі грецькі місяцеслози з 9-го століття мають його празник. Цісар Мануїл Комнен (1143-1181) державним законом приписав святкувати св. Миколая 6 грудня. З Візантії його культ поширюється по цілому світі. Найстарший життєпис св. Миколая походить з 9-го сторіччя.

На Заході папа Миколай (858-867) — перший папа з цим іменем — коло 860 року збудував у Римі церкву св. Миколая. До Німеччини його культ принесла візантійська княжна Теофано, жінка цісаря Оттона II (973-983). Латинська Церква також святкує св. Миколая 6 грудня. У Франції і Німеччині є понад дві тисячі, а в Англії коло 400 церков присвячених св. Миколаєві.

На наші Українські Землі культ св. Миколая приходить враз із християнською вірою. В другій половині 11-го сторіччя була збудована в Києві церква св. Миколая на могилі Аскольда. В Києві під покровом св. Миколая був жіночий манастир, що його фундувала жінка князя Із'яслава Святославича († 1078 р.). В цьому манастирі приняла чернече постриження мати св. Теодосія Печерського. На Рідних Землях було в нас багато церков у честь св. Миколая. До найстарших з них належить церква св. Миколая у Львові, що походить з кінця 13-го віку. Наша Енциклопедія Українознавства про почитання св. Миколая в

Ікона св. о. Миколая з "Житієм" з сѣла Радружа. Кінець XV ст.

нашому народі каже: "У численних народніх переказах Миколай боронить людей від стихійного лиха; найбільше він опікується тими, хто перебуває у плаванні, тому чорноморські рибалки, виходячи на промисел, брали з собою образ Миколая... У давнину — св. Миколай також заступник перед небезпеками із степів. Пісні про св. Миколая належать до найдавніших зразків української поезії, серед них такі популярні, як "О хто, хто Миколая любить" (Том 4, ст. 1533).

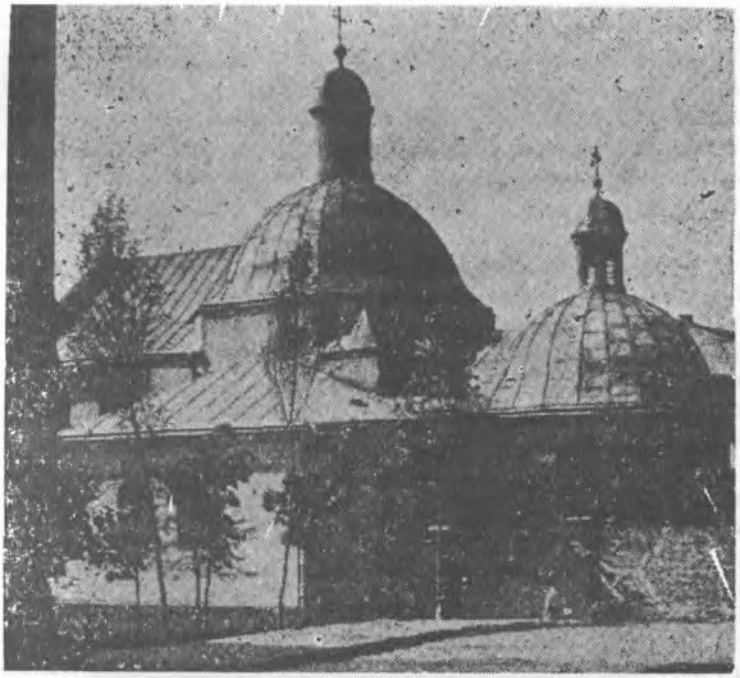
2. Культ мощів св. Миколая

Дуже важливим чинником у поширенні культу св. Миколая, передусім в Італії і на Заході, а також і в нашому народі, було перенесення мощів св. Миколая при кінці 11-го віку з Мир Лікійських до міста Барі в південній Італії.

В другій половині 11-го століття магометани заняли Малу Азію, а при тому й місцевість, де спочивали мощі св. Миколая. Італійські купці з Барі уважали св. Миколая за великого святого й опікуна мореплавців. Ведучи торгівлю з Малою Азією, вони порішили викрасти мощі св. Миколая і перевести їх до Італії. Викрадені мощі св. Миколая прибули до Барі 9 травня 1087 року. Коло мощів відразу почали діятися великі чуда, тому папа Урбан II в 1089 р. установив свято перенесення мощів св. Миколая на день 9 травня. Три роки пізніше побудовано там величаву церкву і в ній зложено його мощі. Місто Барі стало великим і славним відпустовим місцем.

Внедовзі потім, як мощі св. Миколая були перенесені до Барі, і в нас на Руси-Україні був установлений празник перенесення мощів на день 9 травня. Звідси то наш народ говорить про зимного й теплого Миколая. Установлення в нас цього празника приписують переяславському митрополитові Єфремові. Він мав також описати подію перенесення мощів, уложити службу перенесення та акафист у честь св. Миколая.

Про установлення цього свята на українських землях наш історик М. Чубатий пише: "Та найбільш дивне, що це свято, встановлене папою, свято радісне для Заходу, а сполучене із смутком для Сходу, зокрема для Візантійської Церкви, майже безпосередньо, бо около 1090-1091 р. було

Церква св. Миколая з XIV ст. у Львові.

введене в митрополичій провінції Руської Церкви. Того свята нема в ніякій іншій частині Східньої Церкви, тільки на території давньої київської митрополії — донині не тільки в Україні, але також в Московщині й Білорусі". (Історія Християнства на Руси-Україні, Том I, ст. 416).

3. Культ ікон св. Миколая

З культом св. Миколая на Руси-Україні тісно в'яжеться і почитання його ікон. Вони в нашому народі щодо числа займають перше місце після ікон Божої Матері. Деякі з тих ікон вславилися чудами. Тут варто згадати кілька чудотворинх ікон св. Миколая з княжих часів нашої держави.

В соборі св. Софії в Києві находиться ікона св. Миколая, т. зв. Мокрого. Ця ікона стала славною коло 1090-1100 р. через особливе чудо. Чоловік і жінка з малим синком вертались з празника у Вишгороді і плили до Києва човном по Дніпрі. Несподівано зірвалася буря і хлопчик випав з човна й утонув у Дніпрі. Кілька днів пізніше знайдено його живим і здоровим, але тільки мокрим у стіп згаданої ікони св. Миколая, звідси й вона дістала свою назву.

В соборі св. Миколая у Новгороді є копія вищезгаданої ікони. Передання говорить, що її знайдено в Ільменському озері тоді, коли хворий новгородський князь Мстислав Володимирович у наслідок сонного видіння був вислав посланців до Києва за тамошньою іконою св. Миколая Мокрого. Він хотів мати копію тієї ікони для собору, що його він збудував у честь св. Миколая 1113 року.

Іпатський Літопис під 1227 р. говорить про чудотворну ікону св. Миколая в містечку Жидичині на Волині, до якої приходили молитися наші князі.

Румунська Католицька Церква була порішила, щоб у кожній церкві була ікона св. Миколая.

КУЛЬТ СВ. МИКОЛАЯ В НАШИХ БОГОСЛУЖЕННЯХ

Св. Миколай має в нашій Церкві не тільки два осібні празники, але йому ще крім того присвячений кожний четвер у нашому богослуженні. Як богослуження обидвох празників, так і щотижнева служба його є вірним дзеркалом культу св. Миколая у Східній Церкві та нашому народі. Тут оспівується його глибока віра, чесноти, його діла милосердя, різні чуда та його заступництво перед Богом. Тут він величається як "вселенський світильник", "спочутливий і добролюбовий", "ревний рятівник і справжній заступник", "окраса Церкви", "доброта архиєреїв", "монахів похвала", "великий заступник", "дуже милосердний, "всіх опікун і заступник і всіх терплячих потішитель", "сиріт і вдовиць опікун".

Він помагає в кожній потребі. На хвалитних стихирах утрені 6 грудня співаємо: "зійшовшися звеличаймо: хворі — лікаря; ті, що в бідах — рятівника, грішні — заступ-

Катедра св. о. Миколая в Чікаго

ника, бідні — скарб, терплячі — потішителя, подорожні — супутника, плаваючі — керівника, і всіх всюди радо випереджаючого... "В п'ятій пісні канону утрені на перенесення мощів сказано: "Всіх християн надіє, покривджених великий оборонче, хворих лікарю, зажурених потішителю, і від людей до Бога заступнику, випроси нам мир і спасай нас від находу поганців".

Він своїм заступництвом могутній перед Богом. На вечірні перенесення мощів співаємо: "Зібравшися, любителі

празника, молебними піснями радісно звеличаймо святе перенесення нашого заступника, він бо всі краї просвічує чудами, терплячих божественно потішає, покривджених визволяє, він милостинею Бога собі задовжив і тому приняв стократну надгороду. До нього всі кличемо: помолися, святителю Миколаю, Спасителеві всіх, дати мир світові і спасти душі наші". У восьмій пісні канону утрені перенесення мощів читаємо: "Тобі дана велика влада від Бога, Миколаю, море тобі повинується, воздух слухає, народи покоряються, бачучи твої преславні чуда".

Святий Отець наш Миколай дає нам прегарний приклад живої, діяльної та жертвенної любови Бога і ближнього. Його любов ближнього загальна, всіх обіймаюча, повна милосердя і готова помогти в кожній потребі душі й тіла.

Про значення милостині у св. Івана Золотоустого читаємо: "Милостиня — цариця чеснот. Вона дуже скоро підносить людей у небесні двори. Вона найкраща заступниця. Велике діло милостиня... Вона пробиває повітря, минає місяць, зноситься понад промені сонця і досягає самих небес. Але й там вона не зупиняється, а щобільше, проходить небо, обходить збори ангелів і хори архангелів і всі вищі сили і стає перед самим царським престолом... Дай хліб і візьми рай, дай мале і візьми велике, дай смертне і візьми безсмертне. дай тлінне і візьми нетлінне" (Бесіда про покаяння).

Св. Миколай у кожному ближньому бачив самого Ісуса Христа, тому так скоро й жертвенно в кожній потребі спішив йому на поміч. Св. Євангелія каже, що на страшному суді Господь Бог судитиме нас за діла любови й милосердя. Про це запевняє нас сам Ісус Христос кажучи: "Істинно, кажу вам: усе, що ви зробили одному з моїх братів найменших — ви мені зробили" (Мат. 25, 40).

ПРАЗНИК ЗАЧАТТЯ СВЯТОЇ АННИ

Празнує днесь вселенна Зачаття Анни, що сталося від Бога".

(Кондак празника)

Предавній і глибокий культ Пресвятої Богородиці, що є знаменною ціхою Східньої Церкви, проявляється головно у великому багатстві різного роду Богородичних празників у нашому церковному календарі. Ті празники ставлять нам перед очі важливіші моменти з життя Божої Матері, від Її чудесного Зачаття аж до Її слазного Успіння.

Свята Євангелія не багато говорить про життя Преч. Діви Марії, тож нічого дивного, що загал Богородичних празників не основується на подіях св. Євангелії, а радше на християнській традиції та на оповіданнях апокрифічних книг перших віків. Сюди належить також і празник Зачаття Святої Анни, що його наша Церква святкує 9 грудня. Цей празник має свою історію на Сході і свою історію на Заході. Тож погляньмо на його історію у Східній, в Західній і нашій Церквах.

ПРАЗНИК ЗАЧАТТЯ СВЯТОЇ АННИ НА СХОДІ

Згадку про цей празник має Типікон св. Сави з 5-го віку, одначе його роззій і поширення припадає щойно на 8-ме сторіччя. В цьому віці св. Андрій Критський укладає службу цьому празникові, а Георгій Нікомедійський і Іван Евбейський величають його у своїх проповідях. В 9-му

столітті це свято вже було в цілому візантійському цісарстві. Його мають усі Східні Церкви.

Празник Зачаття св. Анни у давнину мав різні назви. До найстарших належить "Благовіщення Зачаття Св. Богородиці". В конституції про празники цісаря Мануїла Комнена (1143-1181) він зветься "Зачаття нашої Пресвятої Богоматері". Слов'янський Пролог має "Зачаття Святої і Богоматері Анни, коли зачала Св. Богородицю". Загально слов'янські Устави називають його "Зачаття Блаженної Анни" або "Зачаття Святої Анни, коли зачала Пресв. Богородицю". В нашій Українській Католицькій Церкві цей празник від Львівського Синоду мав офіціяльну назву "Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії". Римська реформа наших літургійних книг привернула первісну назву празника "Зачаття Святої Анни, коли зачала Пресв. Богородицю".

Головна тема богослуження празника це, на тлі апокрифів, чудесна подія, коли св. Анна зачала Пресв. Богородицю. Тут описані журба й поневіряння Якима й Анни задля їхньої бездітности. Тут згадується їхня гаряча молитва про дитинку. "Господи, Боже небесних сил, — молиться Анна, — Ти знаєш неславу бездітности, тож сам злікуй біль мого серця і отвори лона розкрий та неплідну плодоносною зділай..." (Стиховня вечірні). На її гаряче благання з'являється ангел і звіщає зачаття Преч. Діви Марії. "Моління твоє — каже ангел, — дійшло до Господа. Не смутися і перестань плакати, бо станеш благоплідною оливкою, зроджуючи паросток — чудну Діву, яка видасть цвітку — Христа в тілі, який подає світові велику милість" (там же). З хвилиною зачаття лоно св. Анни стає, наче небом: "Нове небо в лоні Анни твориться — каже сідален утрені — на приказ Всемогутнього Бога, з нього засіяє невечерне Сонце, ввесь світ просвічуючи променями Божества, пребагатством доброти, єдин Чоловіколюбець".

Дивним зачаттям Пресв. Богородиці радіють її батьки, радіють пророки, радіють небо й земля. Тож св. Церква взиває Старий і Новий Завіт до участи в радості: "Прийдіть, усякий чин і вік людський, — співаємо на хвалитних стихирах утрені—радісно днесь з ангельськими хорами преславне зачаття Богородиці світло празнуймо: патріярхи —

Ярославська Оранта — т. зв. "Велика Панагія" з початку XII ст. Деталь ікони

всіх Царя Матір, пророки — вами проповідану, праотці — ту, що від вас Богоматір, старці — Богоотців, Богоотці — Божу Дівицю, дізи — Приснодіву, вірні — корінь віри, священики — пресвятий храм Божий, всіх Святих хори — причину вашого збору, ангельські воїнства — Родительку Владики всього створіння і Спасителя душ наших".

В Зачатті св. Анни прославляється святість і непорочність Преч. Діви Марії. "Пророчий хор — говорить сідален утрені — колись проповідував непорочну чисту і Богоотроковицю Діву, що її зачинає Анна, хоча неплідна і бездітна. Спасенні задля Неї днесь радісним серцем Її звеличаймо, яко єдину непорочну".

Канон утрені пера св. Андрія Критського це прегарний гимн у честь Зачаття Божої Матері. Вона це "нескверна скинія", "чиста голубка", "зоря божественної благодати", "Владики божественний храм", "царська порфіра", "миро благовонне", "вогненна купина", "голубка непорочна", "скіпетр святий, новий зазіт і посуд манни", "купина неспалима", "свічник золотий", "жива світлиця Господа Бога", "живоприємний історник", "храм святий".

Сьогодні празнуємо Її непорочне зачаття, а дев'ять місяців пізніше 8 вересня, Вона появиться між нами у своєму славному Різдві.

ПРАЗНИК ЗАЧАТТЯ СВЯТОЇ АННИ НА ЗАХОДІ

Десь коло 10-го віку цей празник прийшов зі Сходу до Англії. В часі реформи Англо-Саксонської Церкви за Вільгельма Зазойовника (1066-1087) він був знесений, а відтак знову відновлений 1125 року.

На Заході празник Зачаття св. Анни перейшов велику еволюцію. Святкуючи цей празник, Схід звертає головну увагу на сам чудесний факт зачаття від старих і неплідних батьків, а Захід у цьому празнику почав позолі наголошувати не так сам факт зачаття, як радше прикмету того зачаття. І так позолі родиться наука про Непорочне Зачаття Божої Матері, яка вчить, що Пречиста Діва Марія від першої хвилини свого зачаття була вільна від первородного гріха. Богослови 13-го віку відносно науки про Непорочне Зачаття багато диспутували, бо одні з них, яких

Пресв. Богоридиця — Оранта. Різьба в камені з XIII — XIV ст. Києво-Печерська Лавра

представником є Іван Дунс Скот (†1308), боронили цю науку, а інші за св. Томою Аквінатом (†1274) її оспорювали. В пізніших часах загал богословів Заходу станув по стороні Непорочного Зачаття. Папа Сикст IV у 1476 році завів празник Непорочного Зачаття в Римі, а Климент XI у 1708 р. поширив його на цілу католицьку Церкву.

Наука про Непорочне Зачаття Божої Матері осягає свій вершок і тріюмф за папи Пія IX (1846-1878), який своєю буллею з дня 8 грудня 1854 р. проголосив Непорочне Зачаття догмою віри. В тій буллі сказано, що "наука, яка вчить, що Преч. Діва Марія була захоронена від усякої плями первородного гріха від першої хвилини свого зачаття через особливу ласку і привілей Всемогучого Бога з огляду на заслуги Ісуса Христа Спасителя людського роду, є Богом об'явлена і тому всі вірні мусять сильно й постійно в неї вірити". Чотири роки пізніше, бо дня 25 березня 1858 р., Преч. Діва Марія при своїй появі св. Бернадеті Субіру, запитана про своє ім'я, цілому світові заявила: "Я є Непорочне Зачаття". Латинська Церква святкує цей празник 8 грудня.

ПРАЗНИК ЗАЧАТТЯ СВ. АННИ В НАШІЙ ЦЕРКВІ

Вправді Східні Празославні Церкви не приймають догмату про Непорочне Зачаття, то одначе в практиці і вони вірять і визнають Непорочне Зачаття. Цілий ряд св. Отців Східньої Церкви, починаючи від св. Єфрема Сирина, або має натяки або й виразно висказує віру в Непорочність Пресв. Богородиці. Св. Єфрем Сирин у своїх Нізібійських Піснях каже: "Ти, Господи, і Твоя Мати, ви одинокі під кожним оглядом святі, бо ані в Тобі, Господи, ані у Твоїй Матері нема жодної плями". Віра в Непорочне Зачаття пробивається з науки св. Софрона Єрусалимського, св. Германа, патріярха царгородського, і св. Івана Дамаскина. Цей останній у своїй проповіді на Успіння Божої Матері каже: "Не осталося у землі Твоє непорочне тіло й вільне від усякої змази". В наших богослуженнях маємо багато-пребагато висказів про непорочність і всесторонню святість Богоматері. Прегарна кінцева молитва до Божої Матері на малому повечір'ю, що її приписують св. Єфремові, почина-

Запрестільна ікона в катедрі Непорочного Зачаття Пречистої Діви Марії в Філядельфії, Мозаїка. Виконання мисткині Христини Дохват.

ється словами: "Нескверна (безплямна), непорочна, нетлінна, Пречиста Діво, Богоневісто Владичице..."

Цілий ряд українських богословів Київської Школи 17-18 віків учив і боронив науки про Непорочне Зачаття Лазар Баранович (†1694), найперше ректор Києво-Могилянської Академії, а відтак Чернігівський архиєпископ, говорить: "Ми всі поправді кажемо: "Це бо в беззаконнях я родився і в гріхах зачала мене мати моя". А Ти одна тільки, до якої ці слова не відносяться, бо Ти не почалася у беззаконнях, ані не родилася в грісі. Це ясне, що треба було, щоб Ти зачалася без гріха, бо Ти мала приняти Того, що мав увільнити світ від гріхів і згладити всяке беззаконня" (Труби на дни нарочитиє праздников). Іоанікій Галятовський (†1688 р.), ректор Києво-Могилянської Академії, у своїй другій проповіді на Різдво Преч. Діви Марії, згадавши різні Її прообрази у Старому Завіті та пояснюючи Її привілеї, каже: "Третій великий привілей, що його Бог учинив Преч. Діві це те, що Її увільнив від первородного гріха, бо Преч. Діва без первородного гріха зачалася й родилася...., а на Преч. Діві не було первородного гріха, але була ласка Божа, тому ангел Гавриїл до Неї сказав: Вітай, ласки повна, Господь з Тобою. З тих слів ангела можемо зрозуміти чисте зачаття Преч. Діви. Коли посудину наповнити оливою, то не можна до неї додати води або чого іншого, бо вже нема місця, так і в Преч. Діві не має місця не тільки первородний, але й усякий гріх, тому що Вона є повна ласки Божої" (Ключ Разумінія).

Василіянський Чин на своїй капітулі в Жировицях 1661 року був порішив, щоб замість одного дня святкувати Непорочне Зачаття через вісім днів у цілому Чині. Це рішення зроблено на подяку Пресв. Богородиці за Її особливу опіку над Уніятською Церквою.

Українська Католицька Церква в Галичині після проголошення догми про Непорочне Зачаття, празник Зачаття Св. Анни почала звати Непорочним Зачаттям Пресв. Богородиці. Львівський Синод (1891 р.) між Богородичними празниками подає празник Непорочного Зачаття і наказує святкувати його на спосіб великих Богородичних празників з одним днем перед- і сім днів по- празденства. Собор також апробував службу Непорочному Зачаттю, що її уло-

Ікона Пресв. Богородиці в модерному українсько-візантійському стилі. Виконання мистця Мирона Левицького.

жив о. Ісидор Дольницький, і поручив брати її у всіх церквах. Давнішу службу Зачаття св. Анни переставлено на передпразденство Непорочного Зачаття.

Як дивно й чудно Господь Бог приготовляв ту, що мала бути Матір'ю нашого Спасителя. Вона — повна ласки, свята, пречиста й непорочна стала достойним святим кивотом, у якому поселився сам Божий Син. Наш старовинний слов'янський Пролог на день Зачаття св. Анни має таке поучення: "Возлюблені, сьогодні твориться початок нашому спасінню. І в лоні праведної Анни, після благові-

щення ангела, зачинається внучка праведного Єссея, з роду Давида... І знайте, возлюблені, що сьогодні празнуємо зачаття Госпожі нашої Пречистої Владичиці Богородиці. Тож радо біжім до Її храму, стіймо зі страхом на молитві, чуванням отворім двері небесної світлиці, і прикрасім себе молитвами, милостинею і постом. І так побожно проводім, радісно празнуючи сзяте Зачаття Пречистої Госпожі Богородиці, бо Вона безупинно молить за нас свого Сина і Бога нашого".

НАВЕЧІРЯ ХРИСТОВОГО РІЗДВА

"Час нашого спасіння вже настав. Готуйся, вертепе, бо Діва надходить, щоб родити".

(Стихира веч. Навечір'я)

Празник Христового Різдва належить до найбільших празників нашого церковного року. Тож св. Церква маючи на увазі велич і значення цього празника, рік-річно приготовляє своїх вірних на стрічу нашого Спасителя молитвою і постом. До тієї цілі служить Пилипівка, служать передпразничні богослужби та відправи в день Навечір'я Різдва. Що ближче до Христового Різдва, то щораз частіше у стихирах і канонах та тропарях наших богослужб говориться про вифлеємські ясла, де має спочити Божий Син, про Його Пресвяту Матір Марію, св. Йосифа Обручника, про вертеп, звізду, ангелів, пастухів і царів.

Вершок цього святкового приготування становить день Навечір'я Різдва. Це день чування, молитви й посту. Має завитати гість із самого неба, тож треба на його прихід гідно приготовитися. Свят-Вечір має не тільки свої глибокі змістом церковні відправи, але передусім він пребагатий у нашому народі в повні символіки обряди і звичаї, з яких деякі сягають ще дохристиянських часів.

ДУХ СВЯТ-ВЕЧІРНІХ БОГОСЛУЖЕНЬ

Святкування Навечір'я перед празником Христового Різдва сягає перших віків християнства. Вже в 4-му віці

було церковне правило, яке означувало, як святкувати Навечір'я, коли воно випаде в неділю. В 5-му сторіччі Синесій, єпископ Птолемаїди, а в 6-му св. Григорій Двоєслов в Навечір'я Різдва говорили проповіді.

Богослуження Навечір'я Різдва є вірним дзеркалом духа, що з ним св. Церква йде на стрічу своєму Спасителеві. Це дух прослави Божих плянів щодо відкуплення людського роду; дух подиву для любови й жертви Воплочення Божого Слова; дух адорації і пієтизму для Божої Дитини, а вкінці дух надземної духовної радости, що хвилина нашого спасіння вже настала. Найкращим виразником того духа є стихири й канони богослужень Свят-Вечора. На утреннім каноні третьої пісні читаємо: "Сьогодні небом стала для мене земля, бо на ній родиться Творець і в яслах кладеться у Вифлеємі юдейськім. Пастухи з ангелами безустанно співають: слава на висотах, мир у світі..." Світилен утрені взиває нас до поклону новонародженому Месії: "З великим поспіхом ходімо до Вифлеєму, щоб поклонитися Йому з мудрецями, несучи, як дари, плоди добрих діл". Стихира на 9-му Часі каже: "Сьогодні родиться з Діви Той, що рукою держить все створіння; пеленами повивається наче людина своїм єством недоторканий Бог. В яслах лежить Той, що своїм словом на початку утвердив небо. Молоком із грудей кормиться Той, що в пустині людям посилав манну. Мудреців призиває Жених церковний, і їхні дари приймає Син Діви. Поклоняємося Твоєму Різдву, Христе (три рази), покажи нам і Твої божественні Богоявління".

Навечір'я празника Різдва має осібну богослужбу, що зветься Великі або Царські Часи. Їх мав уложити єрусалимський патріярх Софроній (к. † 641). Царські Часи служаться три рази в році: в Навечір'я Різдва, в Навечір'я Богоявління і в Велику П'ятницю. Царські Часи перед Христовим Різдвом так уложені, що в їхніх псальмах і в читаннях пророків із Старого Завіту, є зібрані головні пророцтва відносно обіцяного Месії. Зі св. Євангелії читаються події зв'язані з Христовим Різдвом, а стихири оспівують воплочення Божого Сина, місце й обставини Різдва. В часі відправи Царських Часів св. Євангелія лежить на

"Ангел пастирям мовив . . ." — Картина мистця Петра Андрусева

тетраподі, як символ Христа, що вже прийшов і голосить нам свою Божу науку. Свою назву дістали Царські Часи від того, що колись у Візантії на їхній відправі завжди бували присутні цісарі зі своїм двором. При кінці відправи було в їхню честь осібне многоліття.

ДУХОВНЕ ПРИГОТУВАННЯ В РОДИНІ

День Навечір'я завершує 40-цю перед Різдвом. Цього дня обов'язує строгий цілоденний піст. Ціла родина відчуває, що сьогодні вечором має завитати до неї дуже бажаний небесний гість. Звідси пливе той глибоко святковий і духовний настрій у родині. Наші предки високо цінили й ревно зберігали піст цього дня аж до появи вечірньої зірки. Київський митрополит Максим (1283-1305) у своїм правилі про пости каже, що в який би день Навечір'я Різдва не випадало, навіть у суботу й неділю, треба того дня зберігати строгий піст. І щойно по вечірні він дозволяє покріпитися хлібом і вином. Такий самий піст він наказує заховати і в Навечір'я Богоявління.

Крім посту наші предки від найдавніших часів до празника Христового Різдва приготовлялися сповіддю і св. Причастям. Ця прегарна священна традиція походить ще з першого віку християнської України від київського митрополита Юрія (1072 р.). Цю святу практику поручає у своєму Требнику митрополит Петро Могила, поручають її також наші Замойський і Львівський Синоди.

Давній слоз'янський Пролог у своїм поученні на день 24 грудня має наступну духовну заохоту для вірних на стрічу празника Христового Різдва: "Знайте, брати, що цього дня піст перед празником Христового Різдва. Тому цього дня з любов'ю і чистотою зберіться в Шостий Час (12-та год. полудня) на молитву, поконавши гнів, очистивши тілесні провини, і всі недобрі діла відкинувши, щоб ми стали достойні чистими устами й непорочним серцем причаститися Божого Тіла, що в нього задля нас одягнувся Господь і добровільно став убогим".

Картина мистця Мирона Левицького

СВЯТ-ВЕЧІРНІ ОБРЯДИ І ЗВИЧАЇ

Колись ще в дохристиянських часах наші прадіди в часі, в якому святкуємо Христове Різдво, обходили свято "Корочуна" — день привітання сонця. "Свято "Корочуна" — каже проф. С. Килимник — цілком хліборобське, було в ті далекі часи імпульсом надхнення людини, надією і вірою у щасливий рік урожаю, приплоду худоби, здоров'я, добробуту та радісного життя господаря .. Свято "Корочуна" з різноманітними обрядами-ритуалами, відправами, молитвами, магічними актами-діями — виступає і сьогодні досить яскраво в нашім Різдві .. "Корочун" Русі-України, що покрився Святим Різдвом — це винятково, багате, веселе, радісне й велике свято, що вирізняється від подібних свят інших народів своєю особливою обрядністю, багатством фолкльору, взагалі оригінальністю етнографії, найглибшою захованістю в народніх масах нашої стародавньої передісторичної культури. Це свято є нашим документом глибокої доісторичної дійсности не лише вірувань, світогляду, але й наших культурних, політичних та економічних зв'язків і взаємин із всесвітом... Наша Церква ті гарні звичаї — рештки первісної культури — врешті прийняла, але, як і мусить бути, вклала в усе це християнські ідеали, християнську мораль, нові ідеї — правди, любови, всепрощення, щедроти, удосконалення .. Але характерним, що в основі різдвяних звичаїв збереглося й досі все те, що пов'язано було в ті далекі часи з хліборобським господарством, з пастушеством; яскраво виступають у звичаях і істотні риси українця — працьовитість, гостинність, чесність, доброта, співучість, єдність і святість родини; шанування пам'яті покійників і т. п." (Український Рік у народніх звичаях в історичному насвітленні, Том І, ст. 13-14).

Головне завдання родини в дні Свят-Вечора це гідно приготовити себе і свою душу, свою хату і своє господарство до празника Христового Різдва. Господиня дому порається, щоб гарно уладити свою хату внутрі та надати їй святкового настрою. Найбільше часу присвячує вона на приготування Святої Вечері. Ця Вечеря, хоч пісна, але багата, бо має аж 12 традиційних страв. Звідси і її назва: Багата Кутя.

Чому на цю вечерю готується саме 12 страв? На це питання находимо відповідь у вищеназваному творі проф. С. Килимника. "На основі глибоких досліджень — каже він — приходять до думки, що 12 страв це тому, що протягом року "місяць оббігає землю 12 раз". Отже, кожному місяцю наче присвячена страва. По-друге, на Багату кутю мусять бути приготовлені страви з усієї городини та садовини, що тільки є в господарстві, щоб усім цим прийняти й бога врожаю і святі душі дідів-прадідів... А вони, покоштувавши всього цього, дадуть у цьому році ще більший врожай" (ст. 20-21).

Між стравами Святої Вечері на першому місці стоїть кутя або коливо. Це варена пшениця з медом. Деякі автори є тієї думки, що кутя це останок давніх братолюбних столів, що їх уладжувано у дні смерти мучеників або померлих. Пшениця, як зерно, щороку оживає, тому є символом вічности, а мед це символ вічного щастя святих у небі.

В часі, коли господиня занята в хаті, то господар приводить до порядку своє обійстя, напуває і годує свою худібку. З настанням вечора він з особливою церемонією вносить до хати Дідуха — сніп пшениці, і ставить його на покутті. "Дідух-Рай" — каже проф. С. Килимник — крім перебування духів дідів та бога врожаю, символізував ще й новорічний урожай, добробут, багатство та долю людей... Ось чому така шана Дідухові, ось чому його несуть у хату з такою святістю, як і принесли з поля з почестями; тому і ставлять його на самому почесному місці... (цит. твір, ст. 24).

При тім вносять до хати також сіно й солому. Сіно кладуть під обрус на стіл, а солому на долівку. Подекуди в нас цю солому звали також дідухом. Все те відбувається за означеним обрядом, промовами, побажаннями чи замовляннями. Під столом на долівці ставлено різні господарські знаряддя, як сокиру, косу, серп і т. п., щоб на цілій господарці спочивало благословення.

Свята Вечеря вже готова. На небі появилася вечірня зоря. Батько родини засвічує свічку на столі. Ціла родина святочно вбрана, спільно молиться і засідає за стіл до Святої Вечері. Батько складає цілій родині побажання. Вечерю починають кутею з різними церемоніями і приго-

ворюванням. На Свят-Вечір не забувають і за душі покійних членів родини. І для них ставлять осібну мисочку з кутею на столі або вікні, бо вірять, що сьогодні й вони беруть участь у Святій Вечері. По вечері вся родина вітає Христове Різдво колядами й колядками.

"Настрій Свят-Вечора — каже о. Марко Дирда ЧСВВ — спозняє серце — душу кожного й кожної з нас невимовним чаром вікових звичаїв Українського Народу... Свят-Вечір збуджує в душі Українця — Українки не тільки милий і зворушливий спогад, але теж єднає його — її думки, наміри і змагання з ідеєю всього Українського Народу, так у його батьківщині, як і розсіяного по всьому світі. Тож ти твоєю участю в різдвяних святкуваннях обнови в собі почуття належности до свого роду; скріпи твою свідомість у зв'язку національної належности до української спільноти, з якою тепер проживаєш у вільній країні; усвідоми собі, що ти член — членка Українського Народу, який створив свої звичаї, свою духовну культуру на протязі тисячоліття. Ними треба тобі жити, їх у собі плекати, постійно відсвіжувати, щоб таким чином зміцнити твій зв'язок із родовим походженням. Ось чому Свят-Вечір своїм змістом в Українському Народі — незабутній багатий і глибокий!" (Бог, Церква і Молодь, ст. 31-32).

ПРАЗНИК ХРИСТОВОГО РІЗДВА

"Величаємо Тебе, життєдавче Христе, що задля нас сьогодні народився тілом із Непорочної і Пречистої Діви Марії". (Величання празника)

Дня 20 грудня 386 або 388 року, св. Іван Золотоуст маючи пропозідь у річницю смерти муч. Філогонія, єпископа антіохійського, заповідав своїм вірним, що цього року Антіохія перший раз святкуватиме празник Христового Різдва 25 грудня осібно від празника Богоявління. При тім він сказав, що цей празник "можна б без помилки назвати матір'ю всіх празників". А це тому, бо "від нього — каже він далі — дістали свій початок і основу Богоявління, священна Пасха, Вознесіння і П'ятидесятниця. Якщо б Христос не був народився по тілі, то і не христився б, — що дало Богоявління; і не розп'язся б, — а звідси Пасха; і не зіслав би св. Духа, — що творить П'ятидесятницю. Так, отже, від Христового Різдва вийшли всі ті празники наче різні струмки від одного джерела. І не тільки з цієї причини міг би цей празник слушно займати перше місце, але ще й тому, що подія цього дня це найбільш подиву гідна з усіх подій".

Справді, Христове Різдво це найважливіша подія в історії людського роду. Ця подія започаткувала християнську еру. Вона стала вихідною точкою, від якої означуємо події світу. Тож погляньмо на обставини установлення цього великого празника і на його історію у Західній і Східній Церквах.

ХРИСТОВЕ РІЗДВО В ПЕРШИХ ВІКАХ

Через три перші сторіччя християни не мали осібного празника Христового Різдва. В тому часі був знаний тіль-

ки празник Богоявління, що його святкувано 6 січня. Цей празник лучив у собі і Христове Різдво і Хрищення Ісуса в ріці Йордані. Грецьке слово "Епіфанія" чи "Теофанія", що значить "З'явління" чи "Богоявління", в перших віках християнства означало не тільки появу Ісуса Христа при Його хрищенні, але і Його появу на землі, себто Його народження.

Про давню злуку цих двох празників і їхнє святкування в одному дні свідчить у нашому богослуженні їхній тотожний уклад. Схема богослужби цих обидвох празників одна й та сама. Обидва вони мають навечір'я з постом, мають у навечір'я Літургію св. Василія Великого з вечірнею, мають Царські Часи, Велике повечір'я зі співом "З нами Бог", на Літургії "Єлици" і т. п. Різниця в їхньому богослуженні відноситься тільки щодо змісту їхньої богослужби.

В перших віках деякі Церкви, а передусім Західня Церква, з празником Богоявління зв'язували не тільки Христове Різдво і Його Хрищення, але й поклін трьох мудреців, чудо в Кані Галилейській, чудесне розмноження хліба, а подекуди навіть і воскресіння Лазаря, бо всі ті події це свідки Богоявління — появи Бога на землі. І якраз святкування більше подій із життя Ісуса Христа разом з празником Богоявління було, одною з головних причин, чому Західня Церква перша відділила Христове Різдво від Богоявління і почала святкувати його в осібному дні.

ПРАЗНИК ХРИСТОВОГО РІЗДВА НА ЗАХОДІ

Празник Христового Різдва відлучився від Богоявління найперше в римській Церкві, яка за папи Юлія І-го (337-352) почала святкувати Христове Різдво 25 грудня. У календарно-хронографічнім збірнику доведенім до 354 року, який має різні назви, але передусім знаний як Календар Фурія Філокала, в розділі про дні смерти мучеників під 25 грудня, написано: "День Христового Різдва у Вифлеємі". А в іншому розділі стоїть така заввага: "За консулів Цезаря Августа й Емілія Павла народився Христос 25 грудня у п'ятницю, в 15-ий день повомісяця".

Картина мистця Михайла Дмитренка

Який був головний мотив римської Церкви, щоб Христове Різдво святкувати у дні 25 грудня?

В Римі від 17 до 23 грудня відбувалися поганські торжества в честь бога Сатурна або Хроноса. Ті святкування звалися Сатурналія. Зараз по них 25 грудня були великі радісні торжества в честь "непереможного сонця", по латині "Соліс Інвікті". Цісар Авреліян 25 грудня 274 року проголосив сонце-бога головним опікуном римської імперії і присвятив йому святиню на Марсовім Полі в Римі. Свято бога-сонця сзятковано 25 грудня тому, бо в тому часі наступає зимовий зворот сонця, дні стають довші і сонце більше гріє. Цей день уважався наче народженням сонця і його перемоги над темрявою ночі.

У вищеназванім Календарі Філокала, що подає поганські і християнські свята під 25 грудня, також зазначено: "Наталіс Інвікті", себто "народження непереможного". Слово "непереможний" це звичайний епітет богів, а в цьому випадку бога-сонця.

Отож християнський Рим, щоб протидіяти поганському Римові, на місце бога-сонця ставить своє християнське Сонце-Богочоловіка і Його народження також святкує 25 грудня. Св. Отці у своїх різдвяних проповідях і наші різдвяні богослуження звуть Христа Сонцем Правди чи Сонцем Справедливости.

Хоча Римська Церква празнувала Христозе Різдво 25 грудня, то інші Церкви на Заході все ще якийсь час святкували його 6 січня разом з Богоявленням. Празник Христового Різдва з Риму перейшов ще за життя св. Амвросія († 397) до Медіоляну, відтак десь перед 384 р. до Еспанії і північної Африки, а потім за єпископа Перпетуа з Тур († 491) до Галлії, нинішньої Франції, і до інших країв Европи.

З хвилиною, коли день 25 грудня став днем празника Христового Різдва, тоді й той день зчасом почали уважати днем самої події народження. До цього часу щодо дати народження Ісуса Христа було багато різних думок і спорів, бо св. Євангелія про це нічого не згадує.

Св. Климент Олександрійський (к. † 215 р.) говорить, що за його часів одні уважали 20 травня днем Христо-

Картина мистця Михайла Мороза

вого Різдва, інші день 6-го або 10-го січня, а на його думку, це був день 18 листопада. В одному творі з 3-4 віку, що його приписують св. Кипріянові, згадується день 28 березня, як день Різдва Спасителя. В надписі на статуї св. Іполіта Римського (к. † 235 р.) день Христового Різдва поданий на 25 березня. В поясненнях св. Іполіта на книгу пророка Даниїла є така заввага: "Перша поява Господа в тілі, коли Він народився у Вифлеємі, сталася в середу 25 грудня, в 42-ім році Августа, від Адама 5500

року". Св. Епіфан Кипрський (†403) в полеміці з алогами доказує, що Христове Різдво було 6 січня, а Хрищення 8 листопада.

Усталення дати Христового Різдва вплинуло на усталення дат інших празників залежних від нього, як Обрізання, Стрітення, Благовіщення і Різдво Івана Христителя. Найдавнішу проповідь на Христове Різдво в Західній Церкві знаходимо в Зенона Веронського (†380).

ПРАЗНИК ХРИСТОВОГО РІЗДВА НА СХОДІ

За прикладом Західньої Церкви поволі і Східні Церкви починають празнувати Христове Різдво 25 грудня. Рішальну ролю в цій справі мали три великі Отці Східньої Церкви: Св. Василій Великий, Св. Григорій Богослов і св. Іван Золотоуст. Св. Василій Великий (†379) мав бути перший, що в Каппадокії між роком 371 і 374 почав святкувати Христове Різдво 25-го грудня. Йому приписують одну проповідь на Христове Різдво. Під його впливом св. Григорій Богослов (†390) запроваджує цей празник у Константинополі. Він 25 грудня 379 р. свою проповідь починає цими словами: "Христос родиться — славте! Христос з небес — зустрічайте: Христос на землі — величайте!" А відтак далі він говорить: "Сьогодні празник Богоявління або Різдва, бо так і інакше зветься цей день і дві назви даються одному празникові тому, що Бог з'явився людям через народження... Від з'явління — назва Богоявління, а від народження — Різдво. Ось таке торжество празнуємо сьогодні — прихід Бога до людей..."

Св. Іван Золотоуст (†407) з великою ревністю започатковує празник Христового Різдва в Антіохії 386 або 388-го року. У своїй проповіді на 25-го грудня, звеличуючи Христове Різдво, він висказує свою радість з його святкування: "Давно бажав я — каже він — побачити цей день, і не тільки побачити, але й святкувати з таким множеством народу. Я безнастанно молився, щоб наше зібрання було таке численне, як численним бачимо його тепер, що і сталося і сповнилося. Хоча нема ще десять літ, як цей день став нам відомий і знайомий, але наче б

здавна й за багато літ нам переданий, так він прославився вашою старанністю. Тому не помилився б той, хто назвав би цей празник і новим і притім давнім, — новим тому, що він недавно став нам знаний, а давнім тому, що він скоро зрівнявся з найдавнішими і виріс до однакового з ними ступеня".

У своїй проповіді він боронить день 25 грудня, як справжній день Христового народження, доказуючи, що свідком того є дуже скоре поширення цього празника й велике його цінення вірними; свідком того є також документи, які зберігаються в Римі про перепис цісаря Августа. Вкінці, за днем 25 грудня, на його думку, промовляє і те, що зачаття Ісуса Христа за св. Лукою наступило в шість місяців по зачатті Івана Христителя. А його зачаття мало статися в дні очищення у вересні. Якщо, отже, зачаття Ісуса Христа було в березні, то його Різдво повинно випасти на грудень.

Дещо пізніше новий празник увійде в практику в двох інших осередках тодішнього християнського світу: в Олександрії і Єрусалимі. Та ще довший час деякі Церкви на Сході празнували Христове Різдво разом з Богоявлінням 6 січня. Вірменська православна Церква по сьогодні святкує Христове Різдво і Богоявління 6 січня. Вірмени-уніяти під натиском Риму від 16 віку святкують Христове Різдво 25 грудня.

Потім, як Христове Різдво на Сході стало осібним празником, то за Богоявлінням 6 січня осталась тільки подія Христового Хрищення.

Службу на празник Христового Різдва уложили Роман Сладкопівець, патріярх Герман, Андрій Критський, Іван Дамаскин, Косма Маюмський і патріярх Анатолій.

В 4-му віці св. Олена, мати цісаря Костянтина Великого, побудувала в Вифлеємі храм у честь Христового Різдва. В кодексах цісаря Теодосія з 438 року і цісаря Юстиніяна з 535 року находиться закон про загальне святкування празника Христового Різдва.

ХРИСТОВЕ РІЗДВО – НЕЗГЛИБИМЕ ТАЇНСТВО

"Дивне і преславне таїнство бачу: вертеп — небом, Діва — херувимським престолом, ясла — місцем, де народився незмістимий Христос Бог, — Його оспівуючи, величаємо".

(Канон утрені празника)

Найбільше і найглибше таїнство християнської віри це таїнство Воплочення Божого Сина. Предвічний Бог стає малою дитиною і не перестає бути Богом. "І Слово стало тілом і оселилося між нами" — каже євангелист Йоан (1, 14). "Бог Предвічний народився" — співаємо в нашій колядці. Христове Різдво це колиска нашої віри. І тільки віра в силі це незглибиме таїнство в покорі приняти, розуміти й адорувати.

Св. Отці нашої Східньої Церкви перших віків сприймали таїнство Воплочення Божого Слова з глибокою вірою і великим пістизмом. Захоплені цим таїнством, вони мають тільки слова подиву для предивної Божої любови, для жертви, смирення й убозтва новонародженого Месії і Спасителя. При тім з їхніх уст добуваються оклики невимовної небесної радости, що час спасіння вже настав.

Як св. Отці, так і наша св. Церква у своїх різдвяних богослуженнях радісно оспівує і величає таїнство народження Божої Дитини. Для скріплення нашої віри і кращого розуміння цього таїнства хочемо навести тут дещо з різдвяних проповідей св. Отців та з наших різдвяних бо-

Картина мистця Мирона Левицького

гослужб. Три речі заслуговують тут на особливішу увагу: Велич і значення Христового Різдва, спосіб Воплочення та радість з появи Спасителя.

ВЕЛИЧ І ЗНАЧЕННЯ ХРИСТОВОГО РІЗДВА

Перше, на що св. Отці звертають особливу увагу і чим захоплюються у Христовому Різдві, це велич таїнства Воплочення і його значення для цілого людського роду й нашого спасіння.

Св. Василій Великий († 379) у своїй різдвяній проповіді вчить нас, як сприймати таїнство Воплочення: "Христове Різдво, — каже він — властиве і перше, себто в лоні Вітця від віків, треба в мовчанні почитати. Навіть нашому умові не повинні ми дозволити, щоб досліджував це таїнство. Бо коли ще не було ані часу, ані часового простору, коли ще не було форми вислову, ані свідка-очевидця, ані того, хто б про це оповів, то як може розум утворити собі якесь поняття? Як може тут язик дати вислів для думки? Отець був і Син народився! Не кажи: коли?, а радше остав це питання! Не питай: як?, бо на це нема відповіді! Бо "коли" це поняття часу, а "як" веде нас до тілесного родження... Бог на землі, Бог між людьми, не у вогні і серед голосу труб; не на горі, що димиться, або в темноті, ані в лячній і ревучій бурі даючи закони, але в тілесній появі, лагідний і добрий перебуває з рівними собі. Бог у тілі, не діючий здалека, як у пророків, але злучений з природою рівною людській природі, щоб у той спосіб через своє тіло споріднене з нами привести назад до себе ціле людство".

Св. Григорій Богослов († 390) у своєму слові на Христове Різдво так подивляє таїнство Воплочення: "Саме Боже Слово, предвічне, невидиме, незбагненне, безтілесне, начало від начала, світло від світла, джерело життя і безсмертя, відбитка первісної краси, печать непереносна, образ незмінний, рішення і Слово Отця, приймає свій вид, носить тіло задля тіла, лучиться з розумною душею задля моєї душі, очищуючи буття, Несотворений твориться, Необнятний обмежується через розумну душу, що є посередником між Богом і земним тілом".

Св. Іван Золотоуст († 407) в одній зі своїх різдвяних проповідей такими словами звеличує таїнство Христового Різдва: "Бачу незвичайне й дивне таїнство: Пастухи наповняють звуками мій слух, голосячи не пустинну пісню, але співаючи небесний гимн. Ангели співають, архангели оспівують, херувими взивають, серафими величають, всі торжествують, бачачи Бога на землі і чоловіка на небесах; Високого — вдолі, по Його плянам, а низького — вгорі по Божій любові до людей. Сьогодні Вифлеєм став небом, замість звізд приняв співаючих ангелів, а місто сонця незбагненно вмістив Сонце правди. Не питай, як це сталося, бо де Бог хоче, там уступає порядок природи...

Що сьогодні зродила Його Діва, це знаю, і що Бог зродив Його без часу, в те вірю, але спосіб зродження я навчився почитати мовчанкою..." (Твори, Том 6, ст. 692).

А в іншій різдвяній проповіді він каже: "Чи може щось рівнятися з цим празником? Бог на землі, а людина на небі, ангели служать людям, люди спілкують з ангелами і прочими небесними силами; демони втікають, смерть побита, рай отворений, клятва знята, гріх зник, провини прогнані, істина зійшла на землю. Природа, перед котрою херувими берегли рай, сьогодні злучилася з Богом". (Твори, Том 12, ст. 787).

Св. Атанасій Великий († 373) у своїй науці на Христове Різдво говорить: "І домик, в якім народила Діва, приймає вид церкви, де жертовником — ясла, служителем — Йосиф, дияконами — пастирі, священиками — ангели, архиєреєм — Господь, престолом — Діва, чашами — матірні груди, одіжжю — вочоловічення, віялами — херувими, дискосом — Святий Дух, а Отець — дископокровець".

Св. Єфрем Сирін (†373) оспівав таїнство Воплочення у прегарних, глибоко догматичних різдвяних гимнах. "Це є чиста ніч, — каже він, — що в ній з'явився Чистий, котрий прийшов, щоб нас очистити. Хай ніщо не домішується до наших почувань, що могло б їх заколотити" (Гимн 1, 82). "День Твого Різдва поєднав небо й землю, бо в ньому Найвищий зійшов до землян" (Гимн IV, 14). "Всевишній став Дитиною, а в Нім був укритий скарб мудрости" (Гимн IV, 148). "Найвищий кормився молоком Марії, під час коли всі створіння кормилися Його багатством" (Гимн IV, 149).

На литійних стихирах вечірні празника співаємо: "Небо й земля сьогодні об'єдналися, бо Христос народився. Сьогодні Бог прийшов на землю і чоловік вийшов на небо. Сьогодні задля людини став видимий тілом зі своєї природи невидимий, тому й ми величаючи, кличмо Йому: Слава на висотах Богові й на землі мир..." Стихира стиховні вечірні каже: "Велике і преславне чудо збулося сьогодні: Діва родить і лоно не зотліває, Слово воплочується і від Отця не розлучується, ангели з пастухами славлять, і ми з ними заспіваймо: Слава на висотах Богові і на землі мир".

ЗНАМЕННІ ЧЕРТИ ВОПЛОЧЕННЯ

Друге, що св. Отці подивляють у Воплоченні Божого Сина це жертва, смирення й убозтво. "І ось вам знак: — каже ангел до пастухів — ви знайдете дитя сповите, що лежить у яслах" (Лука 2, 12). Ті чесноти блистітимуть у цілому Його житті, вони підуть з Ним на хрест і до гробу.

Св. Атанасій Великий у своїй різдвяній науці кличе: "Хто не заговорить, хто не подивлятиме Господній прихід? Вгорі свобідний, а вдолі записаний Вгорі Син, а вдолі слуга. Вгорі Цар, а вдолі наймит. Вгорі багатий, а вдолі вбогий. Вгорі відбирає поклони, а вдолі платить данину. Вгорі божественний престіл, а вдолі пільний вертеп. Вгорі вітцівське незглибиме лоно, а вдолі бездушна мала криївка і ясла. Хто не подивлятиме величі речі вгорі, а малі пелени вдолі. Той, що розв'язує, в'яжеться. Той, що кормить, кормиться. Незбагнутий являється Дитиною. Той, що отвирає джерела, запозичає грудей. Той, що все носить, несказанно носиться. Всюдиприсутній, незимовно обмежується. О диво, що за преславні речі!" (Пролог).

Св. Іван Золотоуст, вдумуючись у спосіб Воплочення Божого Сина, каже: "Я бачу теслю і ясла, Дитину й пелени, народження з Діви позбавлене всього, що конечне, все в убозтві, все в бідноті. Чи не бачиш ти багатства в цім великім убозтві? Як Він багатий став убогим задля нас? Як Він не мав ні ложа, ні постелі, але був положений у голих яслах? О вбогосте, що служиш за джерело багатства! О безмірне багатство, що має вид убогости!" (Твори, Том 6, ст. 698).

Св. Єфрем Сирін взиває нас до наслідування Христової покори й любови: "Сьогодні, коли Бог прийшов до грішників, то хай праведник у своїх думках не виноситься понад грішників. Сьогодні, коли Господь усесвіту прийшов до своїх слуг, то хай і пани знижаться до своїх слуг у любові. Сьогодні, коли Багатий задля нас став убогим, то хай і багатий при своїм столі гостить убогих" (Гимн І, 92-94).

Картина мистця Петра Андрусева

ТАЇНСТВО ВОПЛОЧЕННЯ — ДЖЕРЕЛО НЕБЕСНОЇ РАДОСТИ

Радість превелика, небесна й ангельська це третя черта, що промінює з різдвяних проповідей св. Отців та з наших різдвяних богослужень.

Св. Іван Золотоуст свою першу різдвяну проповідь починає ось тими словами невимовної радости й захоплення: "За чим колись тужили Праотці, що предсказували пророки і що бажали бачити праведники, те сьогодні сповнилося і стало дійсністю. Бог з'явився на землі в тілі й оселився між людьми. Тому, мої дорогі, радуймося і веселімося". А в іншій різдвяній проповіді він так висказує свою радість: "І так, коли всі радуються, то і я хочу радуватися, хочу ликувати, хочу торжествувати. Та я ликую, не граючи на цитрі, ані не рухаю смичком, ані не маю сопілки в руках, ані не запалюю смолоскипа, але місто музичних інструментів приймаю Христові пелени. Вони для мене — надія, вони для мене — життя, вони для мене — спасіння, вони для мене — сопілка, вони для мене — цитра" (Твори, Том 6, ст. 698).

Св. Григорій Богослов, взиваючи до радости, каже: "Христос у тілі, з трепетом і радістю веселіться, — з трепетом задля гріха, а з радістю задля надії... Хто не поклониться Предвічному? Хто не прославить Останнього? Знову розходиться темрява, знову з'являється світло... Бо я певний, що небесні Сили радуються і торжествують сьогодні з нами тому, що вони чоловіколюбиві й Боголюбиві".

Наші різдвяні богослуження повні радісних і веселих тонів. На вечірні в часі литії співаємо: "Сьогодні веселяться ангели на небі і радіють люди на землі, іграє все створіння, бо народився у Вифлеємі Спаситель Господь, і вся злоба ідольська зникла, і царствує Христос на віки". На стихирах хвалитних утрені: "Веселіться праведні, — кличе Церква — небеса радуйтеся, іграйте гори, бо народився Христос. Діва наче херувими творить трон, держачи при грудях воплочене Слово-Бога. Пастирі Народженого славлять, мудреці Владиці дари приносять, ангели, співаючи, кличуть: Недослідимий Господи, слава Тобі".

Св. Отці й наші різдвяні богослужби не тільки подивляють і величають таїнство Воплочення, але й нас взивають, щоб ми враз з Преч. Дівою Марією, св. Йосифом, з ангелами, пастухами й мудрецями прийшли і віддали Христові поклін, принесли Йому в дарі нашу віру й любов.

Св. Григорій Богослов у вищезгаданій різдвяній проповіді кличе до нас: "Поклонися Різдву, через котре ти висвободився від вузлів родження. Віддай честь малому Вифлеємові, що тебе знову привів до раю. Стань на коліна перед яслами, через котрі бувши нерозумним, ти оживився Словом... іди із звіздою, принеси з мудрецями дари: золото. кадило й миро, як Цареві і як Богові і як умерлому задля тебе. Прославляй з пастухами, ликуй з ангелами, оспівуй з архангелами, щоб утворилось спільне торжество небесних і земних Сил".

На вечірні празника, величаючи Божу Дитину, співаємо: "Що Тобі принесемо, Христе, який задля нас як чоловік з'явився на землі? Бо кожне Твоє створіння приносить Тобі благодарення: ангели — спів, небо — звізду, мудреці — дари, пастухи — чудо, земля — вертеп, пустиня — ясла, а ми — Матір Діву. Предвічний Боже, помилуй нас".

СОБОР ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

"В небі Він один від Одного Єдинородний, а на землі Він один від однієї Діви Єдинородний".

(Св. Іван Золотоустий)

Празник Христового Різдва ставить нам перед очі величний Божий плян відкуплення людського роду. Божий Син з безконечної любови до нас стає малою Дитиною. На свою Матір Він вибирає Пречисту Діву Марію. Завдяки Пресв. Богородиці Божі пляни могли статися дійсністю. Без Неї не було б Христового Різдва, не було б відкуплення. Знаний церковний письменник о. М. Мешлєр розважаючи таїнство Христового Воплочення і ролю в ньому Преч. Діви Марії, кличе: "О пречудне і взнесле створіння! В Її руки і серце зложив Бог наше спасіння! Без Неї ми не мали б Ісуса, без Неї ми не були б відкуплені. Вона дала свою згоду, і дала її свобідно з безграничної любови до нас... Безпосередній наслідок Воплочення для Марії був такий, що Вона справді стала Богородицею. Марія є дійсно Мати Божа якраз тому, що Вона є Мати Христова". (Життя ГНІХ у розважаннях, Том І, ст. 72 і 79).

Східня Церква маючи на увазі гідність Богоматеринства, призначила другий день Христового Різдва на осібне звеличання гідности Пресв. Богородиці.

ЧАС ДВАНАДЦЯТИДНЕВ'Я

Час від празника Христового Різдва до Богоявлення триває 12 днів, тому й має назву дванадцятиднев'я, згрець-

Картина мистця Михайла Дмитренка

ка додекамерон. Як колись у давнині празник Пасхи святковано цілий тиждень аж до Томиної неділі, так подібно і празник Христового Різдва тривав 12 днів аж до празника Богоявління.

Святкування дванадцятиднев'я потверджує Устав св. Сави Освяченого (†530), де сказано, що в тому часі "нема ані посту, — звідси наша загальниця — ані коліноприклонень у церкві чи в келіях". Кодекс цісаря Юстиніяна, виданий 535 року, поручає зберігати дванадцятиднев'я. Історик Георгій Кедрин (12 в.) оповідає про цісаря Юстиніяна,

що він тих 12 празничних днів переводив особливо побожно й роздавав щедру милостиню. Другий Синод у Тур, Франція, що відбувся 567 року, називає празничними всі дні від Різдва до Богоявління. З колишнього дванадцятиднев'я осталися в нашій Церкві ще два святкові дні: Собор Пресвятої Богородиці і св. первомученика Степана.

УСТАНОВЛЕННЯ СОБОРУ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ

Східня Церква традиційно після великого празника святкує пам'ять тих осіб, що сповняли головну ролю в подіях празника. У Христовому Різдві на першому місці коло Христа бачимо Пресв. Богородицю. Тож уже в перших віках вірні громадно збиралися наступного дня по Христовому Різдві, щоб подякувати Преч. Діві Марії за те, що дала нам Спасителя та віддати Їй почесть як Божій Матері. Від того збору вірних і сам празник дістав назву Собору.

Годі означити, в котрому столітті празник Собору Пресв. Богородиці увійшов у загальну практику Церкви. Деякі св. Отці 4-го віку, як св. Амвросій, св. Августин, св. Епіфан Кипрський і св. Іван Золотоуст, з нагоди празника Христового Різдва у своїх проповідях прославляють Пресв. Богородицю. Можливо також, що якийсь час празник Собору і пам'ять св. первомученика Степана святковано одного дня, бо щойно в 7-му віці пам'ять св. Степана перенесено на третій день свят.

Натяк на святкування Собору Пресв. Богородиці наступного дня після Христового Різдва находимо в 79 правилі Шостого Вселенського Собору, що відбувся в Константинополі 691 року. В тих часах подекуди був завівся звичай, що другого дня по Різдві вірні обмінювалися печивом нібито на честь болів Преч. Діви Марії при народженні Ісуса Христа. Собор таку практику осуджує і заборонює. "Божественне з Діви народження, — каже Собор, — що було безсіменним, ми визнаємо за безболісне, і це проповідуємо всім вірним. Цим способом хочемо направити тих, що через незнання роблять щось невідповідне. Тому, що деякі по дні святого Різдва Христа Бога нашого приготовляють печиво і ним взаємно себе обдаровують, начеб-

Кертина мистця Мирона Левицького

то в честь болів при пологах Всенепорочної Діви Матері, то ми рішаємо, щоб вірні не робили чогось подібного. Це бо не приносить чести Діві, коли Її невимовне родження означують і представляють наче звичайне і нам властиве родження тому, що Вона понад усяке розуміння і вислів тілом породила невмістиме Слово. Якщо, отже, відтепер хтонебудь це робив би, то духовна особа нехай буде позбавлена сану, а мирянин хай буде відлучений".

Навіть у нас на Східній Україні був колись подібний звичай, що по селах в день Собору жінки приносили до

церкви пироги, думаючи, що в той спосіб пошанують Пресв. Богородицю, як це загально принято відносно породіллі. Київський митрополит Михаїл Рагоза заказав цю практику 1590 року.

ХРИСТОВЕ РІЗДВО І ГІДНІСТЬ БОГОМАТЕРИНСТВА

Христове Воплочення наділило Преч. Діву Марію гідністю понад усі гідности — бути Божою Матір'ю. Через народження Ісуса Христа Вона стала дійсною Богородицею і не перестала бути Дівою. Ця гідність є джерелом всіх привілеїв і ласк для Богоматері.

Св. Єфрем Сирін (†373) великий звеличник і почитатель Божої Матері у своїх різдвяних гимнах прегарно оспівує таїнство Воплочення, Її Дівицтво і Богоматеринство. "Ніхто не знає, — каже він, — як має назвати Твою Матір, о Господи! Назве Її Дівицею, але ж Вона має Дитину. Назве Її Замужньою, але ж ніхто Її не знав! Коли ж Твою Матір не можна збагнути, то хто в силі Тебе поняти! (Гимн, XI, 1). "Твоя Мати це чудо! Увійшов у Неї Господь і став слугою. Увійшов Могучий словом і став німий. Увійшов Володар громів і Його голос замовк. Увійшов найвищий Пастир і став у Ній ягнятком, яке з плачем вийшло на денне світло!" (Гимн XI, 6).

Св. Іван Золотоуст у проповіді "Про Святу Діву і Богородицю Марію" розважаючи над Її вибором на Божу Матір, каже: "Нічого не можна знайти між людьми такого, як Богородиця Марія. Перейди, чоловіче, думкою всі створіння і поглянь, чи є що рівне або більше, як Свята Богородиця Марія? Обійди землю, зглиби море, прослідн воздух, переглянь думкою небо, подумай про всі невидимі сили, і скажи, чи є подібне чудо між усіма створіннями?... Того, що Його все створіння зі страхом і трепетом славило, то Вона єдина дивно почала у своєму лоні. Блаженні через Неї жінки, бо жіночий рід уже більше не находиться під прокляттям. Вона зродила таку Дитину, задля котрої перевищила славою ангелів... Тому скажімо Їй: Благословенна Ти між жінками. Ти одна зцілила печаль Єви, Ти

одна втерла сльози плачучої, Ти одна принесла викуп світу, Тобі одній була повірена преціння Перла, Ти одна почала без похоти й родила без болів, Ти одна родила Емануїла по Його вподобанні" (Твори, Том 8, ст. 906-907).

Наша Церква в дні Собору Пресв. Богородиці у своїх Богослуженнях взиває вірних до прослави Богоматері: "Прийдіть, і звеличаймо Матір Спасителя, — співаємо на хвалитех утрені — яка і по Різдві осталася Дівою. Радуйся, живий городе Царя й Бога, в якім Христос бувши, доконав спасіння. З Гавриїлом вихваляймо і з пастухами прославляймо, кажучи: Богородице, моли з Тебе Воплоченого за наше спасіння".

Празник Собору мало має власної служби. Він має службу Христового Різдва. Менологій цісаря Василія згадує цього дня і про втечу Пресв. Богородиці з Дитятком Ісусом до Єгипту. Св. Євангеліє цього дня також говорить про втечу до Єгипту.

Замойський і Львівський Синоди між празниками подають Собор Пресв. Богородиці і св. Йосифа. Його пам'ять відзначає Східня Церква не разом зі Собором, але в неділю по Різдві враз з Богоотцями царем Давидом і апостолом Яковом, братом Господнім. На неділю по Різдві уложив о. Ісидор Дольницький гарну службу в честь св. Йосифа Обручника. А про службу Собору у своїм Типіку він каже: "Св. Йосиф не має нічого в богослуженні, крім одного тропаря й кондака, і це тільки в наших часословах і служебниках" (ст. 196).

ПРАЗНИК СВ. ПЕРВОМУЧЕНИКА СТЕПАНА

"Ти боротьбою доброю боровся, первомученику Христовий і Апостоле..." (Тропар празника)

У Христовому Різдві ми подивляли безконечну Божу любов і жертву задля нас грішних. А третього дня після празника Христового Різдва св. Церква ставить нам перед очі геройський приклад любови Бога в особі св. первомученика Степана. Св. Григорій Ніський у своїй проповіді в честь св. Степана каже: "Ось ми переходимо з празника на празник і приймаємо благодать за благодать. Вчора наповняв нас подивом Господь вселенної, а сьогодні наповняє нас подивом ученик Господа. Яким способом цей, а яким той? Той (це є Христос) задля нас приняв людську природу, а цей (це є Степан) задля Господа позбувся людської природи". Мученицька смерть св. Степана дійсно незвичайна, але незвичайний також і культ, що його він має у Христовій Церкві від апостольських часів.

СВ. СТЕПАН — АПОСТОЛ, ПЕРВОМУЧЕНИК І АРХИДИЯКОН

Східня Церква прославляючи св. Степана у своїх богослуженнях, дає йому потрійний титул, називаючи його апостолом, первомучеником і архидияконом. Св. Степан належав до 70-ти апостолів, що їх пам'ять наша Церква святкує 4-го січня. Він своєю святістю, мужністю і рев-

Святий Первомученик Степан. Мозаїка в соборі Св. Софії в Києві. XI ст.

ністю у вірі за поширення Христової науки вповні заслуговує на назву апостола. Діяння Апостольські кажуть про нього, що він був "муж, повний віри і св. Духа... повний благодаті й сили, творив чуда й великі знаки в народі" (6, 5 і 8). Св. Іван Золотоуст ставить св. Степана поміж апостолів. "В самій речі, скажи мені, — каже він, — чого не доставало йому, щоб він зрівнявся з апостолами? Чи і він не творив знаків? Чи і він не показав великої відваги?" (Бес. 15 на Діян. Ап.).

Св. Степан не тільки ревний апостол, але й первісток мучеників. Оскаржений перед Синедріоном — Жидівською Радою — фальшивими свідками, він мужньо визнає св. віру. Зате виводять його за місто й каменують. Це діялося 34 або 35 року по Христі. Як Христос, так і він при своїй смерті молиться за своїх ворогів. У його мучеництві бере участь юнак Савло, пізніший апостол Павло. Св. Августин приписує навернення Савла крові св. Степана. "Якщо б Степан не був молився — каже він — то Церква не мала б Павла". Св. Степан перший по Христовому вознесінні за свого Господа кров пролляв і життя віддав. Звідси і має він свій почесний титул першого мученика. Цей титул св. Отці високо підносять у своїх проповідях. Цей титул в особливий спосіб наголошує наша Церква у своїх богослуженнях на св. Степана і на перенесення його св. мощів 2-го серпня

Св. Іван Золотоуст свою проповідь на св. первомученика Степана починає тими словами: "Всі мученики прославляються і подвиги праведників усюди є предметом подиву, але на згадку про найславніший подвиг первомученика Степана навіть німий язик починає його хвалити. Кого не визве на похвалу блаженний Степан? Він уже самою назвою, — згрецька стефанос значить кінець — вказує на свої заслуги. По самому імені своєму він уже одержав честь побіди! Тут уже саме ім'я мученика говорить про боротьбу, перемогу і честь!". А в іншій науці про св. Степана він каже: "Увінчаємо квітами похвал Степана й засиплемо його рожами похвальних пісень. Він уже сам увінчав себе переможними нагородами віри... Хто зі смертних віддасть достойні похвали борцеві? Хто з людей сплете вінок відповідний до його подвигу? Який язик зможе ви-

яснити славу переможця? Які уста отворяться на похвалу подвигів Степана? Які уста в силі висказати мужність первомученика?"

Східня Церква у своїх богослуженнях на св. Степана і на перенесення його мощів 2-го серпня різними похвальними титулами звеличує мучеництво св. Степана. Він прославляється такими назвами: "Начало мучеників і похвала", "страдалець верховний", "перший між мучениками", "первомученик", "апостол", "Христовий воїн", "славний верховода мучеників, "похвала апостолів і мучеників слава", "первострадалець", "двері мучеників", "первомученик мудрий", "начальник мученицького собору". На стиховні вечірні славимо його: "Ти став перший між мучениками й дияконами, Степане Апостоле, окрасо страдальців, кріпосте вірних, славо праведних. Для тих, що твою пам'ять празнують, — тому, що стоїш перед престолом Христа Царя — проси очищення від провин та бути гідними небесного царства". В кондаці на перенесення його мощів св. Церква кличе до нього: "Ти перший був посіяний на землі небесним Діячем, всехвальний Степане; Ти перший на землі за Христа кров пролляв, Блаженний; Ти перший від Нього вінцем побіди вінчався в небі, страдальців Первістку; вінче мучеників, первострадальний".

Його ім'я стоїть на першому місці між 7-ма вибраними дияконами, що мали займатися вбогими, звідси і зветься він архидияконом.

КУЛЬТ СВ. ПЕРВОМУЧЕНИКА СТЕПАНА

Св. Степан це первомученик і первовзір для всіх мучеників, тож і культ його найдавніший з усіх мучеників. День його смерти незнаний. Св. Церква його пам'ять зв'язала з празником Христового Різдва, бо як перший Христовий мученик він мав дуже близьке відношення до Христа. Первісно і Східня і Західня Церкви святкували празник св. Степана другого дня по Різдві. Та коли у Східній Церкві прийшов звичай, щоб наступного дня по Різдві празнувати Собор Пресв. Богородиці, то десь у 7-му столітті пам'ять св. Степана перенесено на третій день різдвя-

них свят. Західня Церква по сьогодні святкує св. Степана 26-го грудня.

Його празник був уже загально знаний у 4-му віці і святкований на рівні з апостолами. Апостольські Постанови з 4-го сторіччя кажуть: "Хай празнують в день первомученика Степана". Св. Отці 4-го століття, як св. Григорій Богослов, св. Григорій Ніський, св. Іван Золотоуст і св. Августин говорили науки в честь св. Степана. В 4-му і 5-му віці на Сході й на Заході в його честь будують святі храми. В самому Царгороді було аж три церкви присвячені св. Степанові.

Новим мотивом до ще більшого культу св. Степана стало віднайдення його мощів 415 року. Тоді то єрусалимському священикові Лукіянові мав тричі явитися учитель апостола Павла, який помер у Христовій вірі. Він сказав Лукіянові, що це він по вкаменуванні похоронив св. Степана у свому гробі, де тепер спочиває і він і його син Авіва, а близько них Нікодим, тайний Христовий ученик. Знайдені мощі св. Степана перенесено до храму на Сіоні в Єрусалимі. Якийсь час потім їх знову перенесено до храму каменування на північ від Єрусалиму. Жінка цісаря Теодосія Молодшого, Євдокія, 460 року на місці первісного храму каменування збудувала гарну базиліку, яка відтак була зруйнована. Руїни цієї базиліки віднайдено 1812 року і на старих фундаментах побудовано теперішню церкву св. Степана.

Пізніша традиція місцем мученицької смерти св. Степана почала вважати долину Кедрону на схід від Єрусалиму. Тому і східня брама старого міста зветься тепер брамою св. Степана.

У 560 році частину мощів св. Степана перенесено до Царгороду і зложено їх найперше у храмі св. Лаврентія, а пізніше в новозбудованому храмі св. Степана. Грецька Церква перенесення мощів до Царгороду святкує 2-го серпня. Як при знайденні, так і при перенесенні мощів св. Степана діялися різні чуда. Про них говорить св. Августин, великий почитатель св. Степана.

Каменування св Степана й його мученицька смерть

СВ. ПЕРВОМУЧЕНИК СТЕПАН — НАШ ВЗІР

Християнська релігія це релігія героїзму. Вона вчить, плекає, виховує героїв і вимагає героїзму. Життя доброго християнина це постійна боротьба з дияволом, пристрастями своїми і з ворожим Богові світом. Християнин мусить завжди любов до Господа Бога ставити понад усе: понад своє "я", понад справи світу, понад усі вигоди, і навіть понад свого батька, матір і свою родину. Так учить і того вимагає від нас сам Ісус Христос: "Коли хтось приходить до мене — каже Він — і не зненавидить свого батька й матір, жінку, дітей, братів, сестер та ще й своє життя, той не може бути моїм учнем. Хто не несе свого хреста, і не йде слідом за мною — не може бути моїм учнем" (Лука 14, 26 і 27).

Св. Іван Золотоуст у проповіді в честь св. Степана всім нам пригадує на обов'язок боротьби за Христа і за спасіння нашої душі. "Теперішнє життя — каже він — це час боротьби. Тож, очевидно, треба боротися. Тут війна й боротьба. На війні ніхто не шукає спокою. На війні ніхто не думає про вигоди, ніхто не дбає про маєток, ніхто не журиться жінкою, але журиться тільки про одне, як би то поконати ворогів. Так будемо поступати й ми. Якщо ми переможемо і повернемося з трофеями, то Бог дасть нам усе".

На всіх нас тяжить обов'язок бути християнами не тільки з назви, але вірно й мужньо завжди визнавати свою віру словом, ділом, цілим життям, а в потребі навіть життя віддати за неї. І якраз св. первомученик Степан дає нам прегарний приклад мужнього й геройського визнавання своєї віри. Св. Іван Золотоуст ставлячи нам св. Степана за взір до наслідування, каже: "Хто б тепер не пішов у боротьбу за Христа, то в Степані має учителя. Хто б не виступив на подвиг мучеництва, то він наслідуватиме Степана. Степан — начальник борців за Христа, Степан — основа тих, що вмирають за Нього".

СВ. ОТЕЦЬ НАШ ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ

"Ти всіх Святих зібрав чесноти, Отче наш Василіє, Мойсеєву покору й Іліїну ревність, Петрове визнання і Іванове богословіє, і як Павло ти безнастанно взивав".

(Стиховня вечірні Василія)

Дня першого січня, на початку горожанського року, наша Церква святкує пам'ять смерти одного з найбільших і найвизначніших Отців Церкви, учителів віри й монаших законодавців, св. Отця нашого Василія Великого, архиєпископа Кесарії Каппадокійської в Малій Азії (329-379). Його особа під кожним оглядом незвичайна, велична, світла та гідна подиву. Він не тільки аристократ з походження, але й аристократ духа, характеру, науки і святости. Печать його глибокої віри, геройської любови Бога і ближнього, науки і святости спочиває на цілій Христовій Церкві, на монашому житті Сходу й нашого народу.

Французький автор, о. Жан Рівієр, у своїй книжці "Святий Василій — єпископ Кесарії" так окреслює особу нашого св. Отця: "Св. Василій це одна з найсвітліших і найславніших постатей старовинної грецької Церкви. Вже його сучасники були дали йому ім'я Великого... Він аскет з покликання і людина чину зі своєї природи... Його правила стали кодексом монашого життя на Сході, як правила св. Венедикта на Заході... Він аскет, єпископ, бесідник, учитель богослов і вчений. Він, без найменшого сум-

ніву, є найдосконалішим представником Церкви свого часу... У св. Василія життя є в повній гармонії з його наукою, або краще кажучи, його наука це ніщо інше як відбитка його життя".

Тож нічого дивного, що св. Церква заслужено дала йому титул: Великий. Він справді ВЕЛИКИЙ головно у трьох ділянках свого життя: Він Великий Архипастир Церкви, Великий Законодавець монашого життя і Великий своєю святістю.

ВЕЛИКИЙ АРХИПАСТИР ЦЕРКВИ

Перша знаменна ціха св. Василія як архипастиря це безстрашність у визнаванні й обороні св. віри. В його часах єретики-аріяни люто переслідували правдивих визнавців Христа. Цісар Валєнс (364-379), охрищений аріянським єпископом, став завзятим апостолом аріянізму. Серед нелюдських і жорстоких гонень єпископів і вірних одинокий Василій важився ставити чоло самому цісареві. Історики записали нам стрічу св. Василія з Модестом, префектом преторії. Як Валєнс, так і він запеклий аріянин. Він казав спалити з кораблем 88 священиків. Модест кличе св. Василія до себе і принимає його гордо й зухвало. Він навіть не дає йому титулу єпископа. Говорить до св. Василія з криком і грозить йому вигнанням, конфіскатою майна, муками і смертю. На всі ті страшні погрози св. Василій спокійно відповідає: "Грози мені чим іншим, бо ніяка з тих кар мене не зворушує". Модест відтак звітуючи цісареві Валєнсові про свою розмову з Василієм, сказав: "Пане, єпископ нас переміг. Він вищий понад усякі погрози і не дасться захитати ніякими переконуваннями". І цісар полишив св. Василія у спокої.

З глибокої віри випливала його друга знаменна ціха: жертвенна любов Бога і ближнього. Жертва — це мова любови. У св. Василія ця мова жертви була дуже сильна, проречиста й активна. Його любов завжди готова помогти приятелям і ворогам, завжди чуйна, прозорлива й всіх обіймаюча. Для бідних, старих, хворих, опущених, сиріт

Одне з найпопулярніших зображень св. Василія Великого

і вдовиць він будує великі добродійні заведення, що творили наче осібне місто коло Кесарії і від його імени дістали назву Василіяди.

Свої великі таланти, знання, сили і здоров'я він жертвує для добра своїх овечок. Він усякими способами боронить своє стадо перед наступом аріянізму. Його друг, св. Григорій з Назіянзу, про це так каже: "До одних загощує сам, до других когось посилає, інших знову кличе до себе, радить, напоминає, картає, грозить, докоряє, бере в оборону цілі народи, міста, поодиноких людей, продумує всякі можливі способи спасіння" (Похвальне Слово в честь св. Василія Великого).

Св. Василій ревний апостол живого слова-бесіди. Проповідь у його часах це дуже важливий, могучий і майже одинокий чинник у навчанні св. віри. Св. Василій — це проповідник і бесідник з Божої ласки. Його слово палке, вогненне, пориваюче. Оповідає св. Єфрем Сирин, який був прийшов до Кесарії відвідати св. Василія і зайшов до церкви, де якраз він проповідав, що бачив білого голуба на рамені св. Василія. І тоді св. Єфрем закликав: "Великий Ти, Боже, у своїй правді. Василій — це вогненний стовп і його устами говорить св. Дух". Вогненний стовп — це символ його геройської любови Бога і ближнього. Він став символом і його духових синів у Василіянському Чині.

Св. Василій Великий мистець і апостол пера. Коротко жив, але багато написав. Його велику духову спадщину творять твори догматичні, моральні, аскетичні, полемічні, пояснення св. Письма і 366 листів.

ВЕЛИКИЙ ЗАКОНОДАВЕЦЬ МОНАШОГО ЖИТТЯ

Друга ділянка праці, в якій св. Василій показався великим і заблистів як незрівняний організатор і законодавець — це монаше життя. Він навіки записався золотими літерами в історії монаших спільнот, в історії монаших правил та науки аскези не тільки у Східній Церкві й на наших рідних землях, але і в цілій Католицькій Церкві. Св. Теодор Студит (759-826) називає св. Василія "батьком грецького чернецтва й найпершим з усіх Отців". Його мо-

Св. Василій Великий.
Мозаїка з XI ст. у соборі Св. Софії в Києві.

наші правила знав і з них користав батько західнього монашества св. Венедикт (480-543). Він у своїх правилах поручає читати Правила св. Василія Великого.

"З усіх прислуг, — каже британський дослідник св. Василія, В. Л. Кларк — що їх Василій зділав для справи чернецтва, запровадження спільного життя найбільше за-

слуговує на те, щоб на нього пам'ятати... Манастирі Пахомія були спільножитними тільки за зовнішнім видом, але їхня внутрішня суть була індивідуалістична. У Василія спільне життя у манастирях стало дійсністю... Тому його треба вважати за піонера в накресленні ідеалу спільного життя" (Св. Василій Великий).

У св. Василія монаше життя має за ціль не тільки спасіння особисте, але і спасіння ближніх. Для монахів св. Василія апостольська праця поза манастирем не є виїмком, а правилом. В нього любов ближнього — це міра любови Божої.

Монаші правила св. Василія це виплив його глибокого знання св. Письма, великої науки, досвіду життя, святости та практичного ума. Його правила це властиво св. Євангелія в практиці. Св. Теодор Студит, великий почитатель св. Василія і обновитель його правил, каже про нього: "Хто за Василієм іде, іде за св. Духом, а хто йому не вірить, не вірить Христові, що через нього говорив". Слуга Божий Митрополит Андрій дає таку оцінку правилам св. Василія: "По Євангелію Ісуса Христа й апостольській науці, нема книги, що могла б мати більшу або й рівну повагу для монахів, як правила св. Отця нашого".

Своїми правилами св. Василій ставить тривкі основи під спільне життя у манастирях, тому деякі історики уважають його за властивого організатора спільного життя, хоч цей титул першого організатора прислуговує св. Пахомієві (†347). Тож нічого дивного, що монаші правила св. Василія перетривали різну долю історії і по сьогоднішній день вони остались міродатними у східньому чернецтві.

З приходом християнської віри на наші Українські Землі і в нас появляється практика монашого життя. Його основники це два великі подвижники й сини українського народу: св. Антоній (†1073) і св. Теодосій (†1074) Печерські. В основу монашого життя св. Теодосій ставить устав св. Теодора Студити, що опирається на правилах св. Василія Великого.

Найкращу похвалу для монаших правил св. Василія висказав його великий і духовний син, Митрополит Андрій Шептицький: "На його правилах — каже він — образувалися святі нашого (це є Василіянського) Чину. Вони

"Св. Василій молиться за народ". Фрагмент великого образу на склепінні в захристії гроттаферратської базиліки кисти Петра Анджелетті (1782 р.)

були школою для цілого ряду всіх тих, що їх почислити не можна: від св. Івана Дамаскина, Максима, Теодора Студити аж до святих Антонія і Теодосія Печерських і св. Йосафата, котрий з тієї книги зачерпнув того великого духа, яким відродив нашу Церкву і наш нарід" (Вступ до "Витяг з Правил св. Отця Нашого Василія Великого для інокинь").

Ідеал монаха-апостола в дусі Василіянської традиції знову віджив і заяснів на наших землях з приходом Берестейської Унії. Митрополит В. Рутський і св. Йосафат стають великими обновителями й організаторами монашого життя в нашій уніятській Церкві. На зразок західніх чинів вони переводять повну централізацію наших манастирів, а в основу монашого життя кладуть правила св. Василія Великого. Відтепер праця Василіянського Чину йде передусім у трьох напрямках: праця місійно-душпастирська, виховна у школах і видавнича.

Хоча сьогодні на Рідних Землях червоний московський окупант брутально знищив Василіянський Чин, але він не загинув. Він і сьогодні живе і продовжує традицію місіонерської, виховної та видавничої праці серед наших вірних у різних краях поза Рідними Землями.

СВ. ВАСИЛІЙ — ВЕЛИКИЙ СВЯТИЙ

Німецький історик Ганс фон Кампенгавзен у книжці "Грецькі Отці Церкви" каже про св. Василія: "Василій це аскет тілом і душею. Строга аскеза це елемент, в якім він духово працює, живе й існує". У св. Василія за його висказом "Монахи це борці за святість". На вступі до своїх Ширших Правил він каже: "А маємо ми, і ви і я, ту саму ціль: святість життя". Так він учив і так жив. Великодушність, безкомпромісовість, ангельська невинність і повна жертви любов Бога і ближнього це знаменна риса його характеру. "Коли св. Василій раз на щось рішився, — каже французький автор В. П. Юмберклод — то він ішов до тієї цілі за всяку ціну... Таким він остався на ціле життя... Ця риса його характеру перейшла на його аскезу" (Наука Аскетична св. Василія). А британський історик Ф. Фаррар каже: "Василій не належав до тих, щоб робити щонебудь

Св. Василій ієрарх ієрархів. Образ кисти Сільверія Каппароні (1882 р.), по правій стороні головного вівтаря в гроттаферратській базиліці.

на половину. Коли він віддався Богові, то зробив це суцільно" (Життя Святих).

Його святість, чесноти й великість оспівує наша Церква у своїх Богослужбах у дні його празника. Тут він прославляється, як "святий Христовий язик", "пастир Христової Церкви", "Божественна і священна бджола Христової Церкви", "царська окраса Церкви", "пребагатий скарб наук", "непобідний Трійці поборник", "Ти йшов твердою дорогою чеснот", "твоє слово це хліб ангельський", "невинности чаша", "для монахів взірець чесноти", "світло благочестя", "труба богослов'я".

Св. Церква дуже скоро по його смерти почала почитати його як святого і празнувати день його смерти першого січня. Історик Т. Руфін († к. 410), який 18 літ по смерти св. Василія переклав його правила латинською мовою, у супровідному листі вже називає Василія святим: "я переклав — каже він — монаші правила святого Василія, єпископа Каппадокії, мужа славного зі своєї віри, діл і всякої святости".

Латинська Церква з огляду на празник Господнього Обрізання святкує його пам'ять 14 червня, в якому то дні він був висвячений на єпископа 370 року. Службу празника св. Василія уложили Анатоль Константинопільський (5 в.), св. Іван Дамаскин і Герман Константинопільський (8 в.).

Ось перед нами коротко начеркнена сильветка невмирущої особи св. Василія Великого та його вічне значення для нашої Церкви й українського чернецтва. Словами св. Ап. Павла "наслідуйте мене брати" (Фил. 3, 17) та "будьте моїми послідовниками, як і я Христа" (1 Кор. 11, 1), св. Василій Великий усіх нас кличе, щоб і ми наслідували його глибоку віру, його жертвенну і всесторонню любов Бога і ближнього та його велику святість.

ПРАЗНИК СВ. ОБРІЗАННЯ

"Владика обрізується восьмого дня як дитина, приймаючи ім'я Ісуса, бо Він Спаситель і Господь світу".

(8 пісня канона утрені)

Найближча важливіша подія із життя Ісуса Христа, що наступає після празника Христового Різдва, це подія Господнього Обрізання і надання імени. Св. Євангелія про це так говорить: "Як сповнились вісім днів, коли мали обрізати хлоп'ятко, назвали Його Ісус — ім'я, що надав був ангел, перше, ніж Він почався у лоні" (Лука 2, 21). Ісус Христос, як Бог і Законодавець, не був обов'язаний до захована релігійних приписів ізраїльського народу та все таки Він їм добровільно підчинився і їх зберігав. З тієї причини Він восьмого дня по своєму народженні піддався обрядові обрізання. Цю подію святкуємо першого січня.

Тож погляньмо на закон обрізання і його значення у Старому Завіті, на установлення празника Обрізання та його значення для нас.

ОБРІЗАННЯ У СТАРОМУ ЗАВІТІ

Звичай обрізувати дітей чоловічої статі це дуже стародавня практика в багатьох народів Сходу. Обрізання звичайно відбувалося у віці дозрівання хлопців і уважалося за символ їхнього переходу в мужеський вік.

В ізраїльському народі обрізання стало законом від Авраама. Воно мало для жидів велике значення тому, що

було символом їхнього союзу з Богом. В книзі Буття про це читаємо: "Сказав Бог до Авраама: "Ти берегтимеш союз мій, ти і твої потомки, в їхніх поколіннях. Ось мій союз, що його маєте берегти між мною і вами, і між потомками по тобі: кожного чоловіка серед вас обрізати. Ви обріжете тіло на передній вашій шкірці, і це буде знаком союзу між мною і вами. На восьмім дні життя мусить бути обрізане в вас кожне хлоп'я, у ваших поколіннях" (17, 9-12).

Припис обрізання мав для жидів далекосяглі наслідки. Обрізання найперше було символом втілення в членство жидівської релігії і народу. Воно означало підчинення себе під закон і його обов'язки. "Свідчу знову кожному, що обрізується: — каже св. Апостол Павло — він мусить увесь закон чинити" (Гал. 5, 3). Через обрізання кожний жидовин ставав учасником благословення і обітниць Богом даних його народові. Воно було конечне, щоб брати участь у пасхальній жертві. Вкінці, незахування закону обрізання потягало за собою виключення з членства народу. "А необрізаного чоловічої статі, — каже книга Буття — що його тіло на передній шкірці не обрізано, такого викорінити з його народу: він поламав мій союз" (17, 14).

Слово "обрізання" вживається у Старому Завіті часто в символічному значенні, коли говориться про обрізання чи необрізання серця, уст чи ушей, себто бути послушним Господу Богові чи проти Нього бунтуватися. Тому св. первомученик Степан робить закид членам синедріону: "Ви, твердошиї та необрізані серцем і вухом! Ви завжди противитеся Духові Святому" (Діян. 7, 51).

Старозавітнє обрізання було прообразом новозавітнього хрищення, що втілює нас у Христа. Св. Апостол Павло називаючи хрищення нерукотворним обрізанням, каже: "У Ньому ви були й обрізані обрізанням нерукотворним, коли ви з себе скинули це смертне тіло, — обрізанням Христовим. Поховані з Ним у хрищенні, з Ним ви разом також воскресли" (Колос. 2, 11-12).

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Празник Обрізання почався і розвинувся найперше в Західній Церкві, а потім перейшов до Східньої. Латинська Церква первісно називала цей празник Господньою Октавою, це є восьмим днем по Різдві, що випадав якраз на Новий Рік.

Старовинні погани мали засаду: "Який перший день Нового Року, такий буде і цілий рік". Тож очевидно, того дня справляли всякі забави, гульби, пиятику та різного роду маскування. Мужчини перебиралися за жінок, а жінки за мужчин. Надягали на себе шкіри звірят, напр. голову

корови, оленя чи собаки. Перебиралися за богів і богинь та навіть віддавалися неморалі. Св. Іван Золотоуст виступаючи проти тієї поганської гульби з нагоди Нового Року, сказав: "Вони думають, що коли перший день цього місяця проведуть у задовіллі й радості, то й цілий рік буде такий... Це крайній нерозум після одного щасливого дня очікувати такого самого на ввесь рік... Щасливий для тебе буде рік у всім тоді, коли ти не будеш пиячити першого дня, але коли й першого й кожного дня робитимеш те, що вгодне Господеві" (Слово на Новий Рік).

Св. Церква, щоб протидіяти тим мерзким поганським практикам, із настанням Нового Року взивала своїх вірних не до радости, а до посту й покути за гріхи поган. Св. Августин у своїй проповіді на Новий Рік заохочуючи своїх вірних до посту, каже: "Щоб припинити тілесну й похітливу радість поган, будемо всі в день Обрізання при Божій помочі постити, крім тих, що задля слабого здоров'я не можуть постити, і будемо всенародньо молити Бога за тих жалюгідних, що ці дні Нового Року по-своєму поганському звичаю переводять у розкоші й нездержливості". Цей піст подекуди тривав навіть три дні, як це видно з 17-го правила 2-го Собору в 567 році в Тур у Франції: "Тому, що між празниками Христового Різдва й Богоявління бувають поганські святкування, то під час них треба через три дні зберігати піст". Щойно в 6-му віці, коли під впливом християнської віри поганські святкування поволі пішли в забуття, празник Обрізання набирає радісного характеру. По 2-му Ватиканському Соборі празник Обрізання у Латинській Церкві знову дістав свою первісну назву: "Октава Доміні, це є восьмий день після Різдва.

Виглядає, що на Сході празник Обрізання став загальним в часі 8-го і 9-го сторіччя, бо щойно з тих часів візантійські календарі подають на першого січня празник Обрізання і Св. Отця Нашого Василія Великого. Св. Андрій Критський (8 в.) має проповідь на празник Обрізання і св. Василія Великого.

Східня Церква в цьому празнику властиво відзначає дві події: Христове Обрізання і надання імени Ісус, що значить Спаситель. Тому цей празник у нас зветься також празником Найменування Ісуса Христа. На 9-ій пісні ка-

нона утрені празника співаємо: "Прийдіть і торжествуймо у святині Владики славні Христові імена: Ісус назвався сьогодні іменем достойним Бога".

Празник Обрізання, хоча вважається великим празником, не належить до 12 великих празників. Він не має ані перед- ані по-празденства. Він властиво закінчує попразденство Христового Різдва. Канон утрені празника уложив св. Степан Саваїт (8 в.).

ЗНАЧЕННЯ ПРАЗНИКА ДЛЯ НАС

Празник Обрізання говорить нам найперше про жертву й самовідречення. Нема правдивої служби Богові без захування Божих Заповідей та сповнення християнських обов'язків. Кожний християнин мусить практикувати духовне обрізання, це є поконування своїх змислів, злих наклонів та своїх пристрастей. "Ми бо "обрізання", — каже св. Ап. Павло — що духом служимо Богові, що хвалимось у Христі Ісусі, не покладаючися на тіло" (Фил. 3, 3).

Надання Христові імени Ісус пригадує нам на святість і силу того імени та на його велике значення для кожного християнина. Сам Господь Бог надав Христові ім'я. "Вона породить сина, — говорить ангел Господній до св. Йосифа — і ти даси йому ім'я Ісус, бо Він спасе народ свій від гріхів їхніх" (Мат. 1, 21).

Перед своїм вознесінням на небо Ісус Христос дав своїм учням таку обітницю: "Ім'ям моїм виганятимуть бісів, говоритимуть мовами новими; гадюк руками братимуть, і хоч би що смертоносне випили, не пошкодить їм; на хворих руки будуть класти і добре їм стане" (Марко 16, 17-18). Про святість і силу св. Імени Ісуса свідчить св. Ап. Павло: "Тому й Бог вивищив і дав Йому ім'я, що понад усяке ім'я, щоб перед іменем Ісуса всяке коліно приклонилося на небі, на землі і під землею" (Фил. 2, 9-10).

Св. Іван Золотоуст пояснюючи слова псальмопівця: "Господи, яке предивне Твоє ім'я по всій землі" (Пс. 8, 2), каже: "Тим іменем знищена смерть, зв'язані біси, отворене небо, відчинені брами раю, зісланий Святий Дух,

раби стали свобідними, вороги — синами, чужі — наслідниками, люди — ангелами". А до слів псальма "святе і страшне ім'я Його (110, 9) він говорить: "А як ім'я Його святе і страшне? Його страхаються біси, бояться хвороби; тим іменем Апостоли навернули вселенну; його замість зброї ужив Давид і побив чужинця; ним доконано багатство великих діл; ним доконуємо священні Таїнства" (Бесіди на Псальми).

Тож нашим святим обов'язком є святе Христове Ім'я славити, йому честь віддавати, його призивати, його з почестю мати на устах, як мали його Божа Мати, св. Йосиф, тисячі й тисячі мучеників і іспозідників, що з тим Іменем ішли на муки і на смерть. Святе Ім'я Христове це для нас запорука благословення, вислухання наших молитов, через Нього прощення наших гріхів, в Ньому сила в покусах, через Нього наше спасіння. Ніколи не смієм забувати, що звучись христіянами, носимо на собі Христове ім'я. Наш прегарний і предавній християнський звичай каже нам іменем Христовим себе взаємно поздоровляти.

На св. хрищенні і ми дістали ім'я нашого святого іменника. І це ім'я повинно бути для нас святе й дороге. З цим іменем ми підемо у вічність. "Ніщо так не робить імени людини безсмертним, — каже св. Іван Золотоуст — як чеснота. Це доказують мученики, доказують останки апостолів, доказує пам'ять тих, що жили чеснотливо... А рибалка Петро, не зробив нічого великого, але віддавшися чесноті, заняв царський город і після смерти сяє ясніше від сонця" (Бесіди на Псальми).

ЙОРДАНСЬКЕ ВОДОСВЯТТЯ

"Сам, отже, чоловіколюбче Царю, прийди й нині нашестям Святого Духа, освяти воду оцю".

(Чин Великого Водосвяття)

З празником Господнього Богоявління тісно злучене Велике або Йорданське Водосвяття. Ця священна традиція Східньої Церкви сягає перших віків християнства. В ході століть витворилися різні обряди Великого Освячення води святих Богоявлінь. Наш народ здавен-дазна Йорданське Водосвяття дуже любить, прив'язує велику вагу до освяченої йорданської води та переховує її по домах, як велику святість. Тут три речі візьмемо під угагу: історію Великого Водосвяття, його обряди та святість йорданської води.

ІСТОРІЯ ВЕЛИКОГО ВОДОСВЯТТЯ

Східня Церква знає мале й велике освячення води. Мале освячення буває: в дні першого серпня, в празник Переполовлення, в празник храму та при інших нагодах. У Греції є давній звичай освячувати воду малим освяченням кожного місяця.

Велике або Йорданське Водосвяття буває тільки два рази в році: в Навечір'я і на празник Господнього Богоявління. В перших сторіччях перед великими празниками, як Пасха, Зшестя св. Духа чи Богоявління, відбувалося урочисте хрищення оглашенних. З цим хрищенням було зв'язане освячення води. Деякі історики є тієї думки, що Велике Водосвяття в Навечір'я празника Богоявління первіс-

но не мало на увазі Христового хрищення, а тільки хрищення оглашенних. Це пізнати також по першій молитві Йорданського Водосвяття, яка є майже тотожна з молитвою освячення води при хрищенні.

Перші чотири століття не дають ясних свідоцтв про час, коли відбувалося богоявлінське освячення води. Св. Іван Золотоуст у своїй проповіді на празник Богоявління говорить пр водосвяття в опівночі, "бо цього дня — каже він — христився Христос і освятив природу води". Від 5-го віку освячення води загально доконується в Навечір'я Богоявління. Історики Георгій Кедрин (12 в.) та Теодор Чтець свідчать, що патріярх Петро, сучасник цісаря Зенона (474-491), перший завів звичай відбувати водосвяття під вечір у Навечір'я Богоявління. Так мав поступати також Яків Єдеський (5 в.).

В першому тисячолітті Східньої Церкви було в практиці тільки одне Йорданське Водосвяття, а саме, в Навечір'я празника. Старовинні грецькі Типікони й пам'ятники говорять тільки про одне водосвяття. Грецький Типікон Синайської бібліотеки з 12-го віку приписує освячення води тільки в Навечір'я, а про водосвяття в дні празника сказано: "А після утрені нема другого освячення води". Типікон патріяршої бібліотеки в Єрусалимі з 14-го сторіччя має таку завважу: "Треба вам і це знати, що в Типіку Великої Церкви (цебто царгородської) приписане одне водосвяття, а саме, в Навечір'я. Також Типіки Студійного манастиря і Єрусалиму приписують одне водосвяття, бо Христос тільки один раз христився, а не два рази".

Від 11-го віку приходить звичай, щоб освячувати воду два рази: в Навечір'я і в день празника. Цей звичай подвійного водосвяття у 13-му столітті стає загальним правилом. Типік Венеціянської бібліотеки з 1387 року вже приписує два водосвяття: в Навечір'я і в день празника після Великого Славослов'я. Типік руського Андріївського Скиту на Атоні з 15-го віку говорять про Велике Водосвяття в Навечір'я після заамвонної молитви і на Богоявління після утрені. Причину подвійного водосвяття пояснюють в той спосіб, що водосвяття в Навечір'я уважається символом колишнього хрищення оглашенних, а водосвяття в день празника відбувається в пам'ять Христового хри-

Картина мистця Юліяна Буцманюка.

щення в ріці Йордані. Тому перше водосвяття з правила доконується в передсінку церкви, де колись хрищено оглашенних, а водосвяття в день празника буває на ріках, при джерелах чи криницях поза церквою. Наш Львівський Синод з 1891 р. поручив, щоб відбувати чин водосвяття і в Навечір'я і на празник Богоявління.

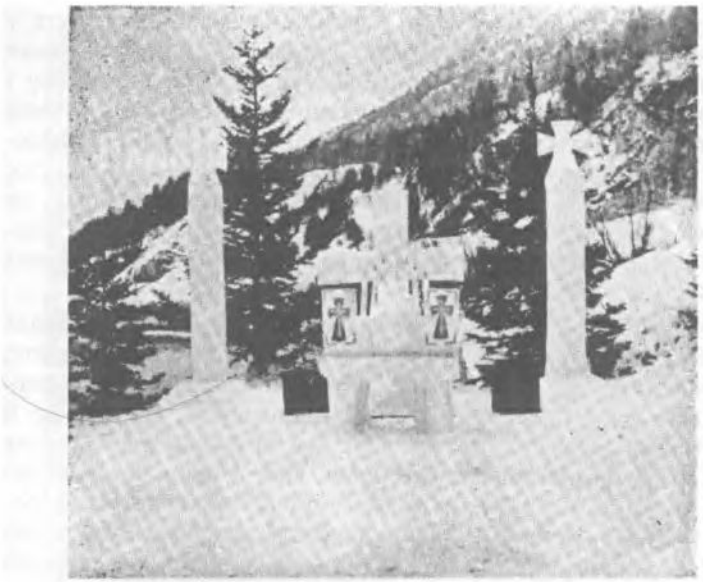
ОБРЯДИ ВЕЛИКОГО ВОДОСВЯТТЯ

Обряди Великого Водосвяття творилися сотками літ. Нам не відомо, як виглядав первісний чин Йорданського Водосвяття. Яків Єдеський (5 в.) свідчить, що молитва "Великий Ти, Господи" походить від св. Прокла, царгородського патріярха (434-446), а стихири "Голос Господень над водами" і молитва "Тройце Пресущна" від св. Софронія, патріярха єрусалимського († к. 641). Барберинський Евхологій з 8-9 стол. з чина Великого Водосвяття має тільки велику єктенію, іншу від теперішньої нашої, і три молитви. Типікон Великої Церкви з 9-10 в. каже, що при кінці Літургії півці співають тропар "Голос Господній" і при його співі всі йдуть до христильниці у притворі церкви. Тут диякон виголошує єктенію, патріярх читає молитву на освячення води, благословить воду, потім наступають три чтення, і при співі того самого тропаря кінчиться обряд водосвяття.

Від 13-го сторіччя чин Водосвяття стає щораз більше зближений до нашого. В бігу 14-16 віків чин Великого Водосвяття приймає нашу теперішню форму.

Про Йорданське Водосвяття на наших Рідних Землях згадує Іпатський Літопис під 1148 р. і зве його "Водохрищі", цебто хрищення води. Первісно воно і в нас відбувалося тільки в Навечір'я Богоявління. Щойно, коли наша Церква в 14-му віці зі Студійського уставу перейшла на Єрусалимський, тоді і в нас принялося подвійне водосвяття. Максим Грек († 1556) боронить нового звичаю, за яким водосвяття відбувалося в день празника на ріках чи водних джерелах. Служебник митрополита Кипріяна († 1406) вже має наш чин Йорданського Водосвяття.

Зчасом у нашій Українській Церкві витворилися деякі обряди при Великім Водосвятті, що їх не мають ані грецькі, ані інші слов'янські устави. Грецькі устави говорять тільки про трикратне хрестовидне погруження хреста у воді при кінці Водосвяття. Московський чин Великого Водосвяття має ще крім того трикратне благословення води рукою. Требник митрополита Петра Могили з 1646 року приписує по першій молитві три рази хрестовидно благословити воду горіючою свічкою; по другій молитві — трикратне дих-

Традиційний Йорданський хрест з льоду над річкою

нення навхрест на воду, а по третій молитві — трикратне благословення рукою погруженою у воді. За нашим теперішнім звичаєм ми вживаємо до благословення не одної, але трьох потрійних свічок-трійців і притім їх горіючих занурюємо три рази у воді. Обряд Йорданського Водосвяття кінчиться трикратним хрестовидним благословенням води хрестом через його занурення у воді при співі тропаря "Коли в Йордані христився Ти". Після водосвяття священик благословить людей свяченою водою. В нашому народі був гарний звичай, щоб на ріці, де відбувалося свячення води, ставити хрест з льоду.

ЙОРДАНСЬКА ВОДА — ВЕЛИКА СВЯТІСТЬ

Від найдавніших часів Східня Церква уважає освячену йорданську воду за велику святість та приписує її чудо-

дійну силу у справах душі й тіла. Св. Іван Золотоуст у проповіді на празник Богоявління каже: "В цей празник в опівночі всі зачерпнувши води, приносять її додому і хоронять увесь рік... І діється дивне явище: та вода у своїй істоті не псується від довготи часу, але зачерпнена сьогодні, вона через цілий рік, а часто і два і три роки остає незіпсована і свіжа. І по такім довгім часі вона така, як і вода щойно взята з джерела". Грецька Церква для йорданської води має назву: велика "агіязма", це є велика святість.

У давнину був у Церкві звичай, що тим, що задля якоїсь провини не могли бути допущені до св. Причастя, давали пити йорданську воду. Наш народ ставився до йорданської води з такою великою набожністю, що аж до її освячення зберігав строгий піст і приймав її натще наче св. Причастя. Наші вірні йорданською водою кропили всі свої будинки й ціле обійстя, щоб відігнати від свого господарства всяку нечисту силу. І сьогодні поза рідною землею вони радо вітають у своїх домах священика, що щорічно благословить і освячує їх і їхні доми йорданською водою.

Віру нашої Східньої Церкви в силу і благословення йорданської води найкраще віддзеркалює зміст молитов та обрядів Великого Водосвяття. У тих молитвах багато разів призиваємо св. Духа, щоб Він зійшов, очистив і освятив воду та надав їй лікувальну силу в користь душі й тіла. Велика ектенія при освяченні води має аж 26 прошень, де приходять такі прошення: "Щоб освятилися води ці силою, діянням і зшестям св. Духа", "щоб на води ці сходило очищальне діяння пресущої Тройці", "щоб була їм дарована благодать ізбавління, благословення Йорданове, силою і діянням і нашестям св. Духа", "щоб ми просвітилися просвіченням розуму і благочестя нашестям св. Духа", щоб вода ця стала даром освячення, ізбавлінням від гріхів, на зцілення душі й тіла, і на всяку особливу користь", "щоб була вона на очищення душ і тілес усім, що з вірою черпають і причащаються нею".

Прегарні своїм глибоким змістом молитви Йорданського Водосвяття величають Пресвяту Трійцю і просять св. Духа, щоб зійшов і сам освятив воду. Тут підкреслюється значення, сила та святість Йорданського Водосвяття. Ось

Водохрищі на Гуцульщині.
Картина мистця Василя Залуцького.

дещо з тих молитов: "Днесь йорданські води перетворюються на цілющі Господнім пришестям... Днесь людські гріхи йорданськими водами обмиваються. Днесь рай відкривається людям і сонце правди осяюється нам... Днесь ми ізбавилися від давнього ридання і як новий Ізраїль спаслися. Днесь ми від тьми визволилися і світлом богорозуміння озорюємося... Днесь світлом просвічується все сотво-

ріння... Сам, отже, чоловіколюбче Царю, прийди і нині нашестям Святого Твого Духа, і освяти воду оцю. І дай їй благодать ізбавління, благословення Йорданове, сотвори її джерелом нетління, даром освячення, розрішенням гріхів, зціленням недуг, погубною для демоніь, для супротивних сил неприступною, ангельської сили сповненою, щоб усі, що черпають і причащаються, мали її на освячення душ і тілес, на зцілення від терпінь, на освячення домів, і на всякий особливий пожиток... І подай усім, що доторкаються до неї і причащаються, і помазуються нею, освячення, здоровля, очищення і благословення".

ПРАЗНИК ГОСПОДНЬОГО БОГОЯВЛІННЯ

"Тоді прибув Ісус із Галилеї на Йордан до Йоана, щоб христитися від нього" (Матей 3, 13)

Св. Церква перед празником Господнього Богоявління у своїх богослуженнях взиває своїх вірних: "Вифлеєм оставивши, преславне чудо, скоро спішімо до Йордану душею теплою і там побачимо страшне таїнство" (Світилен утрені з 3-го січня). Це страшне таїнство — це таїнство Господнього Богоявління, це Хрищення Господа нашого Ісуса Христа в ріці Йордані. В цьому таїнстві Ісус Христос об'являє себе, як Месію і Спасителя. Про Його Боже післанництво свідчить при Хрищенні сам Отець Небесний голосом із неба: "Ти єси Син мій любий, у тобі — моє уподобання" (Мар. 1, 11); свідчить Святий Дух, що у виді голуба сходить на Нього; свідчить і св. Іван Хреститель вказуючи на Нього: "Ось Агнець Божий, який гріхи світу забирає" (Ів. 1, 29).

Празник Господнього Богоявління належить до найдавніших і найбільших празників нашого церковного року. На осібну увагу заслуговує його назва, його історія та об'явлення таїнства Пресв. Трійці.

НАЗВА ПРАЗНИКА

Празник Господнього Богоявління у перших віках християнства уважався збірним празником, бо лучив у собі більше подій із життя Ісуса Христа, які свідчили про Його

Божество, а саме, Його Різдво, поклін мудреців, хрищення, чудо в Кані Галилейській і чудесне розмноження хліба. Тому й нашу назву "Богоявління" треба розуміти у множині, бо вона означає празник святих Богоявлінь.

У давнину на празник Богоявління відбувалося урочисте хрищення оглашенних, яке звано також світлом або просвіченням, а оглашенні звалися просвічені. Звідси і празник Богоявління звався просвіченням, празником світел і святими світлами, бо Ісус прийшов, щоб усіх просвітити. "Народ, який сидів у темноті — читаємо у св. Євангелії — побачив велике світло. Тим, що сиділи в країні й тіні смерти, — зійшло їм світло" (Мат. 4, 16). Деякі автори є тієї думки, що цей празник ще й тому звався празником світел, бо в часі хрищення оглашенних освітлювано Божий храм великим множеством свічок, які були символом світла пізнання правдивого Бога.

Св. Григорій Богослов († 389) своїй проповіді на Богоявління дає таку назву: Слово на святі світла явлінь Господніх. Він так її починає: "Знову мій Ісус і знову таїнство... (себто знову новий празник після Христового Різдва), таїнство взнесле й божественне, що звіщає нам небесну світлість! Бо святий день світел, що його ми дочекалися і удостоїлися празнувати, має за початок Хрищення мойого Христа "справжнє світло, що просвічує кожну людину, що приходить на світ" (Іван 1, 9). А в наступній проповіді про святе Хрищення він обширніше пояснює, що розуміє під просвіченням. "Вчора ми празнували — каже він — пресвітлий день світел... а сьогодні говоритимемо про хрищення і його благодійне ділання на нас... Просвічення це підмога у нашій немочі, відложення тіла, прямування за Духом, пристававання зі Словом, направа створення, потоплення гріха, причастя світла, розвіяння темноти. Просвічення це колісниця, що підносить до Бога, співподорожування з Христом, скріплення віри, здосконалення ума, ключ царства небесного, переміна життя, скинення неволі, розв'язання кайдан, переміна єства. Просвічення, — чи маю ще більше вичисляти? — це найлучший і найвеличніший з Божих дарів... Та цей дар, як і його Датель Христос, зветься багатьма різними іменами... Ми його звемо даром, благодаттю, хрищенням, помазанням,

Картина мистця Мирона Левицького

просвіченням, одіжжю нетління, купіллю відродження, печаттю і всім, що для нас гідне почести".

Західня Церква в давнину звала Господнє Богоявління днем появи або появ і в його святкуванні звеличувала такі події: появу звізди, поклін мудреців, хрищення Ісуса та чудо в Кані Галилейській. Св. Августин († 430) у своїй проповіді на Богоявління каже: "Сьогодні ми празнуємо таїнство Богоявління у світі. Сьогодні Бог і на небі у звізді дав вістуна про своє Різдво, і хрищенням у Йордані освятив води для обнови людського роду, і в Кані Галилейській на весіллю перемінив воду у вино, і п'ятьма хлібами наситив п'ять тисяч людей".

ІСТОРІЯ РОЗВОЮ ПРАЗНИКА

Празник Господнього Богоявління крім празника Пасхи і Зшестя св. Духа належить у Східній Церкві до найстарших празників. Його почали святкувати при кінці 2-го або з початком 3-го віку. Про нього згадує у своїх творах св. Климент Олександрійський († 215). Апостольські Постанови, твір з 4-го століття, про цей празник кажуть: "Нехай празнують празник Богоявління, бо того дня явилося Христове Божество, про яке свідчить Отець при хрищенні і св. Дух у виді голубині, вказуючи на Христа". Про подію Богоявління у 3-му столітті говорять при богослуженнях св. Іполит Римський († к. 235) і св. Григорій, Неокесарійський Чудотворець († 270), а в 4-му віці в дні цього празника мають прегарні духовні науки св. Григорій Богослов, св. Іван Золотоуст, св. Григорій Ніський, св. Августин та інші Отці Церкви.

Празник Богоявління зі Сходу переходить на Захід. Календар Філокала з 354 року ще не має празника Богоявління. В 361 р. його вже святкують у Галлії, нинішній Франції, 383 р. у північній Італії, потім в Еспанії, за св. Августина в північній Африці і коло 400 року в Римі.

Св. Отці і проповідники Західньої Церкви, як Павлин з Нолі, Хрисолог з Равенни й Ісидор із Севіллі, на Богоявління щораз більше наголошують поклін мудреців. Зчасом на Заході день 6-го січня стає празником Трьох Царів, а пам'ять Христового Хрищення переходить на 13-го січня.

В історії святкування Господнього Богоявління на Сході можна розрізнити три періоди. В першому періоді, продовж 3-го вкіу, празник лучить в собі Христове Різдво, Хрищення, поклін мудреців і чудо в Кані Галилейській. В другому періоді, за час 4-го століття, між згаданими подіями Христове Різдво займає перше місце. В третьому періоді, кінець 4-го сторіччя, празник Христового Різдва й поклін мудреців відлучуються від Богоявління і переходять на день 25-го грудня. День 6-го січня стає тільки днем празника Христового Хрищення. Празник Богоявління за цісаря Теодосія Молодшого († 450) стає державним святом.

У Східній Церкві цей празник належить до 12 великих празників. В Постановах Апостольських сказано про Бого-

Богоявленська церква Острозі з XVI ст., збудована стараннями Острозьких.

явління: "Хай буде у вас у великій пошані день, в якому Господь явив нам Божество". Він має 4 дні перед- і 8 днів по-празденства. Службу празника уложили Анатолій Константинопільський (5 в.), Софрон Єрусалимський (7 в.), Косма Маюмський, Іван Дамаскин і Герман Константинопільський (8 в.) та Йосиф Студит (9 в.).

ПРАЗНИК БОГОЯВЛІННЯ І ТАЇНСТВО СВ. ТРІЙЦІ

Празник Господнього Хрищення ставить нам перед очі одну з найбільших і найглибших правд нашої св. віри — таїнство Пресвятої Трійці. При Христовім Хрищенні ясно об'явилася Пресв. Трійця, яка посвідчила про Його Божество. На третьому часі в Навечір'я празника читаємо: "Трійця, Бог наш, себе сьогодні нероздільно явила, бо Отець об'явленим свідоцтвом заявив споріднення, Дух же голубиним видом зійшов із небес, Син свою пречисту голову склонив Предтечі і христившись, висвободив людей із неволі, бо Він чоловіколюбець". На стиховні литії празника співаємо: "На Йорданській ріці Іван бачачи Тебе, як ішов Ти до нього, говорив: "Христе Боже, чому Ти до слуги прийшов, не маючи скверни, Господи? В чиє ім'я Тебе хрищу, Чи Отця?, але його Ти носиш у собі: чи Сина?, але Ти сам воплотився; чи Духа Святого?, і цього Ти знаєш устами давати вірним. Ти, що явився, Боже наш, помилуй нас".

Наш слов'янський Пролог у дні 6-го січня подає глибоке Слово на Хрищення Ісуса Христа св. Прокла, патріярха царгородського. Віру св. Церкви у Христове Божество він вкладає в уста св. Івана Христителя: "Як осмілюся простягнути свою руку на голову Того, що все удержує? Як осмілюся діткнутися Того, що перед Ним тремтять ангельські хори? Як осмілюся приступити до Того, що до Нього не сміють серафими наблизитися? І тому з острахом кличуть: свят, свят, свят. Справді повне небо слави Твоєї і земля чудес Твоїх. Як осмілюся приступити до Неприступного, перед яким дрижать херувими і всі воїни небесних сил? Як осмілюся христити Творця природи? Як осмілюся христити Того, що перед Ним небо жаха-

ється?... Як осмілюся христити Того, що Його породила Чиста Діва Марія і по різдві осталася дівою?... І скажу: Ти Господи, Господь, а я раб. Ти Творець, а я творіння. Ти Сонце, а я зоря. Ти Пастир, а я вівця. Ти Цар, а я воїн. Ти світло, а я світильник. Ти Архиєрей, а я земний... Я смертний, а Ти безсмертний... І діткнувся Іван пречистого верху Господнього, христив одного із Св., Трійці. І зараз побачив отворене небо і Духа Святого, що сходив і йшов на Нього".

Св. Григорій Богослов у проповіді на святі світла Господніх явлінь так очеркує таїнство Пресв. Трійці: "Бог ділиться, так би сказати, нероздільно, і лучиться розділено, тому що Божество є єдине в Трьох і одне є Три, в котрих Божество, або, точніше кажучи, котрі є Божеством... Отець є Отець і безначальний, тому що не має початку ні від кого. Син є Син, і не є безначальний, тому що від Отця. Але коли початок будеш розуміти щодо часу, то і Син є безначальний, тому що Творець часу не під часом. Дух є справді Дух Святий, що виникає від Отця, але не як Син, тому що виникає не через родження, але через походження".

Св. Іван Золотоуст заохочуючи нас до віри в Пресв. Трійцю, каже: "Наша віра — трон душі, основа життя, безсмертний корінь. Животворний корінь віри — Отець, нев'януча гілка — Син, безсмертний плід — Дух Святий, — Трійця проста, нескладна, невимовна, незбагненна, нероздільна за схожістю, достойністю, дією, Божеством і величчям; роздільна ж — за Особами та іменами, але Єдина по суті і силах. Трійця існує споконвіку, не від початку одержала буття, Вона — безпочаткова, вічна, нестаріюча, безсмертна, нескінчена".

Кожного дня наша св. Церква на початку утрені віддає Пресв. Трійці величне славослов'я співом: "Слава святій Одноістотній, Животворчій і Нероздільній Трійці, завжди, нині і повсякчас, і на віки віків".

ПРАЗНИК ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ

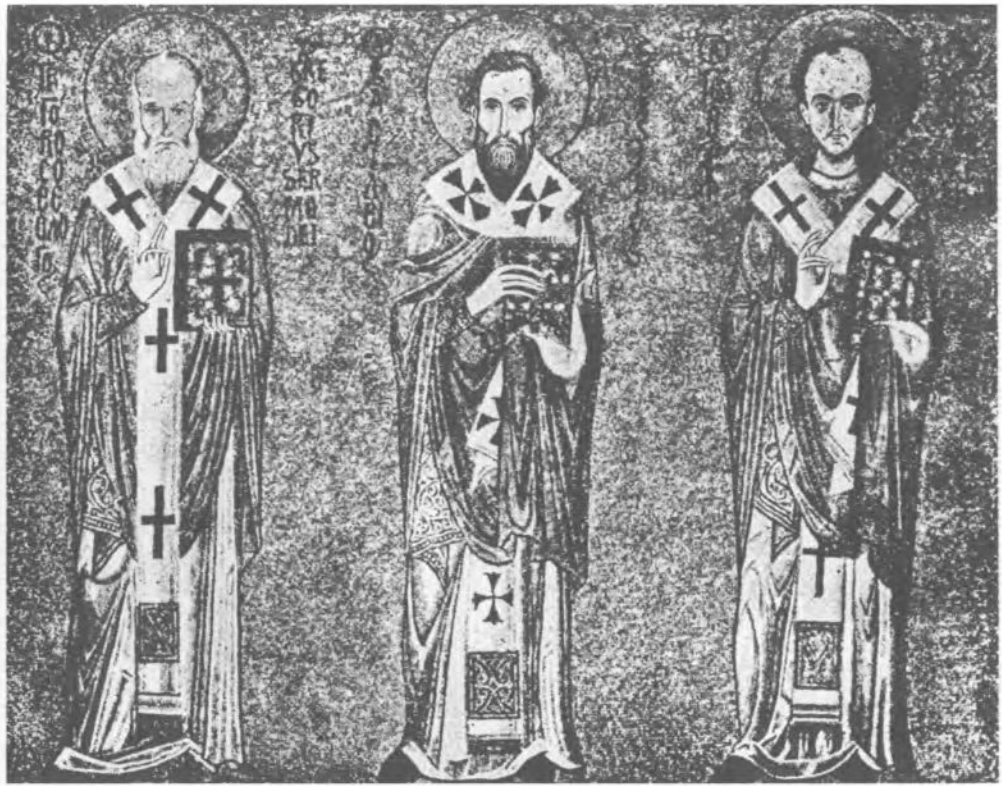
"Празнує днесь Церква визначне торжество трьох Учителів, вони бо укріпили Церкву своїми божественними догматами". (Сідален утрені празника).

Дня 30 січня святкуємо пам'ять трьох великих і дуже визначних ієрархів, учителів, проповідників і Отців Східньої Церкви: св. Василія Великого, св. Григорія Богослова і св. Івана Золотоустого. В нашому народі цей празник знаний, як свято "Трьох Святих". Отці три ієрархи-святителі це велетні віри, духа, святости й науки. Вони передали нам чисту віру Нікейського Собору, вони пояснили нам догмати про Св. Трійцю, Христове Божество та Пресв. Євхаристію. За їхні заслуги наша Східня Церква зове їх у своїх богослужбах рівноапостольними, органами св. Духа, колонами Церкви та вчителями вселенної. Всі три вони жили в четвертому столітті — золотому віці християнської віри. Св. Василій і св. Григорій це сини славної Каппадокії, в Малій Азії, інтимні друзі і майже однолітки. Св. Іван Золотоуст — антіохієць і молодший від них яких 20 літ. Всіх їх єднала апостольська ревність за св. віру і спасіння душ.

ЗНАМЕННІ РИСИ ТРЬОХ СВЯТИТЕЛІВ

Святий Василій Великій (329-379)

Його батьки і його діди це визначні патриції, заслужені і впливові роди та безстрашні визнавці св. віри. Його небуденні здібності, надзвичайно бистрий ум, велике бажання

Три Святителі
Мозаїка
з XII ст.
Палатінська
каплиця,
Палермо,
Сицилія

знання, а притім фінансова спроможність, відчинили йому дорогу до найвищих і найславніших тодішніх шкіл і професорів. Брітанський історик Ф. Фарвар так окреслює особу св. Василія: "Його риси і постава, його стрункa постать, бліде обличчя, бистре око, серйозне поведення — свідчили про його шляхетське походження. Природна визначність його характеру робила несмілими його ворогів, а захоплювала його приятелів. Це був уроджений володар, що християнською покорою ледве здушував почуття власної вищости" (Життя Святих, Том II).

Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ на вступі до "Аскетичних Творів Св. О. нашого Василія Великого" каже про нього: "Василій це чоловік всебічно образований у всіх напрямках тодішнього знання, знаменитий бесідник, незрівняний знавець св. Письма, знаменитий догматист та полеміст у боротьбі проти аріян".

Св. Василій зі своєї природи аскет і богослов. Будучи архиєпископом Кесарії у Каппадокії, він заяснів як геройський оборонець св. віри, добрий організатор, знаменитий бесідник, визначний письменник, реформатор богослуження і св. Літургії, ревний опікун сиріт та вбогих, законодавець монашого життя в манастирях. За його заслуги св. Церква дала йому титул Великого. Його пам'ять празнує наша Церква в дні його смерти 1-го січня.

Св. Григорій Богослов (к. 326-390)

Його батько, також на ім'я Григорій, був єпископом у Назіянзі в Каппадокії. Заки він народився, то його побожна мати Нонна була зробила обітницю віддати його на службу Богові. Відтак, як юнакові вручаючи св. Письмо, вона сказала: "Як обіцяла, приношу тебе Богові, тож сповни моє бажання. Ти родився у наслідок моїх молитов. І про це тепер молюся, щоб ти був досконалий. Вручаю тобі, мій сину, цей дорогоцінний скарб, орудуй ним через ціле твоє життя, а в майбутньому одержиш ще більші блага".

Як св. Василій так і св. Григорій одержав всесторонню освіту на високих школах. В дорозі на студії до Атен його корабель була захопила на морі велика буря. Він тоді ще не був охрищений, і боячися, щоб не вмерти без св. хресту, він зробив обіт, що, як щасливо врятується, то по-

Три Святителі. Галицька школа XVI ст. Музей Богословської Академії у Львові

святить себе на службу Богові. В Атенах він стрінув св. Василія і вони стали вірними друзями на ціле життя. Про їхнє життя в Атенах він коротко каже: "Ми знали тільки дві дороги: одну до храму на молитву, а другу до школи по науку".

Його батько висвятив його на священика, а св. Василій відтак назначив його на єпископа Сазими. Св. Григорій через кілька літ був архиєпископом Царгороду. Він визначився, як глибокий проповідник. Його проповіді це мистецькі перлини й архитвори бесідництва. Св. Григорій це

великий звеличник св. Трійці. Догмат про Св. Трійцю він кладе в основу християнської релігії. За свої богословські науки дістав назву Богослова. Візантійці звали його християнським Демостеном.

Св. Григорій — з природи тихий, ніжний, чутливий і спочутливий. Завжди мріяв про життя молитви і контемпляції на самоті. Полишив проповіді, поезії і листи. Написав прегарне Намогильне Слово в честь свого друга св. Василія Великого та в честь свого батька Григорія. Пам'ять його смерти святкуємо 25 січня.

Св. Іван Золотоуст (347-407)

Він — дитина великого міста Антіохії. Там родився і там довгі літа був активний як ревний священик і невтомний проповідник. Проповідь це нерозлучна частина його життя і душі. 'Не можу одного дня проминути, — каже він своїм слухачам, — щоб вас не накормити зі скарбів св. Письма" Хоча слабкого здоров'я, але коли виходить на проповідницю, то відзискує свої сили. Він сам про це говорить: "Проповідування робить мене здоровим. Як тільки відчиню свої уста, то зникає всяке умучення". Своїми проповідями він потягав і захоплював великі маси. У своїх проповідях і гоміліях дає прегарне пояснення великої частини св. Письма Старого й Нового Завіту. За свої палкі і пориваючі проповіді він дістав назву Золотоустого. Св. Іван Золотоуст, як священик і як єпископ, цілком відданий своїй Церкві і своїм вірним. Він великий приятель і опікун убогих, вдів і сиріт. Його світлі таланти винесли його на архиєпископський престіл столичного міста Царгороду.

Св. Іван Золотоуст це ревний і повний жертви пастир, незрівняний бесідник, учитель віри й моралі. До нас дійшло понад 800 сотень його проповідей, книга про священство та багато листів. На наших рідних землях ще в княжих часах нічиї проповіді не були так широко знані й читані як його. В домонгольській добі було в нас багато перекладів і вибірок з його проповідей під різними назвами, як "Златоуст", "Златоструй", "Ізмарагд", "Маргарит".

Збірник князя Святослава з 1033 року містить у собі вибір з творів Івана Золотоустого, Василія Великого, Григорія Богослова, Атанасія Великого, Григорія Ніського й інших. Його пам'ять відзначаємо два рази в році: день його смерти 13 листопада і перенесення його мощів 27 січня.

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Празник Трьох Святителів належить до найновіших празників грецької Церкви. Спонуку до установлення цього празника дав великий спір у другій половині 11-го віку, хто з них трьох є більше заслужений для Церкви. Одні вище ставили св. Василія Великого, другі св. Григорія Богослова, а ще інші Св. Івана Золотоустого. Сторонники св. Василія звались Василіяни, св. Григорія — Григоріяни, а св. Івана — Іванніти. Цей спір розв'язали самі Святителі. Вони найперше кожен зокрема, а потім усі три разом явилися Іванові, єпископові міста Евхаїти, визначному мудрістю, знанням і чеснотами, і сказали: "Ми, як бачиш, одне в Бога й нічого нема в нас противного чи спірного, а кожний з нас у своєму часі окремо надхнений Божим Духом навчав, що було потрібне для спасіння людей. Тож нема між нами ні першого, ні другого, але як назвеш одного, то за ним ідуть два інші. Встань, отже, і накажи тим, що задля нас сваряться, щоб не ділилися, бо як за життя, так і після смерти нашим намаганням є всі сторони світу приводити до миру і єдности. Установи, отже, святкування нашої пам'яті в одному дні так, як ми одне в Бога, а ми будемо помагати до спасіння тим, що святкуватимуть нашу пам'ять".

Єпископ Іван зробив, як йому поручили Святителі. А тому, що св. Церква вже святкувала в місяці січні пам'ять кожного з них зосібна, то він 1076 року назначив їхній спільний празник на день 30 січня. Крім того він у їхню честь мав проповідь, уложив тропари, канони і стихири. Наші літописи під 1076 роком згадують про установлення цього празника в Греції.

ТРИ СВЯТИТЕЛІ В БОГОСЛУЖЕННІ ПРАЗНИКА

Богослужба празника в прегарний спосіб оспівує і прославляє Трьох Святителів за їхню гарячу любов Бога і ближнього, їхню непохитну віру, їхнє значення для св. Церкви, їхні світлі чесноти, Божу мудрість та заступництво. "Василій — божественний ум, — співаємо на стиховні малої вечірні — Григорій — божественний голос, Іван — прегарний світильник. Хай будуть прославлені три визначні угодники і служителі Трійці". Стихира на стиховні вечірні каже: "Духа органи, грому божественного труби, блискавки проповідництва, світильники всесвітлі, золоті і світоносні в Бозі, преблаженний Василіє, Григоріє всемудрий, всезолотий і всечесний Іване".

У стихирах вечірні, утрені й каноні знаходимо багато похвальних і взнеслих зворотів і порівнянь, якими св. Церква висказує свій подив, пошану, похвалу та почитання для Трьох Святителів. Ось деякі з тих висказів: "Мужі Божі", "посуди вибрані", "колони й підпора Церкви", "Трійці поборники, благочестя заборола", "божественні й мудрі вчителі", "органи св. Духа, справжні труби, ритори слова", "земні ангели, небесні чоловіки", "визначні посуди Духа, тверді поборники віри, колони Церкви, вірних остоя, всіх грішників потіха", "океанові струї, вічно текучі джерела, жива трискаюча вода, прозрачні самоцвіти, земні світила, церковні стерна, багаті в плоди дерева, скарбники ласки, Христові уста".

Маючи перед очима їхню велич, заслуги та значення в Бога св. Церква взиває вірних до належної прослави Трьох Святителів: "Любителі празника, — співаємо на литії — зійшовшися, славімо пісненними похвалами Христових Святителів, Отців славу, колони віри і вірних учителів і хоронителів, кажучи: Радуйся церковне світло, Василіє премудрий, і стовпе непорушний. Радуйся уме небесний, архиєрею преславний, Григоріє Богослове. Радуйся, Золотослове, всезолотий Іване, покаяння ясний проповіднику. Тож, Отці пребагаті, не переставайте завжди молитися до Христа за тих, що вірою і любов'ю празнують ваше священне і божественне торжество".

ПРАЗНИК ГОСПОДНЬОГО СТРІТЕННЯ

"Радуйся благодатна, Богородице, бо з Тебе засяяло Сонце правди Христос Бог наш, який просвічує тих, що в темряві" (Тропар празника).

Різдвяний круг свят завершується празником Господнього Стрітення, що його святкуємо 2 лютого, сорокового дня по Христовому Різдві. Цей празник своїм змістом тісно зв'язаний з Христовим Різдвом, бо як у Різдві, так і тут Христос при своїм пожертвуванні у святині об'являє нам Своє божество. Від стрічі Божої Дитини і Його Пресв. Матері з праведним Симеоном і сам празник дістав у Східній Церкві назву Стрітення. — Три речі візьмемо під увагу: основу празника, його установлення та дух його богослуження.

ОСНОВА ПРАЗНИКА

Празник Стрітення основується на події з життя нашого Спасителя, що її записав св. Євангелист Лука, глава 2, 22-40. Закон Мойсея приписував, що кожна жінка по народженні хлопчика через 40 днів не сміла входити до храму, бо в тому часі вона уважалася нечистою. Цих 40 днів звалися днями очищення. По скінченні цього реченця мати новонародженої дитини приходила до храму і приносила жертву очищення. Багатша жінка жертвувала однолітнє ягня на всепалення та молодого голуба або горлицю, а вбога мала принести пару голубів або пару горлиць. Преч. Діва Марія, як Божа Мати, не була обов'язана до обряду очищення, бо освятилася Христовим Різдвом, як каже кондак празника: "Ти лоно Дівиче освятив різдвом

Твоїм". Та все таки Вона в покорі сповняє припис закону і приносить у жертву дві горлиці.

Крім того над первородним хлопчиком 40-го дня відбувався ще обряд пожертвування Богові і його викуплення. Той, що мав освятити й викупити всіх людей, дозволяє, щоб найперше сам був посвячений Богові і викуплений. "Предвічний Бог, — каже литійна стихира — що колись на Синаю дав закон Мойсеєві, сьогодні являється як Дитина. Як Творець закону Він виповняє закон, і по закону приноситься у храм і дається старцеві".

На осібну увагу заслуговує тут ще провидінна стріча Божого Дитяти і Його Преч. Матері з праведним Симеоном. Св. Лука каже, що Симеон "був праведний та побожний, очікував утіхи Ізраїля, і Дух Святий був на ньому. Йому було відкрито Св. Духом, що не бачитиме смерти перш, ніж побачить Христа Господа" (2, 25-26). За Божим просвіченням Симеон у Дитятку Ісусі пізнає Месію, бере Його на свої руки і прегарною молитвою благодарить Господа Бога за ласку, що його очі побачили обіцяного Спасителя. Наша Церква відправу Вечірні за кожним разом завершує молитвою Симеона "Нині відпускаєш". Притім старець Симеон предсказує Пресв. Богородиці Її майбутню жертву і терпіння задля Ісуса Христа.

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Празник Господнього Стрітення почався в Єрусалимі в другій половині 4-го віку. Першу згадку про нього подає паломниця С. Етерія у своїм Дневнику, де вона зове його "40-им днем після Богоявління". Його святкування вона так описує: "Сороковий день після Богоявління святкується дійсно з найбільшою урочистістю. Цього дня йде процесія до храму Воскресіння і всі тут збираються на Літургію. Все правиться по приписаному порядку з найбільшою урочистістю наче на Пасху. Всі священики проповідують і також єпископ. Всі вони пояснюють текст Євангелії, де говориться, як 40-го дня Йосиф і Марія принесли Господа до храму" (Гл. 26).

З Єрусалиму празник поширився по цілому Сході, але щойно в 6 віці за цісаря Юстиніяна (527-565) він набирає

"Господнє Стрітення". — З розмалювання катедри св. Йосафата мистцем Юліяном Буцманюком ув Едмонтоні

особливого значення. Цісар Юстиніян наказав уважати Господнє Стрітення за великий празник і святкувати його в цілому цісарстві. З тієї причини в богослуженнях цього празника Церква кілька разів молиться за імператора.

Причину до урочистого святкування Стрітення дали дві надзвичайні події: морова зараза в Царгороді й околиці та землетрясення в Антіохії. При кінці 541 року в Царгороді і його околиці появилася морова зараза, на яку денно гинули тисячі людей. Так тривало через три місяці. А до того ще в Антіохії прийшло велике землетрясення. Пере-

дання каже, що в тому часі один праведник мав об'явлення від Бога, що нещастя, яке навістило державу, устане, коли буде установлене врочисте празнування Господнього Стрітення. В 542 році на приказ цісаря Юстиніяна відбулося урочисте святкування празника і зараза уступила.

Зі Сходу празник Стрітення перейшов у 5-му віці до Риму, звідси в 7-му віці до Франції і Еспанії, а в 8-му до Німеччини. Його установлення на Заході одні приписують папі Гелясію (†496), а інші папі Григорію Великому (†604). Папа Сергій (687-701) мав завести на Стрітення звичай відбувати процесію зі свічками. Цей звичай досить швидко прийшов з Риму до Єрусалиму й інших міст Палестини. Кирило Скитопольський (†557) у своєму "Житті Св. Теодосія Великого" оповідає про багату жінку римського урядовця, на ім'я Ікалію, яка між Єрусалимом і Вифлеємом збудувала гарну церкву в честь Пресв. Богородиці і там завела звичай святкувати празник Стрітення зі свічками. Про цей звичай говорить також єрусалимський патріярх Софроній (†к. 641) у своїй проповіді на празник Стрітення. Світло свічок це гарний символ правдивого Божого світла, що ним є сам Господь наш Ісус Христос.

Виглядає, що ношення свічок у процесії на Стрітення ще раніше було в практиці в Олександрії. Кирило Олександрійський (†444) у своїй проповіді про принесення Дитяти Ісуса до храму згадує про ношення свічок цього дня в Олександрії. Про таку саму практику в Анкирі говорить Теодот Анкирський (†к. 446). Звичай благословити свічки на Стрітення прийшов аж по 10-ім сторіччі. Перший раз згадує про нього Римсько-Германський служебник з 12-го віку.

Празник Стрітення на Заході первісно був Господнім і щойно багато пізніше став уважатися Богородичним та дістав назву "Очищення Преч. Діви Марії" або "Пожертвування Ісуса у святині". Нові приписи латинської Церкви від 2-го Ватиканського Собору знову поставили Стрітення поміж Господні празники.

У Східній Церкві Стрітення належить до Богородичних празників і подекуди має також назву "Стрітення Пресв. Богородиці". Цей празник має один день перед- і сім днів по-празденства. На цей день мають проповіді багато Отців

і Вчителів Східньої Церкви. Службу празника написали св. Андрій Критський, св. Іван Дамаскин, св. Косма Маюмський, патріярх Герман і Йосиф Студит. Наступного дня після Стрітення Східня Церква святкує пам'ять праведних Симеона й Анни.

ДУХ БОГОСЛУЖЕННЯ ПРАЗНИКА

Дух богослужби Стрітення є той сам, що й дух Христового Різдва і Богоявління: прославити Богоявління на землі, звеличити Христове Божество та віддати честь Преч. Діві Марії як Богоматері. Про глибокий зміст і значення празника прегарно говорить у своїй проповіді на цей день св. Кирило Олександрійський. "Предвічний — каже він — мале Дитятко і древній днями (себто Бог). Дитя при грудях і Творець віків. Бачу Дитину і пізнаю Бога. Дитя кормиться і світ удержує. Дитя плаче і світові дає життя і радість. Дитина в пеленках і мене звільняє від гріховних пелен... Це Дитя славлять ангели, Йому поклоняються архангели, перед Ним дрижать власти, Його вихвалюють сили, Йому работають херувими, Його благословлять серафими, Його славить сонце, Йому служить місяць, Його слухає природа, Йому повинуються джерела і моря... Це Дитя поконало смерть, побідило диявола. Знищило клятву... стерло гріхи, осудило єресі, украсило все створіння, спасло Адама, обновило Єву, призвало народи, освятило світ... Тож усі світло зустрічаймо Господнє Стрітення... Так цей день прикрасімо свічками, як годиться синам світла, і істинному Світлові-Христові принесімо свічки з душевними світлами" (Пролог, Ч. І).

Стихири вечірні і сідални, канон та стихири утрені це один величний гимн слави в честь Христового Богоявління, в честь предвічного Воплочення Бога-Слова та в честь Пресв. Богородиці. Ця мала Дитина, що її сьогодні батьки принесли до храму це Бог предвічний, що дав закон Мойсеєві на горі Синай: "Сьогодні Той, — співаємо на стихирах литії — що колись був дав закон Мойсеєві на Синаю, повинується задля нас приписам закону, бо змилосердився над нами... Сьогодні Симеон бере на руки Господа слави, що Його спершу Мойсей у темряві бачив, як на Синай-

ській горі давав йому таблиці... Творець неба й землі сьогодні носиться на руках старцем Симеоном".

Дитятко, що його сьогодні бачимо в храмі це пророками предсказаний і Богом посланий Месія: "Скажи, Симеоне, — співаємо на стихирах вечірні — кого ти тримаючи на руках у храмі, радуєшся? Кому кажеш і кличеш: "Нині я став свобідний, бо видів мого Спасителя?" Це Той, Хто з Діви народився, Він Бог Слово від Бога, що задля нас воплотився і спас людину, Йому поклонімся".

А Мати принесеного до храму Дитяти це Пресв. Богородиця. "Прикраси твою світлицю, Сіоне, — каже стихира на стиховні вечірні — і величай Царя-Христа, вітай Марію — небесну браму, бо Вона це херувимський престіл; Вона носить Царя слави". Преч. Діва Марія не тільки Мати Христова, але Вона також наше упования й наша Заступниця. На 9-ій пісні канона утрені Її благаємо: "Богородице Діво, надіє християн, покрий, збережи і спаси тих, що на Тебе уповають... Богородице Діво, для світу блага Помічнице, покрий і збережи нас від усякої нужди й печалі".

Св. Церква бачачи велике таїнство Богоявління і Божої любови до нас взиває своїх вірних до прослави Христа Господа: "Хай ангельський хор чудується, а ми земними голосами заспіваймо пісню, бачачи невисказане Боже зшестя. Той, що перед Ним дрижать небесні сили, Його сьогодні обіймають старечі руки єдиного Чоловіколюбця" (Сідален утрені).

ПРАЗНИК БЛАГОВІЩЕННЯ ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ

"Архангельським голосом кличемо до Тебе, Пречиста: "Радуйся благодатна, Господь з Тобою".

(Величання празника)

"Сьогодні початок нашого спасіння і явління відвічного таїнства: Син Божий стає Сином Діви" (Тропар празника). Ось таким похвальним гимном наша Церква вітає празник Благовіщення Пресв. Богородиці, називаючи його початком нашого спасіння. І слушно, бо цей празник належить до найважливіших празників нашого церковного року. Про його важливість говорить нам уже сама назва в наших богослужебних книгах: "Благовіщення Пресвятої Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії".

Св. Атанасій Великий (†373) у своїй проповіді на Благовіщення називає цей празник першим у ряді празників, бо він починає діло спасіння людського роду. Основа цього празника це радісна подія Благовіщення записана у св. Луки (I, 26-28). Благовіщення дає початок цілому рядові великих таїнств із життя Ісуса Христа і Його Пресв. Матері. Празник Благовіщення належить не тільки до 12 великих празників нашої Церкви, але його служба береться навіть тоді, коли він випаде на Квітну Неділю, Велику П'ятницю чи Христове Воскресіння.

ВАЖЛИВІСТЬ ТАЇНСТВА БЛАГОВІЩЕННЯ

Таїнство Благовіщення має превелике значення, бо від нього починається Новий Заповіт, починається наше спа-

Св. Архангел Гавриїл. Деталь мозаїки "Благовіщення" в соборі св. Софії в Києві з XI ст.

сіння. На благу вість Архангела про воплочення Божого Сина чекало людство довгі-довгі тисячоліття. На ту благу вість чекало небо, чекала земля, чекали душі праведних в аді. З цим днем сповнилася Божа обітниця послати Спасителя, бо цього дня "Слово стало тілом, і оселилося між нами" (Іван 1, 14).

Пречиста Діва Марія. Деталь мозаїки "Благовіщення" в соборі св. Софії в Києві з XI ст.

У проповіді на Благовіщення, що її приписують св. Іванові Золотоустому, читаємо: "Гавриїл був посланий об'явити всемірне спасіння. Гавриїл був посланий принести Адамові обітницю про поворот з неволі. Гавриїл був посланий до Діви, щоб нечесть жіночого полу замінити на честь. Гавриїл був посланий, щоб чистому Женихові приготовити

достойну весільну світлицю. Гавриїл був посланий, щоб створіння заручити зі Створителем. Гавриїл був посланий до живої палати Царя ангелів. Гавриїл був посланий до Діви зарученої Йосифові, але зберіганої для Сина. Був посланий безтілесний слуга до чистої Діви. Був посланий свобідний від гріха до винятої з-під тління. Був посланий світильник, щоб указати на Сонце правди. Був посланий ранок, що біжить перед світлом дня. Був посланий Гавриїл указуючий на Того, Хто находиться у нідрях Отця і в Обіймах Матері. Був посланий Гавриїл звістуючий Того, Хто находиться на троні і в вертепі". (Твори, Том 8, ст. 854).

В поученні, що його на цей день подає Пролог, так сказано про значення таїнства благовіщення: "Днесь Син і Слово Боже, Господь і Бог наш, несказанно вміщується в лоно Діви, бажаючи своїм вочоловіченням обожити людину, рук своїх твориво, і в древній рай знову вивести. Днесь нестворений вміщується у своє створіння. Днесь невидимий стає видимий. Днесь недотикальний починається у дівичому лоні і стає дотикальний. Днесь Боже Слово приймає тіло, Син Божий стає Сином Діви... Днесь райські двері отвираються, і полум'яна зброя, що вигнала людську природу, поспішно відходить, а людський рід вірою у Христа і добрими ділами з радістю знову входить до раю. Днесь Адам ликує, прийнявши у свою природу свого Творця. Днесь Єва стерши змієву голову, своєму лютому спокусникові, ввесь світ взиває до радости, кажучи: "Радуйтеся зі мною, бо сьогодні ми знайшли невимовну радість і звільнення від усіх гріхів".

З хвилиною благовіщення ангела Божий Син починає перші хвилини Божого земного життя в дівичому лоні Преч. Діви Марії. На тлі цього празника ясно виступають Її привілеї Богоматеринства і Дівицтва.

ІСТОРІЯ ПРАЗНИКА

Святкування Благовіщення почалося у Східній Церкві при кінці 4-го або з початком 5-го віку. Цісар Маврикій (582-602) робить цей празник обов'язковим у цілій своїй державі. В перших століттях цей празник уважався Господ-

Ікона Благовіщення Пресв. Богородиці з 1579 р.
Іконописець Федуско (Теодосій) з Самбора

нім, як на Сході, так і на Заході. На це вказують його первісні назви, як "Христове Зачаття", "Благовіщення про Христа", "Початок Відкуплення", "Благовіщення", "Благовіщення Ангела Марії", "День Поздоровлення", "День або Празник Благовіщення". Щойно в 7-му віці усталюється сьогоднішня назва для цілої Східньої Церкви: "Благовіщення Пресвятої Богородиці", а сам празник ставиться поміж Богородичні празники.

На святкування празника в дні 25 березня вплинув празник Христового Різдва, що наступає дев'ять місяців після Благовіщення. Притім існувало старовинне побожне

передання, що в дні 25 березня відбулося створення світу, воплочення Божого Сина і Його смерть на хресті. Олександрійська Пасхальна Хроніка з 624 року і також Царгородська Пасхальна Хроніка з початку 7-го віку ставлять празник Благовіщення на 25 березня.

Службу на цей празник уложили св. Іван Дамаскин, св. Косма Маюмський, Теофан, єпископ Нікейський і монах Іван. Наступного дня після празника Східня Церква святкує "Собор Св. Архангела Гавриїла". Це давній звичай Східньої Церкви, щоб наступного дня по великім празнику віддавати почесть тим особам, що в події празника брали визначну участь.

Празник Благовіщення зі Сходу приходить на Захід десь між 660 і 680 роком. Як на Сході, так і тут він спочатку уважався Господнім і мав різні назви, як "Господнє Благовіщення", "Христове Благовіщення", "Зачаття Христа", "Празник Воплочення", "Благовіщення Ангела Пресв. Діві Марії", "Благовіщення Св. Марії про Зачаття". Собор у Толедо 656 року говорить про Благовіщення у дні 25 березня, але переносить його на 18 грудня. Причиною цього було те, що старовинний звичай не дозволяв святкувати празники у великому пості, а також і те, щоб празник Благовіщення був радше ближче Христового Різдва, аніж Його смерти і воскресіння. Щойно в 11-му сторіччі всі Церкви на Заході знозу почали святкувати Благовіщення 25 березня. Вірмени празнують Благовіщення 7 квітня тому, що вони Христове Різдво і Богоявління святкують разом в одному дні, 6 січня. Подія Благовіщення є улюбленою темою в іконографії.

Празник Благовіщення в Руси-Україні був по Успінні другим Богородичним празником, якому в Києві була присвячена церква в першому столітті християнства. Князь Ярослав Мудрий на золотих воротах у Києві збудував храм у честь Благовіщення Пресв. Богородиці. "В 1037 році — каже наш найстарший літопис — заснував Ярослав великий город Київ, що має золоті ворота. Вибудував і церкву св. Софії, Премудрости Божої, митрополичу, а далі кам'яну церкву Благовіщення Св. Богородиці на золотих воротах. А це тому вибудував премудрий князь Ярослав церкву Благовіщення на воротах, щоб завжди була радість тому городові Благовіщенням Господнім і молитвою Св.

"Благовіщення". — Деталь з розмалювання катедри св. Йосафата мистцем Юліяном Буцманюком ув Едмонтоні

Богородиці й архангела Гавриїла". В храмі Благовіщення князь Ярослав Мудрий 1037 року віддав в опіку Божої Матері ввесь український народ.

ДУХ БОГОСЛУЖЕННЯ БЛАГОВІЩЕННЯ

Богослуження празника Благовіщення повне взнеслих, величних і радісних гимнів. Багато разів тут повторюється добре нам знаний привіт ангела: Радуйся! Головні мотиви тієї святої і неземної радости — це воплочення Божого Сина, це привілеї Богоматеринства і Дівицтва, це спасіння людського роду. В радості Благовіщення бере участь небо, земля і все створіння. "Днесь радість благовіщення, — співаємо на стиховні вечірні — торжество Дівиці, земля і небо лучаться, Адам обновляється і Єва увільняється від печалі". А сідален утрені каже: "Днесь все створіння радіє, бо Тобі, каже Архангел: Радуйся, благословенна, всехвальна і пречиста Мати Христа Бога". Канон утрені звертає на себе увагу тим, що він уложений у формі діялогу Пресв. Богородиці й Архангела. Ось приклад: "Богородиця: "Почувши, Гавриїле, радісний голос слів твоїх, я наповнилася божественної радости, бо ти голосиш радість і звіщаєш безконечну веселість". "Ангел: "Тобі дана радість, божественна Богомати. Все створіння, Богоневісто, кличе Тобі: Радуйся! Ти бо єдина Чиста була вибрана на Матір Божого Сина" (6-та пісня).

Ангел говорить до Пресв. Богородиці з якнайбільшою пошаною і для Неї, як Богоматері, має слова найвищої похвали і подиву: "Відкриваючи Тобі предвічний плян, Дівице, — каже стихира вечірні — Гавриїл станув і, поздоровляючи Тебе, сказав: "Радуйся, земле непосіяна. Радуйся, куще неспалимий. Радуйся, глибино незгліблима. Радуйся, мосте, що ведеш до неба, і висока драбино, що її Яків бачив. Радуйся, божественний посуде манни. Радуйся звільнення від клятви. Радуйся, спасіння Адама, з Тобою Господь".

Головне джерело тієї радости це воплочення Божого Сина й наше спасіння: "...Дівиче лоно приймає Сина. Дух Святий сходить, Отець з висот дає згоду, і примирення доконується спільною радою. В Нім і через Нього спа-

"Благовіщення". — Деталь з розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку мистцем Михайлом Дмитренком

сені враз з Гавриїлом закличмо до Діви: "Радуйся, повна ласки, бо з Тебе спасіння Христос Бог наш принявши, нашу природу злучив її з собою. Його моли за спасіння душ наших". (Стихира стиховні вечірні).

СВ. МЕТОДІЙ І КИРИЛО – АПОСТОЛИ СЛОВ'ЯН

"Величаємо вас, святі рівноапостольні, Методіє і Кириле, що своїми науками просвітили всі слов'янські країни і привели до Христа".

(Величання празника)

Святі рівноапостольні Методій і Кирило, апостоли слов'ян, дуже близькі духом і дорогі всім слов'янам і нашому українському народові. Їм завдячуємо світло християнської віри серед слов'янських народів. Їм завдячуємо переклад св. Письма й богослужбових книг на слов'янську мову. Їм завдячуємо, що слов'янська мова стала літургійною мовою нарівні з грецькою і латинською мовами.

Святі Кирило й Методій відзначилися геройською апостольською ревністю за поширення християнської віри поміж слов'янами. Вони стали основоположниками і творцями слов'янського обряду. Тому вони слушно заслуговують на назву рівноапостольних, перво-учителів і просвітителів слов'ян, а втім і нашого українського народу. В нашому церковному році маємо аж три дні призначені на святкування їхньої святої пам'яті. — Тож погляньмо на їхню апостольську працю, їхнє значення для слов'янського обряду та їх почитання в нашій Церкві.

АПОСТОЛЬСЬКА ПРАЦЯ КИРИЛА И МЕТОДІЯ

Костянтин, що його монаше ім'я Кирило, і Методій це сини високого державного урядника візантійської імперії. Родились вони у Солуні в першій половині 9-го сторіччя.

Історики непевні щодо національности їхніх батьків. Одні кажуть, що вони були слов'яни; інші, що тільки батько був слов'янин, а мати грекиня; а ще інші, що обидвоє батьки були греки. В Солуні було багато слов'ян, тому виглядає, що Костянтин і Методій вже від молодих літ знали слов'янську мову. Вони дістали добре християнське виховання і високу освіченість. Костянтин ще в часі студій був дістав назву "філософа", а потім учив філософії на університеті в Царгороді. Методій по своїх студіях був кілька літ державним урядником між слов'янами, а опісля вступив до манастиря на Олімпі в Бітинії, Мала Азія.

Боже Провидіння завчасу приготовляло Методія і Кирила до великої і святої місії: бути апостолами слов'ян.

У 860 році обидва брати проповідували християнську віру хозарам, що володіли в південній Україні, над Чорним і Каспійським морями. Їхньою місійною станицею був Херсонес, сьогоднішній Корсунь. На Кримі вони стрінулися з греками, що там мали свої колонії, і слов'янами. В Корсуні Костянтин знайшов св. Євангелію і Псалтир, писані руською мовою. Там він відкрив також мощі св. Климента папи.

Місійна праця між хозарами була для Костянтина й Методія тільки вступом до найбільшої місії їхнього життя: навертати слов'ян на християнську віру. У 862 році моравський князь Ростислав (846-870) просив візантійського цісаря Михаїла III (842-867) прислати йому місіонерів, щоб у його державі голосили християнську віру у слов'янській мові. Вибір упав на обидвох братів, бо вони знаючи слов'янську мову, найкраще надавалися до такої місії. На провідника місії назначено Кирила.

Заки Костянтин дістав поклик на Моравію, то ще кілька літ перед тим він уложив для слов'янської мови азбуку, чи радше грецьку азбуку примінив до слов'янської мови і доповнив буквами, що їх не мала грецька мова. Кирило також почав був перекладати св. Письмо на слов'янську мову. Для морав'ян він переклав і західню Службу Божу на їхню мову.

Жителі Моравії і Панонії радо повітали Кирила й Методія, бо почули богослуження у своїй мові. А зате вороже стрінули їх німецькі латинські місіонери і латинська Церква, яка стояла на засаді, що є тільки три святі бого-

службові мови: єврейська, грецька й латинська. І тому не хотіли узнати слов'янської мови в Літургії. Хоча Апостольська Столиця була потвердила місію обидвох братів і слов'янську мову в Літургії, то все таки вони і їхні учні зазнали багато перешкод, а навіть явного переслідування від місцевої латинської ієрархії. Папа Адріян II 869 року висвятив Методія на моравського архиєпископа. Костянтин був виїхав до Риму, де вступив до грецького манастиря, прибравши собі ім'я Кирила, і там помер 14-го лютого 869 року. Св. Методій помер на Моравії 6 квітня 885 року. По його смерті його учні під натиском латинської Церкви мусіли залишити Моравію і перейшли на місію до Болгарії.

КИРИЛО Й МЕТОДІЙ — ТВОРЦІ СЛОВ'ЯНСЬКОГО ОБРЯДУ

Св. Кирило й Методій це мужі Божого Провидіння для слов'янських народів. Їхня безсмертна заслуга для слов'ян полягає в тому, що вони створили слов'янський обряд. Історики підкреслюють Богом дану мудрість св. Кирила, що він не пішов за тодішнім звичаєм, який в Літургії узнавав тільки грецьку або латинську мови. Він стояв на засаді, що всіма мовами можна славити Господа Бога. Тому порішив дати слов'янам св. Письмо і св. Літургію у їхній рідній мові. Через уведення слов'янської мови до Літургії Кирило й Методій стали основоположниками і творцями слов'янського обряду. Від моравʼян опісля взяли слов'янські богослужбові книги болгари і їх примінили до своєї мови, а від болгар взяла їх наша Русь-Україна. І так, болгарська мова стала церковно-слов'янською мовою.

Наш історик проф. М. Чубатий звертає особливу увагу на значення слов'янської мови для нашого обряду, нашого народу та тодішньої Київської Руси. "Кирило-Методіївське християнство — каже він — з окремим слов'янським обрядом не збереглося донині як церковна одиниця ніде на слов'янській землі. Одначе ця перша проба створити окремий слов'янський обряд, посередній між римським та візантійським — увести до богослужбової мови слов'янську мову, створити для слов'янських мов окрему азбуку та окреме

Святі Апостоли слов'ян — Методій і Кирило

письмо, мала величезний вплив на релігійно-культурне життя не так західніх слов'ян, серед яких працювали слов'янські апостоли, але серед східніх та південних слов'ян. Вони промостили слов'янській мові шлях — стати богослужбовою мовою взагалі, хоч ані слов'янський обряд, ані слов'янське глаголичне письмо не втрималися. Болгари, беручи за підставу кириличну азбуку, створену учнями слов'янських апостолів у Болгарії та церковно-слов'янську мову македонського діялекту, на яку було перекладене

св. Письмо та богослужбові книги, на цій церковно-слов'янській мові, близькій до болгарської, стали будувати свою літературу та все духове, релігійно-церковне і національне життя. Побіч Болгарії і Сербії на полудні стара держава українського народу, Київська Русь, збудувала ціле своє духове життя на цій церковно-слов'янській базі, стосованій до властивостей мови руського-українського народу... Тодішня народня мова Русинів-Українців нам докладно незнана, одначе ця церковно-слов'янська мова, що увійшла до вживання в церкві, в урядах Руси-України та вкінці до літератури, перейшла через фільтер велико-моравської церковної практики, на Русі прямо зрушилася та стала тут мовою руською, для нас старо-українською... На Русі інтерпретували, що церковно-слов'янська мова, яка заступила у Східній Європі середньовічну латину на Заході, це руська мова, руське письмо, руські переклади св. Письма та богослужбових книг". (Історія Християнства на Руси-Україні, Том І, ст. 116-118).

Велике значення і заслуги св. Кирила й Методія для слов'янських народів підкреслює і богослужба їхнього празника. Тут наша Церква славить їх, як "просвітителів слов'янських народів", "єдинорівних апостолам", "слов'янських апостолів і первосвятителів", "ревнителів благочестя", "милозвучні органи св. Духа", "справжні колони й основи Церкви, труби божественних Христових догматів", "орлів високолетних, робітників Христової винниці", "пресвітлих світильників" і "добрих пастирів". Їхні для слов'ян заслуги в кількох реченнях прегарно оспівує сідален їхньої утрені, що каже: "Хай сьогодні радіють слов'янські народи, світло празнуючи священну пам'ять богомудрих Святителів, бо вони на рідній нам слов'янській мові почали відправляти Божественну Літургію і всю церковну службу, і так дали нам невичерпне джерело води, що тече в життя вічне. П'ючи її, не перестанемо величати вас, Кириле й Методіє, а ви радіючи у славі Святих, ревно моліться за спасіння душ наших".

КУЛЬТ СВ. КИРИЛА Й МЕТОДІЯ НА СЛОВ'ЯНСЬКИХ ЗЕМЛЯХ

Слов'янські народи почали почитати своїх св. Апостолів дуже швидко по їхній смерті. В дні 14 лютого святковано пам'ять смерти св. Кирила, а 6 квітня день смерти св. Методія. Наші руські минеї з 12-го віку мають службу св. Кирилові 14 лютого, а 6 квітня їм обидвом. Празнування їхньої пам'яті в давніх часах було в усіх слов'янських народів, але зчасом задля різних історичних чи політичних обставин поволі пішло в забуття.

Із відродження слов'янських народів у 19 столітті віджила і пам'ять на слов'янських Первоучителів. Св. Синод Московської Церкви в 1863 році з нагоди тисячоліття слов'янської Євангелії постановив празнувати пам'ять обидвох Апостолів слов'ян 11 травня. А в 1885 році в тисячоліття смерти св. Методія той же Синод порішив, щоб у молитвах на Литії, на утрені перед каноном, на отпустах, а також у всіх молитвах, де поминаються імена вселенських учителів, зараз після імени св. Миколая, поминати і св. Методія і Кирила; щоб празник св. Методія і Кирила в дні 11-го

Базиліка св. Методія у Велеграді, Чехословаччина, та каплиця св. Кирила (зправа внизу) — місце славних Унійних З'їздів, започаткованих Митрополитом А. Шептицьким

Два святі Брати — Кирило і Методій — творці слов'янського обряду

травня піднести до середніх празників, це є таких, що можуть мати всеночне, та вкінці, щоб у дні смерти св. Кирила, 14 лютого, і в дні смерти св. Методія, 6 квітня, відправляти полиєлейну службу. Для тієї цілі видано осібною книжкою службу св. Методія і Кирила і в 1863 і 1885 році.

Наш Львівський Синод приписав святкувати пам'ять св. Кирила й Методія у дні 5 липня тому, що Папа Лев XIII своїм декретом з 30 вересня 1880 року був поручив цілій католицькій Церкві того дня поминати наших св. Апостолів.

Апостольська Столиця, реформуючи наші богослужебні книги в сорокових роках цього сторіччя, привернула давню практику нашої Церкви і в нашому церковному календарі знову поставила день смерти св. Кирила на 14 лютого, св. Методія на 6 квітня, а їхній спільний празник на день 11 травня.

ПРАЗНИК СВ. ІВАНА ХРИСТИТЕЛЯ

"Істинно кажу вам, що між народженими від жінок не було більшого від Івана Христителя"

(Мат. 11, 11)

Між різними Святими, що їх почитає Східня Церква особлившим культом славиться св. Іван Христитель, Господній Предтеча. Він одинокий з усіх Святих по Божій Матері, що має свій празник Зачаття і празник Різдва. Про його великий культ у Східній Церкві найкраще свідчать аж шість празників у його честь у часі церковного року: Празник Зачаття, Різдва, Усікновення, Перше і Друге Знайдення Голови, Третє Знайдення Голови і Собор після празника Богоявління. — Тож погляньмо на його особу й на його культ у Східній Церкві.

ОСОБА СВ. ІВАНА ПРЕДТЕЧІ

Його особа поміж Святими Старого Завіту особливо визначна, незвичайна і геройська. Св. Іван Христитель це велетень духа, що стоїть на грані двох завітів: Старого й Нового. Він замикає пророків, а отвирає апостолів. Він не тільки пророк, але й предтеча-віступ, христитель і мученик. Він одинокий мав ласку христити Того, що його інші пророки тільки предсказували і в дусі бачили. Він був очищений від первородного гріха ще в лоні своєї матері.

Заки він народився, то ангел Господній був сказав до його батька Захарії: "Він буде великий в очах Господніх" (Лука 1, 15). І він, справді, став великий своїм геройським життям, геройською наукою і геройською смертю. Сам

Ісус Христос каже про нього: "Той був світич, який палає і світить" (Ів. 5, 35).

Його життя це безперервний ланцюг жертви й покути. Він голосить науку, що її дотепер ще ніхто не голосив: про хрищення покаяння, про близькість небесного царства, про появу й живу присутність Месії Спасителя. Він указує пальцем на Месію і христить Його в ріці Йордані.

Св. Іван Хреститель відважно нап'ятновує всякі гріхи і згіршення. Він сміло говорить до очей гордим фарисеям: "Гадяче поріддя! Хто вам вказав утікати від настигаючого гніву?" (Лука 3, 7). Він не боїться прилюдно картати гріхи і згіршення царського дому: "Іван же казав Іродові: "Не личить тобі мати жінку брата твого" (Мк. 6, 18).

Його геройське життя і науку завершує геройська смерть. Він паде, наче жовнір на стійці, і віддає своє життя за найвищі ідеали: службу Богові і своєму народові. Тож по всі часи він був і буде вічним символом героя-борця за те, що святе, Боже, взнесле й вічне.

Його геройський характер, небуденні чесноти і визначну ролю оспівує наше богослуження у дні його празника Різдва, даючи йому різні похвальні назви, "могутній проповідник покаяння", "пустинолюбна горлиця", "світильник світла", "зоря Сонця правди", "найбільший пророк", "великий предтеча", "найбільший з усіх пророків", "вселенський апостол", "справжній друг Жениха Христа", "світла звізда", "богознаменний голос", "проповідник Агнця Божого і Слова", "кінець пророків і початок апостолів", "земний ангел і небесний чоловік", "звізда понад звізди предтеча". На литії празника Усікновення ми кличемо до нього: "Як назвемо тебе, Пророче? Чи ангелом? Чи апостолом? Чи мучеником? Ангелом, бо ти жив наче безтілесний; Апостолом, бо ти навчав усі народи; Мучеником, бо твою голову відсічено за Христа".

ЙОГО КУЛЬТ У СХІДНІЙ ЦЕРКВІ

Культ св. Івана Христителя на Сході дуже давній і дуже поширений. Свідком того є почитання його св. мощів у різних місцях; свідком — велике число церков у його

честь; свідком — численна іконографія, свідком — аж шість празників у церковному році. Ось ці празники:

1. Празник Зачаття: 23 вересня

Цей празник зв'язаний з празниками Благовіщення і Христового Різдва, бо зачаття св. Івана було шість місяців перед зачаттям Ісуса Христа, а його різдво шість місяців перед Христовим Різдвом. Празник Зачаття мав би походити з кінця 4-го віку, але ясні свідоцтва про нього на Сході й Заході маємо щойно з 7-го століття у місяцесловах Коптийськім, св. Єроніма і преп. Беди. Синайська Євангелія з 715 року ще цього празника не має. Св. Ів. Золотоуст має проповідь на празник Зачаття, але її автентичність є сумнівна.

2. Різдво св. Івана Христителя: 24 червня

Це найбільший з усіх празників св. Івана Христителя. Як празник його зачаття, так і цей празник уже був знаний у 4-му сторіччі. Науки на цей празник маємо від св. Івана Золотоустого, св. Амвросія і св. Августина. Цей останній у своїй проповіді цього дня каже: "Сьогодні празнуємо день різдва св. Івана. Це честь, якої, по нашій думці, не має ні один святий. У всьому християнському світі є назначений і почитаний тільки день Різдва Господа і св. Івана". Св. Августин не згадує тут про празник Різдва Божої Матері, бо в тому часі цього празника ще не було. На Заході празник Різдва св. Івана Предтечі находиться в найдавнішому календарі африканської Церкви з 5-го віку.

У тому часі, коли святкуємо Різдво Івана Христителя, наш народ у дохристиянських часах обходив свято Купала. Про свято Купала в Україні проф. С. Килимник каже: "Найвище, найвибуяліше свято, яким закінчується літній соняшний цикль річних календарних дохристиянських свят — це свято молоді — хлопців та дівчат — КУПАЛО або КУПАЙЛО, що зчасом після приняття християнства, з'єдналося із святом церковним — народженням Івана Христителя. Тому й носить це свято подвійну назву — "ІВАН КУПАЛО"... Купальська обрядовість та пісні належать, як гаївки та коляди, до найдавніших часів, до первісних поезій

"Преч. Діва Марія відвідує св. Єлисавету". З розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку, мистцем Михайлом Дмитреиком. Зправа в символізованій звізді св. Іван Хреститель. Про ці відвідини читаємо в св. Письмі: "Тими диями Марія... привітала Єлисавету. І як почула Єлисавета привіт Марії, здригнулася дитина (св. Іван Хреститель) в її лоні, і Єлисавета сповинилася Духом Святим (Лука 1, 39-41)

та ритуалів на честь життєподателя — сонця". (Український Рік у Народніх Звичаях, Том IV, ст. 99).

3. Празник Відсічення Голови: 29 серпня

Ірод Антипа, син Ірода, що казав вимордувати вифлеємських дітей, свою першу жінку відпустив і жив незаконно з жінкою свого брата Филипа. Св. Іван Предтеча прилюдно ганив Ірода за його згіршення. І за те заплатив своїм життям. Іродияда пімстилася на Іванові і в дуже нечесний спосіб дістала від Ірода його голову. Побожна леґенда каже, що відтята Іванова голова ще на полумиску говорила: "Не можна тобі мати жінку брата твого". Зате Іродияда мала іглою колоти його язик. А боячись, щоб він не воскрес, коли б голова злучилася з його тілом, вона закопала голову на подвір'ї палати.

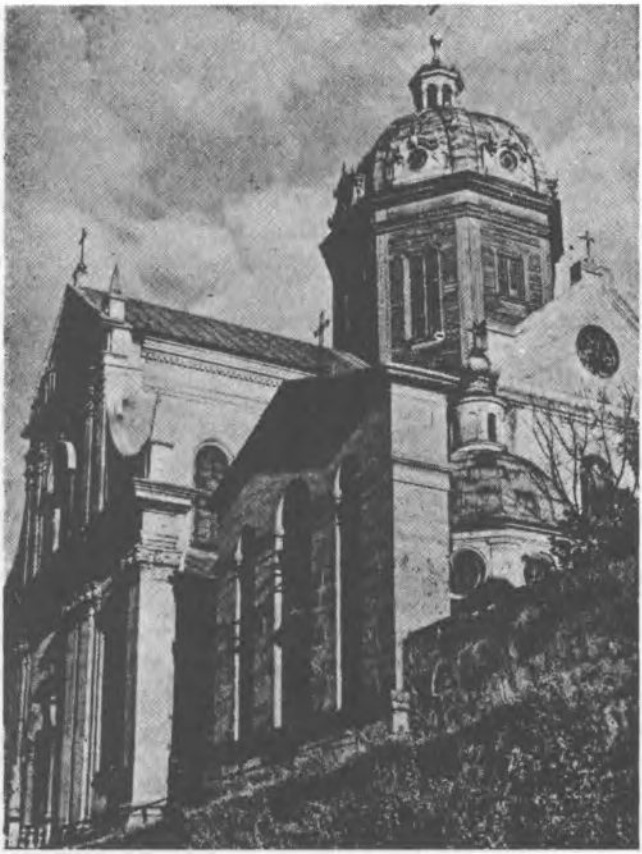
Учні св. Івана взяли його тіло і похоронили в Севасті у Самарії. Свідоцтва про цей празник маємо з 5-го віку. Його має служебник папи Гелясія (492-496). Службу Усікновенню уложили св. Андрій Критський (7 в.), св. Іван Дамаскин і патріярх Герман (8 в.). Східня Церква від найдавніших часів цього дня зберігає строгий піст на честь мук і смерти св. Предтечі.

4. Перше і Друге Знайдення Голови

Східня Церква празнує потрійне знайдення голови св. Івана Христителя. Про її знайдення довідуємося з творів св. муч. Кипріяна, церковних істориків Созомена й Никифора та інших.

Праведна Іванна, жінка Хуси, що був управителем палати Ірода, бачила, де Іродияда закопала голову св. Івана. Вона вночі її викопала, поклала до посудини і поховала на Єлеонській горі коло Єрусалиму. Тут спочивала св. голова понад 300 літ аж до часу, коли на тому місці християни будували церкву і знайшли голову. Притім діялися чуда. Це було перше знайдення голови. Вона й надалі там осталася і по якімсь часі про неї забули.

За цісаря Костянтина Великого два монахи були прийшли з Сирії до Єрусалиму, щоб поклонитися св. місцям. Їм явився св. Іван Христитель і показав, де схована його

Українська католицька катедра св. Івана Хрестителя в Перемишлі

голова. Вони її взяли з посудиною і, вертаючися додому, дали її одному ганчареві з Ємеси в Сирії. Довший час голова переховувалася в його родині, а потім дістав її якийсь аріянин, на ім'я Євстахій, і закопав її в печері. Коли ж по якомусь часі на тому місці будовано манастир, то настоятелеві манастиря явився св. Іван і показав, де його голова. Це було друге знайдення голови в 452 році.

Історик Созомен пише, що на приказ цісаря Маркіяна голову перенесено до Царгороду. Перше і друге знайденн голови святкується разом у дні 24 лютого.

5. Третє Знайдення Голови: 25 травня

У часах іконоборства в 8-му віці голову Предтечі було взято з Царгороду і сховано в Команах у Малій Азії, на місці заслання і смерти св. Івана Золотоустого. За цісаря Михайла 857 року голову знайдено третій раз і з великою почестю знову перенесено до Царгороду. В часі хрестоносних походів мав її забрати один латинський священик.

6. Собор Предтечі і Христителя Івана

Наступного дня після празника Господнього Богоявління, 7 січня, Східня Церква празнує Собор св. Івана Христителя. Цього дня вірні збиралися разом, щоб св. Іванові віддати осібну честь за те, що він христив Христа Господа.

Годиться також згадати, що 5 вересня наша Церква святкує пам'ять праведних Захарії і Єлисавети, батьків св. Івана Христителя.

Св. Іван Христитель своїм геройським життям учить нас, що високі і святі ідеали виростають тільки на любові, посвяті і жертві. Без духа жертви нема служби Богові, нема любови ближнього, нема чесноти, нема героїв.

Поучення, що його має наш слов'янський Пролог на празник Різдва св. Івана Предтечі, кінчиться такими словами: "Тож і ми, брати, натішмося цим світлим празником Господнього Предтечі і прикрасімо себе добрими ділами. Наслідуймо цього великого пророка Івана, що його Бог поставив за приклад усім, що хочуть спастися... Не сміємо бути християнами тільки на словах, але треба набувати добрі діла, щоб явитися без закиду на страшному суді, де не поможе слуга панові, ані батько синові, ані мати доньці, ані брат братові, але тільки добрі діла введуть нас у вічне життя, а злі діла зі стидом відженуть на муку. Хай від неї вибавить нас Господь Бог наш, що йому слава нині і завжди і на віки віків".

ПІСТ СВЯТИХ АПОСТОЛІВ

"Хто молиться і постить, той має два крила легші від самого вітру". *(Св. Іван Золотоуст)*

Святі Апостоли молитвою і постом приготовлялися на зшестя Святого Духа. Вони багато молилися й постили заки виступили на проповідь св. Євангелії. Після молитви й посту вони висвячували нових пресвітерів на апостольську працю, як це читаємо в Апостольських Діяннях: "Вони настановили їм по церквах пресвітерів, а після молитви й посту, передали їх Господеві, в якого ті увірували" (14, 23). Св. Іван Золотоуст свідчить, що "Апостоли майже завжди постили" (Бес. 57, на св. Мат.).

Тож і св. Церква здавен-давна молитвою і постом приготовляє своїх вірних на стрічу великого празника Святих Верховних Апостолів Петра й Пазла, що їх пам'ять святкуємо в дні 29 червня, а наступного дня ще й Собор 12-ти Апостолів. Цей піст наступає по св. П'ятдесятниці, тому в давнину деколи звали його постом П'ятдесятниці. Він знаний також, як піст св. Апостолів, піст Апостольський, піст Петрів і піст літній. Наш народ зве його Петрівкою. — Коли Петрівка була установлена? Як довго вона тривала? Які її приписи?

УСТАНОВЛЕННЯ ПЕТРІВКИ

Піст св. Апостолів дуже давній, бо сягає перших віків християнської віри. З 4-го століття маємо про нього свідоцтва св. Атанасія Великого і св. Амвросія Медіолянського, а з 5-го віку св. Льва Великого і Теодорета Кирського. Найстарше свідоцтво про Петрівку дає нам св. Атанасій

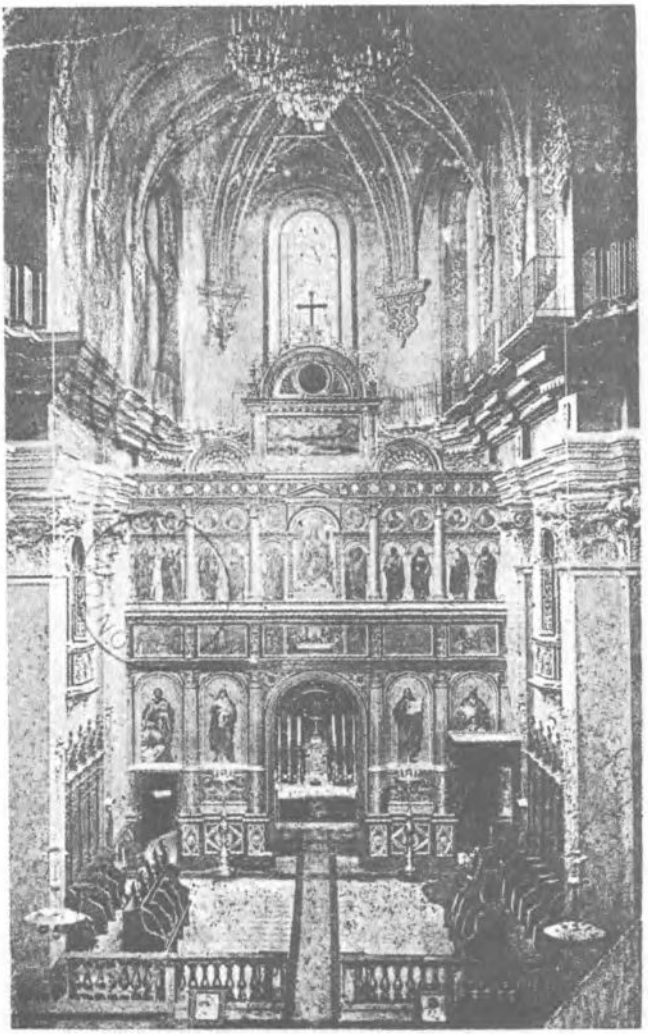
Великий (†373). У своєму листі до цісаря Констанція, де скаржиться на переслідування від аріян, він пише: "В часі тижня по св. П'ятдесятниці народ, що зберігав піст, вийшов на цвинтар молитися". "Господь так зарядив — каже св. Амвросій (†397) — щоб, як ми брали участь в Його стражданнях в часі 40-ці, так, щоб і раділи ми Його воскресінням під час П'ятдесятниці. Ми не постимо в 50-ці, тому що в тих днях сам Господь перебував з нами... Пристава́ння з Христом це наче пожива для християн. Тож у часі 50-ці ми живимося Господом, що з нами перебуває. Після тих днів, коли Господь піднісся на небо, ми знову постимо" (Бес. 61).

Св. Лев Великий (†461) говорить: "Після довшого празника П'ятдесятниці піст особливо конечний, щоб його подвигом очистити наші думки і статись гідними дарів св. Духа... Тому то установлений незмінний і спасенний звичай, щоб після святих і радісних днів, що їх празнуємо в честь Господа, який воскрес із мертвих і потім піднісся на небо, і після приняття дару св. Духа, — приходив подвиг посту" (Бес. 74 і 76).

Паломниця С. Етерія (кінець 4-го віку) в своєму Дневнику подає, що наступного дня після празника П'ятдесятниці починався піст. Апостольські Постанови, твір з 4-го віку, приписують: "Після 50-ці празнуйте одну седмицю, а потім заховуйте піст, бо справедливість вимагає, щоб радіти по одержанні дарів Божих і постити після відпочинку тіла".

Із свідоцтв 4-го сторіччя виходить, що в Олександрії, Єрусалимі й Антіохії піст св. Апостолів був зв'язаний з П'ятдесятницею, а не з празником св. Апостолів Петра й Павла. В перших віках після 50-ці був звичайно один тиждень радости, це є загальниця, а потім один тиждень посту.

Про Петрів піст згадують канони царгородського патріярха Никифора (806-815). Устав св. Теодора Студита говорить про 40-цю св. Апостолів. Симеон Солунський (†1429) так пояснює ціль цього посту: "Піст Апостолів слушно установлений в їхню честь, бо через них ми одержали дуже багато благ і вони є для нас прикладом і вчителями посту... Ми згідно з Апостольськими Постановами, що їх уложив Климент, після зшестя св. Духа один тиж-

Нутро катедри св. Івана Христителя в Перемишлі

Статуя св. Павла — Апостола народів перед базилікою св. Петра в Римі

день празнуємо, а потім у наступному тижні постом віддаємо честь Апостолам, що навчали нас постити".

ЧАС ТРИВАННЯ ПЕТРІВКИ

Піст Петрівки ввійшов у практику в Церкві не дорогою закону, але через звичай. З тієї причини довший час не було однозгідности ані щодо його зберігання, ані щодо часу його тривання. Одні постили 12 днів, другі 6, інші 4,

Статуя св. Петра перед базилікою св. Петра в Римі

а ще інші тільки один день. Антіохійський патріярх Теодор Вальсамон (†1204) про Петрівку каже: "Через сім днів і більше до празника Петра й Павла всі вірні, це є миряни й монахи, обов'язані постити, а хто б не хотів, то хай буде виключений з християнської спільноти".

З твору "Про Три 40-ці", що його приписують монахові синайської обителі Анастасієві Синаїтові (6-7 вік),

Базиліка св. Петра — багато освітлена ввечорі — в Римі

довідуємося, що піст св. Апостолів тривав від першої неділі після 50-ці аж до празника Успіння Пресв. Богородиці. Одначе пізніше від нього відділився Успенський піст, і з Петрівки виключено місяць липень. Симеон Солунський говорить про один тиждень посту Петрівки. Сирійці-уніяти зредукували цей піст до 4-ох днів, а сирійці-Яковіти тримають разом з греками.

Піст св. Апостолів у нашій Церкві триває від неділі Всіх Святих до 29 червня — празника св. Апостолів Петра й Павла. Він може бути довший або коротший, залежно від того, коли випадає празник Пасхи. Випаде празник Пасхи скоріше — довша Петрівка, випаде пізніше — коротша

Петрівка. Вона може мати найбільше шість тижнів, а найменше один тиждень і один день. Час тривання Петрового посту вже в початках християнської України був той самий, що й сьогодні.

ПРИПИСИ ПЕТРОВОГО ПОСТУ

Петрів піст є дещо лагідніший від Великого Посту перед Пасхою. Київський митрополит Георгій (1069-1072) у своєму Уставі не дозволяє в часі Петрівки ані на м'ясні, ані на молочні страви. В середу і п'ятницю він приписує суху їду, це є хліб і воду чи сушені овочі. У вівторок, четвер, суботу й неділю дозволяє на рибу два рази денно й на вино. Крім того, ще каже робити по сто поклонів денно до землі, з винятком суботи, неділі і свят. Митрополит Георгій був грек, тому можна приняти, що він приписав нашій Церкві таку практику Петрівки, що її в тому часі мала грецька Церква.

Замойський Синод, 1720 р., пригадує, що в нас Петрівка триває від першої неділі по Зелених Святах, це є від неділі Всіх Святих, до празника св. Апостолів Петра й Павла. Синод уважає, що з цього посту можна звільняти селян і робітників або частинно або цілком тому, що він випадає в часі жнив. Львівський Синод, 1891 р., на час Петрівки дозволяє в понеділок, середу і п'ятницю на набіл, а в інші чотири дні тижня на м'ясні страви, але накладає на мирян обов'язок перед обідом і перед вечерею проказувати п'ять разів "Отче наш" і п'ять разів "Богородице Діво", а духовні особи мають відмовляти псалом 50-ий.

ПРАЗНИК СВ. АПОСТОЛІВ ПЕТРА І ПАВЛА

Днесь радісний празник засяв усім країнам: пре-
цінна пам'ять премудрих і верховних Апостолів
Петра й Павла".

(Стиховня Вечірні празника)

Святим Апостолам завдячуємо скарб Христової віри. Вони передали нам Христову науку, від них маємо св. Євангелію і апостольські листи, вони поклали тривку основу під Христову Церкву.

Про велике значення св. Апостолів для нас прегарно говорить наш Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ. "Апостоли в повному значенні того слова — каже він — є нашими батьками по вірі. Через їх руки Бог дав людству й кожному народові у християнській Церкві все, що належить до Божої апостольської традиції. У своєму аскетичному житті як і в проповіді не можемо, отже, забувати, що все маємо з їхніх рук. Їх апостольським трудам і їх молитвам завдячуємо все, що маємо... На перше місце висувається св. Апостол Павло, який у своїх Посланнях дав Церкві таке рясне Боже Об'явлення й такі рясні Божі науки... Круг церковного року висуває на перше місце Апостола Петра, призначуючи йому два дні в році, це є Поклін його Кайданам 16 січня і 29 червня". (Про Почитання Святих, 1941).

Наша Східня Церква з великою урочистістю святкує у дні 29 червня празник, що в наших богослужебних книгах має таку назву: "Святих Славних і Всехвальних Перво-

верховних Апостолів Петра й Павла". Обидва ці Апостоли визначні своїм характером, своєю ревною апостольською працею та своїм великим культом у св. Церкві.

СВЯТИЙ АПОСТОЛ ПЕТРО

Ісус Христос маючи великі пляни щодо особи св. Петра на початку його покликання зміняє його ім'я Симона на символічне Петро-Кифа, що значить скала, бо він має бути скалою, що двигатиме основу Його Церкви. Св. Петро має близьке відношення до Христа в часі Його діяльности. Він свідок Христового прославлення на Таворі. Він в імені всіх Апостолів визнає Христове Божество. Він зі св. Іваном приготовляє пасху для Христа. Він свідок Христового конання в Оливному Городі. Христос платить податок до храму за себе і за нього.

По Господньому вознесінні св. Петро стає головою Апостолів і першої християнської громади в Єрусалимі. Під його проводом відбувається вибір нового Апостола на місце відпалого Юди. Він скликає до Єрусалиму перший собор Христової Церкви. Св. Іван Золотоуст називає Петра "первородною вівцею із стада доброго Пастиря".

Любов Христа Господа це головний мотив його апостольської діяльности, трудів і жертви. Та любов вкінці завела його на муки і смерть за свого улюбленого Вчителя. Побожна традиція подає, що він уважав себе негідним умирати на хресті як Христос, тому просив своїх розпинателів, щоб його розп'яли стрімголов. Цю традицію потверджує єпископ Євсевій († к.340) у своїй Історії Церкви та св. Іван Золотоуст у проповіді на св. Апостолів Петра й Павла, де він каже: "Радуйся, Петре, що вмер на хресному дереві розп'ятий стрімголов". Св. Петро згинув у Римі за цісаря Нерона (54-68) між 64 і 67 роком по Христі. Св. Іван Золотоуст ідучи за традицією, як день його смерти подає 29 червня.

СВЯТИЙ АПОСТОЛ ПАВЛО

Він не належав до числа 12-ох Апостолів, але за свою повну посвяти апостольську працю, надлюдські жертви й

Головна фасада базиліки св. Павла "поза мурами" в Римі

муки у Христовій службі, дістав титул верховного Апостола, як і св. Петро. Він одинокий з Апостолів, що мав більше образування та з уродження був римським громадянином. Сам Ісус Христос у чудесний спосіб його навертає і покликає на апостола в дорозі до Дамаску. По своєму наверненні з гонителя християн він серцем і душею стає ревним і мужнім апостолом Христа. "Павло був вовком — каже св. Іван Золотоуст — і став ягням. Був терням і став виноградом. З ворога став другом, з бур'яну — хлібом... Хулитель став богословом, гонитель — благовісником, мучитель — керманичем, зрадник — сподвижником" (Про Святих 12-ох Апостолів).

У своїй апостольській праці св. Павло визначився невгнутим характером, великою силою волі та гартом духа. Він день і ніч, літа цілі, безбоязний проповідник правди св. Євангелії. Його безмежна любов Христа не знає перешкод, не знає труднощів, ніколи не ставить границь жер-

Нутро базиліки св. Павла "поза мурами" в Римі

тві. Вона відбуває великі місійні подорожі, вона організує нові Церкви, вона завжди готова на муки і смерть за Христа.

Апостол народів не тільки знаменитий проповідник, добрий організатор, але й визначний богослов і письменник. Від нього маємо 14 листів, писаних до різних Церков чи осіб, де ясно викладає Христову науку. Св. Павло віддав своє життя за Христа стятий мечем у Римі, по традиції 29 червня, 65 або 67 року по Христі.

ЇХНІЙ КУЛЬТ У СВ. ЦЕРКВІ

З огляду на їх превелике значення для св. Церкви, то їхній культ починається від їхньої смерти. Їхні гроби в Римі були всім християнам добре знані й зазнавали великої почести. Св. Єронім (†420) каже: "Коли я ще як юнак учився у Римі, то зі своїми ровесниками звичайно в неділю ходив я на гроби Апостолів і Мучеників". Їхній культ стає загальний у 4-му віці у Східній і Західній Церквах. Костянтин

Великий (†337) збудував у Царгороді величний храм у честь 12-ти Апостолів, де він і похований.

Найдавніші церковні календарі вже мають їхній празник. Первісно не всі Церкви святкували пам'ять св. Апостолів Петра й Павла в тому самому часі. Календар Фурія Філокала з половини 4-го віку має пам'ять Петра й Павла 29 червня. Сирійський календар з 411 року в дні 28 грудня зазначує: "Павла й Петра, Верховних Апостолів". Подібно і грузинський місяцеслов має їхній празник 28 грудня. Календар Полемія Сильвія (†455), єпископа міста Сіттен у північній Італії, день смерти Петра й Павла подає на 22 лютого. Антіохійський місяцеслов з 4-го сторіччя має празник св. Петра 28 червня, а св. Павла 29 червня. Несторіяни обходять пам'ять обидвох Верховних Апостолів у другу п'ятницю після празника Богоявління. З проповіді на св. Петра й Павла св. Софрона Єрусалимського довідуємося, що 4-ий день після Христового Різдва у Єрусалимі був присвячений цим двом Апостолам. Їхній празник у Римі в 5-му віці, як свідчить папа Лев I (†461), мав навіть 8-денне попразденство.

Визначні Отці Церкви, як св. Іван Золотоуст, св. Августин, св. Амвросій і інші полишили нам прегарні похвальні науки в честь св. Апостолів Петра й Павла. Найбільше проповідей у їхню честь має св. Іван Золотоуст. Тут згадаємо дещо. "Рим має двоє світлих очей — каже він — це тіла тих св. Апостолів. Не так ясне небо, коли сонце розливає свої проміння, як світлий город римлян, що освітлює всі кінці вселенної тими двома світлами" (Твори, Том 9, ст. 856). "О, блаженна двійце, — говорить він в іншій науці — що вірно вловила душі всього світу! Петро — начало правої віри, великий священодіятель Церкви, наставник християн, скарб вишніх сил, апостол наділений честю самим Христом. Павло — великий проповідник правди, похвала вселенної, небесний чоловік і земний ангел, слава Церкви; орел, що взнісся до неба, ліра св. Духа... Павло й Петро — церковні світила, що кожноденно просвічують Церкву, скарбники св. Духа, просвітителі вселенної, посуди благодати, тлумачі св. Трійці, пояснювачі Божественного слова... Колони Церкви, великі світильники вселенної" (Твори, Том 8, ст. 615-616).

Славна статуя св. Петра внутрі базиліки св. Петра в Римі

Розп'яття св. Петра головою вниз. Малюнок Ґ. Рені. Ватиканська Пінакотека

Св. Амвросій у дні Петра й Павла навчає: "Цей день, брати, всім нам і всьому світові добре знаний, бо сьогодні пам'ять св. Петра й Павла. Їхній празник не може вкритися ні в одній частині світу". Св. Августин в одній із своїх проповідей у їхню честь каже: "Хоча з передання знаємо, що вони не згинули в одному часі, то все таки пам'ять їх обидвох празнуємо в одному дні, тому що Апостол Павло один рік пізніше згинув того самого дня, що в ньому Петро із в'язів тіла переставився у світ ангелів".

На основі проповідей св. Івана Золотоуста службу на цей празник уложили святі Андрій Критський, Іван Дамас-

Навернення св. Павла. З розмалювання каплиці св. Павла. Ватикан.

кин, Косма Маюмський і інші. Головний зміст служби празника Петра й Павла це їхнє значення для Христової Церкви, їхня ревність та їхня посвята й жертва. На стиховні Малої Вечірні читаємо: "Петре, осново Апостолів, каменю Христової віри, християн начало... Павле, проповіднику народів. опікуне християн, світильнику вселенної, голосні уста Христа живого Бога... Петре, верховний ученику; Павле, ідеале Апостолів". Стихири Великої Вечірні величають їх такими похвалами: "Страшні мечі духа, світлі окраси Риму, всієї вселенної кормителі, Нового Завіту Богом писані духовні таблиці... Основники Церкви, справжні колони, основа і труби Божественних Христових наук і страждань... Петре, каменю й осново віри, і Павле, посуде вибраний".

На хвалитних стихирах утрені св. Церква взиває всіх вірних до прослави верховних Апостолів та до радісної участи в їхньому празнику: "Настав для Христової Церкви визначний празник Апостолів, який вимолює спасіння нам усім. Тож таїнственно заплескавши руками до них, промовмо: Радуйтеся світильники для тих, що в темряві, ясні зорі духовного Сонця. Радуйтеся Петре й Павле, непорушні основи божественних наук, друзі Христові, преційні посуди, прийдіть невидимо поміж нас і наділіть надприродними дарами тих, що піснями славлять ваш празник".

Наступного дня після празника св. Апостолів Петра й Павла, 30 червня Східня Церква празнує пам'ять усіх Христових Апостолів. В науці на цей день св. Іван Золотоуст ось так славить св. Апостолів: "Ви — непохитні колони правдивої віри, слава Церкви, скіпетри царства... Тут Петро навчає Рим, там Павло проповідує світові. Андрій навчає мудреців Геллади. Симон приводить варварів до Бога. Тома хрищенням вибілює етіопців. Юдея почитає престіл Якова. Олександрія припадає до трону Марка. Лука й Матей пишуть Євангелія. Іван тайновідець, як за життя так і по смерті має у своїй опіці Єфес. Вартоломей учить лікаонійців стриманости. Филип чудом спасає Єрапіль. Всі безнастанно оказують усім і всюди добродійства. Сам їхній прах і в гробницях безсмертний. Тепер вони слуги, а потім засядуть як судді світу" (Твори, Том 8, ст. 619).

ПРЕП. АНТОНІЙ І ТЕОДОСІЙ ПЕЧЕРСЬКІ

"Антоніє і Теодосіє, ви засяли на Русі наче два пресвітлі світила". (Литійні стихири)

Всі Святі, що їх почитаємо, нам милі й дорогі, бо вони Божі улюбленці, а наші заступники перед Богом. Та найдорожчі й найближчі нам ті Святі, що вийшли з нашої крови й кости — Святі нашого українського народу. Вони наша честь і слава, вони наші особливіші заступники перед Божим престолом, тож і слушно їм належиться від нас особливіша любов і почитання. "На особливіше почитання заслуговують наші Святі, — каже Слуга Божий митрополит Андрій Шептицький ЧСВВ — себто ті, що є славою і прикрасою нашої Церкви й українського народу. Може і припадково майже всі вони зібралися в місяці липні, так, що той місяць можна б назвати місяцем українських Святих. Культ наших Святих є для українського народу тим важливий, що підтримує і освячує християнську любов Батьківщини" (Про Почитання Святих, 1941).

До славних і великих українських Святих належать два світлі подвижники й основоположники українського чернецтва — св. Антоній і св. Теодосій Печерські. Тут поглянемо на їхнє покликання, їхнє значення і культ в українському народі.

ОСНОВОПОЛОЖНИКИ УКРАЇНСЬКОГО ЧЕРНЕЦТВА

У першому сторіччі християнської Руси-України послав Господь Бог нашому народові двох великих подвижників чернечого життя — преподобних Антонія і Теодосія Пе-

черських. Їхня праця, молитва, жертва і святість витиснули свою незатерту печать на житті українського чернецтва й Церкви. Про їхнє життя і діяльність довідуємося з наших літописів того часу, з Життєпису преп. Теодосія пера літописця Нестора та з Печерського Патерика.

Преподобний Антоній Печерський

Походив з Любеча на Чернігівщині. В молодому віці йде на Атон, там постригається в чернці і дістає ім'я Антонія. В Божих плянах було, щоб він служив своєму народові на своїй рідній землі. Тож одного дня його ігумен каже до нього: "Антоніє, вертайся на Русь, щоб там бути на користь і на піддержку для інших. І нехай благословення св. Гори буде з тобою". Антоній послухав того голосу наче голосу Божого. Він приблизно 1051 року повертається на Русь і поселюється в печері села Берестова недалеко Києва, де перед тим уже подвизався митрополит Іларіон. Бажанням Антонія було жити самітно на молитві, чуванні й покуті. Зчасом починають голоситися до нього ідейні юнаки і він їх приймає. По якомусь часі вже було їх 12, а між ними священик Нікон, Теодосій та Варлаам, син боярина. Одначе преп. Антоній воліє життя самітне—еремітичне, тому переходить до іншої недалекої печери. Там він дожив глибокого віку. Уснув у Бозі в 1073 році на 90-му році життя. Його пам'ять святкує наша Церква 10 липня.

Преподобний Теодосій Печерський

Родився у Василькові коло Києва. Виростав у Курську, де його батько був княжим урядником. Від дитинства мав нахил до побожного життя. Ставши юнаком, хотів посвятитися монашому життю та на перешкоді стояла його мати. Маючи яких 20 літ, він утікає з дому до Києва, де його приймає преп. Антоній і руками священика Нікона постригає його в чернці. Теодосій від самого початку стає добрим, ревним і зразковим монахом. По відході преп. Антонія до іншої печери монахи вибирають Теодосія на свого ігумена. Він мав тоді заледве 30 років життя. Під проводом Теодосія манастир у печері скоро росте і незабаром число монахів

Печерська (Свенська) Богоматір із свв. Теодосієм і Антонієм. Близько 1288 р.

доходить до ста осіб. Приблизно 1062 року Теодосій з монахами виходить з печери, а 1073 року кладе основи під нову церкву й манастир. Та не судилося йому докінчити будови храму Успіння Пресв. Богородиці, бо по короткій недузі він передчасно сходить з цього світу 3 травня 1074 року. Преп. Теодосій мав св. Тайну Священства. Пам'ять його успіння празнуємо 3 травня, а перенесення його мощів 14 серпня.

ІХНЄ ЗНАЧЕННЯ ДЛЯ НАШОЇ ЦЕРКВИ Й ЧЕРНЕЦТВА

Преп. Антоній своїм життям у печері коло Києва дав початок Києво-Печерському манастиреві. Тим він заслужив собі на назву первоначальника всіх руських монахів. Літописець Нестор називає преп. Антонія великим і славним.

Преп. Теодосій це властивий будівничий Києво-Печерського манастиря та організатор українського чернецтва в манастирях. Історія нашої Церкви слушно зве його батьком українського чернецтва. Літописець Нестор називає його "другим великим світилом на руському небі по преп. Отцеві нашому Антонієві". Він має для нього найкращі слова похвали як для монаха, ігумена й організатора. Він славить його, як "хороброго мужа, високого життям, чудового чеснотами, визначного чудесами". В кінцевій похвалі свого життєпису Нестор величає преп. Теодосія "нашим учителем, наставником і пастирем, великим між Отцями, давнім світильником, будівничим і чудотворцем у Руській Землі". Він вкінці звертається до преп. Теодосія з прегарною молитвою і кличе до нього: "Радуйся просвічення Руської Землі, бо ти наче рання зірка, що появилася на заході, а засяяла на сході і просвітила всю Руську Землю!... Радуйся, Отче Теодосіє, наша похвало і красото! Лавра хвалиться тобою і до кінця вселенної стало славним її ім'я". (Печерський Патерик).

Преп. Теодосій, бажаючи поставити наше чернецтво на традиційний шлях Східньої Церкви, кладе в його основу монаший і церковний Устав св. Теодора Студита (†826), який опирався на дусі і правилах св. Василія Великого (†379), це є служба Богові і своєму народові. Преп. Теодосій дещо змінив монаший Устав св. Теодора Студита та

примінив його до обставин нашого народу. Тож історики звуть його також Уставом преп. Теодосія Печерського. Його Устав переймають інші наші манастирі, а зчасом переходить він і на землі Московії. Пустинне життя, що його практикував преп. Антоній, ніколи не було популярним в Україні.

Києво-Печерський манастир, діставши від преп. Теодосія добру організацію і дисципліну, скоро стає головним центром і вогнищем релігійного, наукового й культурного життя для цілої Руси-України.

Наш історик М. Чубатий у своїй "Історії Християнства на Руси-Україні" про значення Києво-Печерського манастиря так пише: "Оснування та життя Печерського манастиря були епохальною подією в розвитку Київського Християнства, зокрема тому, що не ієрархія, — згодом чужа на верхах, а українська тільки на місцях, — але Печерський манастир, а за ним і другі манастирі, формували практичне християнське життя Руси-України вже від половини XI століття... Крім суспільної праці, Печерський манастир займався також освітньою роботою. Монахи малювали ікони, переписували книги, а сам Печерський манастир мав поважну книгозбірню. Та найважливішою заслугою Печерського манастиря було те, що він став осередком літописання Руської Землі, від якого відписи та досвід брали інші осередки Руської Держави-імперії... Печерська Лавра, як сторож чистого християнства, стала відразу сторожем християнської моралі, в приватнім та публічнім житті Руси-України... Печерський манастир став розсадником християнського патріотизму на Русі-Україні, центром опозиції проти візантійського верховодства на Русі... Одним словом, Печерська Лавра в 2-ій половині XI століття стала кузнею християнсько-української ідеології, яку ми окреслили назвою Київського Християнства". (Том I, ст. 362-365).

До історії Києво-Печерського манастиря слід тут завважити, що його настоятель до половини 12 сторіччя звався ігуменом, а від 1159 року силою грамоти великого князя Андрія Боголюбського — архимандритом. Та сама грамота надала манастиреві титул лаври і право ставропігії. В 1592 році царгородський патріярх Єремія II наділив Печерську Лавру патріяршою ставропігією. Цариця Катери-

Св. Теодосій Печерський. Картина мистця Миколи Азовського (1903 — 47) в Українській Папській Колегії св. Йосафата в Римі

на II 1786 року зліквідувала самостійне управління Печерської Лаври й підчинила її під владу київських митрополитів, які стали її архимандритами. До управи Лаврою митрополит назначував свого намісника з монашої братії.

Св. Антоній Печерський. Картина мистця Миколи Азовського (1903 — 47) в Українській Папській Колегії св. Йосафата в Римі

ІХНІЙ КУЛЬТ В УКРАЇНСЬКОМУ НАРОДІ

Ще за свого життя, як преп. Антоній, так і преп. Теодосій, мали славу великих праведників і були в дуже вели-

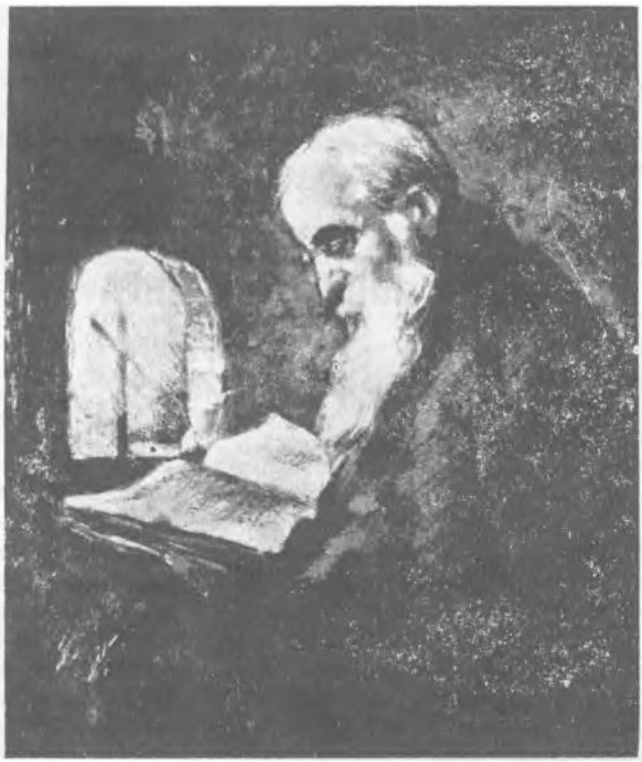
кій пошані не тільки в своїх монахів, але й у князів, боярів та всіх київлян.

Преп. Антоній довший час по своїй смерті не був вписаний у список Святих і не мав свого празника, бо на Його гробі не діялися чуда. Одною з вимог до канонізації в Східній Церкві є якраз творення чудес за життя або по смерті. Коли в першій половині 12-го віку творився Пролог — це є життєписи Святих — Руської Церкви, то пам'яті преп. Антонія там ще не було. Зате Печерський Патерик, написаний в першій половині 13-го століття, багато разів називає преп. Антонія святим. Тож причислення його до хору Святих і установлення в його честь празника сталося десь при кінці 12 або 13 сторіччя.

Культ преп. Теодосія почався дуже швидко по його відході до вічности. Він ще за життя мав дар творення чудес, а потім і на його гробі діялися чуда. До поширення його культу багато причинилося також перенесення його мощів 1091 року з печери до храму Успіння Пресв. Богородиці, що його він був почав будувати. В 1107 році був установлений його празник по цілій Руси. Тоді також його ім'я було вписане в синодик, це є список Святих, що їх поминається на Литії. В часі нападу монголів мощі преп. Теодосія були сховані й досі ніхто не знає, де вони знаходяться. В 1764 році на місці, де стояли його мощі, поставлено кенотафій, це є пам'ятник у формі труни.

Служба його празника в дні 3 травня величає його, як "пресвітлу зорю руської землі", "монахів світило і пастиря", "великого Отця", "всесвітлого світильника", "преподобних похвалу", "колону благочестя", "взірець чесноти". Тут оспівані його молитва, піст, покута, чування, чуда й діла милосердя. На стихирах Вечірні його празника св. Церква взиває вірних, щоб преп. Теодосієві віддали належну честь, бо "він був для Христолюбивих князів учитель правої віри, для вельможів сильна оборона, для сиріт милосердний Отець, для вдовиць ревний опікун, для скорбних потіха, для вбогих скарб, для монашого хору драбина, що веде на небесну висоту, а для всіх, що до нього прибігали невичерпне джерело води, — і він молиться безнастанно за спасіння душ наших".

Преп. Антоній і Теодосій це слава нашого українського

Св. Теодосій Печерський. Картина мистця Івана Бельського

чернецтва, нашої Церкви й народу. Вони наші постійні заступники перед Богом. Вони дають нам прегарний приклад любови, жертви й посвяти для Бога, Церкви й народу. Літописець Нестор у життєписі св. Теодосія, ось такими словами заохочує нас, щоб ми його наслідували: "Тому й ми, браття, стараймося бути ревнителями і послідовниками життя преп. Отця нашого Теодосія і його учнів, яких він послав перед собою до Господа, щоб і ми стали достойні почути отой голос Владики і Вседержителя": Прийдіть благословенні Отця мого і візьміть у спадщину царство, що було приготоване вам від створення світу". (Мат. 25, 34), (Печерський Патерик).

СВЯТА КНЯГИНЯ ОЛЬГА

"Радісно празнуємо у світлому дні твоєї святої смерти, Ольго богомудра, засилаючи молебну пісню до Христа, що вінчав тебе вінцем нетлінним".

(Канон св. Ольги)

На небозводі Святих Христової Церкви наче зорі сяють різні Святі українського народу. Поміж ними осібним світлом святости ясніє княгиня Ольга, що її пам'ять відзначаємо 11-го липня. Наш літопис "Повість временних літ" величає Ольгу такими словами: "Вона предтеча християнської землі, як рання зірниця перед сонцем і як зоря перед світанком... Вона перша від Руси ввійшла в царство небесне, тому руські сини хвалять її як начальницю, бо й по смерти вона молить Бога за Русь".

Свята Ольга це перша християнка на великокняжому престолі Києва, перша просвітителька й учителька християнської віри на Руси-Україні. Її охрищення отворило широкий шлях до християнізації нашої держави. — Тут поглянемо на особу св. Ольги, на значення її хрищення та на її культ в нашому народі.

СВЯТА ОЛЬГА — НЕЗВИЧАЙНА ОСОБИСТІСТЬ

Св. Ольга належить до найсвітліших жіночих постатей нашої княжої держави. Вона визначилася світлим характером, сильною волею та надзвичайною мудрістю у володінні нашої держави. Це жінка з великим державницьким умом. Наш літопис називає її "наймудрішою серед усіх людей".

По смерті свого мужа князя Ігоря (†945) Ольга довгі роки сильною рукою правила великою державою в імені свого малолітнього сина Святослава. "Нікому з володарів — каже історик Наталія Полонська-Василенко — не присвятив наш літопис стільки уваги, як Ользі, що протягом двох десятиріч виступає в авреолі мудрости й жіночого чару" (Історія України, Том І, ст. 101).

Велика мудрість св. Ольги виявилася і в тому, що вона приняла християнську віру і через те сильно піднесла авторитет і своєї особи і своєї держави в очах Візантії та християнських володарів західньої Европи. "Княгиня Ольга — каже історик Микола Чубатий — стоїть дійсно на перехресті релігійної та культурної історії Руси-України" (Історія Християнства на Руси-Україні, Том І, ст. 186).

Наша Церква у своїм богослуженні у дні її празника величає Ольгу такими похвалами: "Наче сонце засяла нам твоя преславна пам'ять, Ольго богомудра, мати князів руських, Христова мізинице... Ти наша велич і похвала, Ольго богомудра, бо тобою ми визволилися від ідольського обману... Сильна наче львиця, одягнена силою св. Духа... Чиста наставнице закону й Учителько Христової віри, прийми похвалу від недостойних рабів, і молися до Бога за нас, що свято празнуємо твою пам'ять".

ХРИЩЕННЯ СВЯТОЇ ОЛЬГИ

Різні були спонуки, що склонили св. Ольгу приняти християнську віру. Сюди належать передусім політичні, культурні й торговельні зносини Руси з християнською Візантією та християнськими державами Заходу. Вже за часів князя Олега († 912) були в Києві й на Руси варяги-християни, а за князя Ігоря вони мали свою церкву св. Іллі в Києві. В цій то церкві християни-дружинники підписуючи мирний договір з Візантією 944 року, присягали князеві Ігореві, мужеві Ольги. Ольга бачила також чесне і високо моральне життя християн, що були в Києві. Тож нічого дивного, що і в неї зродилося бажання стати християнкою. Проф. М. Чубатий про мотив Ольги приняти Христову віру каже: "Немає сумніву, що її вроджена інтеліґенція обсервувати світ, окружаючий Русь, та її зносини

Свята княгиня Ольга. Картина мистця Василя Дядинюка

з християнами, яких у Києві було багато, особливо варяг, довели її поволі на шлях до християнства" (Цит. твір, ст. 174).

Дата хрищення Ольги по сьогодні не розв'язана. Наш літопис говорить, що Ольга христилася в Царгороді 955 року. Грецькі джерела широко описуючи про її побут у Царгороді 955 і опісля 957 роках про її хрищення, нічого не згадують. Таку важливу подію, як хрищення володарки Руси вони не могли б були поминути мовчанкою. Більшість історикіз є тієї думки, що Ольга охристилася в Києві

Свята княгиня Ольга. Ікона мистця Михайла Дмитренка в церкві ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку

в 954-955 роках і вже як християнка була потім з великим почтом у Царгороді.

Християнська віра витиснула глибокий вплив на особисте життя Ольги і її оточення. Тепер вона творить багато діл милосердя. Деякі свідоцтва кажуть, що вона мала збудувати в Києві церкву св. Софії і дати гроші на будову церкви св. Трійці у Пскові. В 959 році вона посилала по-

сольство до німецького короля Оттона І. Західні літописи подають, що вона просила в нього єпископа і священиків.

Старання Ольги навернути і свого сина Святослава на християнську віру не увінчалося успіхом. У "Повісті временних літ" про це читаємо: "Ольга живучи зі своїм Святославом, навчала його потреби охреститись, і він того не притримувався, ані не приймав до своїх ушей... Ольга часто говорила: "Я, мій сину, Бога пізнала і радуюся, коли ж і ти пізнаєш, то пічнеш радуватися". Він же не звертав уваги на те, говорячи: "Як я можу новий закон приняти один? А дружина моя пічне з цього сміятися". Вона ж говорила до нього: "Коли ти охристишся, всі будуть робити те саме". Він же не послухав матері, творячи звичаї поганські. Одначе Ольга таки любила свого сина Святослава говорячи: "Нехай буде воля Божа. Коли Господь схоче помилувати мій рід та руську землю, хай вложить їм у серце навернутися до Бога, як і мені дарував Бог". І не говорячи, молилася за свого сина кожної ночі й кожного дня, виховуючи сина свого до його мужескости та його росту". Хоча не вдалося Ользі навернути свого сина, то все таки її вплив на нього був великий. "Одне Ольга осягнула, — завважує історик М. Чубатий, — а саме, що її син Святослав був толерантний для християн і льояльний до неї як до своєї матері. Мимо розходжень у вірі в інших справах до самої смерти був він добрим та відданим сином. Ольга ж справу його навернення, як ми читали в Повісті, віддала вповні на Божу волю" (Цит. твір, ст. 182).

Немає сумніву, що Ольга ставши християнкою, бажала, щоб і її народ приняв Христову віру, та одначе, з огляду на тодішні політичні обставини в державі, вона не важилась приступити до загального хрищення своїх підданих. Це зробив її внук св. Володимир Великий.

Про життя з віри в Ольги свідчить її остання воля, де вона просить, щоб похоронити її християнським звичаєм і на її гробі не справляти поганської тризни. Померла вона у глибокій старості 969 року, маючи близько 75 років життя.

Св. Володимир Великий коло 1000 року переніс тіло Ольги до новозбудованої Десятинної церкви за київського митрополита Леонтія (992-1008). Монах Яків пише, що в труні було віконце через яке можна було бачити нетлінне

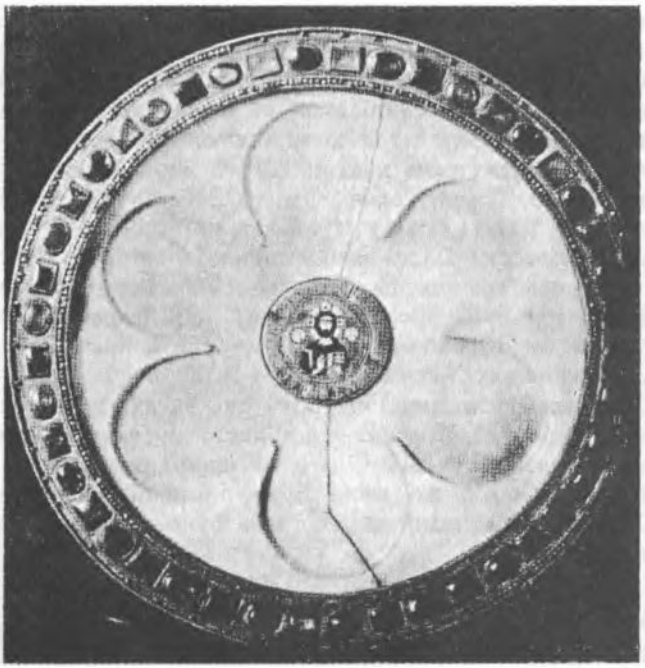

Св. княгиня Ольга. Деталь розпису церкви Св. Духа в Потеличі. Ок. 1620 р.

тіло Ольги. В часі нападу монголів мощі Ольги були сховані під повалою Десятинної церкви. Митрополит Петро Могила, відбудовуючи 1635 року невелику церкву на руїнах Десятинної, був віднайшов мощі св. Ольги й вони спочивали там до 18-го сторіччя. На приказ московського Святішого Синоду вони були знову сховані та їхнє місце нікому невідоме.

Княгиня Ольга під час відвідин у візантійського імператора Константина Порфіродного в Царгороді в 957 р. (З рукопису "Повісти Временних Літ")

Дискос, який подарувала св. Ольга до собору св. Софії в Царгороді під час її відвідин візантійського імператора в 957 р. Зберігається в скарбниці катедри св. Марка у Венеції, Італія

КУЛЬТ СВ. ОЛЬГИ В НАРОДІ

Княгиня Ольга довший час по своїй смерті не була канонізована, бо на її гробі не діялися чуда, що є умовою до канонізації. Ані літописець, ані Монах Яків нічого не згадують про святкування пам'яті св. Ольги, хоч обидва вони говорять, що при перенесенні її мощів за Володимира Великого її тіло було нетлінне.

Культ св. Ольги і празнування дня її смерти вже були в нашій Церкві ще до приходу монголів. Виглядає, також, що і чуда діялися за її молитвами, бо її ім'я було поміщене у список Святих десь у 12-му віці. Про празнування пам'яті Ольги ще в домонгольській добі довідуємося з трьох

збережених списків сербського Прологу з 13-14 століття. Ті списки були переписані з болгарського тексту, що був відписом з руського оригіналу. В тих списках є подані життєписи руських Святих київської области, що їх празники були установлені ще до нападу монголів. Між тими Святими є також життєпис княгині Ольги, який кінчиться словами: "Ольго, не переставай молити Бога за тих, що почитають день твого упокоєння". Згаданий сербський Пролог подає день смерти Ольги на 11 липня.

Годі щось певного сказати, чи осібна служба в честь св. Ольги вже була в домонгольській добі, бо до нас з того часу нічого не дійшло. Теперішня служба її празника походить з половини 15-го віку.

Цар Іван Василевич 1557 року був вислав до царгородського патріярха Йоасафа пом'яник руських великих і удільних князів. Тут ім'я Ольги не знаходиться поміж князями і княгинями, що мали бути поминані на молебнях як Святі, але між тими, що їх треба було поминати на панахидах.

Саркофаг-гробниця з Десятинної церкви в Києві, за переданням св. Ольги

Постать св. Ольги, як володарки, кількома словами влучно окреслює історик Наталія Полонська-Василенко. "Підсумовуючи відомості про Ольгу — каже вона — треба визнати, що її постать та правління заслуговують на найбільшу увагу. Влучно схарактеризував її М. Грушевський: "Держала сильною та зручною рукою державну систему й не дала її ослабнути ні розвалитися". Вона наладнала дипломатичні відносини з двома наймогутнішими імперіями Европи, представниками культури Середньовіччя. Охрищення Ольги, яке залишилося її приватною справою, дало підстави називати її "світанком перед сонцем", а сучасникам її внука Володимира казати, що вона була "наймудрішою серед чоловіків" (Твір цит., ст. 105).

СВЯТИЙ ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ

"Прийдіть вірні, заспіваймо духовну пісню і прославмо Христа, який світло прославив чесного Володимира Великого Князя".

(Канон утрені празника)

Поміж великими і світлими мужами нашої княжої держави Святий Володимир Великий наче сонце сяє своєю невмирущою славою, величчю і заслугами. В історії Руси-України він записався золотими літерами не тільки як могутній і розумний Володар, але передусім як Христитель, Просвітитель і ревний Апостол християнської віри. Св. Віра, що її він приняв у візантійському обряді, стає зчасом серцем і душею нашого народу й держави. Вона ставить наш народ на сильній моральній базі. Вона стає основою нашої культури, звичаїв і обичаїв. Вона завжди була великою моральною силою для нашого народу передусім у днях його всенароднього горя і руїни. Тією християнською вірою наш народ довгі-довгі сторіччя жив і кріпився, тією ж вірою він і сьогодні живе і кріпиться в неволі безбожного комунізму. І в тому якраз превелика заслуга св. Володимира Великого, що дав нашому народові преційний скарб св. віри. Він у серцях нашого народу вічно житиме як його Христитель, Апостол і Святий.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ — ХРИСТИТЕЛЬ РУСИ-УКРАЇНИ

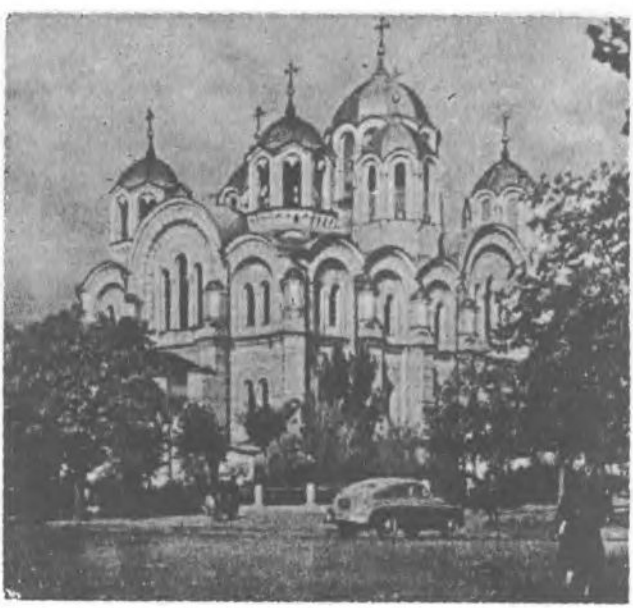
Християнська віра не була чимось чужим і незнаним для Володимира Великого. В Києві вже за князя Ігоря були християни і мали свою церкву. Християнкою була його

Хрищення св. Володимира Великого. З розмалювання собору св. Володимира в Києві, мистцем В. Васнецовим

бабка, св. княгиня Ольга, яка його виховувала. Св. Ольга задля різних рацій не важилася завести христову віру у своїй державі. Те, чого вона не доконала, те доконав її внук, Володимир Великий. Він не тільки сам приняв св. Хрищення, але також охристив і ввесь наш народ. Тим актом він поставив нашу державу нарівні з християнськими народами Сходу й Заходу.

Князь Володимир рішився приняти св. віру не зі Заходу, але зі Сходу, у візантійському обряді, бо як з Візантією, так і з Болгарією в'язали його тісні політичні, культурні й економічні зв'язки. Він відчув своєю душею, що християнська віра у візантійському обряді найкраще відповідає психіці і ментальності нашого народу. Крім того, ця віра несла зі собою богослужбу і св. Книги у мові зрозумілій для народу. — Володимир Великий, як подає наш Літопис, приняв св. Тайну Хрищення 988 року і на св. Хрищенні дістав ім'я Василія.

Собор св. Володимира Великого в Києві

Св. Володимир і його святі сини — Борис і Гліб. Ікона з села Ратного. Кінець XVII ст.

Св. Володимир Великий. Ікона виконана мистцем Михайлом Дмитренком у церкві ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку

Охристившись сам та знищивши поганські ідоли, князь Володимир найперше охристив своїх 12-ох малолітніх синів при джерелі на місці, що по сьогодні знане в Києві під іменем Хрещатика. На його приказ охристився столичний город Київ та ввесь народ. "Він наказав — каже митрополит Іларіон — по всій своїй землі христитися в ім'я Отця і Сина і Св. Духа, щоб явно і голосно славилося по всіх

городах ім'я Св. Трійці, та щоб усі сталися християнами: малі й великі, раби й свобідні, молоді й старі, бояри і прості, багаті і вбогі. І ні один чоловік не противився його благочестивому повелінню. Христилися, якщо хтось і не з любови, то із страху до того, хто наказав... І в одному часі вся наша земля стала славити Христа з Отцем і Св. Духом... Він навернув з блудної дороги ідолопоклонства не одного чоловіка, і не десять городів, але всю свою область".

(Митр. Макарій: Історія Руської Церкви, Том І, ст. 5).

Св. Володимир Великий відійшов до вічности 15 липня 1015 року. І був похований у Десятинній церкві, в каплиці св. Климента, де вже спочивала його жінка Анна, що померла ще 1011 року.

ВОЛОДИМИР ВЕЛИКИЙ — АПОСТОЛ СВ. ВІРИ

Володимир Великий не тільки приняв св. віру і охристив увесь народ, але також став її ревним апостолом. Його головне завдання по охрищенні це справа церковної ієрархії, священиків, будови Божих храмів та християнської просвіти. В 989 році, це є наступного року по своїм хрищенні, він приступає до будови церкви в честь Успіння Пресв. Богородиці, званої також Десятинною, бо на її удержання він був призначив десятину своїх княжих приходів. Будовою тієї церкви він започаткував будову ряду Божих храмів у Києві і по всій Руси. Митрополит Іларіон у своїм "Слові" про це так каже: "По всій руській землі він здвигнув церкви Христові і поставив Йому служителів". А Монах Яків, сучасник Преп. Теодосія Печерського, у своїй "Похвалі" в честь князя Володимира пише: "Всю руську землю і всі городи він украсив святими церквами".

Християнська віра мала особливо благодатний вплив на серце, душу і характер Володимира. Він тією вірою перейнявся до глибини, нею живе і її практикує у щоденному житті. Його життєписці однозгідно підкреслюють, що християнська віра основно змінила його життя. Монах Яків про нього каже: "А блаженний князь Володимир усім серцем і всією душею Бога полюбив і Його заповіді цінив і зберігав". На першому місці видніє в нього тепер любов

ближніх, яка проявляється передусім у різних ділах милосердя. Митрополит Іларіон у своїм "Слові" ось так славить його діла милосердя: "Ти давав милостиню тим, що просили, одягав нагих, кормив голодних і спрагнених, помагав недужим, викуплював задовжених, освободжував невільників. Твої щедроти й милостині ще й сьогодні люди згадують". А Монах Яків говорить: "Я не в силі описати всі його милостині. Він не тільки у своїм домі творив милостиню, але й по всьому городі. І не тільки в одному Києві, але й по всій руській землі".

Ніконівський Літопис свідчить, що Володимир "показав багато добрих діл, правду, довготерпіння, любов, смирення, чоловіколюбя, милосердя, а до Бога і Божественної віри горів духом наче вогонь, і був дуже страшний для тих, що не вірили в Господа Ісуса".

"Всі сучасні джерела згідні, — каже проф. М. Чубатий, — що після хрищення Володимир зовсім змінив своє попереднє життя та перенявся євангельськими правдами милосердя і любови ближнього. Свої багатства обертав він не тільки на державні потреби й на будову церков, але також на допомогу бідним, хворим і вдовицям" (Історія Християнства на Руси-Україні, Том І, ст. 279).

Наша Церква у своєму богослуженні у дні празника св. Володимира вислављяє його найкращими похвалами. Тут він величається як "другий Костянтин словом і ділом", "істинний проповідник", "корінь правовіря", "начальник благочестя і проповідник віри", "другий Павло", "нищитель ідолів", "рівноапостольний", "світильник світлий", "преславний Христовий угодник", "ревнитель Апостолам", "преблаженний Отець" і Учитель, яким ми Христа пізнали".

На стиховні вечірні ми кличемо до нього: "Радуйся, руська похвало, радуйся вірних правителю, радуйся божественний Володимире, наш начальнику, радуйся віри забороло, радуйся чудо чудес преславне, і для прибігаючих тихе пристановище, радуйся всесвятий каменю віри і молільнику за тих, що тебе оспівують і вірно величають".

КУЛЬТ ВОЛОДИМИРА ВЕЛИКОГО

Хоча Володимир Великий ще за свого життя мав славу Христителя і Просвітителя Руси, то все таки по його смер-

Пам'ятник св. Володимирові Великому над Дніпром у Києві. Збудований 1853 р.

ті його ім'я довгий час не було поставлене на список Святих, і він не мав свого празника. Головною причиною того було те, що при його гробі не діялися чуда, що їх вимагає Церква до канонізації. Монах Яків у своїй "Похвалі" боронить його перед наріканням, що він не творить чудес, кажучи: "Не дивуймося любі, коли він не творить чудес по смерти, бо багато святих праведних не ділали чудес, а вони святі". І за св. Іваном Золотоустим він повторяє, що "святу людину пізнати по її ділах, а не по чудах".

Незнаний автор "Похвали в честь Володимира" з половини 12-го віку скаржиться на своїх сучасників, що Володимир не тільки не має празника в дні своєї смерти, але навіть молитви не заносяться за нього".

Іпатський Літопис під 1229 роком згадуючи Володимира, дає йому титул "Великий", і тим дає знати, що тоді він ще не був почитаний як Святий. Ні в одних синодиках, це є списках Святих, домонгольського періоду нема імени Володимира.

Празнування в дні смерти Володимира було установлене десь після 1240 року, але не в Києві, а в Новгороді. Новгородський Літопис під 1240 роком говорить, що 15-го липня, це є в дні смерти Володимира, князь Олександер Невський осягнув визначну перемогу над шведами на ріці Неві. Якщо б тоді Володимир був уже почитаний як Святий, то літописець певно був би згадав його і ту перемогу був би приписав його заступництву. А тим часом він пише, що князь Олександер переміг шведів "силою св. Софії і молитвами Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії, в 15-ий день місяця липня, в дні св. Кирика і Юліти, в неділю Собору 630 св. Отців, що в Халкидоні".

І якраз з тієї нагоди, що князь Олександер Невський переміг шведів у дні смерти Володимира Великого, то в Новгороді був установлений його празник на 15-го липня. В Новгороді не могло бути мови про чуда при його гробі, тому треба приняти, що його празник був установлений не як чудотворцеві, але як рівноапостольному Христителеві Руси. Іпатський Літопис під 1254 роком уже називає Володимира Святим. А Лаврентіївський Літопис під 1263 роком згадує про празнування його пам'яті як Святого. В 1311 році новгородський архиєпископ Давид збудував церкву в

"Хрищення Руси-України". Мозаїка на головній фасаді собору свв. Володимира і Ольги в Чікаго. Мистці: С. Гординський, Б. Макаренко і М. Білинський

честь св. Володимира Великого на одній з брам свого Софійського кремля.

Мощі св. Володимира Великого спочивали в мармуровім саркофагу під руїнами Десятинної церкви від 1240 року аж до часів київського митрополита Могили. Він у 1635 році відбудовуючи Десятинну церкву, знайшов у її руїнах його мощі. Голову св. Володимира митрополит П. Могила дав до Києво-Печерської церкви. Долішню щоку послав у дарі московському цареві Михаїлові, а цей передав її до Успінського Собору в Москві. А ручну кість П. Могила поставив у соборі св. Софії в Києві.

Історик М. Чубатий дає нам дуже влучну характеристику особи св. Володимира Великого. "Особа св. Воло-

димира Великого — каже він — мабуть одинока перейшла з усіма варіянтами його життя в усну народню словесність як надзвичайна постать Володаря двох облич. Володимир, це сильний, справедливий володар Руської Держави, що при допомозі своїх лицарів-помічників і героїв береже в державі лад, винищує всякі злочини та нарушення права і справедливости. Це оборонець батьківщини перед зовнішніми ворогами. В усній словесності являється теж другий Володимир, святий, богоугодний і милосердний, приятель бідного народу. Цей другий Володимир, це "Сонічко Ясне", це батько всього народу, овіяний духом Євангелії не на словах, а на ділах. Він винищує нужду та вбожество у своїй країні. Це соціяльний реформатор не на засаді ненависти людини до людини, не на теорії боротьби кляс без основ християнської любови, це соціяльний реформатор, що усуває нужду, вбогість та недостаток у своїй країні задля Бога та в ім'я справедливости і євангельського братолюбія". (Історія Християнства на Руси-Україні, Том І, ст. 287).

ПРАЗНИК ГОСПОДНЬОГО ПРЕОБРАЖЕННЯ

"Величаємо Тебе, життєдавче Христе, і почитаємо пречистого Твого Тіла преславне Переображення": (Величання на утрені празника)

Дня 6-го серпня наша Церква святкує празник світлого Господнього Переображення. Завданням цього празника є звеличати з життя Ісуса Христа славну подію переображення, що його деякі св. Отці називають другим Богоявлінням. Важливість події пізнати і з того, що її записали аж три Євангелисти: Матей, Марко й Лука. Тож поглянемо на подію переображення, на установлення празника та на дух його богослужби.

ПОДІЯ ПЕРЕОБРАЖЕННЯ

Христова прилюдна діяльність добігає до кінця. Невдовзі наступлять Його муки і смерть. Хоча Апостоли вірили, що Ісус це Богом посланий Месія і ту віру прилюдно визнали устами Апостола Петра, то все таки їхня віра ще не була укріплена. Христос хоче надзвичайним актом їхню віру скріпити. Тому, кілька днів потім, як їм предсказав свої страсті і смерть, Він бере із собою Петра, Якова й Івана, виходить з ними на гору Тавор, і тут на молитві відслонює перед ними промінчик Свого Божества. Св. Євангелист Матей про чудесну Христову переміну каже: "І переобразився перед ними: Обличчя Його засяяло наче сонце, і одежа побіліла наче світло" (17, 2). Коло Христа явилися старозавітні пророки Мойсей і Ілія і розмовляли з Ним про Його смерть. Апо-

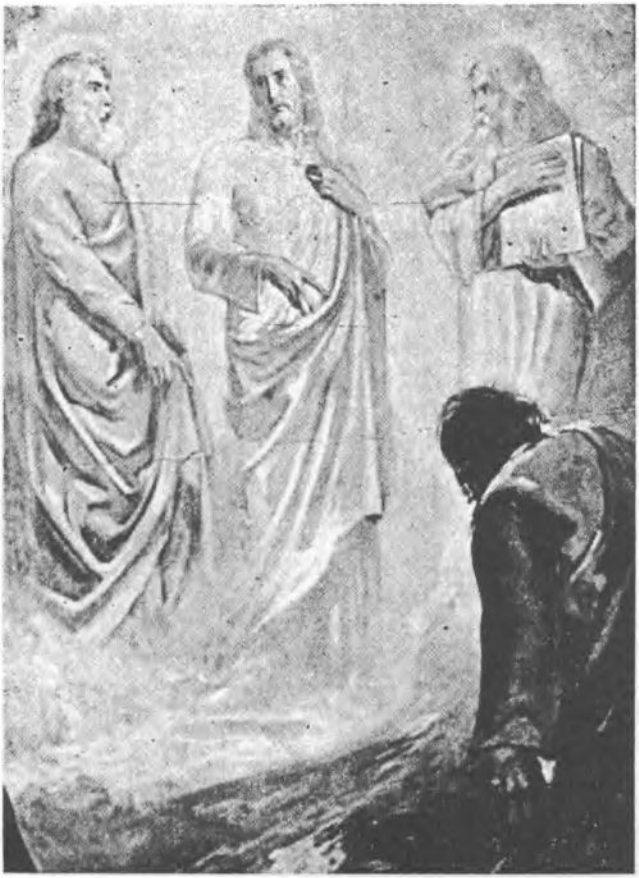
стол Петро захоплений блиском Христової слави кличе: "Господи, добре нам тут бути!" А втім, як при Христовім хрищенні в Йордані, так і тут дався чути голос з неба: "Це — мій улюблений Син, що Його Я вподобав: Його слухайте" (Мат. 17, 5). Св. Євангелія нічого не говорить про місце Христового переображення. Зате християнська традиція від 4-го сторіччя загально приймає, що тим місцем була гора Тавор.

Чому Ісус Христос тільки трьом вищеназваним учням показав славу свого Божества? По думці св. Івана Дамаскина, Христос узяв зі собою Петра, щоб він, який був прилюдно визнав Христове Божество, почув потвердження свого визнання і від Небесного Отця. Господь узяв на Тавор Якова, бо він мав бути перший єпископ Єрусалиму і перший з Апостолів мав віддати своє життя за Христа. Вкінці Спаситель зробив свідком Своєї переміни й Апостола Івана, бо він був Його улюблений учень і дівственник. Він збагнувши Христове Божество на Таворі, опісля у своїм Євангелію писав: "Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було — Бог" (1, 1).

Всі три Апостоли, свідки Христової слави на Таворі, будуть опісля свідками і Його агонії в Оливнім Городі. Як глибоко Христова переміна записалася у їхніх серцях, пізнати з того, що вони про неї писали після багатьох років. Апостол Петро у своїм другім посланні віру в Христа скріплює згадкою про Його славне переображення, кажучи, що вони були "наочними свідками Його величі. Бо Він прийняв від Бога Отця честь і славу, коли до Нього прийшов такий голос від величної слави: "Це мій Син любий, якого я вподобав". І цей голос ми чули, як сходив з неба, коли ми були з Ним на святій горі" (11, 1, 16-18). А св. Євангелист Іван зі захопленням писатиме у своїй Євангелії: "І ми славу Його бачили — славу Єдинородного від Отця, благодаттю та істиною сповненого" (1, 14).

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Святкування цього празника сягає 4-го віку. В цьому віці св. Єлена, мати цісаря Костянтина Великого, збудувала храм на горі Тавор у честь Господнього Переображення.

Господнє Преображення. Деталь з розмалювання катедри св. Йосафата в Торонті, мистцем Іваном Бельським

При кінці 11-го сторіччя хрестоносці знайшли на Таворі аж кілька церков і манастирів. Та в 13-ім столітті прийшли магометани і все понищили. Єрусалимський патріярх Кирило II 1860 року на руїнах давньої церкви збудував новий храм. В 1923 році побудовано на Таворі величаву базиліку Господнього Переображення.

Від 6-го віку цей празник святкується у Східній Церкві урочисто під назвою "Господнього Переображення". В За-

хідній Сирії у 8-му столітті він звався "Празником Тавору".

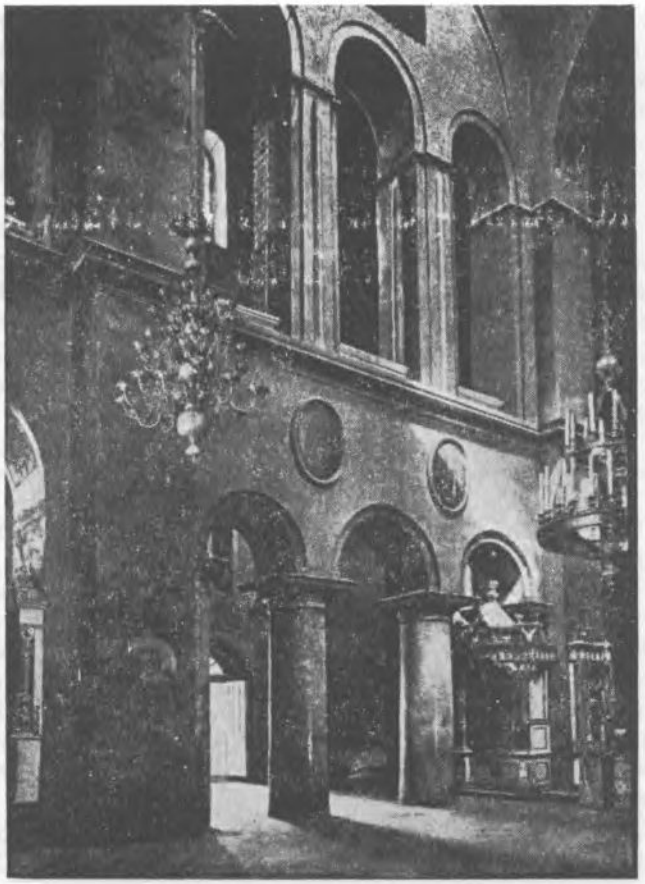
Первісно празник Переображення святковано в місяці лютім. Одначе тому, що цей радісний празник звичайно випадав у часі Великого Посту, а це було незгідне з духом посту й покути, то його перенесено на день 6-го серпня. Чому якраз на цей день? Історик Євсевій і св. Іван Дамаскин є тієї думки, що Господнє Переображення відбулося 40 днів перед Христовою смертю. Тож св. Церква йдучи за цією думкою, перенесла цей празник з місяця лютого на 6-го серпня тому, бо 40 днів пізніше, це є 14 вересня, випадає празник Воздвиження Чесного Хреста — пам'ять Христових мук і смерти.

Зі Сходу празник Переображення приходить на Захід десь між 7 і 8-им сторіччям. Тут він дуже поволі входив у практику, був святкований у різних часах і ще в 12-ім віці не був загальним. Папа Каліст III 1457 року поширив цей празник на цілу Західню Церкву і приписав святкувати його 6-го серпня у пам'ять перемоги над турками під Білгородом. Ця перемога збулася 22 липня 1456 року, але вістка про неї дійшла до Риму щойно 6-го серпня. Вірмени святкують Господнє Переображення у 7-му неділю після Зшестя св. Духа.

Празник Переображення належить до 12 великих празників нашої Церкви. Він має один день перед- і сім днів попразденства. Стихири й канони празника уложили св. Іван Дамаскин і Косма Маюмський (8 вік).

Цей празник припадає у тому часі, коли доспівають плоди землі. І від найдавніших часів у Східній Церкві того дня на подяку Богові буває благословення первістків земних плодів. Цей звичай переняла християнська Церква від Старого Завіту, який приписував приносити первістки плодів до Господнього Храму. У книзі Виходу читаємо: "Що-найкраще з первоплоду землі твоєї приноситимеш у дім Господа, Бога Твого" (23, 19). "Як увійдете в землю, — сказано в книзі Левіт — що оце хочу вам дати, і там жатимете жниво, то принесете сніп, первоплід ваших жнив, священикові" (23, 10).

Звичай благословити в церкві первоплоди вже приписують Апостольські правила з кінця 3-го віку. Апостоль-

Свято-Спасівський собор у Чернігові з XI ст. — один з найкращих пам'ятників архітектури княжих часів

ські постанови (4-ий вік) мають молитву на освячення первоплодів. Помісний Синод у Картагені з 318 року у правилі 46-ім дає приписи про первоплоди приношені до церкви. Шостий Вселенський Собор 691 року говорить про благословення первоплодів винограду і пшениці. В типіках Великої Царгородської Церкви з 9-10 віку й Евергетицькім з 10-го століття нема згадки про благословення винограду.

В Греції у серпні з важливіших плодів дозрівають виноград і пшениця. Тому там був звичай, щоб на празник Господнього Переображення благословити в церкві виноград і колоски пшениці. В нас на Руси-Україні виноград заступлено яблуками й іншими овочами.

ДУХ БОГОСЛУЖБИ ПРАЗНИКА

З богослужби празника промінює духовна радість, подив для Христової величі, сили і слави та прослава Його Божества.

Господнє Переображення несе всім вірним неземну радість. "Все днесь наповнилося радістю, — співаємо на утрені — бо Христос переобразився перед учнями". А з тією радістю йде в парі великий подив для сили і слави переміненого Христа. "Перед Твоєю смертю, Господи, — каже стихира на вечірні — в часі Твого переображення гора стала небом і облак простягнувся наче намет, і Отець свідчив про Тебе. Там був Петро з Яковом і Іваном, які мали бути з Тобою при Твоїм ув'язненні, щоб бачивши Твої чуда, не побоялися Твоїх страстей". На стихословії утрені читаємо: "Ісусе, Ти перемінився на горі Тавор і світлий облак принявши вид намету покрив Апостолів Твоєю славою. А вони, безначальний Спасе Христе Боже, впали на землю, бо не могли знести світлости недоступної слави Твого обличчя. Ти, що тоді засіяв їм своїм світлом, просвіти душі наші".

Та головний зміст і властива ціль празника Переображення є глибоко догматична: визнати і прославити Христове Божество. На стиховні утрені передпразденства читаємо: "Прийдіть, вийдім на святу гору і вірою побачимо пресвітле Господнє Переображення. Йому вірно поклонімся і закличмо: Ти Бог єдиний, що воплотився і обожив людський рід". "Той, Хто колись — каже стихира на вечірні — говорив з Мойсеєм символами на горі Синай "Я є Той, Хто є", сьогодні на Таворській горі переобразився перед учнями... говорячи з Христом Мойсей і Ілія засвідчили, що Він є Паном живих і мертвих та що Він — Бог, який говорив колись через Закон і Пророків". На хвалитех утрені ми Його славимо: "Ти, що від віків є Бог — Слово, який оді-

ваєшся світлом наче ризою, переобразився перед своїми учнями, та понад сонце, Ти Спасе, засіяв". На 6-ій пісні канона сказано: "Тебе пізнали славні Апостоли як Бога на Таворі, Христе, зчудувалися і приклонили свої коліна".

Маючи перед очима славу Христового Божества св. Церка взиває своїх вірних, щоб духом вийшли на гору Тавор і були свідками Його переміни: "Прийдіть, — каже литійна стихира — вийдім на гору Господню, у дім Бога нашого, і побачимо славу Його переображення, славу як Єдинородного від Отця. Приймім світло від світла та піднесені духом, Трійцю Єдиносущну прославмо на віки".

Преображенський собор у Волчанську, Харківська область з 1810 — 1816 р.

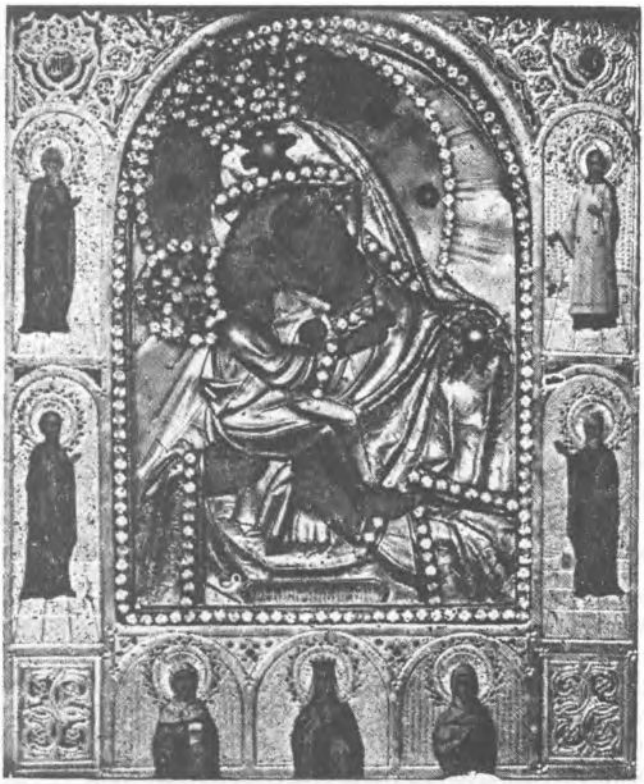
УСПІНСЬКИЙ ПІСТ – СПАСІВКА

Християни перших віків до великих празників завжди приготовлялися постом і молитвою. З цієї священної практики зчасом розвинулися коротші чи довші пости. На першому місці стоїть тут Великий Піст перед світлим празником Господньої Пасхи. Перед празником Христового Різдва ввійшов у звичай піст Пилипівки. З особливого культу до святих верховних Апостолів Петра й Павла зродився піст Петрівки. А вкінці, прийшов наймолодший з чотирьох річних постів, піст Успінський. Ним ми приготовляємо себе до найбільшого празника Пресв. Богородиці, Її святого Успіння. І в той спосіб наслідуємо пости й молитви Преч. Діви Марії, що ними Вона готовилася на стрічу Своєму Божому Синові у Своєму святому Успінні. Успінський піст знаний в нас також як Богородичний, Спасо-Богородичний чи Спасівка. — Тут звернемо увагу на історію цього посту, час його тривання та його практику у перших віках християнської Руси-України.

ІСТОРІЯ УСПІНСЬКОГО ПОСТУ

Перші згадки про Успінський піст маємо щойно з 9-го століття. Як Петрівка й Пилипівка, так і цей піст увійшов у практику не дорогою церковного законодавства, але через звичай. З цієї причини довгий час у Греції було багато спорів як щодо існування цього посту, так і щодо його приписів і часу тривання.

Про цей піст нічого не згадує Устав Евергетицький з 11-го віку ані Устав царгородського Пантократорського манастиря з 1136 року. Подібно й Устави св. Теодора Студита і св. Атанасія Атонського ще до 14-го сторіччя не

Копія Чудотворної Ікони Божої Матері Почаївської, яка зберігається в парохії св. Варвари у Відні

говорять про Успінський піст. З давніх Типіконів першу згадку про Спасівку має Типікон грецького Ніколо-Касулянського манастиря з 12-го віку в Калябрії, Італія. Тут на першого серпня є така заввага: "Царгородський патріярх Миколай I (895-925) про Чотиридесятницю Успіння Пресв. Богородиці: Є в нас ще інший піст, званий Пресв. Богородиці, що починається першого серпня і про який згадує Сьомий Собор у Нікеї (920 року)".

Ранішу згадку про Богородичний піст знаходимо в посланні папи Миколая I (858-867) до болгарів, де він пише:

"Свята римська Церква має здавен-давна звичай зберігати такі пости: по 40 днів перед Пасхою, після 50-ниці, перед Успінням Марії Богородиці, а також перед празником Господнього Різдва". Автентичність цього послання деякі автори ставлять у сумнів.

В творі "Про три Чотиридесятниці", що його приписують антіохійському патріярхові Анастасієві Синаїтові (6-ий вік) є мова про Успінський піст як такий, що відділився від Петрівки, бо вона перзісно тривала від неділі Всіх Святих до празника Успіння, а відтак з Петрівки був винятий місяць липень.

Атонські монахи коло 1085 року запитували царгородського патріярха Миколая Граматика про пости, між якими передусім їм розходилося про Успінський піст. Відповідь патріярха була: "В місяці серпні був перед тим піст, але його перенесено, щоб не сходився з поганським постом, що був у тому часі. Одначе і тепер ще багато людей постять у тому часі, щоб захоронити себе перед недугами".

Успінський піст у візантійській державі в 11-12 віках почав щораз більше входити в життя. Архиєпископ Палестинської Кесарії Анастасій, що жив коло 1090 року, щоб заохотити вірних до зберігання цього посту, видає про нього осібну розвідку, де він пише: "Піст перед Успінням Пресв. Богородиці передали нам св. Отці й божественні патріярхи і його чесно заховують усі міста і країни православних, а передусім велике й щасливе місто Костянтинопіль та Велика Церква". Вкінці, автор робить заключення, що цей піст уже був у практиці ще до цісаря Льва Мудрого (886-911). Справа Успінського посту була темою нарад Царгородського Собору 1166 року за патріярха Луки Хрисоверга (1156-1169) і цісаря Мануїла Комнена (1143-1180). Собор потвердив практику цього посту.

Нікон Чорногорець, монах Чорної Гори коло Антіохії, що жив у другій половині 11-го сторіччя, про Успінський піст каже, що ті, що його не заховують, не мають на те основи в давнині, ані ті, що його зберігають, не мають опертя на апостольському переданні, але на звичаю, до речі, дуже давнім, наступних віків.

Свято-Успінський собор у Почаєві з XVIII ст.

ЧАС ТРИВАННЯ І ПРИПИСИ СПАСІВКИ

У грецькій Церкві довгий час не було однозгідности, як щодо часу тривання Петрівки і Пилипівки, так і щодо часу тривання Успінського посту. Патріярх Вальсамон (†1204)) подає, що за його часів одні заховували всі три пости, це є Петрівку, Спасівку і Пилипівку, та що час їхнього тривання був той, що й сьогодні, а інші зберігали тільки Пе-

трівку й Пилипівку, а про Успінський піст і чути не хотіли. Він у своїх посланнях боронить Богородичний піст і наказує його зберігати. Притім він покликується на Царгородський Собор з 1166 року, який цей піст не лише потвердив, але й означив його час від 1-го до 15-го серпня.

Успінський піст у давнину був строгіший від Петрівки й Пилипівки, але лагідніший від Великого Посту. В понеділок, середу й п'ятницю цього посту була наказана суха їжа, це є хліб, вода й сушені овочі, а в вівторок і четвер дозволялося на варену їжу,але без оливи. В суботу й неділю був дозвіл на вино й оливу, а в день Господнього Переображення і на рибу.

Наш Львівський Синод з 1891 року дає однакові приписи щодо Петрівки, Спасівки й Пилипівки, а саме, в понеділок, середу й п'ятницю Собор дозволяє на набіл, а в інші чотири дні тижня на їжу м'яса. В цих чотирьох днях духовні особи мають перед обідом і вечерею проказувати 50-тий псалом, а миряни обов'язані відмовити 5 Отче наш і 5 Богородице Діво.

УСПІНСЬКИЙ ПІСТ НА РУСИ-УКРАЇНІ

Як у греків, так і в нас якийсь час не було одної думки щодо згаданих постів. Вправді про ті пости в нас маємо вже свідоцтва з другої половини 11-го століття, але вони неясні і деколи собі противорічать. Київський митрополит Георгій (1072) у своїм "Білеческім Уставі" дає знати, що за його часів були в нас всі три згадані пости. Петрівка й Пилипівка починалися в тому самому часі, що й сьогодні, а Успінський піст деякі скорочували. Митрополит Георгій наказує заховати Богородичний піст від 1-го до 15-го серпня (§14), але про його приписи нічого не говорить. Зате Студитський Устав патріярха Олексія, що його в нас завів Преп. Теодосій Печерський за часів митрополита Георгія, говорить тільки про Різдвяний піст, а про Петрів і Успінський нічого не згадує. І саме тому, що цей Устав нічого не говорив про Успінський піст, то деякі не лише його скорочували, але й зовсім не заховували. Подібно й незнані нам поіменно три автори "Учительних Слів" до-

монгольської доби говорять тільки про Петрівку й Пилипівку, а про Спасівку не згадують.

По нападі монголів знані нам два свідоцтва відносно цих трьох постів: митрополита Максима (1283-1305) і митрополита Фотія (1408-1431). Митрополит Максим у своїм "Правилі" для цілої руської Церкви подає подрібні приписи відносно різних постів та їхніх часів. Про три пости він пише: "Ще передали нам св. Собори піст св. Апостолів. І коли празник св. Апостолів випаде в середу або п'ятницю, то не можна християнам їсти м'яса, а празнувати святий день і їсти рибу... Також установили піст у місяці серпні перед Успінням св. Богородиці. Першого дня серпня, в який би день він і не випав, не їсти м'яса ані риби. В празник Пресв. Богородиці, якщо випаде в середу або п'ятницю, то не можна їсти м'яса, але задля Пресв. Богородиці дозволяється їсти рибу... І установили піст впродовж сорок днів перед святим і великим таїнством Різдва по тілі Господа нашого Ісуса Христа". Митрополит Максим не згадує про Великий Піст, бо щодо нього не було сумнівів чи спорів. "Правило" митр. Максима розіслане по всій руській Церкві мало для всіх обов'язуючу силу і майже на ціле століття в тій справі вже не було якихсь розходжень.

Митрополит Фотій у своїм окружнім посланні до всього духовенства напоминає священиків, щоб вони вчили нарід свято зберігати всі чотири пости: Великий, Петрів, Успінський і Різдвяний.

ПРАЗНИК УСПІННЯ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ

"Величаємо Тебе, Пренепорочна Мати Христа Бога нашого, і славимо Твоє всеславне Успіння".

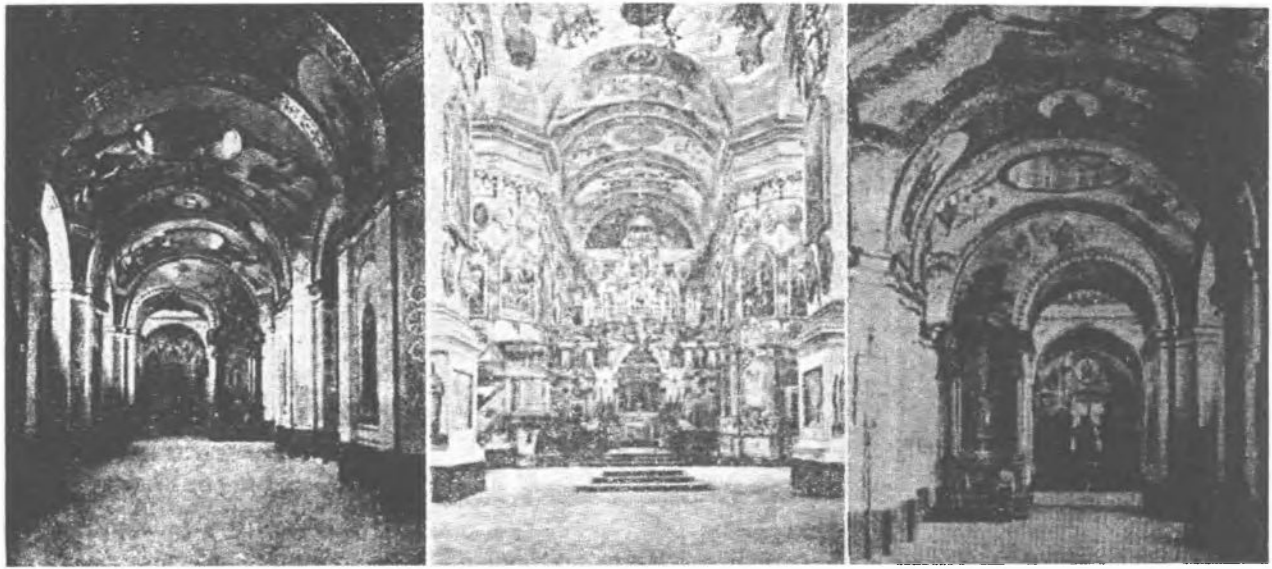
(Величання празника)

Предавній, загальний і глибокий культ Пресв. Богородиці у Східній Церкві витиснув своє особливе знамено передусім на нашому літургійному році. Наш церковний рік не тільки багатий у різні Богородичні празники, але він також ними починається і завершується. Його отвирає празник Різдва Пресв. Богородиці, а замикає Її славне Успіння, що в наших літургійних книгах має таку величну назву: "Успіння Пресвятої славної Владичиці нашої Богородиці і Приснодіви Марії".

Хоча празник Успіння нагадує нам на сумну подію смерти, то все таки він належить до радісних празників. Богослуження правника Успіння повне радісних і веселих гимнів. В тому дні св. Церква радіє, бо Пресв. Богомати з тілом і душею перейшла з туземного життя до вічної слави Свого Сина, та що з Її Успінням ми одержали в небі могутню Застуницю і Покровительку. Тож погляньмо на Її чудесне Успіння та на установлення празника Успіння.

ЧУДЕСНЕ УСПІННЯ ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ

День смерти Пресв. Богородиці зветься в нашій Церкві Успіння, бо Її тіло по смерти не дізнало зотління, але враз з душею було взяте до неба. Не маємо історичних даних, як довго Божа Мати ще перебувала на землі по Христовім Вознесінні, ані коли, де і як Вона померла, бо про це св.

Три нави Свято-Успінського собору в Почаєві, збудованого старанням ОО. Василіян і коштом графа М. Потоцького в 1771-83 рр. Розмірн Св.-Успінського ссбору такі висота — 56 метрів, довжина — 54 м., шнрина — 40 м. Собор поміщує около 6.000 осіб.

Євангелія нічого не згадує. Основу празника Успіння творять священика традиція Церкви від апостольських часів, апокрифічні книги, постійна віра Церкви та однозгідна думка св. Отців і Вчителів Церкви першого тисячоліття християнства.

Найдавніше записане передання, що говорить про смерть Пресв. Богородиці, подане в творі, який у Західній Церкві знаний як "Перехід (це є смерть) Св. Марії", а на Сході той сам твір має назву "Св. Івана Богослова слово на Успіння Св. Богородиці". Автор цього твору незнаний. Одні історики думають, що цей твір походить з кінця другого або початку третього сторіччя, а інші ставлять його аж на кінець шостого віку.

З цього твору довідуємося в подробицях про святе й чудесне Успіння Пресв. Богородиці. Ось його коротка історія:

Три дні перед смертю явився Преч. Діві Марії архангел Гавриїл і звістив від Її Сина Ісуса Христа час Її переходу до вічности. На день Її смерти в чудесний спосіб зібралися в Єрусалимі Апостоли, хоч були розсіяні по різних краях світу. Не було тільки Апостола Томи. Божа Мати висказала бажання, що хоче бути похована в Гетсиманії коло своїх батьків і свого Обручника Йосифа. Сам Христос видимо в супроводі Ангелів і Святих прийшов по душу своєї Пресв. Матері. Апостоли при співі побожних гимнів на своїх раменах занесли Її тіло до гробу і три дні від нього не відходили. Третього дня прийшов здалека Апостол Тома й дуже бажав ще востаннє поглянути на Пресв. Богородицю. Коли ж гріб отворено, то Її тіла там уже не було, а тільки похоронні ризи. Тепер усі зрозуміли, що Вона воскресла і з тілом і душею була взята на небо.

Від початку шостого віку храм Успіння в Гетсиманії починає собі приписувати, що в ньому знаходиться гріб Пресв. Богородиці. А церкву на Сіоні стали уважати місцем Її Успіння. Одначе по сьогодні історики не виказали нічого певного ані про місце Її смерти, ані про місце Її гробу. Одні доказують, що Вона померла в Єрусалимі, інші ж твердять, що в Єфесі, куди мав Її взяти зі собою св. Євангелист Іван Богослов. У Єфесі ще сьогодні показують дім, де мала б перебувати Божа Мати.

Ікона Успіння Божої Матері. Виконання мистця Олексія. Галичина. 1549 р.

Літургійний культ Пресв. Богородиці починається щойно від Єфеського Собору 431 року, який очеркнув догму про Її Богоматеринство. В творах св. Отців до четвертого століття нема нічого про Успіння Богоматері. Св. Епіфан Кипрський (†403) пише: "Хай досліджують св. Письмо і не найдуть там свідоцтва ані про смерть Марії, ані про те, що Вона вмерла чи не вмерла; ані про те, що Вона похована чи не похована. І коли Іван перейшов до Азії, то також ніде не говориться, чи він узяв із собою св. Діву".

Щойно по 4-ім сторіччі починають церковні письменники на основі передання писати про останні хвилини життя Пресв. Богородиці. На Заході пише про це св. Григорій з Тур (†594), а на Сході єрусалимський патріярх Модест (†634), який перший мав проповідь про Успіння, св. Андрій Критський (†712) та св. Іван Дамаскин (†749). Два останні св. Отці мали по три проповіді про Успіння.

При кінці 7-го і початку 8-го віку церковні письменники починають звертати увагу не тільки на Її чудесне Успіння, але і на Її вознесіння на небо з тілом і душею. Найбільш цікаве і речове свідоцтво про Успіння подає св. Іван Дамаскин. Він у своїй другій проповіді на Успіння, покликаючися на ближче нам незнану "Історію Євтимія", каже, що потім як Пульхерія, жінка цісаря Маркіяна (450-457), збудувала церкву в честь Пресв. Богоматері у Влахерні, передмісті Царгороду, то хотіла там зложити тіло Пресв. Богородиці. В цій справі вона була звернулася до єрусалимського патріярха Ювіналія (†458), який тоді якраз був на Халкидонському Соборі (451). Він розповів її передання про те, що по отворенні гробу для Апостола Томи там не знайдено тіла Божої Матері. Замість тіла він прислав Пульхерії похоронну ризу Пресв. Богородиці. Останнім автором на Сході, що зібрав усю традицію про Успіння, є візантійський церковний письменник Никифор Калліст Ксантопул (†1335). Він написав також синаксарі для Тріоді і Святих на цілий рік.

У св. Івана Дамаскина ясно виступає віра внебовзяття Пресв. Богородиці з тілом і душею. В одній із своїх проповідей на Її Успіння він каже: "Годилося, щоб Той, Хто зберіг Її Дівицтво при своїм Різдві, зберіг і Її тіло нетлінним по смерти. Годилося, щоб Та, що в своїх обіймах носила Творця як Дитя, перебувала в небесних хоромах. Го-

Успіння Пресв. Богородиці. Ікона з Богородчанського іконостасу. Виконання мистця Й. Кондзелевича, 1698 — 1705 рр.

дилося, щоб Та, що бачила свого Сина на хресті і якої серце прошив тоді меч болів, що їх Вона не зазнала при Різдві, гляділа на Нього, як Він сидить з Отцем. Годилося, щоб Божа Мати посідала те, що належить до Її Сина та щоб усе створіння почитало Її як Матір і як Служебку Бога".

В нашій богослужбі на день Успіння відбивається уся традиція і віра Церкви перших століть у Її чудесне Успіння і внебовзяття з тілом і душею. "В молитвах вічночуйну Богородицю — каже кондак празника — і в заступництвах непохитне уповання гріб і смерть не задержали, бо Її як Матір Життя переставив до життя Той, Хто вселився в Її вседівиче лоно". На литійних стихирах співаємо: "Прийдіть, збори любителів празника, прийдіть і хор утворимо, прийдіть і увінчаємо піснями церкву з нагоди упокоєння Божого Кивоту, бо днесь небо отвирає своє лоно і приймає Ту, що родила всіма Невмістимого і земля віддаючи благословенний історник Життя прегарно себе украшує. Ангели творять хор з Апостолами і з острахом глядять на Ту, що від життя переходить до Життя, і яка родила Подавця життя".

Св. Церква радіє Успінням Богоматері, бо в небі Вона за нас заступається. "Ти в Різдві зберегла Дівицтво — каже тропар празника — а в Успінні не оставила світу, Богородице, і перейшла до життя будучи Матір'ю Життя. І молитвами Твоїми визволяєш від смерти душі наші". В першій стихирі на вечірні Церква кличе: "О дивне чудо! Історник Життя кладеться у гробі, і гріб стає драбиною до неба. Веселися Гетсиманіє, святий Богородичний доме! Закличмо вірні, маючи приклад архангела Гавриїла: Благодатна, радуйся! З Тобою Господь, подавай світові Тобою велику милість".

УСТАНОВЛЕННЯ ПРАЗНИКА

Празник Успіння належить до найстарших Богородичних празників. Він почався в Єрусалимі вкоротці після Собору в Єфесі. Первісне празнування пам'яті Успіння під впливом Єфеського Собору наголошувало радше привілей Її Богоматеринства і тому звалося "Свято Марії-Богома-

Успіння Пресвятої Богородиці. Деталь розмалювання церкви ОО. Василіян у Дітройті-Гемтремку мистцем Михайлом Дмитренком.

тері". В одній з похвальних бесід на честь Преп. Теодосія Великого (†529) говориться, що палестинські монахи щорічно з великим торжеством святкували 15 серпня "Пам'ять Богоматері", це є пам'ять Її Успіння. В Сирії в 5-му віці цей празник мав назву "Пам'ять Блаженної".

У 6-му сторіччі цей празник дістає свою теперішню назву: "Успіння Пресв. Богородиці". В перших віках не всі Церкви Сходу празнували Успіння в тому самому часі. Олександрійський патріярх Теодосій (†567) приписав празнувати Успіння 6-го січня, а празник Її Внебовзяття 9-го серпня. Етіопська Церква і сьогодні 6-го січня празнує "Успіння тіла нашої Чистої, Святої, Славної Богородиці Діви Марії", а 9-го серпня "Вознесіння тіла нашої Діви Марії, Богородиці на небо". Вірмени святкують Успіння в неділю між 12 і 18-им серпня. Інші Церкви празнували його 18 серпня.

Цісар Маврикій (582-602) поширив празник Успіння на цілу візантійську державу і приказав святкувати його 15-го серпня, бо в тому дні він був осягнув світлу перемогу над персами.

На Заході празник Успіння під впливом Сходу появився дещо пізніше. Він був принятий у Римі за папи Сергія I (687-701), а з Риму перейшов до інших країн Европи. Як на Сході, так і тут різні Церкви святкували його в різному часі. Рим ідучи за Сходом празнував Успіння 15-го серпня, Франція 18 січня, Еспанія по Соборі в Толедо 656 року 18 грудня. В римському місяцеслові з 7-го віку, що його приписують св. Єронімові, в дні 18 січня сказано: "Смерть Преч. Діви Марії", а 14-го серпня: "Внебовзяття". Одначе римський календар з 8-го століття має вже тільки один празник Успіння на 15 серпня.

У Західній Церкві почавши від Першого Ватиканського Собору (1869-1870) щораз більше йшли намагання, щоб загальну віру Церкви в чудесне Успіння і Внебовзяття Преч. Богородиці проголосити догмою св. віри. Це завдання узяв на себе папа Пій XII (†1958). Він засягнувши думки всіх єпископів Католицької Церкви своєю Апостольською Конституцією "Всемилостивий Бог" з дня 1-го листопада 1950 року цілому світові урочисто проголосив: "Владою Господа нашого Ісуса Христа, св. Апостолів Пе-

тра й Павла і нашою власною повагою проголошуємо, заявляємо й очеркуємо як Богом об'явлену правду, що Непорочна Божа Мати, Приснодіва Марія, сповнивши біг свого земного життя, була взята з тілом і душею до небесної слави".

В нашій Церкві з празником Успіння зв'язані ще два інші церковні Богородичні празники: Положення чесної ризи Пресв. Владичиці нашої Богородиці у Влахерні — 2-го липня, і Положення чесного пояса Пресв. Владичиці нашої Богородиці в Халкопратії — 31-го серпня.

Деякі старовинні Типіки подають, що на празник Успіння, а не на Переображення, треба благословити виноград. У грецькім Ніколо-Касулянськім Типіку з 12-13 віку читаємо: "Треба знати, що на Успіння Пресв. Богородиці 15 серпня пісня Божественної Літургії є благословення винограду і його споживаємо в церкві по старовинному переданні". Те саме говорить Синайський Типік з 1214 року. Подібно й Типік Лаври св. Атанасія на Атоні приписує благословення винограду на 15 серпня.

В нас є звичай благословити зілля на Успіння. Наш Типік о. Дольницького каже: "Де є звичай, то по Заамвонній молитві або по отпусті Літургії, буває благословення зілля".

ПІСЛЯСЛОВО АВТОРА

Оце ми даємо до рук нашим вірним друге видання обидвох частин книжки « ПІЗНАЙ СВІЙ ОБРЯД ».

Тож на цьому місці почуваюся до милого обов'язку зложити щиру подяку всім тим, що в якийнебудь спосіб причинилися до її видання. На першому місці складаю сердечну подяку Впреп. о. Патрикієві Пащакові, Протоігуменові ОО. Василіян у ЗСА, за заохоту до праці і за покриття коштів друку книжки.

На мою особливішу вдячність заслуговує о. др. Орест Купранець ЧСВВ, редактор журналу « СВІТЛО », де найперше появлялася моя праця, бо він, це головний промотор видання цієї праці. Крім того, він радо взяв на себе обов'язок подбати про ілюстративний матеріял і перевів ломку обидвох частин. Без його ініціятиви й жертвенної співпраці, моя книжка ледве, чи була б появилася друком.

Вдячний я також п-ві редакторові Володимирові Скорупському та покійному св.п. редакторові Олександрові Мохові за мовне оформлення праці, а о. Миронові Химієві ЧСВВ і о. др. Северіянові Якимишинові ЧСВВ — директорам Видавництва і Друкарні ОО. Василіян у Торонті, за дбайливе технічне оформлення.

Задушевним бажанням автора є, щоб ця, глибокою любов'ю навіяна праця про наш Літургійний Рік, зайшла

до кожної української хати й родини і наче чарівне « Євшан-Зілля » наново запалила в серцях наших вірних незгасаючу любов до нашої Церкви, нашого прегарного обряду, наших церковних традицій і нашого літургійного року зі своїми величними празниками та глибокозмістовними Богослужбами.

о. Юліян Катрій ЧСВВ

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Аллярд Павло: СВЯТИЙ ВАСИЛІЙ ВЕЛИКИЙ, Ню Йорк, 1968

Антонов Н. Р.: ХРАМ БОЖІЙ И ЦЕРКОВНИЯ СЛУЖБИ, С. Петербург, 1912

Арсеньев Николай: О ЛИТУРГІИ И ТАИНСТВІ ЕВХАРИСТІИ, Париж

АСКЕТИЧНІ ТВОРИ СВ. ОТЦЯ НАШОГО ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО, переклав з грецького Митрол. Андрей Шептицький, Львів, 1929

Бенешевич В. Н.: КАНОНИЧЕСКІЙ СБОРНИК, С. Петербург, 1905

" " : СБОРНИК ПАМЯТНИКОВ ПО ИСТОРИИ ЦЕРКОВНАГО ПРАВА, Петроград, 1915

" " : ДРЕВНЕ-СЛАВЯНСКАЯ КОРМЧАЯ, Том 1-ий, Санктпетербург, 1906

БЛАГОВІСНИК Верховного Архиепископа Візантійсько-Українського (Греко-Руського) Обряду, Рік І—Х, Кастель-ґандольфо, 1965-1974

БУЛГАКОВ С. В.: НАСТОЛЬНАЯ КНИГА ДЛЯ СВЯЩЕННО-ЦЕРКОВНО-СЛУЖИТЕЛЕЙ, Харков, 1920.

Великий А. Г.: З ЛІТОПИСУ ХРИСТИЯНСЬКОЇ УКРАЇНИ, Книга І—ІХ, Рим, 1968-1977

Веніямин Архиеп.: НОВАЯ СКРИЖАЛЬ ИЛИ ОБЯСНЕНІЄ О ЦЕРКВИ, ЛИТУРГІИ И О ВСІХ СЛУЖБАХ И УТВАРАХ ЦЕРКОВНИХ, С. Петербург, 1908

Вербовий Ст. Д.: КРАСОТА И ЗНАЧЕНІЕ БОГОСЛУЖЕНІЯ В ПРАВОСЛАВНОЙ ХРИСТОВОЙ ЦЕРКВИ, Мейфільд, Па. 1939

Власовський Іван: НАРИС ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ, І—IV, Ню Уорк, 1955-1966

ВСЕЛЕНСЬКИЙ СОБОР — ВАТИКАНСЬКИЙ ІІ: Діяння і Постанови, Том І—V, Рим, 1966

ГАВРИЇЛ Архим.: РУКОВОДСТВО ПО ЛИТУРГІКЕ ИЛИ НАУКА О ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛУЖЕНІИ, Тверь, 1886

Голубинский Е.: ИСТОРІЯ РУССКОЙ ЦЕРКВИ, Том I—IV, Москва, 1901
" " : ИСТОРІЯ КАНОНИЗАЦІИ СВЯТИХ В РУССКОЙ ЦЕРКВИ, Москва, 1902
Грушевський Михайло: ІСТОРІЯ УКРАЇНИ-РУСИ, Том I-III-V, Ню Йорк, 1954
Дебольский Г. С.: ДНИ БОГОСЛУЖЕНІЯ ПРАВОСЛАВНОЙ КАТОЛИЧЕСКОЙ ЦЕРКВИ, Том I—II, С. Петербург, 1901
ДВУНАДЕСЯТИЕ ПРАЗДНИКИ И ВОСКРЕСЕНІЕ ХРИСТОВО, Сан Франциско, Кал., 1965
Дьяченко Григорій: ОБЩЕДОСТУПНИЯ БЕСІДИ О БОГОСЛУЖЕНІИ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ, Часть I-II, Москва, 1898
Дольницький Ісидор: ТИПІК ЦЕРКВЕ РУСКО-КАТОЛІЧЕСКІЯ, Львов, 1899
Дмитревский Іван: ИСТОРИЧЕСКОЕ, ДОГМАТИЧЕСКОЕ И ТАИНСТВЕННОЕ ИЗЯСНЕНІЕ БОЖЕСТВЕННОЙ ЛИТУРГІИ, С. Петербург, 1897
ДОДАТОК ДО ЧИННОСТЕЙ І РІШЕНЬ РУСКОГО ПРОВИНЦІЯЛЬНОГО СОБОРА В ГАЛИЧИНІ, Львів, 1897
ЕВХОЛОГІОН АЛБО МОЛИТВОСЛОВ ИЛИ ТРЕБНИК, Львов 1695 ,
Е. І.: СМИСЛ И ЗНАЧЕНІЕ ПРАВОСЛАВНАГО-ХРИСТИАНСКАГО ЄЖЕДНЕВНАГО БОГОСЛУЖЕНІЯ, Джорданвил, Н. Й., 1970
ЗЕМНАЯ ЖИЗНЬ ПРЕСВЯТОЙ БОГОРОДИЦИ, Париж, 1968
КАНОНИ ИЛИ КНИГА ПРАВИЛ СВЯТИХ АПОСТОЛ, СВЯТИХ СОБОРОВ ВСЕЛЕНСКИХ И ПОМІСТНИХ І СВЯТИХ ОТЕЦ, I—III, Монтреал, Кан., 1974
Карсавин Л. П.: СВ. ОТЦИ И УЧИТЕЛИ ЦЕРКВИ, Париж
Килимник Степан: УКРАЇНСЬКИЙ РІК У НАРОДНІХ ЗВИЧАЯХ В ІСТОРИЧНОМУ ОСВІТЛЕННІ, Том I—V, Вінніпег-Торонто
Киприян Архимандрит: ЕВХАРИСТІЯ, Париж, 1947
" " : ЗОЛОТОЙ ВЕК СВЯТООТЕЧЕСКОЙ ПИСЬМЕННОСТИ, Париж, 1967
Кипріянович Г. А.: ЖИЗНЬ ІОСИФА СЄМАШКИ МИТРОПОЛИТА ЛИТОВСКАГО И ВЕЛЕНСКАГО И ВОЗСОЄДИНЕНІЄ ЗАПАДНОРУССКИХ УНІЯТОВ З ПРАВОСЛАВНОЮ ЦЕРКОВІЮ В 1839 Р., Вильна, 1897
Коструба Теофіль: ПРЕСВЯТА БОГОРОДИЦЯ ЦАРИЦЯ УКРАЇНИ, Львів, 1937
Коялович М.: ИСТОРІЯ ВОЗСОЕДИНЕНІЯ ЗАПАДНОРУССКИХ УНІЯТОВ СТАРИХ ВРЕМЕН, С. Петербург, 1873
Крачковский Ю. Ф.: ОЧЕРКИ УНИЯТСКОЙ ЦЕРКВИ, Т.К.Д.А.

Лиско Роман: СЛАВА ПРЕСВ. БОГОРОДИЦІ У НАШИХ БОГОСЛУЖЕННЯХ, "Нива", 1936-1938, Львів
Липський Богдан: ДУХОВІСТЬ НАШОГО ОБРЯДУ, Ню Йорк-Торонто, 1974
Ліковский Едв.: БЕРЕСТЕЙСЬКА УНІЯ (1596), Жовква, 1916
Лотоцький О.: УКРАЇНСЬКІ ДЖЕРЕЛА ЦЕРКОВНОГО ПРАВА, Варшава, 1931
Лукьянов Валерій: ВОСКРЕСНОЕ БОГОСЛУЖЕНІЕ, ОСОБЕННОСТИ ВОСКРЕСНИХ БОГОСЛУЖЕНІЙ ВСЕГО ГОДА, Джорданвил, Н. Й., 1970
Лужницький Григор: УКРАЇНСЬКА ЦЕРКВА МІЖ СХОДОМ І ЗАХОДОМ, Филяделфія, 1954
Макарій, митр. Московский: ИСТОРІЯ РУССКОЙ ЦЕРКВИ, Том I-XII, С. Петербург, 1889
МАЛИЙ ТРЕБНИК, Богослужбові і Богомільні Видання Верховного Архиепископа, Рим, 1973
Марусин Мирослав: ЧИНИ СВЯТИТЕЛЬСЬКИХ СЛУЖБ В КИЇВСЬКОМУ ЕВХОЛОГІОНІ З ПОЧАТКУ XVI СТ., Рим, 1966
" " : ПАСТИРСЬКО-ЛІТУРГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ СВЯТОГО ЙОСАФАТА (відбитка з "Богословія", т. 31, 1967), Рим, 1967
Матковський Северин: ПОХВАЛА АБО КУЛЬТ ПРЕСВ. ДІВИ БОГОРОДИЦІ МАРІЇ В ГР.-КАТОЛ. ЦЕРКВІ, "Нива", 1931-1933, Львів
Микита Александер: РУКОВОДСТВО В ЦЕРКОВНИЙ ТИПИКОН, Унгвар, 1901.
Минія, 1-12, Київ.
Мирослав еп.: ЦЕРКОВНИЙ РІК, Рим, 1976
" " : ЧИНИ СВЯТИХ ТАЙН, ОСВЯЧЕНЬ І БЛАГОСЛОВЕНЬ, Рим, 1976
Миркович Лазар: ХЕОРТОЛОГИЙА ИЛИ ИСТОРИЙСКИ РАЗВИТАК И БОГОСЛУЖЕНІЄ ПРАЗНИКА ПРАВОСЛАВНЕ ИСТОЧНЕ ЦРКВЕ, Београд, 1961
Михайловский В.: УЧЕНІЕ О ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛУЖЕНІИ, С. Петербург, 1889
Могила П. митр.: ЕВХОЛОГІОН АЛБО МОЛИТВОСЛОВ ИЛИ ТРЕБНИК, Кієв, 1646
Морошкин М. Я.: ВОЗСОЕДИНЕНІЕ УНІИ (Вестник Европи), 1872
Московская Патриархия: БОГОСЛОВСКИЕ ТРУДЫ, Сборник I-XVII, Москва
" " : НАСТОЛЬНАЯ КНИГА СВЯЩЕННОСЛУЖИТЕЛЯ, Том I, Москва 1977

Муравьев А. Н.: ПИСЬМА О БОГОСЛУЖЕНІИ, Париж, 1963
" " : ДОПОЛНЕНІЕ К ПИСЬМАМ О БОГОСЛУЖЕНІИ ВОСТ. КАТ. ЦЕРКВИ, Петербург, 1890
НАУКИ СВ. ВАСИЛІЯ ВЕЛИКОГО ДЛЯ НАРОДУ (Переклав з грецького о. С. Фединяк ЧСВВ), Ґлен Ков, Н. Й., 1954
Никольский К.: ПОСОБІЕ К ИЗУЧЕНІЮ УСТАВА БОГОСЛУЖЕНІЯ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ, С. Петербург, 1900
" " : РУКОВКОДСТВО К ИЗУЧЕНІЮ БОГОСЛУЖЕНІЯ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ, С.-Петербург, 1901
Никодимов И. Н.: ВОСПОМИНАНІЕ О КИЄВО-ПЕЧЕРСКОЙ ЛАВРЕ, Мюнхен, 1960
ОКТОИХ сиріч ОСМОГЛАСНИК, Кієв, 1904
Петров Н.: ОЧЕРК ИСТОРІИ БАЗИЛІАНСКАГО ОРДЕНА В БИВШЕЙ ПОЛЬШЕ, Т.К.Д.А, 1870-1872
ПЕЧЕРСЬКИЙ ПАТЕРИК АБО ПРАВЕДНІ СТАРОЇ УКРАЇНИ, переклав А. Великий ЧСВВ, Рим, 1973
ПИСЬМА-ПОСЛАННЯ МИТР. АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО ЧСВВ З ЧАСІВ НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ, Йорктон, Саск., 1969
Покровский А. И.: СОБОРИ ДРЕВНЕЙ ЦЕРКВИ, Сергіев Посад, 1914
Полонська-Василенко Н.: ІСТОРІЯ УКРАЇНИ, Том І, Мюнхен 1972
" " : ІСТОРИЧНІ ПІДВАЛИНИ УАПЦ, 1964
ПОЛНИЙ ПРАВОСЛАВНИЙ БОГОСЛОВСКІЙ ЕНЦИКЛОПЕДИЧЕСКИЙ СЛОВАР, Том I-II, Слб. 1913
ПОМАЗАНСКИЙ М.: В МІРІ МОЛИТВИ КРАТКІЯ СВІДІНІЯ О ПРАВОСЛАВНОМ БОГОСЛУЖЕНІИ, Джорданвил, Н.Й., 1957
ПРАВОСЛАВНАЯ БОГОСЛОВСКАЯ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ, под редакціей проф. А. П. Лопухина и Н. Н. Глубоковскаго, Том I-XII, Петроград, 1900-1911
ПРАВОСЛАВНИЙ ВІСНИК, Видання Екзарха всієї України, Митр. Київського і Галицького, Річники: 1968-1978, Київ
П Р О Л О Г, Книга I-II, С. Петербург, 1895
Рудаков А.: КРАТКОЕ УЧЕНІЕ О БОГОСЛУЖЕНІИ ПРАВОСЛАВНОЙ ЦЕРКВИ, Петербург, 1890
СЕМЬ ВСЕЛЕНСКИХ СОБОРОВ, Джорданвил, Н. Й., 1968
Сильченков Н.: ПРАКТИЧЕСКОЕ РУКОВОДСТВО ПРИ ОТПРАВЛЕНІИ ПРИХОДСКИХ ТРЕБ, Джорданвил, 1960

Скабалланович Михаил: ТОЛКОВИЙ ТИПИКОН, Ч. I-III, Кієв, 1910-1915
" " : ХРИСТИЯНСКІЕ ПРАЗДНИКИ: РОЖДЕСТВО ПРЕСВЯТИЯ БОГОРОДИЦИ, Кієв, 1915
" " : ХРИСТІЯНСКІЕ ПРАЗДНИКИ: ВОЗДВИЖЕНІЕ ЧЕСТНАГО КРЕСТА, Кієв, 1915
Соловій М. - Великий А.: СВЯТИЙ ЙОСАФАТ КУНЦЕВИЧ, ЙОГО ЖИТТЯ І ДОБА, Торонто, 1967
Соловій М. М.: БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ, Історія—Розвиток—Пояснення, Рим, 1964
" " : ЛІТУРГІКА ДЛЯ УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ШКІЛ, Ч. 1-2, Торонто, 1959
С. Р.: Плащаниця ("Нива", 1933, Ч. 3, ст. 100-108, Львів)
Тальберг Н.: ПРОСТРАННИЙ МІСЯЦЕСЛОВ РУССКИХ СВЯТИХ И КРАТКІЯ СВІДІНІЯ О ЧУДОТВОРНИХ ИКОНАХ БОЖІЕЙ МАТЕРИ, Джорданвил, Н. Й., 1951
ТВОРИ СЛУГИ БОЖОГО МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО — Пастирські Листи, Том I, Торонто, 1965
ТВОРЕНІЯ СВЯТАГО ОТЦА НАШЕГО ІОАННА ЗЛАТОУСТА, Архиеп. Константинополя, Том I-XII, С. Петербург, 1898
ТВОРЕНІЯ ИЖЕ ВО СВЯТИХ ОТЦА НАШЕГО ГРИГОРІЯ БОГОСЛОВА, Архиеп. Константинопольскаго, Том I-II, Спб.
ТВОРЕНІЯ СВЯТОГО ОТЦА НАШЕГО КИРИЛЛА, Архиеп. Єрусалимскаго, Москва, 1910
ТВОРЕНІЯ ИЖЕ ВО СВЯТИХ ОТЦА НАШЕГО ЄФРЕМА СИРИНА, Сергіев Посад, 1907
ТВОРЕНІЯ ИЖЕ ВО СВЯТИХ ОТЦА НАШЕГО АТАНАСІЯ ВЕЛИКАГО, Архиеп. Александрійскаго, Часть I-IV, Свято-Троицкая Сергіева Лавра, 1902
ТИПІКОН СІЄСТЬ УСТАВ, Москва, 1904
ТРІОДІОН СІЄСТЬ ТРИПІСНЕЦ, Москва
Трух Андрій ЧСВВ: Життя Святих, Ч. I-IV, Торонто 1952
Туркало Ярослав Н.: НАРИС ІСТОРІЇ ВСЕЛЕНСЬКИХ СОБОРІВ 325-787), Нью Гейвен-Брюссель, 1974
Федорів Юрій: ОБРЯДИ УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕРКВИ, Рим-Торонто, 1970
" " : ЗАМОЙСЬКИЙ СИНОД 1720 Р. (з "Богословія", Т. 35, 1971), Рим, 1972
Хойнацкий А. Т.: ЗАПАДНОРУССКАЯ ЦЕРКОВНА УНІЯ В ЄЯ БОГОСЛУЖЕНІИ И ОБРЯДАХ, Кієв, 1871
" " : ПРАКТИЧЕСКОЕ РУКОВОДСТВО ДЛЯ СВЯЩЕННО-СЛУЖИТЕЛЕЙ ПРИ СОВЕРШЕНІИ СВЯТИХ ТАИНСТВ, Ч. I-II, Москва, 1882

ЧИННОСТИ И РІШЕНЯ РУСКОГО ПРОВИНЦІЯЛЬНОГО СОБОРА В ГАЛИЧИНІ, Львов, 1896
Чубатий Микола: ІСТОРІЯ ХРИСТИЯНСТВА НА РУСИ-УКРАЇНІ, Том I-II, Рим-Ню Йорк, 1965
THE APOSTOLIC TRADITION OF HIPPOLITUS, translated by B. S. Easton, 1962
Benz Ernst: THE EASTERN ORTHODOX CHURCH — ITS THOUGHT AND LIFE, Garden City, N. Y., 1963
Bingham Joseph: ORIGINES SIVE ANTIQUITATES ECCLESIASTICAE, Vol. 1-10, Halae, 1724-1729
Bogolepow Alex: ORTHODOX HYMNS OF CHRISTMAS, HOLY WEEK AND EASTER, New York, N. Y., 1965
Bratsiotis P.: DIE ORTHODOXE KIRCHE IN GRIECHISCHER SICHT, Teil 1-2, Stuttgart, 1970
Braun Joseph: DIE LITURGISCHE GEWANDUNG IN OCCIDENT UND ORIENT, Darmstadt, 1964
Bulgakov Sergius: THE ORTHODOX CHURCH, Dobbs Ferry, N. Y., 1935
DER BYZANTINISCHE BILDERSTREIT, Herausgegeben von Hans-Jürgen Geischer, Gütersloh, 1968
Collins Th. P.: THE RISEN CHRIST IN THE FATHERS OF THE CHURCH, Glen Rock, N. J., 1967
Davies J. G.: DICTIONARY OF LITURGY AND WORSHIP, New York, 1972
Dalaney J. and Tobin J.: DICTIONARY OF CATHOLIC BIOGRAPHY, Garden City, N. Y., 1961
Dix Gregory: THE SHAPE OF THE LITURGY, London, 1970
Ephräm der Syrer: LOBGESANG AUS DER WÜSTE, übersetzt von Edmund Beck, Freiburg i. Breisgau, 1967
Egeria: DIARY OF A PILGRIMAGE, translated by George E. Gingras, New York, N. Y., 1970
Goar Jasobus: EUCHOLOGION SIVE RITUALE GRAECORUM, Graz, 1960
Gordillo Mauricius, S. J.: MARIOLOGIA ORIENTALIS, Roma, 1954
Gunstone John: CHRISTMAS AND EPIPHANY, London, 1967
Eusebius Pamphilus: THE ECCLESIASTICAL HISTORY, translated by Christian F. Cruse, Grand Rapids, Mich., 1966
HANDBUCH DER OSTKIRCHENKUNDE, Herausgegeben von E. Ivanka, J. Tyciak, P. Wiertz, Düsseldorf, 1971
Harasiewicz Michael: ANNALES ECCLESIAE RUTHENAE, Leopoli, 1862
Heiler Friedrich: DIE OSTKIRCHEN, München-Basel, 1971
Izzo Januarius, O. F. M.: THE ANTIMENSION IN THE LITURGICAL AND CANONICAL TRADITION OF THE BYZANTINE AND LATIN CHURCHES, Romae, 1975

King Archdale: EUCHARISTIC RESERVATION IN THE WESTERN CHURCH, New York, N. Y., 1965
Korolevskij C.: L'UNIATISME, Irenikon Collection, Nos. 5-6, 1927
Kraft Heinrich: KIRCHENVÄTER LEXIKON, München, 1966
Kucharek Casimir: THE BYZANTINE-SLAV LITURGY OF ST. JOHN CHRYSOSTOM, Its Origin and Evolution, Alleluia Press, 1971
" " : THE SACRAMENTAL MYSTERIE, A BYZANTINE APPROCH, Alleluia Press
Le Guillou M. J.: THE TRADITION OF EASTERN ORTHODOXY, London, 1962
Likowski Ed.: GESCHICHTE DES ALLMAELIGEN VERFALLS UNIRTEN RUTHENISCHEN KIRCHE IM XVIII AND XIX JAHRHUNDERT, Posen, 1885
Maximilianus Princeps Saxoniae: PRAELECTIONES DE LITURGIIS ORIENTALIBUS, Bernae, 1904
Meschler Maurice, SJ: THE LIFE OF OUR LORD JESUS CHRIST IN MEDITATIONS, Vol. I-II, St. Louis, Mo., 1956
Mitchell Lionel L.: THE MEANING OF RITUAL, Paulist Press, New York
Mühle Erika: MIT MARIA DURCH DAS JAHR, Wien, 1967
Nasrallah Joseph: MARIA DANS LA SAINTE ET DIVINE LITURGIE BYZANTINE, Paris, 1955
NEW CATHOLIC ENCYCLOPEDIA, Vol. I-XV, 1967
Nilles Nicolaus, S. J.: KALENDARIUM MANUALE UTRIUSQUE ECCLESIAE ORIENTALIS ET OCCIDENTALIS, Tomus I-II, Oeniponte, 1896
Nocent Adrian, OSB: THE LITURGICAL YEAR, Vol. I-IV, Collegeville, Minn.
ORTHODOX SPIRITUALITY, by a Monk of the Eastern Church, London, 1957
Pius XII Pope: APOSTOLIC CONSTITUTION ON THE ASSUMPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY, Rome, 1950
Pius XII Pope: ENCYCLICAL LETTER ON THE SACRED LITURGY (Mediator Dei), Rome, 1947
Podhradsky G.: LEXIKON DER LITURGIE, Innsbruck, 1962
Quasten Johannes: PATROLOGY, Vol. I-III, Utrecht-Antwerp, 1966
THE RUDDER — PEDALION, Athens, 1908
Schmeman Alexander: GREAT LENT, 1969
" " : INTRODUCTION TO LITURGICAL THEOLOGY, London, 1970
Schultz H. J.: DIE BYZANTINISCHE LITURGIE, Vom Werden ihrer Symbolgestalt, Freiburg i. Br., 1964
Semanitzky J. L.: THE HOLY DAYS OF THE RUSSIAN ORTHODOX CHURCH, 1966

Shereghy Basil: THE LITURGICAL YEAR OF THE BYZANTINE-SLAVONIC RITE, 1968
Solovey Meletius, OSBM: EASTERN LITURGICAL THEOLOGY, Toronto, 1970
Sokolof D.: A MANUAL OF THE ORTHODOX CHURCHES DIVINE SERVICE, Jordanville, N.Y., 1962
Symeonis Thessalonicensis Archiepiscopi: DE SACRA LITURGIA — DE SACRO TEMPLO. Migne, PG., Vol. 155
THE TEACHING OF THE TWELVE APOSTLES, London, 1948
TYPICON, Auctoribus Servis Dei Metropolita Andrea et Archimandrita Clemente Szeptycky — Studitis, Romae, 1964
Tyciak Julius: DAS HERRENMYSTERIUM IM BYZANTINISCHEN KIRCHENJAHR, Freiburg i. Br., 1961
" " : GEGENWART DES HEILS IN DEN ÖSTLICHEN LITURGIEN, Freiburg i. Br., 1968
Vermeersch A., S. J.: MEDITATIONS AND INSTRUCTIONS ON THE BLESSED VIRGIN, Vol. I-II, Westminster, Md., 1954
Von Campenhausen Hans: GRIECHISCHE KIRCHENVÄTER, Stuttgart, 1955
" " " : LATEINISCHE KIRCHENVÄTER, Stuttgart, 1960
Ware Tymothy: THE ORTHODOX CHURCH, Harmondsworth, England, 1964

ПОКАЗНИК ОСІБ І РЕЧЕЙ

А

Августин св. — 216, 346, 359, 396, 414
Авреліян ціс. — 308
Агапа — 32, 34, 35
Агіязма — 354
Адвент — 267
Адріян II папа — 389
Акафист Христ. Серцю — 208
Акт посвяти Хр. Серцю — 204, 208
Акти Мучеників — 34
Амвросій св. — 26, 308, 396, 401, 402, 414
Анастасій Синаїт — 124, 269, 405, 456
Анастасій архиеп. — 456
Анатоль патр. — 164, 216, 311, 342
Ангел Хоронитель — 250-255
Ангели Святі — 247-255
Ангельські хори — 248
Андрій Критський — 96, 106, 108, 120, 124, 164, 214, 216, 311, 346, 464
Андрій Юродивий — 230, 232, 234
Андрій Боголюб. — 421
Анна св. — 214, 216, 220, 221, 287
Анни Зачаття — 23, 338, 417-425
Антидор — 140
Апокрифи — 213, 214
Апостольство Молитви — 208
Апостольські Постанови — 76, 148, 330, 360, 402, 451
Апостольські Правила — 420
Артос — 156
Архангел Михаїл — 247-255
Архангел Гавриїл — 252, 379, 380, 382, 384, 462
Арцивурій — 50
Атанасій Вел. — 78, 315, 316, 369, 377, 401, 402

Б

Багата Кутя — 302
Баранович Лазар — 294
Беренґарій — 86
« Білеческий Устав » — 458
Благовіщення Б.М. — 22, 23, 48, 85, 90, 114, 377-386
Благословення винограду — 451, 452, 469
Благословення зілля — 469
Благословення лози — 126
Благословення пасок — 156
Благословення плодів — 450, 452
Благословення свічок — 374
Богородиця Пресв. — 11, 16, 22, 31, 32, 62, 112, 218, 234, 375, 376, 384, 460
Богородичні празники — 22, 23, 48, 53
Богоявління ГНІХ — 22, 48, 50, 82, 140, 306-311, 353-363
Божий Гріб — 133

Божого Тіла — 183-186, 194, 196
Боніфатій папа — 178
Борис і Гліб Св. — 23, 140
Будка М. еп. — 239

В

Валєнс ціс. — 334
Вальсамон Т. патр. — 271, 405, 457
Василій Вел. — 75, 80, 86-88, 137, 172, 250, 310, 314, 333-342, 346, 364, 367, 369, 370
Василіяда — 336
Василіянський Чин — 294, 340
Ватикан. Соб. II — 17, 20, 32, 61, 91, 143, 167, 172, 180, 183, 184, 188
Введення у храм — 22, 214, 273-278
Великдень — гляди ПАСХА
Великодній круг — 37, 38, 40, 41
Велике Водосвяття — 349-356
Великий Піст — 40, 42, 45, 55, 63, 70, 71, 75-92, 106, 117, 137, 139, 140, 407, 454
Великий Четвер — 183
Велика П'ятниця — 92, 128-136
Велика Субота — 79, 81, 82, 140, 154, 162
Великий Канон — 106-111
Венедикт св. — 337
Вернадета Субіру — 292
Вільгельм Завойовник — 290
Властар Матей — 172
Вогненний стовп — 336
Водохрищі — 352
Воздвиження Чесн. Хреста — 22, 222-229, 450
Вознесіння ГНІХ — 22, 23, 40, 140, 164-166
Володимир Вел. — 23, 430, 436, 446
Володимир Мономах — 234
Воскресіння Христове — гляди ПАСХА
Всеволод Юрієвич кн. — 244
Вселенський Собор VI — 106, 108, 148, 153, 156, 322, 451
Вселенський Собор VII — 36, 95, 96
Всіх Святих — 62, 73

Г

Гагілки — 158
Георгій митр. київський — 17, 51, 85, 89, 90, 140, 407, 458
Георгій Нісида — 114, 268
Гераклій ціс. — 71, 112, 225
Герман патр. — 94, 96, 116, 131, 214, 311, 342, 362
Говіння — 141
Голубинський Е. — 51
Господні празники — 20-23, 53, 447
Григорій Вел. папа — 374
Григорій II папа — 94
Григорій III папа — 94
Григорій VII папа — 178, 269
Григорій IX папа — 29
Григорій Богослов — 144, 149, 162, 310, 314, 318, 319, 336, 358, 363, 366-370
Григорій Ніський — 149, 166, 326, 369
Григорій з Тур — 267, 464

Ґ

Ґеласій папа — 216, 374, 398

Д

Данило Гал. кор. — 236
Дванадцятиднев'я — 320
Дев'ятини — 64-66

Десятинна церква — 430, 431, 445
Дидаскалія — 76
Димитрій св. — 240-246
Дирда Марко — 304
Дідух — 303
Діоклетіян — 8
Дні задушні — 11, 61-67
Дні очищення — 371
Дольницький Іс. — 133, 154, 171, 198, 208, 228, 294, 325, 469
Донський Димитрій — 64
Дунс Скотус — 292

Е

Евхаристія Пресв. — 19, 20, 25, 28, 138, 143, 183-200
Епіфан Кипрський — 48, 50, 142, 166, 214, 216, 220, 310, 464
Епіфанія — 306
Евдокія ціс. — 330
Евхологій Барбер. — 352

Є

Євсевій істор. — 26, 29, 76, 409, 450
Єремія II патр. — 421
Єронім св. — 411
Єфеський Собор — 28, 48, 464, 466
Єфрем Сир. — 84, 85, 104, 124, 178, 292, 315, 316, 324, 336

Ж

Жертва очищення — 362
Жоховський Кипр. митр. — 196

З

Загальниця — 47-53, 402
Замойський Синод — 23, 53, 90, 138, 142, 171, 191, 196, 268, 300, 325, 407
Запусти — 71
Захарій і Єлисавета — 400
Зачаття св. Анни — 287-296
Зачаття св. Ів. Христ. — 394, 396
Збірник кн. Святослава — 369
Зелені Свята — 22, 23, 40, 48, 51, 53, 67, 82, 161, 170
Зелено-свят. Субота — 64
Зелено-свят. Поминки — 67
« Златоуст » — 368
« Златоструй » — 368
Зшестя св. Духа — гляди 50-тниця

І

Іван Дамаскин — 96, 120, 124, 149, 164, 170, 214, 216, 218, 220, 311, 342, 362, 448, 450, 464
Іван Василевич цар — 434
Іван Золотоуст — 88, 138, 144, 149, 164, 166, 172, 216, 229, 245, 250, 266, 305, 310, 314, 316, 318, 320, 324, 328, 332, 346, 350, 362, 368-370, 379, 396, 401, 409, 410, 412, 416
Іван Купало — 396
Іван Христитель — 32, 62, 213, 232, 394-400
Іван еп. Евхаїти — 369
Іван Посник — 267
Іван XXIII папа — 224
Ігнатій муч. — 32
Ігор Святославич кн. — 236, 427, 436
Із'яслав Ярославич кн. — 244
« Ізмарагд » — 368
Іконоборство — 93-98
Іконки-енколпія — 236

Іларіон — 8-10
Іпатський Літопис — 444
Іпполит св. — 76, 309
Іриней св. — 76
Ірина ціс. — 95
Ірод Антипа — 398
« Історія Евтимія » — 464

Й

Йорданське Водосвяття — 349-356
Йосафат св. — 246, 256-265, 268, 340
Йосиф Обручник — 325
Йосиф Студит — 124, 216, 362
Йосиф Верх. Архиеп. — 8, 13, 91, 265

К

Календарі — 35
Календар Філокала — 35, 100, 102, 154
Календар Сирійський — 412
Календар П. Сильвія — 412
Календар Африк. Церкви — 396
Каліст папа — 450
Кальвін — 186
Канонізація — 258
Канон патр. Никифора — 402
Карло Вел. — 29
Карнавал — 71
Катехумени — 81, 120
Кедрин Георгій — 321, 350
Керулярій патр. — 93
Києво-Печ. Лавра — 73, 90, 158, 236, 420, 421
Килимник Степан — 152, 158, 160, 302, 303, 396
Кипріян св. — 35
Кипріян митр. — 228, 352
Кирило Єрусал. — 176, 225, 229
Кирило Олекс. — 124, 374, 375
Кирило Скитопольський — 374
Кирило II патр. — 449
Кларк В.Д. — 337
Климент Олекс. — 240, 308, 360
Климент св. папа — 34, 388
Климент V папа — 188
Климент XIII папа — 202
Коливо — 66, 303
Коліноприклонні молитви — 171, 172
Кондак — 113
Корочун — 302
Корсак Р., митр. — 262
Косма Маюм. — 120, 124, 170, 311, 312
Костянтин св. — 387
Костянтин Вел. — 29, 176, 224, 250, 412
Костянтин II ціс. — 94
Костянтин Диякон — 175, 180
Крашанки — 157, 158
Ксантопул Н. Кал. — 464
Культ Ангелів — 22
Культ Мучеників — 22, 31-36, 176
Культ Святих — 22, 23, 31, 176
Культ Пресв. Евхаристії — 183-200
Культ Христ. Серця — 201-209
Культ Божої Любови — 204, 206
Куликове Поле — 64
Купало — 396
Кутя — 303, 304

Л

Лавра св. Атанасія — 226
Лаврентіївський Літопис — 444
Лазар Праведний — 117-121
Лев I папа — 412
Лев Вел. папа — 166, 401, 402
Лев XIII папа — 202, 209, 393

Лев I Вел. ціс. — 232
Лев III ціс. — 94, 113
Лев V ціс. — 96
Лев VI ціс. — 29, 64, 120, 178, 232
Літургійний Рік — 7, 8, 11-14, 16-18, 38
Літургія Свята — 20, 23, 28, 30, 36, 61, 66, 85, 131, 143, 155, 176, 183-189
Літургія Ранішосв. Дарів — 85
Лука Христоверг патр. — 456
Лютер — 186
Люблинське Коллоквіюм — 196
Лятеранський Собор — 139
Львівський Синод — 23, 53, 66, 67, 90, 91, 143, 171, 198, 234, 268, 288, 294, 300, 325, 351, 393, 407
Львівський Архиеп. Собор — 206, 208

М

Маврикій ціс. — 216, 380, 468
Макарій еп. — 224
Максиміліян ціс. — 242
Максиміліян Саксон. 16, 113, 171, 178
Максим митр. — 459
Максим з Тур — 178
Максим Грек — 352
Мануїл Комнен ціс. — 280, 288, 456
Маргарита Алякок — 202, 209
« Маргарит » — 368
Марія Єгипетська — 110
Марія Магдалина — 157
Маркіян ціс. — 400
Мартирологи — 35
Менологи — 35, 325
Методій і Кирило — 387-393
Методій патр. — 96
Методій Патарський — 123
Мешлєр М. — 120, 320
Микита Алекс. — 135
Миколай св. — 140, 279-286
Миколай I папа — 280, 455
Миколай Грам. патр. — 456
Миколай патр. — 455
Минеї — 114
Миропомазання — 174
Митарі — 44
Михаїл ціс. — 388, 400
Місяцеслови — 35
Місяцеслов Грузинський — 412
Місяцеслов Антіохійський — 412
Місяцеслов Коптійський — 396
Місяцеслов св. Єроніма — 396
Місяцеслов преп. Беди — 396
Місяцеслов Сирійський — 35, 76
Мова церк.-слов. — 390, 391
Могила П. митр. — 64, 140, 191, 192, 268, 300, 431, 445
Модест патр. — 464
Модест Префект — 128
Монах Яків — 430, 433, 441, 442, 444
Монстранція — 188, 198
Мощі Мучеників — 36
Мстислав кн. — 234
Мясопуст — 70

Н

Навечіря Христ. Різдва — 297-304
Навечіря Богоявління — 51, 53, 349, 350-352
Намогильне Слово — 368
Напуття Святе — 189, 192, 194
Наука 12-ти Апостолів — 28
Неділя — 20, 23, 25-30
Неділі рядові — 40
Неділі в пості — 89

Неділя Мит. і Фар. — 40, 42-48, 51, 53
Неділя Мясопусна — 40, 43, 59, 63, 68-74
Неділя Сиропусна — 40, 43, 59, 63, 68-74
Неділя Православ'я — 93-98
Неділя Хрестопоклінна — 99-105, 224-225
Неділя Квітна — 40, 117, 121-127
Неділя Томина — 40, 53, 67, 135, 161-163
Неділя Мироносиць — 40, 135
Неділя Розслабленого — 40
Неділя Самарянки — 40
Неділя Сліпородженого — 40
Неділя Отців — 40, 76
Неділя П'ятидесятниці — 40
Неділя Праотців — 176
Неділя Всіх Святих — 40, 47, 48, 53, 55-60, 68, 406, 407, 456
Нерон ціс. — 409
Нестор муч. — 242
Нестор Літописець — 418, 420, 425
Никифор патр. — 29, 402
« Нині відпускаєш » — 372
Нікейський Собор — 10, 76, 77, 146, 156
Нікон Чорногорець — 456
Ніконівський Літопис — 442
Новгородський Літопис — 444

О

Обрізання ГНІХ — 22, 23, 343-348
Обряд східній — 7, 8
Обряд прощення — 73, 74
Обряд пожертвування — 372
Обряд слов'янський — 387, 389, 390
Обрядові звичаї Велик. — 152-160
Одигітрія — 112
Олена св. — 130, 166, 216, 224, 311, 448
Олег кн. — 427
Олександер Невський — 444
Ольга св. — 426-435, 438, 445
Оріген — 26, 166
Оттон кор. — 430

П

Павло Апост. — 408, 409-412
ПАСХА-Великдень — 20, 23, 29, 33, 40, 47, 53, 76, 78, 80, 82, 135, 137, 140, 142, 144-160, 167, 168, 406
Пасхальний круг — 38, 40, 41
Пасхальна сповідь — 137-143
Пасхальне Причастя — 137-143
Пасхальна Хроніка Олекс. — 382
Пасхальна Хроніка Царгор. — 382
Пахомій Вел. — 338
Пелагій папа — 10
Переображення ГНІХ — 22, 40, 447-453, 458, 469
Переполовнення 50-ці — 163-164
Перпетуус св. — 267
Перше і 2-ге знайд. Гол. Ів. Хр. — 394, 398
Петрівка — 140, 401-407, 456, 457
Петра й Павла празник — 401, 406, 408-416
Петро Апост. — 408, 409-412
Печерський Патерик — 418, 424
Пилипівка — 266-272, 297, 454, 457
Писанки — 157, 158
Пій IX папа — 202, 292

Пій X св. — 200, 202, 239
Пій XI папа — 202
Пій XII папа — 14, 17, 202, 468
Піст — 47, 51, 53, 75-92, 225, 266-272, 300, 398
Піст Св. Апостолів — 401-407
Піст в честь Ів. Христ. — 398
Плащаниця св. — 128-136
Поклони — 84, 85, 106-111, 156
Покров Пр. Богор. — 22, 230-239
Попелева Середа — 71, 79, 124
Полікарп муч. — 34
Положення чесн. ризи Б.М. — 469
Положення чесн. пояса Б.М. — 469
Полонська-Василенко Н. — 427, 435
Посні проповіді — 86
Почитання ікон — 93-93, 155
Почитання св. Хреста — 99-105
« Правило » митр. Максима — 459
Празник Кучок — 168
Празник св. Духа — 170
Празник св. Тройці — 171
Празник Хр. Серця — 201-209
Причастя Св. — 41, 85, 137-143, 184-189, 268, 300
Проводи — 67, 162
Прологи — 36, 120
Пролог Слов'ян. — 380, 400, 424
Пролог Сербський — 434
Прокл патр. — 124, 216
Прото-Євангеліє Якова — 214, 274
Процесії — 133, 188, 196, 198, 374, 375
Псалтир — 84
Псевдо-Євангеліє Матея — 274
Псевдо-Діонісій — 248
Пульхерія ціс. — 464
П'ятидесятниця — 22, 23, 40, 47, 50, 53, 64, 140, 161-166, 167-174

Р

Рагоза М. митр. — 324
Рівієр Жан — 333
Римський Архиеп. Синод — 23, 53
Римсько-Германн. Служебник — 374
Різдво ГНІХ — 22, 23, 34, 37, 38, 48, 50, 53, 140, 142, 167, 305-311, 312-321, 371, 381, 382
Різдво Б. Матері — 22, 213-221, 460
Різдво Ів. Христ. — 394, 396
Різдвяний круг — 38
Роковини смерти — 66
Роман Сладкопівець — 114, 234, 311
Ростислав кн. — 388
Рутський В. митр. — 258, 340
Руфін Т. — 342

С

Сава Освяч. — 131
Сатурналія — 308
Світлий тиждень — 148, 156
Свята Вечеря — 302, 303
Свят-вечірні звичаї — 303, 304
Свята рухомі — 37, 41
Святослав кн. — 427, 430
Седмиця ваїй — 117
Серапіон еп. — 78
Сергій папа — 374
Сергій Стратилат — 50
Сергій патр. — 112, 116, 216
Сикст IV папа — 392
Сильвія Етерія — 88, 119, 123, 130, 161, 166, 409

Симеон Солун. — 131, 268, 402, 406
Симеон Праведний — 371, 372, 375, 376
Синайський Канонар — 226, 268
Синод в Ельвірі — 28
Синод в Аґде — 28, 139
Синод у Сардині — 28
Синод у Лядицеї — 29, 85, 89
Синод в Антіохії — 138
Синод у Картагені — 35, 451
Синод у Тур — 322, 346
Синод Москов. Церкви — 392
Синаксарі — 35
Сиропуст — 71
« Слово на Успіння » Ів. Богосл. — 462
Служебник папи Ґелясія — 216
Смотрицький М. — 260
Собор у Царгороді — 93, 271, 458
Собор у Халкедоні — 464
Собор у Макон — 269
Собор у Сараґоссі — 269
Собор у Вієнні — 188
Собор у Береcті — 194
Собор у Толедо — 382
Собор Пресв. Богородиці — 320-325, 329
Собор Арх. Михаїла — 247-255
Собор Ів. Христ. — 394, 400
Собор 12-ти Апостолів — 401, 416
Собор Арх. Гавриїла — 382
Созомен істор. — 250, 399, 400
Сократ істор — 76, 78, 88
Сорочини — 66
Сорокоуст — 66
Софроній св. — 107, 110, 214, 298, 362, 374
Спасівка — 454-459
Степан Єрусал. — 216
Степан Саваїт — 347
Страсний Тиждень — 40, 77, 90, 148
Страшний Суд — 42, 46, 63, 68, 70
Стрітення ГНІХ — 140, 371-376
Суботи поминальні — 62, 63
Субота Мясопусна — 62
Субота Теод. Тирона — 64
Субота Акафистова — 112-116
Субота Лазарева — 117-121
Субота Димитрієва — 64

Т

Тавор — 447, 448, 449
Тарасій патр. — 95
Теодор Студит — 50, 51, 90, 96, 124, 336, 338, 402
Теодор Тирон — 98
Теодор Чтець — 350
Теодорет Кипрський — 401
Теодора ціс. — 96
Теодосій Вел. — 29, 148
Теодосій Мол. — 148, 360
Теодосій Печ. — 23, 85, 90, 338, 417, 418, 420, 424, 458
Теодосій патр. — 468
Тертуліян — 31
Теофан ісп. — 164
Теофанія — 306
Теофіль патр. — 71
Типікони — 274, 350, 352, 469
Типікон — Нік.-Кас. Манаст. — 455, 469
Тома Аквінат — 292
Требник П. Могили — 140, 146
Третє знайд. Гол. Ів. Христ. — 400
Третини — 64-66
Тридентський Собор — 28
Трух Андрій — 242
Трьох Святителів — 364-366, 367-370

У

Українська Повст. Армія — 236
Урбан IV папа — 186, 196
Усікновення Гол. Ів. Христ. — 394, 395, 398
Успіння Пресв. Богор. — 22, 23, 38, 140, 142, 406, 424, 460-469
Успінський Піст — 406, 454-459
« Устав Білеческий » — 51, 85, 140, 458
Устав Евергетицький — 454
Устав Пантократ. Манаст. — 232, 464
Устав Сави Освяч. — 321
Устав Теодора Студити — 271, 402, 420, 421, 454, 458
Устав Теодосія Печ. — 421
Утреня з поклонами — 106-111
Утреня Пасхальна — 148, 149

Ф

Фабіян папа — 4
Фаррар Фрид. — 340
Фарисеї — 43
Фон Кампенгавзен Г. — 340
Фотій патр. — 116, 214
Фотій митр. — 459

Х

Хозрой цар — 225
Храм Госп. Воскр. — 224
Храм Богор. на Влахернах — 232
Храм Покрова Богор. — 236
Храм Благовіщення — 382
Храм Успіння Б.М. — 420, 424
Храм св. Іллі — 427
Храм св. Софії — 382
Храм 12-ти Апостолів — 412
Храм св. Волод. Вел. — 445
Хрест Господній — 222, 224, 225
Хрещатик — 440
Хрестоносці — 449
Христосування — 155
Хрищення Св. — 81, 82, 358

Ц

Царські Часи — 298
« Царю Небесний » — 170
Цвінґлі — 186
Церковний Рік — 8, 10, 19, 20, 22-24, 31, 32, 35, 37, 47, 176

Ч

Час перед-пасхальний — 40
Час Пасхальний — 40
Чин Православія — 96
Чистилище — 11
Чотиридесятниця — 146
Чотирнадцятники — 146
Чубатий Микола — 282, 389, 421, 427, 430, 442, 445

Ш

Шептицький А. митр. — 30, 36, 180, 191, 192, 196, 200, 201, 206, 222, 245, 255, 278, 338, 366, 408, 417
Шестиднев — 86

Ю

Ювіналій патр. — 464

Юліян Відступник — 98
Юліянна з Лієж — 186
Юмберклод В. — 340
Юстин муч. — 26, 34, 82
Юстиніян I ціс. — 10, 220, 280, 321, 372, 373

Я

Яким і Анна — 214-221, 274
Ярослав Мудрий — 234, 382, 384
Яків Єдеський — 350, 352

ЗМІСТ

ЧАСТИНА І:

Від видавництва 5
Наш літургійний рік 7
Духовне значення літургійного року 13
Як творився наш церковний рік 19
Історія святкування неділі 25
Про почитання мучеників 31
Рухомі й нерухомі свята 37
Неділя митаря і фарисея 42
Про загальниці 47
Неділя блудного сина 55
Про задушні дні 61
Неділя м'ясопусна й сиропусна 68
Св. Великий Піст — установа й час тривання .. 75
Ціль Св. Великого Посту 80
Практика Св. Великого Посту 87
Неділя православ'я 93
Неділя Хрестопоклонна 99
Утреня з поклонами 106
Акафистова субота 112
Лазарева субота 117
Квітна неділя 122
Свята Плащаниця 128
Пасхальна Сповідь і Св. Причастя 137
Світлий празник Пасхи 144
Церковно-обрядові звичаї Великодня 152
Час Святої П'ятдесятниці 161
Празник Святої П'ятдесятниці 167

Неділя Всіх Святих 175
Празник Пресвятої Євхаристії 183
Празник Пресв. Євхаристії в нашій Церкві 191
Празник Пресв. Христового Серця 201

ЧАСТИНА II:

Празник Різдва Пресвятої Богородиці 213
Празник Воздвиження Чесного Хреста 222
Празник Покрови Пресвятої Богородиці 230
Празник св. Великомученика Димитрія 240
Собор св. Архистратига Михаїла 247
Празник св. Священомученика Йосафата 256
Піст перед празником Христового Різдва 266
Введення в храм Пресвятої Богородиці 273
Празник св. Отця Миколая 279
Празник Зачаття св. Анни 287
Навечіря Христового Різдва 297
Празник Христового Різдва 305
Христове Різдво — незглибиме таїнство 312
Собор Пресвятої Богородиці 320
Празник св. Первомученика Степана 326
Св. Отець наш Василій Великий 333
Празник св. Обрізання 343
Йорданське Водосвяття 349
Празник Господнього Богоявлення 357
Празник Трьох Святителів 364
Празник Господнього Стрітення 371
Празник Благовіщення Пресвятої Богородиці 377
Св. Методій і Кирило — апостоли слов'ян 387
Празник св. Івана Христителя 394
Піст Святих Апостолів 401
Празник св. Апостолів Петра і Павла 408
Преп. Антоній і Теодосій Печерські 417
Свята Княгиня Ольга 426

Святий Володимир Великий 436
Празник Господнього Преображення 447
Успінський піст — Спасівка 454
Празник Успіння Пресвятої Богородиці 460
Післяслово Автора 471
Використана література 473
Показник осіб і речей 481
Зміст 491